

**SRPSKO UDRUŽENJE ZA KRIVIČNOPRAVNU  
TEORIJU I PRAKSU**



**INSTITUT ZA KRIMINOLOŠKA I SOCIOLOŠKA  
ISTRAŽIVANJA**



# **REV IJA**

## **ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO**

**BEOGRAD, 2011.**

**Savet časopisa** Prof. dr Božidar BANOVIĆ  
Dr Marina BLAGOJEVIĆ  
Dr Milena DAVIDOVIĆ  
Prof. dr Đorđe ĐORĐEVIĆ  
Prof. dr Đorđe IGNJATOVIĆ  
Miroslav IVANOVIĆ  
Mr Jasmina KIURSKI  
Dr Brankica KNEŽIĆ  
Dr Leposava KRON  
Prof. dr Ljubinko MITROVIĆ  
Prof. dr Drago RADULOVIĆ  
Prof. dr Ivana SIMOVIĆ-HIBER  
Dr Momčilo TALIJAN  
Siniša VAŽIĆ

**Redakcija časopisa** Prof. dr Stanko BEJATOVIĆ  
Prof. dr Marc COOLS  
Prof. dr CLAUS ROXIN  
Dr Jovan ĆIRIĆ  
Dr Sanja ĆOPIĆ  
Mr Dušan DAVIDOVIĆ  
Prof. dr Vid JAKULIN  
Dr Vladan JOLDŽIĆ  
Prof. dr Dragan JOVAŠEVIĆ  
Akademik Igor LEONIDOVIĆ TRUNOV  
Dr Olivera PAVIĆEVIĆ  
Mr Maja SAVIĆ  
Prof. dr Miodrag SIMOVIĆ  
Dr Ivana STEVANOVIĆ  
Prof. dr Zoran STOJANOVIĆ  
Prof. dr Milan ŠKULIĆ

**Glavni i odgovorni urednik** Dr Zoran STEVANOVIĆ

**Urednik** Prof. dr Vojislav ĐURĐIĆ

**Sekretari redakcije** Ana BATRIĆEVIĆ  
Aleksandra ILIĆ

ISSN 1820-2969

Časopis izdaje: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i  
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

---

Časopis izlazi tri puta godišnje. Radove i ostalu poštu u vezi sa časopisom slati na adresu:  
REVIJA ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO,  
Beograd, Ulica Kraljice Natalije br. 45. E-mail: [sukp@sezampro.rs](mailto:sukp@sezampro.rs)  
Rukopisi se ne vraćaju

---

U troškovima izdanja časopisa učestvovalo je Ministarstvo prosvete i nauke Republike  
Srbije

---

Štampa i priprema: „KULTURA PRINT“ Beograd.  
Tiraž: 500 primeraka

---

## In memoriam

### *Profesor dr Obrad Perić*

*(1936-2011)*

Sedamnaestog februara 2011. preminuo je dr Obrad Perić, profesor Pravnog fakulteta u Novom Sadu. Rođen u Mačvanskom Prnjavoru, osnovnu školu završio je u rodnom mestu, a gimnaziju u Šapcu. Godine 1960. diplomirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu, magistrirao 1969. na Pravnom fakultetu u Zagrebu sa tezom *Problemi nedozvoljene proizvodnje i prometa opojnih droga*, a doktorirao 1973. na Pravnom fakultetu u Ljubljani sa disertacijom *Krivičnopravni položaj maloletnika sa posebnim osvrtom na jugoslovensko i francusko krivično pravo*. Nekoliko godina radio je u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja, da bi 1976. po izboru u zvanje docenta prešao na Pravni fakultet u Novom Sadu, gde je 1980. postao vanredni, a 1985. redovni profesor. Na Pravnom fakultetu i na Univerzitetu u Novom Sadu obavljao je više odgovornih dužnosti.

Usavršavao se na Pravnom fakultetu u Parizu u periodu 1965-67. kao stipendista francuske vlade; u Montrealu je kao prvi istraživač iz ovog dela Evrope boravio školske 1969/70 na Institutu za komparativnu kriminologiju, a 1988. koristio je stipendiju Max Planc instituta za međunarodno i uporedno krivično pravo u Frajburgu. Petnaest godina (1980-1995) bio je član Naučne komisije Svetskog kriminološkog udruženja u Parizu, član redakcije časopisa *Annales internationales de criminologie* i *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*.

Bio je glavni i odgovorni urednik časopisa *Penologija* i član redakcije više domaćih naučnih periodičnih publikacija. Učestvovao je u nekoliko naučnih projekata, kao i na brojnim međunarodnim skupovima na kojima je podneo veći broj referata i saopštenja koji su kasnije publikovani u više međunarodnih zbornika. O ugledu koji je uživao u naučnim krugovima u svetu svakako govori i podatak da je lično pozvan da svojim prilogom uveleča jubilarne spomenice posvećene velikanima krivičnih nauka kakvi su M. Ancel, J. Pradel, A. Yotopoulos-Marangopoulos, M. Milutinović.

Držao je predavanja na Univerzitetu u Vupertalu, Pravnom fakultetu u Pečuju, Francuskom udruženju za kriminologiju i Centru za uporedno pravo u Parizu. Za naučni rad 1986. dodeljena mu je Medalja grada Pariza koju mu je na posebnoj svečanosti uručio tadašnji gradonačelnik Žak Širak.

---

Opus profesora Perića obuhvata preko 130 radova, od toga je 16 (samostalnih i koautorskih) knjiga, a ostatak čine članci, prikazi i prevodi, mnogi publikovani u vodećim međunarodnim časopisima. Radovi profesora Perića štampani su ne samo na srpskom, nego i na francuskom, engleskom, nemačkom, grčkom, mađarskom, slovenačkom i makedonskom jeziku.

Pisac ovog nekrologa imao je tu čast da bude urednik Zbornika radova profesora Obrada Perića koji su izdavačka kuća Dosije i Kriminološka sekcija Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu izdali 2007. godine povodom njegovog sedamdesetog rođendana. Posao urednika podrazumevao je odabir najznačajnijih kraćih radova koji će se naći u knjizi i izradu bibliografije radova autora. Pokazalo se da se profesionalna interesovanja profesora Perića mogu grupisati u pet celina. To su: opšti problemi krivičnog prava, maloletničko krivično pravo, međunarodno krivično pravo (naročito kontrola opojnih droga), privredno krivično pravo i istraživanja.

Čini se da je od svih navedenih oblasti kojima se profesor Perić tako kompetentno bavio, jedna ipak bila njegovo centralno polje interesovanja: to je položaj maloletnika u kaznenom pravu i uopšte problemi maloletničkog kriminaliteta. Bez preterivanja može se reći da je još u vreme negdašnje Jugoslavije on bio vodeći autoritet u navedenim pitanjima, da bi pred kraj života bio u prilici da se uveri kako njegov naučni angažman nije bio uzaludan. Ne samo da je bio „duša tima“ koji je u naš pravni sistem uveo poseban kodeks o maloletnicima (Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica), nego je doživeo i da (pre svega na njegovim brojnim radovima i komentarima propisa u ovoj oblasti) na više fakulteta u Srbiji započne konstituisanje posebne grane krivičnih nauka – maloletničko krivično pravo.

Druge oblast koju je profesor Perić posebno izdvajao bila je kriminologija. Uvek je isticao da je njegovo krštenje u toj oblasti počelo kada je kao mlad saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja izabran za generalnog sekretara najznačajnijeg kriminološkog skupa koji je ikada održan u Srbiji: bio je to VII međunarodni kongres za kriminologiju koji je 1973. u Beogradu okupio najveće autoritete iz čitavog sveta. Tada je profesor Perić zahvaljujući poznavanju dostignuća kriminologije i izvanrednom vladanju francuskim jezikom, ostvario kontakte sa mnogim od velikana ove nauke koje nije prekidao do kraja života.

Profesor Perić bio je zagovornik osnivanja udruženja kriminologa Srbije i sa pažnjom je pratio rad Kriminološke sekcije Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu, dajući korisne savete i posredujući da neka od najvećih imena frankofonske kriminologije postanu počasni članovi Sekcije. Sve to navelo je članove uprave Sekcije da ga jednoglasno izaberu za prvog počasnog predsednika. On je sa svoje strane, doprineo da se u nekoliko godina na našem jeziku u ediciji Crimen pojave nekoliko kapitalnih dela prevedenih sa francuskog. Preveo je knjigu

---

Žana Pradela *Istorijat krivičnih doktrina i Komparativno krivično pravo – sankcije*, dok je pri prevođenju dela *Od antropologije do komparativne kriminologije* Deni Saboa i *Izgubljene kazne* Luka Hulsmana bio stručni recenzent prevoda. Time je, uz prevod knjige *Društvena odbrana* Marka Ansela (1990) profesor Perić značajno doprineo obogaćenju kriminološke literature na srpskom jeziku.

Nama koji smo imali tu sreću da budemo prijatelji profesora Obrada Perića neće biti lako da se pomirimo sa tim da smo izgubili priliku da od ovog dobronamernog, skromnog i čestitog čoveka još toliko toga naučimo. Uvek pun ideja i raspoložen da ih podeli sa drugima, poznavalac svih krivičnih nauka i erudita lepih manira i blage reči, ostaće još dugo u sećanjima svih onih koji su imali privilegiju da ga upoznaju.

*Ignjatović Đorđe,  
redovni profesor  
Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

**REVIJA  
ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO**

VOL 49. BR. 1

BEOGRAD

JANUAR-APRIL 2011.

UDK 334

ISSN 1820-2969

**S A D R Ź A J**

**Č L A N C I :**

1. Marc COOLS: Teorijski okvir nodalne orijentacije u bezbednosti primenjene na dva slučaja: Luka Antwerpen i nedozvoljena trgovina plemenitim metalima ..... 9
2. Zlatko NIKOLIĆ: Idoli i legende u kriminalnom svetu (Antiheroji kao modeli za oponašanje) ..... 23
3. Vladan JOLDŽIĆ: Povezanost između ekološkog prava i drugih grana prava i garantije krivičnog prava ..... 33
4. Maja KOSTIĆ-MANDIĆ: Normativni okvir i krivičnopravna zaštita životne sredine u praksi u Crnoj Gori ..... 49
5. Nikola MATOVSKI: Princip pravičnog postupka u kodifikacijama evropskih država ..... 59
6. Branislava KNEŽIĆ: Osuđenici i osoblje u zatvorima: zarobljeni zakonom i mogućnostima ..... 71
7. Danilo L. NIKOLIĆ: Kvalifikovani oblici neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojne droge (246. KZ RS) ..... 81
8. Zoran STEVANOVIĆ - Jasmina IGRAČKI: Dužina zatvorske kazne i recidivizam ..... 119
9. Ljubomir ČIMBUROVIĆ: Škola i obrazovanje u funkciji prevencije kriminaliteta ..... 131
10. Ana BATRIĆEVIĆ: Zlostavljanje životinja – fenomenologija, etiologija i državna reakcija ..... 143
11. Vukan SLAVKOVIĆ: Krivičnopravna kvalifikacija krađe ..... 165
12. Dejan LABOVIĆ: Posledice narkomanije i opšti aspekti narkokriminala u Evropi ..... 183

## CONTENTS

### ARTICLES:

1. Marc COOLS: The theoretical framework of nodal orientation in connection with security applied to two cases: the port of antwerp and the illicit trade in precious metals ..... 9
2. Zlatko NIKOLIĆ: Idols and legends in criminal world (*Anti-heroes as examples for imitation*) ..... 23
3. Vladan JOLDŽIĆ: Relations between ecology law and other branches of law and criminal law guaranties ..... 33
4. Maja KOSTIĆ-MANDIĆ: The normative framework and the environmental criminal law in practice in Montenegro ..... 49
5. Nikola MATOVSKI: Principle of procedure in the codifications of the european countries ..... 59
6. Branislava KNEŽIĆ: Prisoners and prison personnel captured by the law and possibilities ..... 71
7. Danilo L. NIKOLIĆ: Qualified forms of unlawuf production, keeping and circlation of narcotics (paragraph 246 of the criminal code of Republic of Serbia) ..... 81
8. Zoran STEVANOVIĆ - Jasmina IGRAČKI: Length of prison sentence and recidivism ..... 119
9. Ljubomir ČIMBUROVIĆ: School and education in the function of crime prevention ..... 131
10. Ana BATRIĆEVIĆ: Animal abuse – phenomenology, ethiology and state reaction ..... 143
11. Vukan SLAVKOVIĆ: Criminal law qualification of theft ..... 165
12. Dejan LABOVIĆ: The consequences of drug abuse and general aspects nakrokriminala in Europe ..... 183

**Marc COOLS, Ph D**  
**Univerzitet Ghent,**  
**Belgija**

**Orginalni naučni rad**  
**UDK:343.359.3669.21/23**  
**Primljeno: 15. septembar 2011. god.**

**THE THEORETICAL FRAMEWORK OF NODAL ORIENTATION  
IN CONNECTION WITH SECURITY APPLIED TO TWO CASES:  
THE PORT OF ANTWERP AND THE ILLICIT TRADE  
IN PRECIOUS METALS**

*'Instead of being part of the solution, it can be argued that nodes in fact represent points of greatest difficulty in the new organization of security provision'.*

*L. Zedner*

### **1. Introduction**

Criminology, as a science about criminal behaviour and by extension the deviant behaviour of offenders in relation to their victims, is not just interested in the study of causation or aetiology, but also pays attention to the formal and informal reactions to that behaviour<sup>1</sup>. Criminology as an interdisciplinary or multidisciplinary science<sup>2</sup> has gone through a major revolution since its origin in the 19<sup>th</sup> century. This scientific discipline<sup>3</sup> has developed from an auxiliary science for criminal law into an autonomous entity of knowledge and insights. In the Anglo-Saxon world there is a contrast today between criminology and criminal justice studies. The core of scientific interest has shifted here to the formal and informal reactions to crime.

---

1 Cools, M., *Werknemerscriminaliteit*, Brussel, VubPress, 1994, 20.

2 Van Campenhout, M., 'Standpunten van interdisciplinair onderzoek in de criminologie', in Dellaert, R., *Criminologie als interdisciplinaire menswetenschap*, Leuven, Uitgeverij Acco, 1975, 61.

3 Fijnaut, C., *Verleden, heden en toekomst van de geïntegreerde strafrechtswetenschap*, Arnhem, Gouda Quint BV, 1986, 11.



From the perspective of scientific theory, one could, for example, establish a development throughout medicine, biology and social biology, psychiatry and sociology that is now undergoing change, however, in focusing on broader political, historical, polemological and economic paradigms<sup>4</sup>. Modern criminology fits in perfectly with the concept of current security studies. It is in this domain, in a by definition international context<sup>5</sup>, that new global strategies are developing and making other crime phenomena take root.

In the context of this brief contribution, and from the above standpoint, we shall consider the concept of nodal orientation in connection with security applied in the port of Antwerp as an example of a new overall security strategy with the illicit trade in precious metals as a new crime phenomenon. We shall attempt to accompany the reader in this journey by answering a number of investigative questions. These concern the altered worldwide reality of security, the blurring of borders and security borders, the governance of security and the nodal orientation in connection with security and new crime phenomena. We shall base our vision on a critical reflection concerning possible future security strategies.

## 2. Altered worldwide security reality

It is not possible in the framework of this article to consider an extensively substantiated historical context in order to sketch the nation state in its creation, evolution and changes. This does not prevent us, however, from daring to suggest that the nation state was at its zenith between 14 July 1789 (the French Revolution) and 9 November 1989 (the fall of the Berlin Wall) and in a Hobbesian philosophy of law provided citizens with security in exchange for giving up a number of individual rights and freedoms. For 200 years nation states have always succeeded in setting up and managing a security and defence arrangement. Roughly speaking, this can be sketched as an aggregate of judicial and political institutions, administrative inspectorates and intelligence and security services that, as it were, attempt in a compartmentalised order of battle to track down, prosecute and try the 'criminal' as an internal enemy. A national defence apparatus was sufficient against external enemies in the form of other nation states. The embryonic form and the birth of this rational state security strategy as a '*Polizeigedanke*', or police thought, can be found in 18<sup>th</sup> century Prussia, especially that of Frederick the Great<sup>6</sup>. The concept

---

4 Cools, M., 'De huurlingen en de criminele 'non-statutory forces' in het criminologisch laboratorium', in Christiaens, J., Enhus, E., Nuytiens, A., Snacken, S., Van Calster, P., *Criminologie: tussen kritiek en realisme. Liber amica/orum Christian Eliaerts*, Brussel, VubPress, 2007, 95.

5 Collins, A., 'Introduction: What is Security Studies?', in Collins, A., *Contemporary Security Studies*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 2.

6 Haffner, S., *Pruisen. Deugden en ondeugden van een miskende staat*, Amsterdam, Mets & Schilt uitgevers, 2004, 47.

of 'Sicherheit' (security) and 'Wohlfahrt' (prosperity) as administrative policing shaped wider control by the government as such<sup>7</sup> and would remain dominant for two centuries.

It was especially with the end of the Cold War, the end of civilisation announced by F. Fukuyama and the victory of liberal democracy<sup>8</sup> that the world-wide bipolar order gave way to a multipolar world order that gave different shape to the triumvirate of state/market/society. We shall first consider these changes and then look at their implications in security thinking.

The nation state has been confronted by a state failure as a result of which it is no longer the dominant player or the pivotal point around which political society is organised<sup>9</sup>. Furthermore, the nation state has competition from spontaneously-organising and trans-border metropolises and urban areas<sup>10</sup>. Citizens will also use this eclipsing of the state to orient themselves more and more towards the market. The government can only act in response by taking notice of new public management and managerialism.

As a result of the introduction of the global economy<sup>11</sup>, the market has increasing free trade without being tied to the borders of nation states or of regions<sup>12</sup>, and is evolving into a global village with an information stock exchange that never closes<sup>13</sup>. Society in turn is becoming a risk society with a negative/defensive ideal in which citizens experience moral panic. The new moral order is based on a desire for more security and reduced risk as a new politically important theme<sup>14</sup>.

### 3. The blurring of security borders

These evolutions have led to new global crime phenomena being denoted as risks and new security strategies being imposed. It is to the credit of X. Raufer, among others, that he has put new crime phenomena on the international public and scientific agenda. Too many criminologists attach themselves to ideologically con-

---

7 Cools, M., 'Liberale visies op veiligheid en politie', in Cools, M., Mahieu, D., *Liberale visies op veiligheid en politie*, St-Eloois-Vijve, Mys & Breesch, uitgevers, 1998, 7.

8 Fukuyama, F., *Het einde van de geschiedenis en de laatste mens*, Amsterdam, Uitgeverij Contact, 1992, 68.

9 Guehenno, J.-M., *Het einde van de democratie*, Tielt, Lannoo, 2000, 29-42.

10 Vandermotten, C., 'Les grandes métropoles européennes et la globalisation', Stouthuysen, P., Pille, J., Gatz, S., van Rouveroij, S., Leysen, C., *The State of the City. The City Is the State. Stadslucht maakt vrij*, Brussel, VubPress, 2007, 17-31.

11 Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., Perraton, J., *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Standford, Standford University Press, 1999, 515p.

12 Andreas, P., *Border Games. Policing the U.S.-Mexico Divide*, Ithaca, Cornell University Press, 2000, 151.

13 Guehenno, J.-M., o.c., 53-69.

14 Beck, U., *De wereld als risicomaatschappij*, Amsterdam, de balie, 1997, 120p.

structured ways of thinking with too little consideration for crime phenomena as such. Examples of new crime phenomena aimed at the market are: laundering the proceeds of crime, white-collar crime, eco-terrorism, the kidnapping of executives of multinationals, forgery and fraud, organised crime, physical threats, racketeering, cybercrime, dangerous sectarian organisations, the drug trade and the theft of desirable goods in holdups<sup>15</sup>. Society is also faced with, for example, urban violence<sup>16</sup>.

In addition to and in parallel with the classical public security agencies, faced with old and new crime phenomena, the increasingly present private security industry has been able to develop further. The above undercurrents have furthermore led to private security becoming a booming business<sup>17</sup> with an international appearance and capacity<sup>18</sup>. The boundary between public and private is no longer tenable and brings into question the monopoly of legal violence on the part of the nation state. A blurring of the boundaries has occurred in connection with, for example, the detection task of the public security agencies<sup>19</sup>. This evolution also obliges us to think about new security strategies, including the governance of security and nodal orientation in connection with security.

#### **4. Governance of security and nodal orientation in connection with security in the port of Antwerp**

The former School of Criminology, now the research group for criminal law and criminology at the Faculty of Law at the University of Ghent, has a long tradition of education and research. It has been active in this scientific discipline since 1938<sup>20</sup> and it goes without saying that the scientific curriculum has undergone many renewals and adaptations. New perspectives were applied in accordance with the Bologna reforms in higher and university education. At the moment the Governance of Security University and inter-university association research group at Ghent serves as a model for scientific research into and providing services for the changing paradigm of security/danger, with the emphasis on the study of crime,

- 
- 15 Raufer, X., *Entreprises: les 13 pièges du chaos mondial*, Presses Universitaires de France, Paris, 2000, 74p.
  - 16 Raufer, X., 2001 *L'Explosion criminelle*, Poitiers, Valmonde, 2002, 51.
  - 17 Cools, M., 'De onderstromen in de private veiligheidszorg', *Panopticon*, Diegem, Kluwer uitgeverij, 2002, 2, 134-155.
  - 18 INHES-CoESS, *Livre Blanc. La participation de la sécurité privée à la sécurité générale en Europe – Private security and its role in European Security*, St Hilaire le Chtel, Décembre 2008, 95p.
  - 19 Cools, M., Ponsaers, P., Verhage, A., Hoogenboom, B., *De andere rechtsorde. Demonopolisering van fraude-onderzoek*, Brussel, Politeia, 2004, 189p.
  - 20 Ponsaers, P., Hebberecht, P., 'Criminologie in België: beleidsgerichte wetenschap, met een gedruide porteerde theorie?', in Vanderborght, J., Vanacker, J., Maes, E., *Criminologie. De Wetenschap. De Mense*, Brussel, Politeia, 2000, 48.

feelings of security and danger and nuisance. This is from a public/private, national/international and centralised/decentralised dimension. The research group is also involved in national and international policy research in the context of human rights and the constitutional state. In short, this research group has become, as it were, a scientific emanation of the aforementioned blurring of the borders where security is concerned.

One recent scientific study will be briefly presented so that the theoretical concept of nodal orientation in connection with security can be better understood. It concerns our investigation into the security strategy employed in the port of Antwerp, the largest port in Europe after Rotterdam<sup>21</sup>. The state/market/society relationship that has become a real network is characterised by a number of global flows of people, goods, capital and services that form a node or nodes at well-defined geographical locations. These nodes<sup>22</sup> also provide us with new knowledge and insights into cross-border and organised crime. The critical infrastructure that is the port of Antwerp can, in accordance with technological and global evolution, be regarded as such a node. In connection with security, nodal orientation refers to the supervision, information present and risk management used to manage this geographical location and its flows from a security perspective.

This management consists by definition of a complex<sup>23</sup>, also involving the police, in which all the security agencies have to abandon their traditional approach bound by function and territory. This implies abandoning existing security dogmas in favour of a problem-oriented approach borne by intelligence. In short, the era of diversity has begun<sup>24</sup>. In the case of the port of Antwerp this means in concrete terms that the public and private security agencies have to work together. At the level of police services, this involves collaboration between the federal and local police, including the specialist federal maritime police. In addition to the police services, it also affects the inspection services, in particular customs and excise, as well as the surveillance agencies and the internal surveillance departments of large corporations. In order to harmonise these formal and informal collaboration links, the *Gemeentelijk Autonoom Havenbedrijf Antwerpen* (Autonomous Municipal Antwerp Port Authority), for example, can play a co-ordinating role<sup>25</sup>.

---

21 Brink, H., Brodie-Barendregt, M., Hoogenboom, B., van Galen, A., *Criminaliteitsbeeld Rotterdamse Haven*, Rotterdam, Kernteam Rotterdam-Rijnmond, 2002, 27-28.

22 Shearing, C., Wood, J., *Imaging Security*, Portland, Willan Publishing, 2007, 27.

23 Hoogenboom, B., *Het Politiecomplex. Over de samenwerking tussen politie, bijzondere opsporingsdiensten en particuliere recherche*, Arnhem, Gouda Quint bv, 1994, 127.

24 Shearing, C., 'Nodal Security', *Police Quarterly*, Vol. 8., No. 1., 2005, 57-63.

25 Gilleir, F., Easton, M., Ponsaers, P., Cools, M., 'Checking aspects of a 'Nodal Orientation' for Policing the Port of Antwerp', in Cools, M., De Kimpe, S., De Ruyver, B., Easton, M., Pauwels, L., Ponsaers, P., Vande walle, G., Vander Beken, T., Vander Laenen, F., Vermeulen, G., *Antwerpen, Maklu*, 2009, 359-376.

## 5. New crime phenomena: the illicit trade in precious metals

As has already been stated, attention to crime phenomena has long escaped the notice of criminology. Today we are seeing a revival, however. Within the framework of our contribution, we are of the opinion that it would be fitting to look at a relatively new form of crime that lends itself to be tested against nodal orientation as a security strategy. Below we will discuss the following elements from the criminological relationship: perpetrator, crime and victim. In the conclusion, we shall pay further attention to the aetiology and the formal and informal reactions.

The illicit trade in materials is an example of increasingly organised transnational crime that threatens the sovereignty of nation states and the international rule of law<sup>26</sup>. Scientific attention in this case was paid primarily to, for example, the problem of proliferation<sup>27</sup> and the illicit trade in diamonds, including blood diamonds and the vulnerability of that sector<sup>28</sup>. New crime phenomena are usually burdened with a limited number of scientific sources, rather provincial in nature, and lead by definition to further scientific criminological research. The trade in precious metals such as gold and platinum, just like a number of other trade sectors, has high criminal potential in it that can affect the most fundamental world problems, such as war and peace<sup>29</sup>.

A recent study in South Africa, where the mining industry is of national importance and forms a critical infrastructure, went deeper into this problem. The various parties involved were interviewed using a qualitative and quantitative methodology<sup>30</sup>. These parties were: the mines, the refineries, the employees, the surveillance agencies and SAPS, the South African Police Service.

The theft of gold and platinum, mainly by employees (directors and executives, clerks and workers), whether or not in collusion with third parties such as contractors, is a manifestation of employee crime as a local crime phenomenon with branches in local and international organised crime that is active in Nigeria, Russia, India, China and Western Europe.

---

26 Giraldo, J., Trinkunas, H., 'Transnational Crime', in Collins, A., o.c., 346-355.

27 Wirtz, J., 'Weapons of Mass Destruction', in Collins, A., o.c., 286; Detez, O., 'Le travail du renseignement et la non-prilifération', in Cools, M., Dassen, K., Libert, R., Ponsaers, P., De Staatsveiligheid. Essays over 175 jaar Veiligheid van de Staat – La Sûreté. Essais sur le 175 ans de la Sûreté de l'Etat, Brussel, Politeia, 2005, 308-309; Cottey, A., *Security in the New Europe*, New York, Palgrave Macmillan, 2007, 14 9-168.

28 Vander Beken, T., Cuyvers, L., De Ruyver, B., Defruytier, M., Hansens, J., *Kwetsbaarheid voor georganiseerde misdaad. Een gevalstudie van de diamantsector*, Gent, Academia Press, 2004, 321-459.

29 Fijnhaut, C., 'De criminologische relevantie van de studie van de (illegale) diamanthandel', in Bruinsma, G., Huisman, W., van Swaaningen, R., *Basisteksten in de criminologie I. Aard, omvang en verklaringen*, Den Haag, 2005, Boom Juridische uitgevers, 272-279.

30 Goethals, J., Pauwels, L., *Kwantitatieve en kwalitatieve criminologische onderzoeksmethodes: een introductie*, Leuven, Uitgeverij Acco, 2008, 204p.

The SAPS police statistics, which of course are only a reflection of recorded crime and cannot take into account the 'dark numbers', yielded the following information for the period January 2000 - June 2003, which allows us to speak about a rather limited longitudinal investigation. They recorded 6,612 cases and 5,245 arrests of perpetrators in connection with the theft of 633,254 kilograms of gold. For platinum there were 1,014 cases and 511 arrests. The interviewing of the gold mines and the refineries as primary victims, based on 194 selected cases in the period January - June 2003, that can be considered to be a victim survey<sup>31</sup>, yielded more detailed information about the places/flows where thefts occurred. The gold mines and the refineries inside the security perimeter (53%) and on it (23%) as scenes of crime can be considered as nodes from that point of view. Similar interviewing in an identical timeframe took place for 81 cases in the platinum mines with scenes of crime inside the security perimeter (47%) and on it (20%) respectively.<sup>32</sup>

Because of the specificity of precious metals, in particular their high monetary value and the ease of transporting them, their theft also leads to the setting up of illicit trade, their use<sup>33</sup> as an instrument for laundering the proceeds of crime<sup>34</sup>, for example for terrorist activities, trafficking in people and weapons and setting up VAT carousels<sup>35</sup> such as rotating the invoicing flow for the same goods<sup>36</sup>. Illegal export is primarily to Western Europe and the United States of America.

## **6. A critical reflection: the illicit trade in precious metals and nodal orientation in connection with security**

There is no disputing that the illicit trade in precious metals is a new crime phenomenon that deserves more criminological attention. The rather limited South African study could be a guideline for further scientific research. Nevertheless it is to the credit of that study that it has given a signal. Criminology is pre-eminently a signal science<sup>37</sup> and only needs to take note of it. In a wider perspective, the illicit trade in precious metals and its associated crime phenomena described above must be looked at as a form of hybrid network of international crime within the context

---

31 King, R., Wincup, E., *Doing research on Crime and Justice*, Oxford, Oxford University Press, 2000, 98-101.

32 Coetzee, B., Horn, R., *The theft of precious metals from South African mines and refineries*, Tshwane, Institute for Security Studies, 2006

33 FATF-GAFI, *RBA Guidance for dealers in precious metal and stones*, Paris, 17 June 2008, 7.

34 Robinson, J., *De Witwassers*, Rijswijk, Uitgeverij Elmar B.V., 1994, 211.

35 Bové, L., 'België verdient aan BTW-carroussels. Fraudeurs lichten Britse schatkist op. Belgische justitie neemt buit in beslag', *De Tijd*, 4 augustus 2009.

36 Staelens, F., *Zwandel met toegevoegde waarde*, Diegem, Kluwer Editorial, 1998, 40.

37 Hoefnagels, G., *Witte-boordencriminaliteit: opstellen over Misdaad en Macht*, Assen, Van Gorcum, 1981, 44.



of the security studies already quoted. In addition to this organised international crime as such, critical questions and scientific interests into the nodal origin of precious metals can also develop. At the moment, there is no relevant strictly scientific research. However, this should not keep us from placing this problem within a larger context of a human security<sup>38</sup> approach to, for example, African tribal war zones and post-war zones<sup>39</sup>, analogous to the illicit trade in conflict diamonds and/or blood diamonds<sup>40</sup>.

With respect to the aetiology or the origins of this crime, the South African study counts as a classic example of how employee crime should be explained. A company's own personnel, irrespective of their employment statute or status, take the lead roles where offending or joint offending and complicity are concerned. This leads us to place the causes of this crime in the corporate culture that is already present in all private companies and is broadly conflictual, as a field of tension between shareholder-management-employee, and is used by various explanatory models – from a defective socialisation (organisational pressure, representative role expectations, task enrichment and mismanagement), through the work ethic (unknown property ratios and remuneration) and the normative framework (differential association, anomy, subculture, opportunity, neutralisation, rational choice and social ties) up to and including a political dimension<sup>41</sup>.

Finally, we need to place this new form of crime within the discourse on nodal orientation in connection with security. In our opinion, the illicit trade in precious metals including its associated crime goes to the core of the security of the nation state. This type of by definition internationally-organised crime has political, historical, polemological and economic points of contact in the current multipolar world order. Nation states as such cannot control or manage this criminality either preventively or repressively. The cause of this criminality lies, after all, far outside state or regional borders, yet its consequences are apparent in the immediate vicinity of citizens, as a result of which it increases their moral panic and the consciousness of living in a risk society is reinforced.

Our nodal orientation in connection with security has attempted to place the control and management of crime at a well-defined geographical location within a network characterised by global flows of people, goods and capital and other things. Since the end of the Cold War, the origin of the illicit trade in precious metals and its associated crime can sometimes be traced to previously weak nation states where proper internal government is lacking and the violation of human rights is the

---

38 Kerr, P., 'Human Security', in Collins, A., o.c., 93.

39 Buzan, B., Waeber, O., de Wilde, J., (1998). *Security. A New Framework for Analysis*, London, Lynne Rienner Publishers, 239p.

40 Feldt, H., *Natural Resources and Conflict*, Heinrich Böll Stiftung, Berlin, s.d.

41 Cools, M., *Werknemerscriminaliteit*, o.c., 93-111.

norm<sup>42</sup>. Global villages<sup>43</sup> and seaports<sup>44</sup> also hold such a nodal position in the context of governmental security in connection with organised global crime. It goes without saying that the seaports in the exporting countries referred to above will lend themselves to this.

In short, the necessity for a nodal orientation as a new security strategy in connection with the illicit trade in precious metals and related items has become obvious. This will be possible, for example, through proposing a security scenario with supervision and/or risk management driven by information and intelligence. We are thinking here in abstract terms of a decentralised approach to it by national public and private security agencies in collaboration, supported by the information and intelligence coming from international and general public and private security agencies and research institutes.

Before suggesting a possible European approach, we must point out a number of South African and Russian examples. SAPS originally had a specialised investigation division, the Diamond and Precious Metal Branch, which was intended to combat the illicit trade in precious metals with the assistance of the surveillance agencies and the internal surveillance departments of the mining industry. SAPS abandoned this approach however, decentralised the Diamond and Precious Metal Branch and incorporated it into the Organised Crime Branch. This allowed for a multidisciplinary approach, and the emphasis came to be on the international and organised character of this form of crime<sup>45</sup>. A study by the East-West Institute and Norilsk Nickel puts the emphasis on crime related to the illicit trade in precious metals, in particular on criminal organisations and the financing of terrorism. Since national and international public and private security agencies have not been very successful in combating this, they refer to the experience of the Kimberly Process Certification Scheme in using an international certification system for diamonds to irrefutably establish their legitimate origin<sup>46</sup>. In particular, they make the case for such things as an international register of dealers in precious metals, better checks by the customs services in the industry and a registered network of forensic experts and laboratories. They are also seeking closer and better involvement of, for example, the World Customs Organisation, the Financial Action Task Force within the OECD, and the World Bank. Their Platinum Initiative recommends a Complex Analytical Procedure for Identification of the Nature and Source of Origin of Precious Metals Containing Products of Mining

---

42 Fukuyama, F., *Het bouwen van een staat*, Amsterdam, Uitgeverij Contact, 2005, 119-120.

43 Findlay, M., *The Globalization of Crime*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, 2-11.

44 Brink, H., Brodie-Barendregt, M., Hoogenboom, B., van Galen, A., o.c., 40.

45 Coetzee, B., Horn, R., o.c.

46 Feldt, H., o.c.



and Metallurgical Operations, or CIP that can identify the illegal origin of precious metals from a reference database<sup>47</sup>.

We believe we have been able to demonstrate that a nodal orientation in connection with security can be of benefit and that we have given an example of how to realise this with respect to the illicit trade in precious metals and the crime phenomena derived from it. In a European context, this implies collaboration between the national police, inspection, intelligence and security services in consultation with the judiciary and defence, with all of this in relation to the private security sector. The IPA, the International Platinum Group Metals Association, must play a co-ordinating role because in that way the necessary security awareness will be imparted to everybody. A nodal consultation seems to us to be an appropriate option. Internationally, it would make sense to request the involvement and engagement of, for example, Europol, Eurojust, the European Police College<sup>48</sup> en the European Network of Forensic Science Institutes, where vulnerability and scenario studies by university research teams<sup>49</sup> can provide the necessary raw materials.

Marc Cools, Gabriele Randlshofer and Frederik Verhasselt<sup>50</sup>

## 7. Bibliography

- Andreas, P., (2000), *Border Games. Policing the U.S.-Mexico Divide*, Ithaca, Cornell University Press, 158p.
- Beck, U., (1997), *De wereld als risicomaatschappij*, Amsterdam, de balie, 120p.
- Bové, L., 'België verdient aan BTW-carrouzels. Fraudeurs lichten Britse schatkist op. Belgische justitie neemt buit in beslag', *De Tijd*, 4 augustus 2009.
- Brink, H., Brodie-Barendregt, M., Hoogenboom, B., van Galen, A., (2002), *Criminaliteitsbeeld Rotterdamse Haven*, Rotterdam, Kernteam Rotterdam-Rijnmond, 136p.
- Buzan, B., Waeber, O., de Wilde, J., (1998), *Security. A New Framework for Analysis*, London, Lynne Rienner Publishers, 1998, 239p.

---

47 Perelygin, A., Selin, A., Ivanov, V., *Metal Fingerprint: countering illicit trade in precious metals and gemstones*, s.l., Policy Paper 4/2008, 11p.

48 Peers, S., *EU Justice and Home Affairs Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 487-562.

49 Vander Beken, T., *Organised crime and vulnerability of economic sectors. The European transport and music sector*, Antwerp, Maklu, 2005, 322p.; Vander Beken, T., Cuyvers, L., De Ruyver, B., Hansens, J., Black, C., *Het meten van de kwetsbaarheid van de legale economische sectoren voor de georganiseerde misdaad*, 2003, Gent, Academia Press, 2003, 185p.

50 The authors are a professor of criminology at the University of Ghent and the Brussels Free University, Managing Director of the International Platinum Group Metals Association; and Corporate Security Officer at Umicore respectively.

- Coetzee, B., Horn, R. (2006), *The theft of precious metals from South African mines and refineries*, Tshwane, Institute for Security Studies, 62p.
- Collins, A. (2007), 'Introduction: What is Security Studies?', in Collins, A., *Contemporary Security Studies*, Oxford, Oxford University Press, 2-9.
- Cools, M. (2007), 'De huurlingen en de criminele 'non-statutory forces' in het criminologisch laboratorium', in Christiaens, J., Enhus, E., Nuytiens, A., Snacken, S., Van Calster, P., *Criminologie: tussen kritiek en realisme. Liber amicorum Christian Eliaerts*, Brussel, VubPress, 79-102.
- Cools, M., Ponsaers, P., Verhage, A., Hoogenboom, B. (2004), *De andere rechtsorde. Demonopolisering van fraude-onderzoek*, Brussel, Politeia, 189p.
- Cools, M. (2002), 'De onderstromen in de private veiligheidszorg', *Panopticon*, Diegem, Kluwer uitgevers, 134-155.
- Cools, M. (1998), 'Liberale visies op veiligheid en politie', in Cools, M., Mahieu, D., *Liberale visies op veiligheid en politie*, St-Eloois-Vijve, Mys & Breesch, uitgevers, 5-8.
- Cools, M. (1994), *Werknemerscriminaliteit*, Brussel, VubPress, 287p.
- Cottey, A. (2007), *Security in the New Europe*, New York, Palgrave Macmillan, 149-168.
- Detez, O. (2005), 'Le travail du renseignement et la non-prilifération', in Cools, M., Dassen, K., Libert, R., Ponsaers, P., *De Staatsveiligheid. Essays over 175 jaar Veiligheid van de Staat – La Sûreté. Essais sur le 175 ans de la Sûreté de l'Etat*, Brussel, Politeia, 303-312.
- FATF-GAFI, *RBA Guidance for dealers in precious metal and stones*, Paris, 17 June 2008, 36p.
- Feldt, H. (s.d.), *Natural Resources and Conflict*, Heinrich Böll Stiftung, Berlin.
- Findlay, M. (1999), *The Globalization of Crime*, Cambridge, Cambridge University Press, 243p.
- Fijnhaut, C. (2005), 'De criminologische relevantie van de studie van de (illegale) diamanthandel', in Bruinsma, G., Huisman, W., van Swaaningen, R., *Basisteksten in de criminologie I. Aard, omvang en verklaringen*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 272-279.
- Fijnaut, C. (1986), *Verleden, heden en toekomst van de geïntegreerde strafrechtswetenschap*, Arnhem, Gouda Quint BV, 99p.
- Fukuyama, F. (2005), *Het bouwen van een staat*, Amsterdam, Uitgeverij Contact, 175p.
- Fukuyama, F. (1992), *Het einde van de geschiedenis en de laatste mens*, Amsterdam, Uitgeverij Contact, 428p.
- Gilleir, F., Easton, M., Ponsaers, P., Cools, M. (2009), 'Checking aspects of a 'Nodal Orientation' for Policing the Port of Antwerp', in Cools, M., De Kimpe, S., De Ruyver, B., Easton, M., Pauwels, L., Ponsaers, P., Vande walle, G.,

- Vander Beken, T., Vander Laenen, F., Vermeulen, G., *Readings On Criminal Justice, Criminal Law & Policing*, Antwerpen, Maklu, 359-376.
- Giraldo, J., Trinkunas, H. (2007), 'Transnational Crime', in Collins, A., *Contemporary Security Studies*, Oxford, Oxford University Press, 346-355.
  - Guehenno, J.-M. (1996), *Het einde van de democratie*, Tielt, Lannoo, 127p.
  - Goethals, J., Pauwels, L. (2008), *Kwantitatieve en kwalitatieve criminologische onderzoeksmethodes: een introductie*, Leuven, Uitgeverij Acco, 204p.
  - Haffner, S. (2004), *Pruisen. Deugden en ondeugden van een miskende staat*, Amsterdam, Mets & Schilt uitgevers, 2004, 255p.
  - Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., Perraton, J. (1999), *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Standford, Standford University Press, 515p.
  - Hoefnagels, G. (1981), *Witte-boordencriminaliteit: opstellen over Misdaad en Macht*, Assen, Van Gorcum, 1981, 202p.
  - Hoogenboom, B. (1994), *Het Politiecomplex. Over de samenwerking tussen politie, bijzondere opsporingsdiensten en particuliere recherche*, Arnhem, Gouda Quint bv, 463p.
  - INHES-CoESS (2008), *Livre Blanc. La participation de la sécurité privée r la sécurité générale en Europe – Private security and its role in European Security*, St Hilaire le Chtel, 95p.
  - Kerr, P., 'Human Security', in Collins, A., o.c., 93.
  - King, R., Wincup, E. (2000), *Doing research on Crime and Justice*, Oxford, Oxford University Press, 441p.
  - Peers, S. (2006), *EU Justice and Home Affairs Law*, Oxford, Oxford University Press, 588p.
  - Pereygin, A., Selin, A., Ivanov, V. (2008), *Metal Fingerprint: countering illicit trade in precious metals and gemstones, s.l., Policy Paper*, 11p.
  - Ponsaers, P., Hebberecht, P. (2000), 'Criminologie in België: beleidsgerichte wetenschap, met een ged'importeerde theorie?', in Vanderborgh, J., Vanacker, J., Maes, E., *Criminologie. De Wetenschap. De Mens*, Brussel, Politeia, 45-60.
  - Raufer, X. (2002), *2001 L'Explosion criminelle*, Poitiers, Valmonde, 2002, 170p.
  - Raufer, X. (2000), *Entreprises: les 13 pièges du chaos mondial*, Presses Universitaires de France, Paris, 74p.
  - Robinson, J. (1994), *De Witwassers*, Rijswijk, Uitgeverij Elmar B.V., 352p.
  - Shearing, C., Wood, J. (2007), *Imaging Security*, Portland, Willan Publishing, 2007, 184p.
  - Shearing, C. (2005), 'Nodal Security', *Police Quarterly*, Vol. 8., No. 1., 57-63.
  - Staelens, F. (1998), *Zwendel met toegevoegde waarde*, Diegem, Kluwer Editorial, 1998, 132p.

- Van Campenhout, M. (1975), 'Standpunten van interdisciplinair onderzoek in de criminologie', in Dellaert, R., *Criminologie als interdisciplinaire menswetenschap*, Leuven, Uitgeverij Acco, 53-73.
- Vander Beken, T. (2005), *Organised crime and vulnerability of economic sectors. The European transport and music sector*, Antwerp, Maklu, 322p.
- Vander Beken, T., Cuyvers, L., De Ruyver, B., Defruytier, M., Hansens, J. (2004), *Kwetsbaarheid voor georganiseerde misdaad. Een gevalstudie van de diamantsector*, Gent, Academia Press, 2004, 487p.
- Vander Beken, T., Cuyvers, L., De Ruyver, B., Hansens, J., Black, C. (2003), *Het meten van de kwetsbaarheid van de legale economische sectoren voor de georganiseerde misdaad*, Gent, Academia Press, 2003, 185p.
- Vandermotten, C. (2007), 'Les grandes métropoles européennes et la globalisation', Stouthuysen, P., Pille, J., Gatz, S., van Rouveroij, S., Leysen, C., *The State of the City. The City Is the State. Stadslucht maakt vrij*, Brussel, VubPress, 330p.
- Wirtz, J. (2007), 'Weapons of Mass Destruction', in Collins, A., *Contemporary Security Studies*, Oxford, Oxford University Press, 270-286.
- Zedner, L. (2009), *Security*, London, Routledge, 206p.

\*

\*

\*

**Marc Cools,**  
**Univerzitet Ghent, Belgija**

TEORIJSKI OKVIR NODALNE ORIJENTACIJE U BEZBEDNOSTI  
PRIMENJENE NA DVA SLUČAJA: LUKA ANTVERPEN I  
NEDOZVOLJENA TRGOVINA PLEMENITIM METALIMA

*Rad predstavlja pokušaj objašnjenja potrebe za modernijim kriminološkim pristupima problema organizovanog, transnacionalnog kriminala, iz ugla (liberalističke) kritike istorijske situacije u kojoj se nalazi nacionalna država. Autor prati razvoj novog oblika kriminala- krađu plemenitih metala od nudnika u Južnoafričkoj Republici do luke Antwerpen, zalažući se za orijentaciju nodal-bezbednosti, kao novu strategiju u borbi protiv ilegalne trgovine plemenitim metalima i onoga što tu pojavu prati.*

*U evropskom kontekstu, nodal-bezbednost podrazumeva saradnju između nacionalne policije, inspekcija, obaveštajnih i bezbednosnih službi, u komunikacijama sa pravosudnim sistemom i odbrambenim sistemom i sve to u povezanosti sa sektorom privatne bezbednosti.*

**Ključne reči:** *kriminologija, privatna bezbednost, nacionalna država, plemeniti metali, nodal-bezbednost.*

**Dr Zlatko NIKOLIĆ,**  
*Institut za kriminološka i*  
*sociološka istraživanja, Beograd*

*Orginalni naučni rad*  
*UDK: 343.974; 316.624*  
*Primljeno: 15. septembar 2011. god.*

## **IDOLI I LEGENDE U KRIMINALNOM SVETU** **(Antiheroji kao modeli za oponašanje)**

*Pojava Fejsbuka, Tvitera, Ju-tjuba i drugih tehnoloških mogućnosti za komunikaciju sa drugima i predstavljanje sebe samog nije mimoišlo ni kriminalni svet, odnosno, razne subkulturne i kriminogene grupe. Ove tehnološke mogućnosti njima služe za brže dolaženje do sebi sličnih, brže saznavanje šta je novo ili šta je „In” u tom svetu, a nama koji se njima bavimo zbog traženja načina da redukujemo neželjena ponašanja i oponašanja, da brže uočimo tendencije kretanja u tim grupama i eventualne promene u njihovom vrednosnom sistemu. Tema ovog rada je, stoga, usmerena na idole i legende u tom kriminalnom svetu i njihovu privlačnost za mlade koji još uvek nisu iz tog „sveta”.*

**Ključne reči: legende, idoli, kriminalni svet, modeli za oponašanje, podražavanje.**

### **1. Uvod u problem**

Vreme tranzicije, vreme beznađa, nezaposlenosti i neukorenjenosti mladih naraštaja, izrodilo je potrebu tih istih naraštaja da na bilo koji od mogućih načina prevaziđu tu pasivnost svoje egzistencije, koja je kao prirodna potreba imanentna čoveku. Zbog toga je ta potreba za samorealizacijom, kao motiv, a u nedostatku mogućnosti i legitimnih sredstava za njegovo zadovoljenje, samo zamenjena objektivno mogućim, ali društveno nedopuštenim načinom ispoljavanja. Mi ih tada prepoznavamo kao besprizorne, nevaspitane i huligane, rušilački nastrojene iz „nepos-tojećih” razloga ili „buntovnike bez razloga”, te, zbog toga, društveno potencijalno

opasne. Pri tome se veoma retko upitamo gde smo svi mi u tome, ima li i naših propusta zbog činjenja ili nečinjenja, jesmo li sve prepustili drugima (državi i školi) da se bavi našom decom, a mi „zakonima verni građani” samo ispaštamo zbog svega toga? Zašto naše ulice ponovo liče na vremena iz devedesetih godina, pa ponovo imamo bezrazložne sukobe i ubistva, likvidiranje nepoželjnih automatskim oružjem iz kola u pokretu ili bezrazložno pucanje i ubistva zbog saobraćajne gužve ili saobraćajnih udesa?

Ujedno, nije nam prijatna ni pomisao da su oni koje smo svojim glasanjem ili neglasanjem ovlastili da nas vode i usmeravaju državu i njene institucije, zapravo naš izbor i da smo mi sami tako hteli. To što nas njihova činjenja ili nečinjenja vređaju i ponižavaju u domaćim, ali i stranim relacijama, brzo potiskujemo, pa gomilamo samo bes i osećaj poniženosti zbog straha za našu budućnost i budućnost naše dece. Taj osećaj poniženosti, očajanja i nemoći pak, ma kako prikriveno, prenosimo i na naše mlade, koji zbog svojih psihofizičkih osobenosti ne mogu da pristanu na to, pa postaju buntovni i nastoje da se bolje „snađu” od nas. Linija manjeg otpora u vidu 'šta ja tu mogu' ne odgovara na pitanja koja sami sebi postavljamo, a još manje doprinosi rešenju problema. Tada, međutim, slušajući naše izabrane, pristajemo na sve što eventualno vodi rešenju i zaboravljamo da i oni, kao i svi ljudi, idu linijom manjeg otpora, pa nam predlažu „oštrije razračunavanje” sa huliganima, bandama, mafijama i slično, a da pri tome i sami ne vide svoj doprinos stanju koje hoće da razreše i da su te takve bande ili mafije i sami stvarali kada su im bile potrebne.

Šta se to zapravo dešava sa našim pokolenjima kojima su sada idoli oni kojih smo se mi stideli, a koji su ponovo (čak i već odavno ubijeni) „vaskrsli” na Fejsbuku i sličnim mrežama za komunikaciju? Da li su ovi drugi, pod stereotipnim nazivom „tajkuni”, manje privlačni kao uzor „snalažljivosti” za oponašanje ili su i oni slični ili isti sa ovim „kriminalcima”, ali nemaju svoje profile na društvenim mrežama, već imaju svoje lične političke mreže i svoja lična obezbeđenja? Da li je lakše da se podražavaju i oponašaju ovi sličniji njima po socijalnom poreklu i načinu egzistencije, od ovih sa jahtama i vilama iz establišmenta svih prošlih, ali i svih budućih režima?

## 2. Smisao idola i legendi

Starogrčki *εἰδωλον* ili latinski *idolum* znače nešto što se slepo i bez pogovora obožava i poštuje, odnosno, čovečju predrasudu koja smeta pravom saznanju istine, kako je to naveo Fransis Bekon (Vujaklija, M., 1980, 322). Idoli i idolatrija je, inače, davno poznata ljudska sklonost i potreba, jer su se time umanjivali i prigušivali strahovi od nepoznatog, pa idolopoklonstvo, kao produkt tzv. prirodnih religija (politeizam), nije nestalo ni nakon pojave tzv. objavljenih monoteističkih religija, kao što su: Mojsijeva, Hristova, Budina, Muhamedova i dr. Savremene

---

1 Skoro svi ubijeni kriminalci iz serijala „Vidimo se u čitulji” imaju „svoj” Fejsbuk profil, koji su otvorili njihovi obožavaoci, rođaci ili prijatelji, a broj učlanjenih „fanova” je začuđujuće veliki.

objavljene religije su zbog toga, shvativši to, veoma vešto preinačile i povezale te paganske idole i ljudske potrebe sa nekim svojim „svecem” ili velikomučenikom iz date religije. Tako i danas u svim „velikim religijama”, postoje, pored svetaca koji se slave, rituali koji su zapravo paganska obožavanja nekog idola (maškarade, dodolska prizivanja kiše i slično).

Idoli ili objekti obožavanja su, prema svemu, ljudska potreba od njegovog nastanka, mada su se vremenom ti objekti obožavanja menjali sa promenom vrednosnog i saznanjog sistema čoveka u svim kulturama ili etničkim grupama. Zbog toga danas nema nacije ili etničke grupe koja nema svoje idole i veoma veliki broj idolatra, jer im poštovanje i ukazivanje počasti idolima „olakšava” njihovu svakodnevicu. Nije stoga slučajno da su se Srbi proglasili „nebeskim narodom”, da su nam epske pesme pune idola od junaka i njihovih konja ili majki, žena, sestara i drugo, čak i kada istorija beleži neke druge osobine tih idola<sup>2</sup>. Svrha i smisao idola je, prema tome, da se agrviraju sopstvena osećanja pripadnosti nekome ili nečemu, a u savremenom svetu je to najčešće narod ili nacija, religija, etnička grupa, istorijska prošlost nekoga ili nečeg, sportski klub, muzičke grupe ili slično. Svi oni, poklonici određenog idola, svoju vrednost ili samorealizaciju kao čoveka vrednuju ne na stvarnim vrednostima i pregnućem, već na stepenu odanosti i obožavanja izabranog idola.

Raniji idoli su se, kako je poznato, prenosili i agrvirali usmenim predanjima, istorijskim štivima ili čitankama, a u srpskom narodu epskim pesmama. Pri tome se i hajducima i problematičnim karakterima davao smisao i karakter junaštva u vidu otpora tuđinu, a ne ličnog karaktera samog epskog „junaka”. Vreme razvoja tehnologije je, međutim, promenilo sistem vrednosti, ubrzavši razmenu informacija među društvenim grupama, narodima i nacijama. Tako su holivudski filmovi nametnuli svoje junake i idole mnogim generacijama u svetu i kod nas, a vreme radija i, posebno televizije, svoje muzičke, modne, sportske i druge vrste idola. Svako je, zbog toga, u vreme „eksplozije” komunikacijskih sistema i mogućnosti koje pružaju mogao da pronade idola po svom ukusu, a idolatrija se kasnije razvijala sama po sebi, ali pod određenim društvenim uslovima<sup>3</sup>.

Vreme tranzicije u savremenim istočnoevropskim zemljama i kod nas je, i za same zapadnoevropske zemlje i Ameriku, prevazišlo očekivanja. Dok su Al Kapone, Dilinger, „don Korleone” i drugi kumovi bili idoli samo manjim grupama u tim zemljama, istočnoevropske nacije i zemlje su stvorile više stotina takvih likova. Svi oni su postali pojam savremenih, promućurnih i snalažljivih ljudi, ali, čak i kada su se otkrili po neki detalji njihovog prljavog „biznisa”, oni nisu proglašavani prestupnicima, već kontraverznim biznismenima. Sami oni su, pak, za svog života nas-

---

2 Npr. Ep o Kraljeviću Marku i drugi.

3 Kod nas su, na primer, u nekim više ruralnim sredinama podizani spomenici filmskim „junacima”, odnosno glumcima, kao što su Brus Li, Silvestar Stalone i verovatno još nekom, a sve u nameri da se osećaj inferiornosti sredine prevaziđe bar trenutnom medijskom pažnjom.



tojali da budu heroji sa po nekom donacijom koju su lepo upakovali u medije date zemlje i najčešće su u tome uspevali. Tako su uzajamno reketirane države od strane „tajkuna” ili obrnuto, uglavnom ostajali izvan dometa i saznanja šire javnosti, a znatizeljju šireg sloja stanovništva su zadovoljavali kontraverzni biznismeni i snalažljivi ljudi iz tzv. srednjih slojeva novokomponovanih bogataša. Sa njihovim „delima” i nedelima su se, zato, punile stranice tabloida, a njihove jahte i vile, nove ljubavi i drugi poluskandali su bili prikazivani navodnim snimcima „paparaca”, iako su im te snimke sami oni dostavljali. Jednom rečju, stvorio se novi vrednosni sistem uspešnosti, od poznatog tri P-e (Pajero, pištolj, plavuša) devedesetih godina prošlog veka, zatim, pojavljivanja u javnosti u tzv. VIP ložama na izložbama, sportskim terenima, modnim revijama i slično, pa sve do drugih statusnih simbola, kao što su, za sada, automobili i oružje (Hamer, Hekler i dr.), učestvovanje na aukcijama i slično. Tako su i kod nas oni koji su „valjali preko grane”, počeli da po povratku u zemlju pokazuju „umiljato” i „patriotsko lice”, da su vešti biznismeni, ali sa izvesnim „greškama iz mladosti”, što je tabloidima i nekim publicistima bilo samo dodatna pikanterija u vidu: „Eto priznali su” (Pavićević, O., Simeunović-Patić, B., 2011, 164-188).

Naši mladi su, u međuvremenu, organizovano odvikavani od poštovanja autoriteta roditelja i nastavnika u raznim radionicama, kao nečem što je prevaziđeno i što je sve jevrnsni nacionalistički atavizam, a uz svesrdnu podršku nekih od tzv nevladinih organizacija. Sami mladi su, pak, kao izraz protesta i prkosa prevaziđenom počeli da izlaze „u život” tek u vreme kada su se njihovi „matori” vraćali kući, pa je njihov „život” započinjao tek od 23 časa do zore. Škola i školske obaveze, posao i sve drugo je postalo „bez veze”, ako si hteo ili htela da budeš „In”, a glavno geslo je postalo da: „Pametni idu u život, a budale u škole”. Za taj novi način življenja i zabave nužno su bili potrebni određeni idoli, koji su upravo, u to vreme, bili na određenim mestima i sa određenim navikama u piću, ishrani, odevanju i konzumiranju „stimulativnih sredstava” ili psihoaktivnih supstanci posebne vrste. Biti „In”, biti viđen i da vidiš je postalo smisao življenja, aTV storije o tome i foto prikazi takvog života u tabloidnim novinama su postali nasušna potreba svih koji su želeli da budu uspešni. Uspešnost po svaku cenu je, zato, postala glavna vrednost, pa kandidata za tzv. *Reality Show* na mnogim TV kanalima ima i previše, a tzv. VIP osobe u njima sebe prikazuju u najgorem svetlu. Gledalaca takvih reality show-a je ipak previše, a zarada i organizatora i učesnika je sve veća. Razumljivo je, stoga, pretpostaviti da su i modeli za ponašanje iz tih emisija i njihovihVIP osoba takođe modeli onih koji ih tako pomno gledaju, jer su oni svojevrsni idoli iz industrije šou biznisa.

---

4 Ne treba da nas čudi, stoga, da na Fejsbuk profilima antiheroja iz devedesetih: Ljuba Zemunac, Giška, Beli, Knele i dr. koje pominju Pavićević, O. i Simeunović-Patić, B. u citiranoj monografiji, pa sve do Šarića i još nekih aktera iz savremenih „Mafija” u Srbiji ima, prema našem istraživanju, preko 20.000 poklonika ili fanova. Taj vidljivi broj, kako je kriminolozima poznato, ima i tzv. „tamne brojke”, dakle neprijavljene poklonike. Svi oni, razume se, dele vrednosni sistem sa svojim idolima i podražavaju njihov stil življenja, a mi se čudimo šta se to dešava na našim ulicama.



Zašto je onda uspešnost po svaku cenu i podražavanje idola u tom nastojanju „bolest” svakog čoveka, a posebno mladih?

Ljudske potrebe, kako je motive po svojoj teoriji sadržaja nazvao Maslov (Maslow, A.H., 1943), iste su za sve ljude i kod svih se rangiraju prema određenoj hijerarhiji tih potreba. U osnovi tih potreba su fiziološke i sigurnosne potrebe, slične kao i kod životinja, ali ljudi za razliku od životinja imaju i društvene potrebe i potrebe za poštovanjem, te, konačno, potrebu za samopotvrđivanjem. Nakon zadovoljenja baznih potreba, prema istom autoru, odnosno, zadovoljenju svake prethodne potrebe u hijerarhiji, ljudi se ne vraćaju prethodnim potrebama, jer su svesna bića, pa uvek nastoje da zadovolje onu do koje su dospeli i nastave dalje. I upravo u toj potrebi na vrhu piramide, potrebi za samopotvrđivanjem, nastaje ljudski problem uspeha ili neuspeha, bilo da je on objektivnog ili subjektivnog karaktera i doživljavanja. Zato se, istorijski gledano, ljudi kreću napred i razvijaju sebe i svoj rod, ali i pate jer im uvek nedostaje „još samo to malo”, kako bi upotpunili sliku o sebi. Za samopotvrđivanje, odnosno za upotpunjenje slike o sebi, koriste različite nivoe egzibicionizma, sve do patoloških formi, pa su zato stvorili čitavu industriju prikazivanja sebe, a sve zbog toga da vide i budu viđeni.

Međutim, u uslovima kada željeni ciljevi za sve nisu dostupni svima na legitiman način i legitimnim sredstvima (Merton, R., 1957), a konkurencija je sve veća za te iste željene ciljeve, onemogućeni ili autsajderi se okreću objektivno mogućim, ali nedopuštenim sredstvima. Tako nastaju imitacije uspešnosti u bilo čemu mogućem za svakog pojedinca, od huliganstva i „štrčanja” u sredini, obeležavanja posebnom odećom (pankeri, šminkeri, dendiji i dr.), posebnim frizurama i bojama kose, tetovažama raznih simbola, do udruživanja sa sebi sličnima radi osećaja ukorenjenosti. Ukorenjenost ili pripadnost je, zapravo, osnovna potreba čoveka i osećaj samopotvrđivanja, jer time razrešava biofilni strah od svesti da je sam, ali da ne može da bude sam i da mora da se udružuje sa drugima (From, E., 1984, 48-50). Tako nastaju razne društvene grupe, pokreti religije ili sekte, sve do naroda i nacija, jer omogućavaju eliminisanje straha od usamljenosti i bezperspektivnosti. Ali, velike grupe ljudi, vremenom, postaju bezlične i u okviru njih se zato formiraju tzv. podgrupe, bilo po religioznom, partijskom, kulturnom ili vrednosnom osnovu. One žive svoj život i žele da nametnu svoj vrednosni sistem i „imidž”, a na štetu onih koje doživljavaju kao objekat ometanja u zadovoljenju te njihove potrebe, kao što su sukobi navijača na primer<sup>5</sup>.

---

5 Tzv. parada ponosa klasičan je primer fenomena o kome je reč, jer ta vrsta egzibicionizma nije bila izazvana zbog ometanja privatnosti u seksualnoj orijentaciji pojedinaca, već potreba da se ojača prihvatanje grupe kao takve u svom javnom manifestovanju svoje orijentacije koju većina ne prihvata. Nekima je, pak, ta potreba manjine koja se objektivno oseća ugroženom, postala prilika za proklamovanje svog „liberalnog političkog stava”, odnosno proklamovanja sebe kao savremenog čoveka.

Savremeni tehnološki uslovi za komunikaciju koju je pružio Internet i mogućnost da svako može slobodno da formira svoj sajt, fejsbuk ili da na Ju-tjubu objavi nešto što lično smatra važnim, omogućio je i autsajderima da jeftinije i brže zadovolje svoje potrebe da vide i budu viđeni. Otuda i pojava različitih fejsprofila na globalnoj mreži, pa i profila već pokojnih kriminalaca, preko kojih se određeni tipovi ličnosti identifikuju, odnosno traže svoj identitet.

Tražnje identiteta je, međutim, problem svih mladih generacija i one, manje ili više, uspevaju u tome uz pomoć porodice, vršnjaka i škole, ali i mas-medija u svim vidovima (Nikolić, Z., 2000, 176). Jedan od tih mas-medija je, tako, i internet komunikacija i sve ono što ona omogućava. U prvom redu, to je mogućnost da se sve otuđeniji svet ljudi na neki način povezuje i da traži sebi slične šire i dalje od svog neposrednog okruženja, a u drugom, da prezentuje sebe. Podražavanje određenih idola je, otuda, sastavni deo te potrebe za prezentovanjem sebe, jer biti „fan” ovoga ili onog idola govori o vrednosnoj orijentaciji samog člana. Najprihvatljiviji idoli su, međutim, mistične ili već pokojne ličnosti, jer pripadnost toj i takvoj grupi ljudi (fanova) ne zahteva neposredno učestvovanje u njegovim akcijama. Ali, da bi bio „In” i da nešto značiš u svom okruženju, najbolje je da ne budeš isti kao i milioni drugih, pa je idolatrija, po pravilu, usmerena ka nečemu što nije tako uobičajeno ili je bar kontraverzno. Otuda je pripadnost nekoj grupi idilopoklonika više izraz svojih htenja ili prkosa uobičajenom, nego što je to čvrsta i bezpogovorna odlučnost da se za idola učini sve. Broj „fanova” na određenim fejsprofilima, sada već pokojnih kriminalaca u našem okruženju, stoga, ne znači i broj sadašnjih ili potencijanih kriminalaca, ali znači nedostatak vrednosne orijentacije i propuste onih koji su bili prenosnici ili agensi njihove socijalizacije: porodica, vršnjaci, škola i mas mediji.

Šta da rade mladi ljudi kada su im i u stripovima, crtanim i igranim filmovima, ali i u digitalnim igricama osnovne vrednosti za procenu uspešnosti nasilje? Treba li da oni budu „mamine maze” kada ne mogu da „upucaju” virtuelnog protivnika, da ga pobede i ponize, a internet omogućava da to bude i (*on line*) živi protivnik? Zašto onda ne pripadati moćnima i biti idilopoklonik nekog moćnika, makar to bio i kriminalac?

Za takvu priliku i za podršku idolu, ma kakav on bio, nužno je stvoriti i legendu o njemu i njegovim postupcima, kao što sve religije za svoje svece (ranije ili buduće) moraju da izmisle čuda koja su oni navodno ostvarili. Legenda, u stvari, uvek znači romansiranu priču o nečijem životu i navodnim podvizima koje je počinio, a ima za zadatak da uveća vrednosti i njihov značaj za grupu, narod ili naciju iz kojih su potekli<sup>6</sup>. Kriminalni svet, zato, ima istu potrebu kao i sve druge društvene grupe i on o svojim „junacima” takođe stvara legende, kako bi uvećao

---

6 Poznata je, npr. legenda o Viljemu Telu u Švajcarskoj, mnoge antičke legende, ali i legende o srpskim junacima iz različitih vremena i ratova.

sopstveni značaj i vrednosni sistem, ali i ohrabrio pristalice<sup>7</sup>. Legenda, prema tome, olakšava da neki lik postane idol, pa, sledstveno, nema idola bez legende, jer legenda prethodi idolopoklonstvu. Internet, tako, predstavlja idealno sredstvo za masovnije širenje legendi i povećavanje broja idolopoklonika.

### 3. Oponašanje modela kao oblik socijalnog učenja

Budući da legende, kako smo videli, stvaraju idole, a idoli predstavljaju modele za oponašanje i podražavanje, legende i idoli imaju taj osnovni zadatak ili cilj u svakoj socijalnoj sredini. Za socijalizaciju ličnosti, prema tome, nije svejedno koje idole stvaraju određene legende i kakav je i koliki njihov uticaj u jednoj socijalnoj sredini. Oblici socijalnog učenja u procesu socijalizacije dece, ali i odraslih, sadrže nekoliko oblika učenja za koje su modeli vrlo bitni, pa tako, osim učenja po modelu postoji i učenje identifikacijom i učenje imitacijom.

Svi oblici socijalnog učenja u procesu socijalizacije, inače, predstavljaju koherentan sistem učenja, ali se može pretpostaviti da dominacija učenja po modelu, identifikacijom i imitacijom kod pojedinaca znači da je učenje klasičnim uslovljavanjem bilo nedovoljno zastupljeno i nedovoljno naglašeno u procesu socijalizacije, jer se upravo njime uči uzdržavanje od manifestovanja društveno nepoželjnih impulsa i tendencija (Rot, N., 1983, 83). Zbog toga kasniji pokušaji sa instrumentalnim uslovljavanjem ne moraju da daju dobre rezultate u socijalnom učenju, jer ponašanje po modelu, imitacija i identifikacija predstavljaju liniju manjeg otpora u tom učenju.

Instrumentalno uslovljavanje je, inače, produktivan oblik socijalnog učenja u razvojnoj fazi pojedinca, a može da koriguje i već fiksirane načine ponašanja i u kasnijoj fazi kod prestupnika, mada tako isforsirani oblik socijalnog učenja može da liči i na dresuru (Nikolić, Z., 2005a, 253). Psihopatski strukturirane ličnosti, naime, nemaju „svoju istoriju” i uvek ponavljaju svoje greške, pa za njih nagrade ili kazne imaju efekta samo ako su odmah primenjene, jer su oni nesposobni da uspostave vezu između uzroka i posledice. Zbog toga su bihevioralno usmerene metode prevaspitanja, koje zahtevaju konsekventne postupke po principu sada i odmah, jedino validne za rad sa psihopatama (Radulović, D., 2007, 135).

Međutim, nasuprot svemu tome što o oblicima socijalnog učenja znamo, slike i opisi u tabloidnim novinama, filmovi, TV emisije tzv. istraživačkog tipa (*Uvidaj, Patrola, Nedostatak dokaza*), reality show-ovi (*Trenutak istine, Farma, Veliki brat*) stvaraju modele za oponašanje. Za njihovu gledanost je bitno to što su ti učesnici počinili ili što će počiniti nešto što nije uobičajeno, ali može biti prihvaćeno. Zato, sve drugo što klasične obrazovne emisije na tim istim medijima

---

7 Nije daleko od istine da je zapravo američka mafija naručila i roman i filmove o jednoj mafijaškoj porodici, pa film „Kum” danas slovi za jedan od najgledanijih.

nude deluje bledo i neuverljivo, jer VIP lik možeš postati samo ako nisi uobičajen, ako štrčiš i ako si bar ekscentričan. Uz dopunu slike o uspešnosti, sa prezentacijom tzv. kontraverznih biznismena, tajkuna, „političara” i dr. vrednosni sistem je za „slobodno” i liberalno društvo zaokružen, pa ne preostaje drugo do da se oni oponašaju, da se sa njima identifikujemo ili, bar, da se oni imitiraju. Fejsbuk je, pak, mogućnost da svoj lik i delo plasiramo bez cenzure službenih medija ili uplitanja bilo koga, a slobodan izbor da se idolopoklonici pridruže i upišu u listu „fanova” je demokratska tekovina. Ona to, doduše i jeste, ako se ima u vidu da nam oficijalni mediji isforsirano nameću neke „kontraverzne likove” kao značajne, nasuprot javnom mnjenju o njima i njihovom „delu”, pa mi „mali i nemoćni”, nasuprot njima, imamo i svoje kanale i svoje ideale ili idole.

#### 4. Posledice i mogućnost prevencije

Posledice dominacije ovog „savremenog” vrednosnog sistema jesu da je sve postalo „roba” i ljudi i žene i deca, te da sve ima svoju cenu. Otuda i pomenući realiti predstave, agencije za poslovnu pratnju, modne agencije kao eufemizam za isto to, detektivske agencije za sve i svašta, VIP lože i u običnim „bircuzima”, tabloidi i njihovi „paparaci” i drugo. Škola, posao, osamostaljivanje i formiranje svoje porodice više nisu „In”, pa tzv „produženo detinjstvo” postaje sve vidljivije i problematičnije. Tranzicija, doduše, nije nikada bila bezbolna, ali su je bolnijom uvek činili domaći idolopoklonici ubrzanih promena bez osvrtnja na posledice. Naše mlade, međutim, ne zanima posebno šta je uzrok nekoj pojavi, jer je njihova logika formalna. Oni ne mogu da shvate da je nešto „možda”, već da jeste ili da nije i ne prihvataju provizorne solucije. Zato su i idoli iz kriminalnog sveta mogući, jer su realni. Pri tome, njih ne zanimaju uslovi u kojima su se ti kriminalci formirali, već „dela” koja su ih proslavila, tj. romansirane priče o njima, odnosno legende. Ako su te priče u vidu legendi bile i još uvek jesu prisutne u mnogim medijima, onda je to za njih činjenica, pa svaka naša priča o drugačijoj stvarnosti ne znači ništa. Ali, taj jaz između starog i novog, mladih i starijih jeste problem svih dosadašnjih i svih savremenih naroda i nacija, koji se u tranzicionim periodima samo naglašenije ispoljava zbog neprirodnog rušenja postojećih obrazaca za ponasanje, poznatog u sociologiji kao anomija.

Tranzicija, nažalost, i dalje traje na našim prostorima, a to znači i anomija, pa ove „dečje bolesti” nije ni moguće sasvim izbeći, ali se neki njihovi efekti mogu umanjiti. Za to je potrebno da pribegnemo učenju na tuđim greškama, odnosno, učenju uviđanjem kao obliku socijalnog učenja, kako ne bismo ponavljali ni sopstvene ni tuđe greške.

## 5. Literatura

- Vujaklija, Milan, 1980, Leksikon stranih reči i izraza, Beograd, Prosveta.
- Maslow, Abraham Harold, 1943, A theory of human motivation, Psychological review, New York, Vol. 50 (3): 370-396.
- Merton, Robert, 1957, Social theory and social structure, Glance, Illinois, The Free press.
- Nikolić, Zlatko, 2000, Kriminologija sa socijalnom patologijom, Beograd, Narodna knjiga.
- Nikolić, Zlatko, 2005, Penološka andragogija sa metodikom prevaspitanja, drugo dopunjeno izdanje, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Pavičević, Olivera, Simeunović-Patić, Biljana, 2011, O negativnom društvenom junaku, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Radulović, Danka, 2007, Ključni problem recidivizma: kriminalni povrat psihopata, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, 45(3):135-151.
- Rot, Nikola, 1983, Osnovi socijalne psihologije, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- From, Erih, 1984, *Čovjek za sebe*, Zagreb, Naprijed.

\*

\*

\*

**Zlatko Nikolić, PhD**

***Institute of Criminological and Sociological Research***

### *IDOLS AND LEGENDS IN CRIMINAL WORLD*

*(Anti-heroes as examples for imitation)*

*The arrival of Face book, Twitter, You-tube and other technological advances in the field of communication and representation of oneself towards others has not bypassed the criminal world, that is, different sub cultural and criminal groups. These technological advances serve these groups as means of faster association with the people of the same kind, better knowledge of what's „In” in this world, and to us, people who deal with this groups to find a way to reduce unwanted behavior and imitation, to quickly note tendencies of movement among these*

*groups and possible changes in their value system. Theme of this work is therefore focused to idols and legends of the criminal world and theirs drawing attraction for young people who aren't yet from this „world”.*

**Key words:** *Legends, idols, criminal world, examples to follow, imitation.*

*Vladan JOLDŽIĆ, Ph D*  
*Institute of Criminological*  
*and Sociological Research*

*Originalni naučni rad*  
*UDK: 349.6*  
*Primljeno: 15. septembra 2011. god.*

## **RELATIONS BETWEEN ECOLOGY LAW AND OTHER BRANCHES OF LAW AND CRIMINAL LAW GUARANTEES**

*This paper deals with the issue of mutual relations and boundaries of Ecology Law and other branches of law. The author treats some questions about those mutual relations and attempts to establish precise boundaries between Environmental Law and other branches of law such as: Constitutional Law, International Public Law, Administrative Law, Civil Law and Penal Law.*

**Key words: logical relations and boundaries, Environmental Law, Constitutional Law, International Public Law, Administrative Law, Civil Law, Penal Law.**

### **1. Principle Remarks**

By coming into study of the Ecology Law, which is, by no doubt, a very complex and evidently multi-disciplinary law branch in development<sup>1</sup>, we think that it is necessary, on the very start of our scientific efforts, to answer the question of mutual relations between Ecology Law and other branches of law, in order to be able to understand the logic, fundaments, processes and possible results of Environmental Law.

---

<sup>1</sup> Topics on Environmental Law development see at: Joldzic, Vladan: Ecology Law - General part - Or on the Elements Necessary for the establishing and existing of the Independent Law Discipline (Personal Observations); Revista Mestrado em Direito. Direitos Humanos Fundamentais, Vol. 9, No 1 Osasco, (Brasil), Editor (Publisher): UNIFIEO – Centro Universitario FIEO, Year 2009, p. 127-169.

In the picture of any legal system – Brazilian, Serbian, French or any other, its elements and their mutual relations, the determining factor is the subject of arrangement of a particular branch of law, espied through current legal rules. In accordance with a long time present opinion of a certain number of lawyers, the entire positive law can be divided into four groups:

The first group would be comprised of regulations, which establish the bases of the society – state, as well as human rights: Constitutional Law regulations<sup>2</sup>, The second one, elements of legislations, which regulate the relation toward the material values on the socio-economic settlement of the state<sup>3</sup>, The third group includes the regulations that establish human rights in reproduction<sup>4</sup>, whereas the fourth group of regulations consists of the norms that deal with the issues of rights, duties and procedures from the aspect of administrative law or similar branches of law<sup>5</sup>.

Within each of the abovementioned groups, there are rules that directly, or indirectly, contribute to the arrangement of the total law-ecological relation. Due to that reason, our interest is to perceive, as accurately as possible, the relation between Ecology Law and the abovementioned groups.

In answering the question of mutual relation and bounding of ecological and other branches of law, it is advisable, before all, to start from the verification of the abovementioned multidisciplinary logic of Ecology Law. Professor Popovic spoke about it in 1975, in his book assigned for air and water protection, and again in 1980<sup>6</sup>. Today this fact is widely and longtime accepted in the world's law science<sup>7</sup>.

---

<sup>2</sup> On the Constitutional Law fundaments, especially for Environmental law, see more at: Joldzic, Vladan: *Constitutional - Legal Fundaments of the Environmental Protection in the Federal Republic of Yugoslavia*; Belgrade (Serbia), Edition: Environment, No.: 1; Editor (Publisher): Federal Ministry for Development, Science and Environment, Year 1995, p. 1-35.

<sup>3</sup> Or, to put it in another way: To establish substantial-legal fundaments for environmental law norms formulating, including the so - called environmental incriminations. For formal substantial-legal fundaments see: Joldzic, Vladan: *Environmental Law – General and Separate Part*, Belgrade (Serbia), Editor (Publisher): Institute for Criminological and Sociological Researches, Year 2009, pages: 69, 110 and 512.

<sup>4</sup> Reflections on human rights in reproduction see, for example, in: *On the Horizon - A practical bulletin on what is ahead in the field of business & human rights*, Issue 8, London (United Kingdom), Editor (Publisher): Business & Human Rights Resource Centre, Monday 8 Dec 2008, p. 1-7, at: <http://www.crsdd.uqam.ca/Pages/docs/pdfMedias/On%20the%20Horizon%20-%20Issue%208%20-%20Dec%202008%5B1%5D.pdf>, and Rendtorff, Jacob Dahl: *Responsibility, Ethics and Legitimacy of Corporations*, Copenhagen (Denmark), Editor (Publisher): Copenhagen Business School Press, Year 2009, p. 416.

<sup>5</sup> See more at: *Discussions (Rasprave)*, Vol. XII, Ljubljana (Slovenia), Editor (Publisher): SAZU, Year 1981, p. 103, and Della Cananea, Giacinto: *Administrative Procedures and Rights in Italy: A Comparative Approach*, Italian Journal of Public Law, Volume 2n 1, Milano (Italy), Editor (Publisher): Bocconi University, Year 2010, p. 207.-215.

<sup>6</sup> See: Popovic, Slavoljub: *Water and Air Protection of the Soiling (Zaštita vazduha i voda od zagađivanja)*, Collection of the Law Faculty, Novi Sad (Serbia), Editor (Publisher): Law Faculty of Novi Sad, Year 1980, p. 13-14.

<sup>7</sup> See closer at book: Tautenberg, Jonson: *The International Law - Some Basic Viewpoints*, in: Dupuy, Rene-Jean (Editor of publication): *The Future of the International Law of the Environment*, Hague (Netherlands), Publisher: Kluwer Law International, Year 1985, p. 233-237.



The second step in our contemplation about the relations and logical borders between ecological law and other branches of law is inevitably applied to our method, or methods, of mutual mark of boundaries: Where does one branch of law stop and where does the other one begin, particularly having in mind the attitude of numerous jurists on the explicit addition of ecologically remarkable elements from other law branches, starting from the use of its terminology, up to certain principles? Opposite to them, we are supporters of the attitude about the autonomy of Ecology Law - its autonomous place in the system of legal science and positive legislatures is derived from the fact that it has:

- a) Its autonomous applying range – specific general object<sup>8</sup>, independent from the other law branches;
- b) Its special vocabulary, made during the last decades, but also a number of
- c) Autonomous principles.

“In legal theory it is usual to use two criteria to mark the boundaries between certain branches of law:

1. Either the criterion to mark the boundaries is the object treated by legal rules of a certain branch of law, or
2. The criterion is the manner i.e. the method of regulation<sup>9</sup>.”

Speaking about the Ecology Law, we have to see how, as every branch of law, it, in essence, regulates a legal relation as a relation of a special kind. Exactly as Civil Law regulates Civil Law relation, Substantial Criminal Law – substantial – criminal law relation, Criminal Procedure Law regulates relations in criminal procedure, *etc.* Tautenberg Jonson comprehended it in 1984. He spoke about the necessity of realizing the fact that in the past years, ecology law relation was clearly differentiated as a specific kind of legal relation<sup>10</sup>. It is, to be exact, the subject matter of the Ecology Law branch – the key *diferentia specifica*, which establishes the difference between Ecology Law and other branches of law.

Starting from the *methods of regulations*, it is useful to realize that certain law branches, in regulation of mutually equal relations of the law subjects, use the *coordination principle* as a basic one (e.g., Civil Law), while the other branches as their fundamental regulation method utilize the *subordination principle* (e.g., Administrative Law). Ecology Law, exactly because of its multidisciplinary approach, is based on the parallel use of both methods, present in most law branch-

---

8 Closer reflections on specific general object defining see at: Joldzic, Vladan: Ecology law - general part - Or on the Elements necessary for the establishing and existing of the Independent Law Discipline (personal Observations), under number 2. - Defining of the Elements Necessary for the Existence of the Ecology Law, in: Revista Mestrado em Direito, Osasco (Brasil), ano 9, n. 1, Year 2009, pp. 134. – 136.

9 Popovic, Slavoljub: Administrative Law - General Part, Belgrade (Yugoslavia), Publisher: Savremena administracija, Year 1989, p. 15.

10 Previously mentioned text of Tautenberg, J.

es. Thus, building the elements of international law regulation assigned to ecosystem is involves coordination<sup>11</sup>, while establishing law relations within particular states, Ecology Law (to be precise: Legislator) is going, logically, toward the use of the *subordination method*, as fundamental.

In scientific efforts at the field of Environmental Law, starting from previously explained elements, we have to recognize facts of mutual relations, due to that reason, as well as the boundaries between a solid number of independent legal disciplines, their connections and elements of distinction between them and Environmental Law. It is logical to analyze, at first place, the relations between fundamental laws (constitutions) and Environmental Law.

## 2. Relation between Ecology and Constitutional Law

Speaking about the relation between Constitutional Law and Ecology law, it is useful to have in mind the preference of Constitutional Law over the other law branches, concerning that Constitutional Law contains norms and principles, which are obligatory for all law and legislature branches. In the law of contemporary countries, European before all, along with the maturation and the growing complexity of ecological problems, the phenomenon and obligation of developing constitutional rules, directly intended to enable the inauguration of adequate legislative regulation of ecological relations, is often present<sup>12</sup>. This had been obvious in contemporary law of the Federal Republic of Yugoslavia<sup>13</sup>, and is obvious, for example, in the actual law of the Federal Republic of Germany, Swiss Confederation, Republic of Serbia and many other states. Concerning the importance of constitutional provisions for the development of Ecology Law, we think that they should be analyzed to a certain degree.

If we analyze, for example, the Constitution of the Republic Serbia, we can see many elements present not only in this fundamental law of our state, but also in many other modern constitutions, which is a fact of great importance for our analy-

---

11 In accordance with the Vienna Convention on the Contractual Law, Done at Vienna on 23 May 1969. Entered into force on 27 January 1980. United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331.

12 Examples for this are: Fundamental Law of the Federal Republic of Germany, first issue of the Federal Law Gazette, dated 23 May 1949, as amended up to and including 20 December 1990, for theme important is version dated at the March 18, 1971, that establishes competence of the Federation at the field of fauna and flora protection, Constitution of the Greek Republic (Adopted: 11 June 1975, revised at April 6Th 2001, Official translation of the Parliament, Athena, Publisher: Eptalofos, Year 2004), Article 24, which establish "state obligation for the protection of the life and cultural environment," Constitution fédérale de la Confédération suisse du 18 avril 1999 (Etat le 19 février 2002), With packet of the environmental norms (articles 73. – 80.), from: [www.admin.ch/ch/f/rs/101/index.html](http://www.admin.ch/ch/f/rs/101/index.html) And many others.

13 See mentioned book: Vladan Joldzic: Constitutional - Legal Fundaments of the Environmental Protection in the Federal Republic of Yugoslavia.

ses. Framer of the Constitution of the Republic Serbia has non ambiguously emphasized that the Republic is a state, based on equality of citizens<sup>14</sup>, with full respect of human freedoms and rights<sup>15</sup>, clearly ordering that freedoms, human and citizen rights<sup>16</sup> are being realized, and duties fulfilled<sup>17</sup> upon the Constitution<sup>18</sup>, simultaneously proclaiming the human right of “a healthy life in a healthy environment<sup>19</sup>” and the duty of the state “to take care about a healthy life in a healthy environment<sup>20</sup>.”

As we saw, in modern states, constitutions ordered that the state (this means: Serbian State also) adopts and implements laws in the area of freedoms, rights and duties of humans and citizens, at first place, by establishing:

- (a) Human rights<sup>21</sup>, and especially
- (b) Responsibilities and sanctions for the violation of freedoms, rights and duties of humans and citizens<sup>22</sup>, and
- (c) The bases of environmental protection, as well<sup>23</sup>.”

Speaking about the bases for the life of environmental protection, the legislator orders quite precisely that, if we (for example, observe the Republic of Serbia) have the right and duty to create and put in power laws applied for environmental protection, we also have the right to ratify international conventions of envi-

---

14 Compare, for example: Constitution of the Republic of Serbia, Official Journal of the Republic of Serbia, No 83, Year 2006, Article 11, Federal Constitution of the Swiss Confederation, of April 18, 1999, version of September 18, 2001 (from: [www.admin.ch/org/polit/00083/index.html?lang=en](http://www.admin.ch/org/polit/00083/index.html?lang=en)), Article 8, La Constitution du 4 octobre 1958; Révisions constitutionnelles de mars 2005 „French Constitution“, Article 1, from: <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp>.

15 For example, compare with: The Constitution of Greece, Adopted on: 11 June 1975, As revised by the parliamentary resolution of April 6th 2001 of the VII Revisionary Parliament (Official translation), last updated 8 May 2007, Article 25 - Protection of Fundamental Rights, La Constitution du 4 octobre 1958; Révisions constitutionnelles de mars 2005 „French Constitution“, Article 53-1. Also its' Charter for the Environment, Article 1.

16 See, for example: Constitution of the Swiss Confederation, Article 2, and The Constitution of Belgium, Coordinated text of 14 February 1994, a translation made by the Belgian Senate, version 21.1.1997, Article 23, Supra note 3(4).

17 For example, precisely defined in the Charter for the Environment, of the French Constitution.

18 See: Constitution of the Republic of Serbia, Article 1.

19 Constitution of the Republic of Serbia, Article 31, supra note 1.

20 See: Brazil Constitution, Adopted on: 5 Oct 1988, from: <http://www.georgetown.edu/pdba/Constitutions/Brazil/brtitle9.html>, Article 224, supra note 1, as well as The Constitution of the Republic of Serbia, Article 31, supra note 2.

21 See: Constitution of the Republic of Serbia, Article 1.

22 For example, by Article 12, supra note 3 and 4.

23 See, for example: Constitution of the Republic of Serbia, Article 72, supra note 5, or Constitution of the Italian Republic (Costituzione della Repubblica italiana, Gazzetta Ufficiale, No. 298, on 27 December 1947), Article 117 (s).

ronmental importance<sup>24</sup>. Solely by ratifying the contracts concerning International Environmental Law, countries complete their duties and define the borders of positive ecological legislature. This means: of the Republic Serbia as well<sup>25</sup>.

### 3. Relation between Ecology Law and the International Public Law

International Public Law at the same time represents a branch of legal science and a group of norms whose main – general study topic, and the object of regulation, is, before all, mutual relation between states<sup>26</sup>, as subjects of law<sup>27</sup>. It consists of several branches and their sections. Among them, the most important for us are the branches of International Law that treat:

- Use of water<sup>28</sup>,
- International Maritime Law<sup>29</sup>,
- International River Law<sup>30</sup>,
- International Law for using Biological Sea Resources<sup>31</sup>,

---

24 See: Article 73, supra note 2 and 7, of the Constitution of the Republic Serbia.

25 About this moment see: Joldzic, V. & Milicevic, G.: Constitutional - Legal Fundamentals of the Environmental Protection in the Federal Republic of Yugoslavia, Edition: Environment, No. 1, Belgrade (Federal Republic of Yugoslavia), Publisher: Federal Ministry for Development, Science and the Environment, Year 1995, p 2-5.

26 Or to say, briefly, fundamental postulate of Anzilotti's work: International law regulates reciprocity relations of the states. See more at: Anzilotti, Dionisio: Cours de Droit International, Vol. 1, Paris (France), Publisher: Librairie du Recueil Sirey, Year 1929, pp. 466-534.

27 See closely at the: Encyclopedia of the Law (Enciklopedija prava), Belgrade, (Socialistic Federal Republic of Yugoslavia), Publisher: Savremena administracija, Year 1989, p. 794, as well at the: Avramov, Sima. & Kreca, Milenko: International Public Law (Međunarodno javno pravo), Belgrade, (Socialistic Federal Republic of Yugoslavia), Publisher: Savremena administracija, Year 1993, pp. 1-8, and Kent McKeever: Researching Public International Law, Editor (Publisher): Columbia University Law School, Library: Pegasus Arthur W. Diamond Law Library Research Guides, Last Updated January 2006. From: [www.columbia.edu/~cmckeever/cv.html](http://www.columbia.edu/~cmckeever/cv.html).

28 For example see: Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Sea. At UNEP Ref. Series 3, Barcelona Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution, February 16, 1976, U.N.T.S. Reg.# 16908, reprinted in 15 I.L.M. 290, Year 1976.

29 With so many elements exceptionally explained in massive book by: Tetley, William: International Maritime and Admiralty Law, Q.C. Montreal, (Quebec, Canada), Publisher: Éditions Yvon Blais, Year 2003.

30 See, for example: Bourne, C. B.: International Law and Pollution of International Rivers and Lakes, The University of Toronto Law Journal, Vol. 21, No. 2, Toronto, (Canada), Year 1971, pp. 193-202.

31 For example, see: Dupuy, René-Jean & Vignes, Daniel: A handbook on the new law of the sea. Publisher: Martinus Nijhoff, Leiden, (Netherlands), Year 1991, pp. 993. - 996.

- Branch whose topic is energy<sup>32</sup>,
- International Law branch for using Biological Resources<sup>33</sup>,
- Air Protection<sup>34</sup>,

Branch that treats protection of flora and fauna around the World<sup>35</sup>, as the others branches, in process of continual establishing and development - expressed through continuous evolution of rules connected with their group objects, rules applied for regulating some of the ecological-law relation elements, or applied for regulating some other matters, not necessary of purely ecological character, by which they create ecologically useful legal elements, and include them into the development of ecological law regulations on international level.

Entering the international law relations on the occasion of the environment, there should be always on mind, and insist upon the fact, that International Environmental Law develops through practice of conclusions of international contracts, on basis of using general law rules, as well as on formulating new special rules, on condition that they are consisted under massively adopted contracts, which treat some of the ecology law relation questions. In the other words, sources of International Law lie in common will of states, so, that sources itself, in formal sense, are actual legal acts through which law rules are manifested. By the act of ratification, as an act of expressing sovereign state will, these rules become an integral part of positive Ecology Law (legislation), of Serbia, where the key elements of relation between the International, and Internal Ecology Law of sovereign state are also reflected<sup>36</sup>.

---

32 Treated, for example, at the level of law science at the journals like: Oxford Journals Law Journal of World Energy Law & Business, Oxford, Publisher: Oxford Journals.

33 See: Redgwell, Catherine & Bowman, Michael (Editors): *International Law and the Conservation of Biological Diversity*, London (Great Britain), Publisher: Kluwer Law International, Year 1996.

34 See, for example: Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and under Water. In: Joldzic, Vladan & Milicevic, Gordana. *The Environment and International Agreements of Importance for the Federal Republic of Yugoslavia*, Belgrade (Federal Republic of Yugoslavia), Publisher: Federal Ministry for Science, Development and the Environment, Year 1995, p. 72. Convention on Long-range Transboundary Air Pollution Š1979Ć. See: Joldzic, Vladan & Milicevic, Gordana: *The Environment and International Agreements of Importance for the Federal Republic of Yugoslavia*, pp. 61-63. Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer ŠMarch 22, 1985Ć. See: Joldzic, Vladan & Milicevic, Gordana: *The Environment and International Agreements of Importance for the Federal Republic of Yugoslavia*, pp. 64.-65. Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context, February 25, 1991, 30 I.L.M. 800, Year 1991.

35 See legislations, for example, of: Japan: Law for the Conservation of Endangered Species of Wild Fauna and Flora (Law No 75), Tokyo, Publisher: Ministry of the Environment, Government of Japan, Year 1992. from: <http://www.env.go.jp/en/nature/biodiv/law.html> and Australia: Flora and Fauna Guarantee Act 1988 (Victoria), From: Victorian Consolidated Legislation, [http://www.austlii.edu.au/au/legis/vic/consol\\_act/fafga1988205/](http://www.austlii.edu.au/au/legis/vic/consol_act/fafga1988205/).

36 See: Joldzic, Vladan: *Conventions of Importance for the Protection of the Environmental and Interests of Republic of Serbia*; Belgrade, (Serbia), Publisher: Institute for Criminological and Sociological Researches, Year 2006, pp. 30. – 44. Joldzic, Vladan: *The Environment and International Agreements of Importance for the Federal Republic of Yugoslavia*, pp. 17-26.

#### 4. Relation between Ecology Law and Administrative Law

Administrative Law, as a part of legal science, but also as a part of positive law of sovereign states, represents a very complex branch of law, which deals with a specific kind of legal relation: the Administrative legal relation, in all its complexity<sup>37</sup>. It is based, as a part of the positive legislature, before all, on the norms “that are used for the regulation of social relations in connection with the organization and activity of public administration<sup>38</sup>.”

*Diferentia specifica* of Administrative Law relation is expressed by the fact that one of the sides in this relation is “by rule, the body of the state administration<sup>39</sup>.” Exceptionally, such side in legal relational could be an organization as well (not the organ of the state administration), authorized, by law, or resolution conceived upon law, for performing actual Administrative Law duties, which means that this organization is given specific public authorizations.

By performing Administrative Law duties, the bodies of the state administration, and the organizations that are authorized for performing specific duties, within their authorization (defined by acts and sub-statutory acts), “concerning specific subjects, appears toward another subject of the actual relation with stronger will - with authority, with orders which are obligatory for subjects to whom they are related<sup>40</sup>.” This is the second, key *diferentia specifica* of Administrative Law in comparison to other branches of law<sup>41</sup>. In Administrative Law relation, the authorized subject appears with a stronger will. “By its disposition, he obliges the other subject even against its will<sup>42</sup>,” by rule (mostly) with the act in the form of *decision*, an act which conceives the abovementioned relation. The authorized subject brings his decision on the base of laws and sub-statutory norms (in the form of addendums). The authorized subject forms the aforementioned relation by adopting such legal act i.e. his *decision*. The authorized subject forms his *decision* on the basis of norms that are regulating the appropriate side of an environmentally oriented public relation, and the norms that authorize him as a part of administrative establishment, in the actual Administrative Law relation. Therefore, the main characteristic of Administrative Law is the fact that its basic or general subject is: Administrative Law relation, as well as all the other legal elements that have influence on its formation and development.

---

37 Administrative-law relations see closer, for example, at handbook: Council of Europe (Handbook): Administration and You: Principles of Administrative Law Concerning the Relations Between Administrative Authorities and Private Persons, Strasbourg (France), Publisher: Council of Europe, Year 1997, p.: 16, 17 and 26.

38 Professor Popovic, S. Administrative Law - General Part, p. 4.

39 Ibid, p. 7.

40 Ibid, p. 7, passage 4.

41 For example: In relation with Civil-law relations, characterized with formal equality of the wills.

42 Popovic, S.: Administrative Law - General Part, p. 8.



Ecology Law for its *basic subject* has *ecology-law relation*, which means: a human relation, regulated by norms, formed on occasion of some of the objects, which is expressed as a constitutive element of the *ecos*. In the narrower determination, those elements are expressed as a *group* and *individually grammatical*<sup>43</sup> and *protected objects* inside *ecology-law relation*<sup>44</sup>. The regulation itself of these relations, in practice, is very often based upon rules of Administrative Law logic conception. Therefore, by expressing superior will of the authorized subject. That is the common line between Ecology Law and Administrative Law, from which it absorbs an important part of its logic and application. Features that differentiate them are:

- A. Type of relation, and
- B. General object of regulation.

As we have already noticed, Ecology Law regulates an *ecology-law relation*, whereas Administrative Law regulates an *administrative-law relation*.

The object of regulation and legal treatment of Ecology Law is an *ecology-law relation based on ecological rights and values*, observed as an entity, as its general object.

General object of Administrative Law is expressed as a *public law relation*.

Ecology Law, in a great part of its development, has to rely upon the Administrative Law elements, which very often, appear through the application of *Administrative Law principles* and norms. Clearly, some of these principles, as well as the aforementioned norms, observed by: law-logical, normative-hierarchical, or dogmatic method, have their different places in the Administrative and the Ecology Law system, precisely because of the differences between general subjects of the two observed branches of law. This is the main reason why their general subjects and those mentioned principles, of Administrative Law and Ecology Law, are the elements of their mutual demarcation, and also of the necessary cooperation.

## 5. Ecology Law and Penal Law Guaranties

Penal Law is a complex branch of law, which consists of three disciplines:  
(a) Criminal Law,

---

43 More often, but not always.

44 It is useful to know that grammatical object is, in Criminal Law theory, object on which any criminal activity was done. It is not necessary that this object is at the same time, object on which will be produced consequences. Also, we can see that criminal activities are pointed on – so called object of offence. May be that the object which we observe is by legislation protected object, object on which we can see results (consequences) of criminal activity? In many cases: a.) grammatical, b.) object of offence, and c.) protected object, is the same object, but not in every case. In accordance with the Criminal Law theory we can, for the purpose of the Ecology Law, say that: Grammatical object is object on which activity of ecology law relation was done, At the place of the object of offence is object of activity, and, of course, Ecology Law also has protected objects.



(b) Law of Economic Offences

(c) Law of Misdemeanors.

Their common characteristic is the ordering of sanctions for prohibited behavior of law subjects, defined precisely by the law (so called *incrimination* - determining the “legal being” of the offense). By definition, the most important element of this *trias* (L. *trias* – trio) is Criminal Law, mostly because of the seriousness of danger, which is the characteristic of criminal offences. Committers of those offenses, in majority of states, can only be legally responsible natural persons<sup>45</sup>, but in a small number of newly adopted criminal codes, they can be legal or “artificial” persons too<sup>46</sup>.

Economic offences (i.e. violations and infringements) can be committed not only by natural, but also by legal (artificial) persons. These two kinds of incriminated behaviors are differentiated on the base of three elements:

- Economic offences are the offenses that are expressed by economic activities of subjects<sup>47</sup>, while
- Misdemeanors can be committed by any other kind of act - economic or non – economic.
- Also, the seriousness of the expressed jeopardizing, or violation of the protected values, which is, generally, less intense in the cases of misdemeanors.

The “contact point” of Ecology and Penal Law is found in fact that the norms of Penal Law<sup>48</sup> provide protection for the eco values by incriminating the behaviors that are opposite to the substantial norms of ecological character<sup>49</sup>. This means that such behavior is incriminated and sanctioned by the positive law. These Ecology Law norms are appearing as a substantial-law base for forming all three kinds of incriminations:

- Criminal acts,
- Economic offences and
- Misdemeanors,

---

45 For example, in German Criminal Code, of the year 1875, amended at the Year 1994. See original text: Strafgesetzbuch Der Bundesrepublik Deutschland, Verfassungsorganen des Bundes vom 11. August 1999 (BGBl. I S. 1818).

46 See, for example, Article 121-2 of the French Penal Code (Cod Penal du 5 Fevrier 1994, 15 Journal Officiel du 2 février 1994 en vigueur le 1er mars 1994).

47 Activities that, also, can be of environmental importance. See, for example: South Australia’s Environment Protection Act of 1993 (From: [www.legislation.sa.gov.au](http://www.legislation.sa.gov.au)), text which incriminate, with: Section 79 „1“ criminal liability for “serious environmental harm,” and Section 80, „1“, which incriminate criminal liability for “material environmental harm,” activities of man, as well as of artificial persons, also.

48 As a branch of some observed positive legislation.

49 On this theme see closer: Joldžic, Vladan: Environmental Crimes in Law and Reality (Published at Serbian language: Ekološki kriminalitet u pravu i stvarnosti), Belgrade, (Federal Republic of Yugoslavia) Editor (Publisher): Institute for Criminological and Sociological Researches, Year 1995, pp. 20-24.

intended for the protection of eco values<sup>50</sup>, but, at the same time, comprehensibly, the largest numbers of those rules are, in many states, also intended to protect health, bodily integrity, and human life.

## **6. Conclusions**

In our scientific efforts, expressed in this text, in the field of Environmental law development and application, we have pointed out the mutual relations between Ecology law and other branches of law, the relations that are at the same time of key interest for Environmental law as well as for other related legal branches. We have made efforts to emphasize: at first place, the legal-logical differences between the observed legal branches and, at the second place, their connections and mutual importance. Of course we have not treated all, but solely the branches of utmost interest for our field of research. Such work produced some results – our conclusions. What can we summarily conclude, apart from the remarks already made in the text?

1. Primary, it is evident that ecology law efforts, its efforts to develop at the level of the international community and law, as well at the level of states, are obviously impossible to be made outside the constitutional boundaries.
2. If we preview environmental problems through time, it is obvious that the relation between Ecology Law and International Public Law is in the process of feedback enhancing.
3. Whatever simple research effort we can do, in any state, as well as at the level of the international community, the relations between Ecology Law and Administrative Law are unavoidable and of utmost interest.
4. If we accept previous four conclusions, it is clear that all treated and explained issues need some kind of efficient guaranty. Such guaranty is an adequate system of Criminal Law and legislature, as we explained in Part 5 of our text.

Of course, our research does not produce a complete picture of all the possible interconnections, differences and boundaries between ecology and other branches of law, but the author states that the presented relations are of utmost importance.

---

<sup>50</sup> Fact which is clearly visible from: Australian Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999, legislative text that give legal basement for incriminations in positive Criminal Code Act 1995, Act No. 12 of 1995, as amended “amendments up to Act No. 137 of the year 2000“.

## 7. Bibliography

- Australia: Flora and Fauna Guarantee Act 1988 (Victoria), From: Victorian Consolidated Legislation.  
[http://www.austlii.edu.au/au/legis/vic/consol\\_act/fafga1988205/](http://www.austlii.edu.au/au/legis/vic/consol_act/fafga1988205/).
- Australian Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999.
- Avramov, S. & Kreca, M., International Public Law „Međunarodno javno pravo“, Belgrade, Publisher: Savremena administracija, Year 1993, F. R. Yugoslavia.
- Barcelona Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution, February 16, 1976, U.N.T.S. Reg.# 16908, reprinted in 15 I.L.M. 290, Year 1976.
- Brazil Constitution, Adopted on: 5 Oct 1988, from:  
<http://www.georgetown.edu/pdba/Constitutions/Brazil/brtitle9.html>.
- Bourne, C.B., International Law and Pollution of International Rivers and Lakes, *The University of Toronto Law Journal*, Vol. 21, No. 2, Year 1971.
- Code pénal, Version consolidée au 7 janvier 2011, from:  
<http://www.legifrance.gouv.fr/>
- Constitution fédérale du 18 avril 1999, état le 18 septembre 2001, at:  
[www.admin.ch/ch/fr/rs/101/index.html](http://www.admin.ch/ch/fr/rs/101/index.html).
- Constitution of Greece, Adopted: 11 June 1975 ŠStatus: 1986Ć, revised at April 6<sup>th</sup> 2001, Official translation of the Parliament, Athena, Publisher: Eptalofos, Year 2004.
- Costituzione della Repubblica italiana (Constitution of the Italian Republic), *Gazzetta Ufficiale*, No. 298 on 27 December 1947), Document gathered from:  
[http://www.servat.unibe.ch/icl/it00000\\_.html](http://www.servat.unibe.ch/icl/it00000_.html).
- Constitution of the Republic of Serbia, Official Journal of the Republic of Serbia, No 83, Year 2006.
- Convention on Environmental Impact Assessment in a Trans-boundary Context, February 25, 1991, 30 I.L.M. 800, Year 1991.
- Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Sea, At UNEP Ref. Series 3, Geneva (Switzerland), Year 1983.
- Criminal Code Act 1995 (of Australia), Act No. 12 of 1995, as amended „amendments up to Act No. 137 of the year 2000“, from:  
[http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol\\_act/cca1995115/](http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/cca1995115/).
- Della Cananea, Giacinito, Administrative Procedures and Rights in Italy: A Comparative Approach, *Italian Journal of Public Law*, Volume 2n 1, Milano (Italy), Publisher: Bocconi University, Year 2010.
- Discussions „Rasprave“ Vol. XII, Ljubljana (Slovenia), Publisher: SAZU, Year 1981.

- Dupuy, René-Jean & Vignes, Daniel, A handbook on the new law of the sea., Leiden, (Netherlands), Publisher: Martinus Nijhoff, Year 1991.
- Encyclopedia of the Law (Enciklopedija prava), Belgrade (S.F.R. Yugoslavia), Publisher: Savremena administracija, Year 1989.
- Federal Constitution of the Swiss Confederation, of April 18, 1999, version of September 18, 2001, from: [www.admin.ch/org/polit/00083/index.html?lang=en](http://www.admin.ch/org/polit/00083/index.html?lang=en).
- French Penal Code „CODE PENAL du 5 Fevrier 1994“.
- Fundamental Law of the Federal Republic of Germany, version dated at the March 18, 1971,
- German Criminal Code, of the year 1875, amended at the Year 1994. See original text: Strafgesetzbuch Der Bundesrepublik Deutschland, Verfassungsorganen des Bundes vom 11. August 1999 (BGBl. I S. 1818).
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (GG), vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt gendert durch Bundesgesetz vom 27.10.1994. (BGBl. S. 3146), (Constitution of Federal Republic of Germany).
- Japan, Law for the Conservation of Endangered Species of Wild Fauna and Flora (Law No 75), Tokyo, (Japan), Publisher: Ministry of the Environment, Government of Japan, Year 1992. from: <http://www.env.go.jp/en/nature/biodiv/law.html>
- Joldzic, Vladan, Constitutional – Legal Fundaments of the Environmental Protection in the Federal Republic of Yugoslavia; Edition: Environment, No.: 1; Belgrade (F.R. Yugoslavia), Publisher: Federal Ministry for Development, Science and Environment; Year 1995.
- Joldzic, Vladan, Conventions of Importance for the Protection of the Environmental and Interests of Republic of Serbia; Belgrade, (Serbia), Publisher: Institute for Criminological and Sociological Researches, Year 2006.
- Joldzic, Vladan, Developing of the constitutional fundaments – prerequisite and basement for good practice at the field of environmental crimes protection, chapter of book: Prevention of Crimes and Social Deviation: European and Regional Good Practice. Publisher: Institute for Criminological and Sociological Researches monograph, Belgrade, (Serbia), Year 2011.
- Joldzic, Vladan, Ecology Law – General part – Or on the Elements Necessary for the establishing and existing of the Independent Law Discipline (Personal Observations); Revista Mestrado em Direito. Direitos Humanos Fundamentais , Vol. 9, No 1, Osasco, (Brasil), Editor (Publisher): UNIFIEO – Centro Universitario FIEO, Year 2009.
- Joldzic, Vladan, Environmental Crimes in Law and Reality (Published at Serbian language: Ekološki kriminalitet u pravu i stvarnosti). Belgrade (F.R. Yugoslavia), Publisher: Institute for Criminological and Sociological Researches, Year 1995.

- Joldzic, Vladan, *Environmental Law – General and Separate Part*, Belgrade, (Serbia), Publisher: Institute for Criminological and Sociological Researches, Year 2009.
- Joldzic, V. & Milicevic, G., *Constitutional – Legal Fundamentals of the Environmental Protection in the Federal Republic of Yugoslavia*, Edition Environment, No. 1, Belgrade (F.R. Yugoslavia), Year 1995.
- Kent McKeever, *Researching Public International Law*, Library: Pegasus, New York (USA) Publisher: Columbia University Law School, Last Updated January 2006. From: [www.columbia.edu/~cmckeever/cv.html](http://www.columbia.edu/~cmckeever/cv.html).
- La Constitution du 4 octobre 1958; Révisions constitutionnelles de mars 2005 „French Constitution“, from: <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp>.
- On the Horizon – A practical bulletin on what is ahead in the field of business & human rights, *Issue 8*, London, (Great Britain) Publisher: Business & Human Rights Resource Centre, Year 2008. From: [www.business-humanrights.org](http://www.business-humanrights.org).
- Oxford Journals Law Journal of World Energy Law & Business (Oxford Journals).
- Popovic, Slavoljub, *About Environmental Protection Law, or Ecology Law „O pravu zaštite životne sredine, ili ekološkom pravu“*. In: Collection of the Law Faculty, Novi Sad, Serbia, (S.F.R. Yugoslavia), Publisher: Savremena administracija, Year 1980.
- Popovic, Slavoljub, *Water and Air Protection of the Soiling „Zaštita vazduha i voda od zagađivanja“*, In: Collection of the Law Faculty, Novi Sad, Serbia, (S.F.R. Yugoslavia), Publisher, Savremena administracija, Year 1980.
- Popovic, Slavoljub, *Administrative Law – General Part*, Publisher, Savremena administracija, Belgrade, Serbia, (S.F.R. Yugoslavia), Year 1989.
- Redgwell, Catherine & Bowman, Michael (Editors), *International Law and the Conservation of Biological Diversity*, London (Great Britain), Publisher: Kluwer Law International, Year 1996.
- Rendtorff, Jacob Dahl, *Responsibility, Ethics and Legitimacy of Corporations*, Publisher; Copenhagen (Denmark), Publisher: Copenhagen Business School Press, Year 2009.
- Salma, Jozef: *Civil Law Protection of the Environment*, Belgrade, At: Legal Protection of the Environment, Belgrade (S. F. R. of Yugoslavia), Publisher: Naučna knjiga, Year 1990.
- Shuang-hong, A. O., *Review and Prospects: a Research on the Administrative Law Relations*, Journal of Fujian Public Safety College, No 2, Changsha, (China) Publisher: Fujian Public Safety College, p. 80-86, Year 2007.
- South Australia’s Environment Protection Act of 1993. From: [www.legislation.sa.gov.au](http://www.legislation.sa.gov.au).

- Tetley, William, International Maritime and Admiralty Law, Q.C. Montreal, (Quebec, Canada), Publisher: Éditions Yvon Blais, Year 2003.
- The Constitution of Belgium, Coordinated text of 14 February 1994, a translation made by the Belgian Senate, version 21.1.1997.
- The Constitution of Greece, Adopted on: 11 June 1975, as revised by the parliamentary resolution of April 6th 2001 of the VII Revisionary Parliament (Official translation), last updated 8 May 2007.
- Dupuy, Rene-Jean (Editor of publication), The Future of the International Law of the Environment, Hague (Netherland), Publisher: Kluwer Law International, Year 1985.
- Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water „Year 1963“, at: UNEP Register of International Treaties and Other Agreements in the Field of the Environment”, Geneva (Switzerland), Year 1996.
- Vienna Convention on the Contractual Law, at: United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331.

\*  
\*                      \*

**Prof. dr Vladan Joldžić**  
**Institut za kriminološka i sociološka istraživanja**

*POVEZANOST IZMEĐU EKOLOŠKOG PRAVA I DRUGIH GRANA PRAVA I  
GARANTIJE KRIVČNOG PRAVA*

*Ovaj rad se bavi problematikom uzajamnih odnosa i razgraničenja između ekološkog prava i drugih grana prava. Autor tretira određena pitanja u vezi sa tim uzajamnim odnosima i nastoji da uspostavi precizno razgraničenje između prava životne sredine i drugih grana prava kao što su: ustavno pravo, međunarodno javno pravo, upravno pravo, građansko pravo i kazneno pravo.*

**Ključne reči:** *logične povezanosti i razgraničenja, pravo životne sredine, ustavno pravo, međunarodno javno pravo, upravno pravo, građansko pravo, kazneno pravo.*

**Prof. dr Maja KOSTIĆ-MANDIĆ,**  
**Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore**

**Pregledni članak**  
**UDK: 349.6 (497.16)**  
**Primljeno: 15. septembra 2011. god.**

## **NORMATIVNI OKVIR I KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE U PRAKSI U CRNOJ GORI**

*Rad se bavi normativnim okvirom krivičnopravne zaštite životne sredine u Crnoj Gori i problemima u procesuiranju ovih krivičnih djela, kao temama koje su od posebnog interesa za Crnu Goru, koja se i Ustavom proglasila „ekološkom državom”.*

*Osnovni zaključci rada su da u pogledu normativnog određenja krivičnih djela protiv životne sredine i uređenja prostora propisanih u Glavi XXV Krivičnog zakonika Crne Gore, problem u primjeni predstavljaju ona krivična djela sa blanketnom normom, što predstavlja smetnju da se u konkretnom slučaju precizno ustanovi da li se u konkretnom slučaju radi o povredi ili ugrožavanju koje potpada pod krivično sankcionisanje. Ipak, treba imati na umu da to nije odlika samo nacionalnog prava Crne Gore, već i drugih nacionalnih prava, kao i Direktive o zaštiti životne sredine kroz krivično zakonodavstvo.*

*U cilju poboljšanja postupka procesuiranja krivičnih prijava iz ove oblasti i njihovog daljeg uspjeha pred sudom, osnovna preporuka se odnosi na poboljšanje saradnje i komunikacije između predstavnika organa državne uprave koji se bave ovom problematikom (ministarstava nadležnih za zaštitu životne sredine i drugih subjekata) i državnog tužioca.*

**Ključne reči: Krivično pravo, zaštita, životna sredina, Crna Gora, krivično zakonodavstvo, krivične sankcije, državni tužilac.**



## **1. Uvod**

Jedan od preduslova za ostvarivanje održivog razvoja, usaglašenog sa zahtjevima osnovnih ekoloških principa je uspostavljanje odgovarajućeg normativnog okvira, koji će propisivati i sankcije u slučaju povreda zakonskih normi. U slučaju Crne Gore, koja je sebe proglasila ekološkom državom još 1991. godine, zaštita životne sredine i u krivičnom postupku treba da doprinese ostvarivanju proklamovanih ciljeva u praksi.

Ipak, u kojoj mjeri će biti efikasna i djelotvorna zaštita osnovnih dobara koja se štite krivičnim zakonodavstvom u prvom redu zavisi od postupanja nadležnih organa u konkretnom slučaju, kao i od broja pravosnažnih presuda.

U izlaganjima koja slijede, uz ukazivanje na krivičnopravnu zaštitu životne sredine na međunarodnom planu, pored razmatranja postojećih normativnih rješenja na nacionalnom planu, poseban naglasak je stavljen na probleme u praksi u postupanju po krivičnim prijavama, pritom ukazujući na potencijalne slabosti u postupanju najvažnijih aktera u ovom lancu: inspekcija nadležnih za zaštitu životne sredine, policije, tužilaštva i sudova.

Polazeći od rezultata prethodno navedene analize, daju se i konkretne preporuke u cilju ostvarivanja efikasnijeg postupanja nadležnih organa u oblasti zaštite životne sredine, koje se odnose na potrebu mijenjanja postojeće prakse u odnosima između nadležnih organa i njihovu obuku i specijalizaciju za postupanje u ovakvim slučajevima.

### **1. Krivičnopravna zaštita životne sredine na međunarodnom planu**

Dvadeseti i početak dvadesetprvog vijeka karakteriše intenzivan tehničko-tehnološki razvoj koji u velikoj mjeri utiče na kvalitet života ljudi. Pored nesumnjivo pozitivnih efekata koji se, između ostalog, ogledaju u produženju životnog vijeka, poboljšanju životnog standarda i sl., sve izraženija je postala opasnost po ljudsko zdravlje i uslove života i to na globalnom nivou. Takođe, svijest o potrebi ljudskog djelovanja u cilju sprječavanja prekomjernog zagađivanja životne sredine dovela je do intenziviranja pravnih napora da se normira zaštita životne sredine, kao i zaštita prirode. A, za najteže i društveno najopasnije povrede ovih prava da se na nacionalnom planu predvidi krivična odgovornost počinitelaca.

U vezi sa određivanjem zaštitnog objekta krivičnih djela protiv životne sredine raniji pristup zaštite klasičnih pravnih dobara – života i zdravlja ljudi (od novih oblika napada na njih kroz ugrožavanje životne sredine), ustupa mjesto zaštiti životne sredine kao samostalnog dobra, tačnije rečeno pravu čovjeka na očuvanu životnu sredinu.

S obzirom da ekološki problemi prelaze granice nacionalnih država, razumljivo je interesovanje država i međunarodnih organizacija, ali i nacionalnih i

međunarodnih nevladinih organizacija i privatnog sektora za pokušaje rješavanja globalnih problema u oblasti životne sredine.

Ova nastojanja su posebno izražena u radu Savjeta Evrope, pod čijim okriljem je u cilju obezbjeđivanja adekvatne naknade za štete koje su prouzrokovane aktivnostima koje su opasne za životnu sredinu 1993. godine donijeta Konvencija o građanskoj odgovornosti za štete nastale usljed aktivnosti koje su opasne za životnu sredinu. U cilju da se još više pooštri odgovornost pojedinaca, pravnih lica, preduzeća, ustanova ili drugih organizacija sa multinacionalnim karakterom, pa čak i samih država i međunarodnih organizacija u oblasti zaštite životne sredine, pet godina kasnije došlo je do usvajanja nove evropske konvencije koja je postavila osnove i okvire krivične odgovornosti za ovako prouzrokovane štete po životnu sredinu. Dakle, po prvi put je krivičnopravna zaštita životne sredine u međunarodnim okvirima predviđena Konvencijom o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava koja je usvojena 1998. godine.<sup>1</sup> Ovim rješenjima po prvi put se uspostavlja osnove jedinstvene krivičnopravne zaštite životne sredine u okviru evropskog prava i osnove odgovornosti fizičkih, ali i pravnih lica za krivična i druga kažnjiva djela (upravne prekršaje). Ipak, navedene konvencije Savjeta Evrope nijesu stupile na snagu.

U situaciji kada raste broj krivičnih djela protiv životne sredine koja sve više prelaze granice zemalja u kojima su ta djela počinjena, na nivou Evropske unije usvojena je Direktiva 2008/99/EK o zaštiti životne sredine kroz krivično zakonodavstvo. Usvajanjem Direktive želi se postići korišćenje efikasnijih metoda istrage i pomoći između država članica.

Direktiva poštuje osnovna prava i načela iz Povelje osnovnih prava Evropske unije,<sup>2</sup> koja predviđa da je pravo na visok nivo zaštite životne sredine jedno od osnovnih prava građana Evropske unije i da unaprjeđenje kvaliteta životne sredine mora biti integrisano u politiku Unije i sprovoditi se u skladu sa principom održivog razvoja (čl.c37). Direktiva obavezuje države članice da u svom nacionalnom zakonodavstvu predvide sankcije za ozbiljna kršenja odredaba prava Unije o zaštiti životne sredine. Pritom, Direktivom su predviđena minimalna pravila, a države članice mogu usvojiti ili zadržati strožije mjere za zaštitu životne sredine u okviru nacionalnog prava.

## **2. Normativni okvir krivičnopravne zaštite životne sredine u Crnoj Gori**

Krivična djela kao protivpravne radnje usmjerene na životnu sredinu u cjelini ili pojedine njene segmente sadržana su, prije svega, u krivičnom

---

1 <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/172.htm>

2 Povelja, koja sadrži listu ljudskih prava koja se garantuju građanima Evropske unije, stupila je na snagu na osnovu Lisabonskog ugovora (čiji je puni naziv: Ugovor kojim se mijenja i dopunjava Ugovor o Evropskoj uniji i Ugovor o osnivanju Evropske zajednice), 1. decembra 2009. godine.

zakonodavstvu, a izuzetno i u posebnim zakonima kojima se uređuju druge oblasti koje mogu imati uticaje na životnu sredinu. Krivičnim zakonikom Crne Gore (70/03, 13/04, 47/06, 40/08, 25/10)<sup>3</sup> u Glavi XXV su propisana krivična djela protiv životne sredine i uređenja prostora, tako da svaka organizacija i pojedinac čije je pravo na zdravu životnu sredinu povrijeđeno može podnošenjem krivične prijave nadležnom tužiocu pokrenuti postupak za zaštitu svojih prava (Zakonik o krivičnom postupku (71/03, 7/04, 47/06) što je utvrđeno odredbama članova 227. i 228. ovog zakona)). Posebna krivična djela su: zagađenje životne sredine (član 303), nepreduzimanje mjera zaštite životne sredine (član 304), protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu (član 305), oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine (član 306), oštećenje životne sredine (član 307), zloupotreba genetički modificovanih organizama (član 307a), uništenje biljaka (član 308), ubijanje i mučenje životinja (član 309), uništenje i oštećenje zaštićenog prirodnog dobra (član 310), krađa zaštićenog prirodnog dobra (član 311), iznošenje u inostranstvo zaštićenog prirodnog dobra i posebno zaštićene biljke i životinje (član 312), unošenje opasnih materija u Crnu Goru (član 313), nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija (član 314), nedozvoljena izgradnja nuklearnih postrojenja (član 315), neizvršenje odluke o mjerama zaštite životne sredine (član 316), povreda prava na informisanje o stanju životne sredine (član 317), prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka (član 318), nesavjesno pružanje veterinarske pomoći (član 319), nadveterinarstvo (član 320), proizvodnja štetnih sredstava za liječenje životinja (član 321), zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja (član 322), pustošenje šuma (član 323), šumska krađa (član 324), nezakonit lov (član 325), nezakonit ribolov (član 326), građenje objekta bez građevinske dozvole (član 326a) i protivpravno priključenje gradilišta na tehničku infrastrukturu (član 326b).

Za krivična djela koja se odnose na životnu sredinu odgovara se po principu subjektivne odgovornosti, a propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do 15 godina. Pored odgovornosti fizičkih lica, u crnogorskom nacionalnom zakonodavstvu utvrđena je i odgovornost pravnih lica za počinjeno krivično djelo i to po principu objektivne odgovornosti. Tako je Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična djela (2/07, 13/07) propisano da pravna lica mogu odgovarati za krivična djela iz posebnog dijela Krivičnog zakonika i za druga krivična djela propisana posebnim zakonom (član 3); da je pravno lice odgovorno za krivično djelo i ako odgovorno lice koje je učinilo krivično djelo nije osuđeno za to krivično djelo, kao i da odgovornost pravnog lica ne isključuje krivičnu odgovornost odgovornog lica za učinjeno krivično djelo (član 6); te da se pravnom licu mogu izreći novčana kazna i kazna prestanka pravnog lica (član 13).

---

3 U izlaganjima koja slijede brojevi u zagradi koja stoji uz oznaku zakona označavaju broj i godinu „Službenog lista (Republike) Crne Gore” u kojoj je propis objavljen.

Krivični postupak se vodi pred nadležnim sudom u skladu sa odredbama Zakonika o krivičnom postupku. Pokreće se zahtjevom državnog tužioca, a može ga inicirati svaki građanin podnošenjem krivične prijave. Zakon propisuje da svako treba da prijavi krivično djelo koje se goni po službenoj dužnosti, a samo izuzetno, kada je to zakonom propisano i po privatnoj tužbi.

## 2.1. Blanketni karakter bića krivičnih djela

U Glavi XXV Krivičnog zakonika u slučaju osam krivičnih djela propisan je za osnovni ili kvalifikovani oblik krivičnog djela pravni standard: zagađenje vazduha, vode ili zemljišta „u većoj mjeri ili na širem prostoru“, odnosno uništenje ili oštećenje životinjskog ili biljnog svijeta „velikih razmjera“ ili zagađenje životne sredine u toj mjeri da je za njegovo otklanjanje potrebno „duže vrijeme“.<sup>4</sup>

Karakterističan primjer je član 303. Krivičnog zakonika koji propisuje da se krivično djelo zagađenje životne sredine sastoji u zagađivanju vazduha, vode ili zemljišta u većoj mjeri ili na širem prostoru. U kvalifikovane oblike ovog djela spada ako je došlo do uništenja ili oštećenja životinjskog ili biljnog svijeta velikih razmjera ili do zagađenja životne sredine u toj mjeri da su za njegovo otklanjanje potrebni duže vrijeme ili veliki troškovi, bilo da je djelo učinjeno sa umišljajem ili iz nehata. Za sve oblike ovog krivičnog djela zapriječena je kazna zatvora, s tim što je za osnovni oblik djela predviđena i mogućnost izricanja novčane, umjesto kazne zatvora.

Krivična djela protiv životne sredine predstavljaju krivična djela sa blanketnom normom, što znači da pored elemenata krivičnog djela izvršilac tog djela mora da prekrši neki drugi zakon ili podzakonski akt, da bi postojalo krivično djelo. Imajući to u vidu ne čudi broj odluka u kojima su sudovi zauzimali stanovište da nema mjesta krivičnom djelu ili su dosuđene izuzetno blage sankcije.<sup>5</sup> Osnovni razlog za takvo stanje je mogućnost različitog tumačenja normi od strane sudova, posebno pravnih standarda „zagađivanje u većoj mjeri ili na širem prostoru“, „opasnost za život ili zdravlje ljudi“ ili „uništenje biljnog ili životinjskog svijeta u većim razmjerama“ i sl. Ova nedefinisanost predstavlja smetnju da se u konkretnom slučaju precizno ustanovi da li se u konkretnom slučaju radi o povredi ili ugrožavanju koje potpada pod krivično sankcionisanje.

S tim u vezi, u praksi sudova kao i državnog tužilaštva, dosta često se javlja problem sa primjenom – citiranjem tih propisa u optužnom aktu, odnosno presudi. Tako, na primjer, kod krivičnog djela nezakoniti ribolov iz člana 326. Krivičnog zakonika, u stavu 3. između ostalog propisano je da će se kazniti onaj ko lovi ribu ili druge životinje veće biološke vrijednosti. Iz tog razloga sudija je u dilemi šta se

---

4 Vidi čl. 303 (1,3,4), čl. 304 (3,4,5,6), čl. 305 (1,2), čl. 306 (3,4,5,6), čl. 307 (1,3,4), čl. 308 (1), čl. 309 (1), čl. 314 (3).

5 Vidi dio 3 ovog rada.

podrazumijeva pod terminom „veća biološka vrijednost“, s obzirom na to da zakonima i drugim propisima to nije definisano, a isto se odnosi i na sudsku praksu i pravnu teoriju, pa se ostavlja sudiji da to tumači i cijeni. Logično bi bilo zaključiti da se radi o rijetkoj vrsti ribe ili o većim primjercima ribe. Međutim, u konkretnom slučaju radi se o ribljoj mladi ili ribi koja je u fazi mriješćenja. Dakle, da bi došao do ovog saznanja koje će mu pomoći da protumači ovu zakonsku normu sudiju mora neko da uputi na odgovarajuće propise ili stručnu literaturu, jer se radi o usko stručnom znanju.

Ipak, treba imati na umu da to nije odlika samo nacionalnog prava Crne Gore,<sup>6</sup> već i Direktiva o zaštiti životne sredine kroz krivično zakonodavstvo sadrži pravne standarde: „ozbiljnu povredu bilo koje osobe“, ili „značajnu štetu za kvalitet vazduha, kvalitet zemljišta ili kvalitet vode, ili za životinje i biljke“.

Kao logično pitanje postavlja se: da li je samo potrebna promjena stava prakse ili je neophodna i promjena zakona? Davanje konačnog odgovora na ovo pitanje prevazilazi okvire ovog rada. Ipak, nesporno je da bi teorijski radovi, koji sadrže uporednopravnu praksu, organu primjene prava olakšali postupanje u ovim slučajevima.

## 2.2. Krivične sankcije za krivična djela iz Glave XXV Krivičnog zakonika Crne Gore

Pored zatvorske i novčane kazne, Krivičnim zakonikom je predviđena i mogućnost izricanja mjera upozorenja, kao i mjera bezbjednosti počiniocima krivičnih djela protiv životne sredine. U slučajevima izvršenja krivičnih djela: zagađenje životne sredine (član 303), nepreduzimanje mjera zaštite životne sredine (član 304), protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu (član 305), oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine (član 306) i oštećenje životne sredine (član 307), nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija (član 314), ukoliko sud izrekne uslovnu osudu, može odrediti obavezu učiniocu da u određenom roku preduzme određene propisane mjere zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine. Takođe, u slučaju izvršenja krivičnog djela neizvršenje odluke o mjerama zaštite životne sredine (član 316) ukoliko sud izrekne uslovnu osudu, može odrediti obavezu učiniocu da u određenom roku preduzme mjere koje je nadležni organ odredio.

---

6 Vidi npr. Glavu XXIV KZ Srbije ili Glavu IXX KZ Hrvatske.  
[http://www.tuzilastvorz.org.rs/html\\_trz/propisi\\_zakoni/krivicni\\_zakonik\\_cir.pdf](http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/propisi_zakoni/krivicni_zakonik_cir.pdf) i  
[http://www.poslovniforum.hr/zakoni/kazneni\\_zakon\\_3.asp](http://www.poslovniforum.hr/zakoni/kazneni_zakon_3.asp).<sup>67</sup>

### 3. Tendencije u prekrivičnom postupku na osnovu podataka Uprave policije i osnovnih državnih tužilaštava

U namjeri da ukažemo na mogućnosti za poboljšanje efikasnosti u borbi protiv ekološkog kriminaliteta, naglasak u istraživanju je stavljen na analizu podataka dobijenih od Uprave policije i tužilaštva, o njihovim aktivnostima u ovoj oblasti. Inače, prekrivični postupak i ovlašćenja organa prekrivičnog postupka su obrađeni u drugom dijelu Zakonika o krivičnom postupku.

U pogledu aktivnosti policije na suzbijanju ekološkog kriminaliteta, u tabeli 1. koja slijedi dat je prikaz podataka o krivičnim djelima protiv životne sredine i uređenja prostora Uprave policije Crne Gore – Odsjeka za suzbijanje privrednog kriminaliteta za period 2004-2009. godina. Podaci su razvrstani prema vrsti krivičnog djela (broj: krivičnih prijava, krivičnih djela i lica).

Tabela 1.

#### Krivična djela protiv životne sredine i uređenja prostora - za period 2004-2009\*

Klasifikacija krivičnog djela (član KZ CG)	Broj		
	krivičnih prijava	krivičnih djela	lica
303 (zagađenje životne sredine)	3	4	4
307 (oštećenje životne sredine)	2	2	2
309 (ubijanje i mučenje životinja)	7	7	5
318 (prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka)	1	1	2
323 (pustošenje šuma)	3	4	3
324 ( šumska krađa)	943	1053	1088
325 (nezakonit lov)	24	28	34
326 (nezakonit ribolov)	54	57	88
326 a i 326 b (građenje objekta bez građevinske dozvole)	85	98 fizičkih i 12 pravnih lica	98

\* Izvor: Uprava policije CG – Odsjek za suzbijanje privrednog kriminaliteta

Na osnovu dostupnih podataka lako se uočavaju određeni trendovi. Čak i na osnovu letimičnog pogleda na podatke sadržane u navedenoj tabeli, vidi se da u posmatranom periodu nije bilo krivičnih prijava za određeni broj krivičnih djela iz Glave XXV KZ; da se najmanji broj krivičnih prijava odnosi na ona krivična djela koja su tzv. „blanketnog“ karaktera (npr: zagađenje životne sredine – 3, oštećenje životne sredine – 2), a da je ubjedljivo najveći broj krivičnih prijava za krivično djelo šumska krađa (ukupno čak 943). Takođe, veći broj krivičnih prijava je i za dva nova krivična djela: Građenje objekta bez građevinske dozvole iz člana 326a i Protivpravno priključenje gradilišta na tehničku infrastrukturu iz člana 326b (ukupno 85), koja su uvedena Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog



zakonika Crne Gore od 27.06.2008. godine; dakle za znatno kraći posmatrani period u odnosu na ostala krivična djela iz ove glave Krivičnog zakonika.

Takođe, nešto veći broj krivičnih prijava odnosi se na krivična djela nezakonit ribolov (54) i nezakonit lov (24).<sup>7</sup>

Na osnovu Izvještaja Državnog tužilaštva Crne Gore, Podgorica,<sup>8</sup> o broju prijavljenih lica svim osnovnim državnim tužilaštvima u Crnoj Gori za period od 01.01.2004-01.10.2010 (prema broju prijavljenih lica, a ne formiranih predmeta koji se mogu odnositi na više lica) jasno se uočava da je broj prijavljenih lica u izrazitoj nesrazmjeri sa brojem donijetih presuda. Iz navedenih podataka vidi se da je u posmatranom periodu bilo 3008 prijavljenih lica za krivična djela iz Glave XXV Krivičnog zakonika. Za čak jedanaest krivičnih djela nije bilo prijavljenih lica. U odnosu na broj prijavljenih lica, treba imati u vidu da su neki postupci još u toku, ubjedljivo najveći broj prijave je za krivično djelo šumska krađa (ukupno čak 1968), od čega 261-om licu je dosuđena kazna zatvora, 488 lica je uslovno osuđeno i za 255 lica je izrečena novčana kazna.

Za krivična djela koja su tzv. „blanketnog“ karaktera (zagađenje životne sredine, oštećenje životne sredine i dr.), broj prijavljenih lica je 16, odnosno 3 i u navedenom periodu jedino je pet lica uslovno osuđeno, i to za krivično djelo zagađenje životne sredine.

Relativno su česti odbačaji krivičnih prijava za krivična djela uništenje biljaka (protiv 4 od 5 prijavljenih lica) i ubijanje i mučenje životinja (protiv 11 od 20 prijavljenih lica). Uslovne osude su znatno češće u odnosu na kazne zatvora i novčanu kaznu i za krivična djela nezakonit lov i nezakonit ribolov.

#### **4. Zaključci i preporuke**

U cilju poboljšanja postupka procesuiranja krivičnih prijava iz ove oblasti i njihovog daljeg uspjeha pred sudom, osnovna preporuka se odnosi na poboljšanje saradnje i komunikacije između predstavnika organa državne uprave koji se bave ovom problematikom (ministarstava nadležnih za zaštitu životne sredine i drugih subjekata) i državnog tužioca. Konkretno, to znači postupanje predstavnika organa državne uprave u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku kojim je uređen pretkrivični postupak i odnosi između policije i državnog tužioca. Zajedničko

---

7 Najbolji rezultati u prijavljivanju krivičnih djela su postignuti u saradnji sa drugim organima (Upravom za inspekciju, Upravom za vode, Veterinarskom upravom, lovačkim i ribolovačkim društvima i dr.), kao i u okviru akcija usmjerenih na suzbijanje određenih učestalijih krivičnih djela (krivična djela šumske krađe i pustošenje šuma, kao i krivičnih djela iz oblasti bespravne gradnje).

8 Detaljnije vidi: Kostić-Mandić Maja, Izazovi u ostvarivanju prava na zdravu životnu sredinu u Crnoj Gori – učešće javnosti i kazneni postupci, OSCE, Podgorica, 2011.



vođenje prekrivičnog postupka od strane policije i državnog tužilaštva, uz ulogu državnog tužioca kao rukovodioca prekrivičnog postupka i organa koji daje obavezna uputstva i smjernice u radu policije, pokazalo se kao uspješna formula za vođenje prekrivičnog postupka i daljeg uspjeha krivične prijave kao rezultata vođenog prekrivičnog postupka.

Ovakvo postupanje policije i državnog tužioca u prekrivičnom postupku koje je počelo da se primjenjuje od aprila 2004. godine, pokazalo se kao mnogo uspješnije u odnosu na ranije rješenje po kojem je policija sama preduzimala radnje u prekrivičnom postupku, a zatim samoinicijativno odlučivala da li je prikupljeno dovoljno dokaza za podnošenje krivične prijave. Iz tih razloga, u periodu prije 2004. godine bilo je mnogo više odbačaja krivične prijave, nego nakon početka primjene novog zakona.

Treba izbjegavati slučajeve koji se pojavljuju u praksi kada neki organ, npr. ministarstvo, samoinicijativno podnese krivičnu prijavu za određeno krivično djelo, bez prethodnih konsultacija sa policijom ili državnim tužiocem, jer ta krivična prijava obično rezultira odbačajem, ili oslobađajućom presudom, a većinom iz razloga loše sprovedenog prekrivičnog postupka, kao jedne od najvažnijih faza postupka kada se prikupljaju dokazi.

Takođe, potrebno je organizovati zajedničke seminare i savjetovanja predstavnika organa uprave, tužilaštva i policije, radi razmjene podataka i iskustava iz ove oblasti, kao i obuku državnih tužilaca (kod kojih ne postoji specijalizacija u obavljanju poslova, kao što je to slučaj sa policijskim službenicima); izradu smjernica za postupanje inspekcijских službi nadležnih za zaštitu životne sredine; izradu priručnika iz oblasti krivičnopravne zaštite životne sredine, koji bi sadržao i uporednopravnu sudsku praksu; kao i stvaranje baze podataka o kaznenim postupcima u predmetima zaštite životne sredine.

## **5. Literatura i izvori**

- Bell, Stuart, McGillivray, Donald, *Environmental Law*, 7th edition, Oxford University Press, New York, 2008.
- Joldžić, Vladan, *Ekološki kriminalitet u pravu i stvarnosti*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ecologica, Beograd, 1995.
- Joldžić, Vladan, *Ekološko pravo države u tranziciji – primer Srbije*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2007.
- Jovašević, Dragan, *Leksikon krivičnog prava*, JP Službeni list SRJ, Beograd, 2002.
- Kostić-Mandić, Maja, *Izazovi u ostvarivanju prava na zdravu životnu sredinu u Crnoj Gori - učešće javnosti i kazneni postupci*, OSCE, Podgorica, 2011.
- Kubasek, Nancy, Silverman, Gary, *Environmental Law*, 6th edition, Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.

- Radulović, Drago, Krivično procesno pravo, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, UCG, Pravni Fakultet, Podgorica, 2009.
- Radulović, Drago, Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, UCG, Pravni Fakultet, Podgorica, 2009.
- Stojanović, Zoran, Komentar Krivičnog zakona, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Stopić, Miloš, Zorić Jovana, Pravo na zdravu životnu sredinu u praksi Evropskog suda za ljudska prava, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2010.
- Škulić, Milan, Komentar Zakonika o krivičnom postupku, OSCE, Vlada Crne Gore – Ministarstvo pravde, Podgorica, 2009.
- Škulić, Milan, Krivičnopravna zaštita životne sredine – dokazni aspekti, Pravni život br. 9/01, Beograd.
- Vodič za dobro upravljanje u oblasti životne sredine, UNDP, Beograd, 2003.

\*  
\*                      \*  
\*

***Dr. Maja Kostić-Mandić***

*Associate Professor of the University  
of Montenegro Faculty of Law, Podgorica*

***THE NORMATIVE FRAMEWORK AND THE ENVIRONMENTAL CRIMINAL  
LAW IN PRACTICE IN MONTENEGRO***

*This paper focuses on the normative framework of criminal law protection of the environment in Montenegro and the problems in prosecuting these crimes, as topics of special interest for Montenegro, by the Constitution proclaimed “ecological state”.*

*The main findings of the paper are that in terms of the normative definitions of crimes against the environment and spatial development laid down in Title XXV of the Criminal Code of Montenegro, the most serious problem in the application represent crimes with a blanket norm, which is an obstacle to determine in a particular case whether a case of injury or endangerment fall under the criminal sanctions. However, one should bear in mind that this is not characteristic only of national law in Montenegro, but also other national rights, as well as the Directive on the protection of the environment through criminal law.*

*In order to improve the process of prosecuting criminal complaints in this area and their future success in court, the main recommendations relate to improving cooperation and communication between representatives of the state administration dealing with these issues (ministries responsible for environmental protection and other subjects) and the State Prosecutor.*

***Key words:*** *criminal law, protection, environment, Montenegro, criminal legislation, criminal sentences, State Prosecutor*

*Prof. dr Nikola MATOVSKI,  
Pravni fakultet „Justinijan Prvi“  
Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“,  
Skoplje*

*Originalni naučni rad  
UDK: 343.131  
Primljeno: 15. septembra 2011. god.*

## **PRINCIP PRAVIČNOG POSTUPKA U KODIFIKACIJAMA EVROPSKIH DRŽAVA**

*Dugo se u delu kontinentalne teorije krivičnog procesnog prava smatralo da mora da postoji neko glavno stožerno načelo (princip) koje treba tražiti na području pravnih standarda, koji su danas učvrćeni normama ustavnog i međunarodnog prava o ljudskim pravima, odnosno može se govoriti o načelu (principu) „pravičnog postupka“ kao osnovno stožerno načelo (princip).*

*Pod pojmom „pravičnog postupka“ kao načelo (princip) krivičnog postupka podrazumeva se:*

*– zabrana diskriminacije (iz)među strankama u krivičnom postupku;*

*– da se odgovornost učiniocu krivičnog dela utvrdi i eventualna kazna odmeri u saglasnosti sa autorativnim pravnim standardima;*

*– da se krivični postupak mora voditi od organa (tela) sa prerogativima samostalno i nezavisne državne sudske vlasti; i*

*– da se okrivljenom u potpunosti omogući odbrana.*

*Opšti elementi pojma „pravičnog postupka“ zajednički za sve sudske postupke su sledeći:*

*– pravo stranaka da prisustvuju radnjama u postupku i da budu saslušane pre donošenja odluka – *audiatur et altera pars*;*

*– „jednakost oružja“ – ne sme doći do neopravdane diskriminacije između stranaka;*

*– sudske odluke ne smeju se zasnovati na nezakonitim dokazima; i*

– sudske odluke moraju biti obrazložene.

Posebni elementi pojma „pravičnog postupka“ koje traži praksa Evropskog suda za ljudska prava su sledeći:

– presumpcija nevinosti okrivljenog (optuženog); i

– postojanje posebnih garancija za odbranu okrivljenog (optuženog).

**Ključne reči: princip pravičnog postupka, opšti i posebni elementi pojma „pravičnog postupka“, kodifikacije evropskih država, kontinentalne teorije krivičnog procesnog prava.**

## 1. Pojam i cilj principa

Teorija krivičnog procesnog prava ima osnovni zadatak da sistematski prikaže ukupnu materiju ovoga prava, a da bi postigla taj cilj, korisno je da pojedina procesna pravila svede na neke opšte principe (načela). Na taj način, sva pojedina pravila, koja bi bila svedena na određeni princip, bila bi pregledno sistematizovana, i ujedno bi se utvrdio i njihov *zajednički smisao*.

Ovi principi (načela) svakako ne mogu obuhvatiti sve norme kaznenog procesnog prava, međutim, obuhvataju izvestan broj veoma značajnih normi i zbog toga postavljanje tih principa (načela) doprinosi da se bolje shvati to pravo (V. Bayer, 1997, str. 101; A. Munda, 1956, str. 73).

Iako za njihovu fizionomiju ne postoji jedinstveno gledište, teorija danas pod pojmom „principi kaznenog procesnog prava“ podrazumeva *opšta pravila* do kojih se dolazi *sintezom procesnih propisa* koji mogu da potiču od unutrašnjeg (npr. Ustava i zakona) ili od međunarodnog prava.

U odnosu na *organe* (tela) krivičnog postupka koji primenjuju propise krivičnog procesnog prava (KPP), oni se mogu shvatiti kao *pomagala* u tumačenju tih propisa, posebno tamo gde oni sadrže tzv. *Pravne standarde* ili pravne praznine koje treba popuniti. U odnosu na terminologiju, na sadržaj i klasifikaciju, principi (načela) su pretrpeli puno promena (izmena). Teoretičari krivičnog procesnog prava obično ih obrađuju u početnim delova svojih teoretskih izlaganja (opštem delu KPP), potencirajući da se njihovo važenje treba proširiti na ukupni krivični postupak. (D. Krapac, 2000; str.43-44). Druga grupa teoretičara osnovne principe povezuje sa procesnim subjektima i sa procesnim radnjama (P.Marina, 1979; str.78; T.Vasiljevic; 1981, str.56-57; M. Grubač, 1995, str. 60 i 133).

Dugo vremena u delu kontinentalne teorije krivičnog procesnog prava smatralo se da treba da postoji neki *glavni stožerni princip* kome bi bili podređeni ostali principi. Takav se princip treba tražiti na području *pravnih standarda* koji su danas

učvršćeni normama ustavnog i međunarodnog prava o ljudskim pravima, odnosno može se govoriti o principu „pravičnog postupka“ kao osnovni stožerni princip.

Međutim, u teoriji i praksi najnovijeg razvoja krivičnog procesnog prava postoje izvesna *pomeranja* (promene). Tako su, neki od *starijih principa* koji se smatraju tekovinom građanskog liberalizma (npr. Princip oficijalnosti, princip legaliteta) *dovedeni u pitanje* zbog nove prakse organa krivičnog postupka, koji su prinuđeni da traže rešenja za problem preopterećenosti krivičnog pravosuđa. U krivičnom postupku mešovitog tipa, pod uticajem angloameričkog prava, pojavljuju se *nove procesne forme*, kao što su razni *ugovori stranaka* u krivičnom postupku oko sadržaja optužbe i odbrane, sa kojima se u velikom broju slučajeva može brzo završiti započet postupak ili se može izbeći njegov početak. Međutim, ove nove forme traže promenu (izmenu) tradicionalnih principa: ograničenje principa legaliteta i širenje principa celishodnosti (oportuniteta), sužavanje inkvizicionog principa i jačanje autonomije stranaka, posebno optuženog; preispitivanje javnosti na glavnom pretresu. Ovu pojavu pojedini autori nazivaju „*reprivatiziranje*“ krivičnog postupka. (A. Eser, 1992, str. 167-191; N. Matovski, 1992/93, 179-190).

Principi (načela) KPP omogućavaju *sistematizaciju* procesnih propisa i njihovo bolje razumevanje. Zakonodavac, kao njihov adresat, služi se principima da bi *usaglasio tendenciju efikasnosti* krivičnog postupka sa *tendencijom zaštite prava građana*. Subjekti krivičnog postupka, u prvom redu *sudovi* kao adresati principa, služe se sa njima, kao sa *usmeravanjem* u primeni propisa. U primeni propisa krivičnog procesnog prava, osnovni principi omogućavaju sudovima da reše neko pitanje pri preduzimanju procesne radnje ili pravilnosti njenog izvršenja kada sa uobičajenim metodama tumačenja pravnih propisa (tzv. Gramatičkih, logičkih i ostalih metoda), ne može se doći do rešenja ili da *popune pravnu prazninu*, u slučaju kada procesno pravilo ne daje direktan odgovor na to pitanje. U takvim slučajevima, vrednost principa (načela) kao *interpretativna usmeravanja* je veoma velika, naročito zbog potrebe da se postigne **ravnoteža** između dve suprotne tendencije – za efikasnost krivičnog postupka i za zaštitu prava građana. (D. Krapac, 2000, str. 45).

Formulisanje osnovnih principa ima značenje za *konstrukciju sistema procesa* i za pravilnu primenu procesnog prava, ali preterano teoretsko pridavanja iz vida da oni nisu nepromenljivi. Naime, ne sme se dozvoliti da se pojedini procesni principi skamene i da se *pretvore u dogmu* i od ranije napredne pokretačke snage da se pretvore u kočnicu normalnog razvoja procesa (T.Vasiljević, 1981, str. 57).

## 2. Princip pravičnog postupka

Pojam „*pravičnosti*“ spada među najspornije pojmove pravne filozofije i pravne teorije, a ovde dobija tretman *procesno-pravnog kriterijuma* za analizu

strukture krivičnog postupka, koja je bila različita u pojedinim istorijskim periodima. Međutim, u svakom racionalnom krivičnom postupku, koji nastoji da odluku o krivici i kazni, izvršiocu krivičnog dela izrekne na osnovu potpuno utvrđenog činjeničnog stanja i na pravilnu primenu pravne norme, *odnos između izvršioca*, sa jedne strane, i *države* kojoj pripada monopol kažnjavanja sa druge strane, mora da se uredi tako da se taj *monopol* primenjuje *pravično prema svima* – prema pravu i normativnih standarda koja je ta (država) donela o krivičnom postupku, u kome se odlučuje o individualnim pravima i slobodama građana.

Postupanje u saglasnosti sa autoritativnim pravnim standardima predstavlja sredstvo za ostvarivanje „*pravičnog tretmana*“, odnosno „*pravičnog postupka*“ ka pojedincu kao izvršiocu krivičnog dela koji se nalazi u interakciji sa državom koja jedino ima pravo da ga kazni (D.J. Galligan, 1996).

Pod pojmom „*pravični postupak*“ kao *princip krivičnog postupka* podrazumeva se:

- *Zabrana diskriminacije među strankama* u krivičnom postupku, sa kojom bi se smanjila ili ograničila njihova prava i bez opravdanja bi se pravila razlika u njihovom procesnom položaju;
- *Da se utvrđivanje krivice izvršiocu krivičnog dela i eventualna kazna* sprovede prema autoritativnim *pravnim standardima*, na primer (nulla poena sine crimine, nullum crimen sine lege, nulla injuria sine actione, nulla action sine culpa, nulla culpa sine indicio, nullum indicium sine accusatione, nulla accusatio sine probatione i nulla probation sine difensione) (L. Ferrajoli, 1998, str. 69, 460);
- Krivični postupak se mora voditi od *organa (tela)* sa prerogativima samostalne i nezavisne državne sudske vlasti, i
- *Da se okrivljenom (optuženom) omogući odbrana* sa odstranjivanjem (kompenzacijom) nejednakosti između njega i državne represivne vlasti. (D. Krapac, 2000, str. 85).

Znači, „pravičnost“ se odnosi na *konstrukciju postupka* koja mora garantovati procesnim učesnicima *jednake mogućnosti* za uticaj na njegov ishod. Princip „pravičnog postupka“ je usmeren u prvom redu na *zakonodavca* koji kod donošenja propisa iz krivičnog procesnog prava mora se „samoograničiti“ da bi doveo u *ravnotežu* pravo javnog kažnjavanja sa pravima i slobodama građana; dalje, na *sudiju* koji kod primene propisa iz krivičnog procesnog prava sa njihovom interperetacijom mora postići tu ravnotežu zbog velikog značaja, načelo pravičnosti je *konstitucionalizovano u glavnim međunarodnim dokumentima za ljudska prava* (čl. 14. st. 1. MPGPP; čl. 6. st. 1. EKLJP), u *ustavima savremenih država* (na pr. čl. 29. st. 1. al. 1. Ustava Hrvatske). Da bi se to obezbedilo, Zakon o krivičnom postupku, proklamira da taj „Zakon utvrđuje pravila sa kojima se obezbeđuje da niko nevin ne bude osuđen, a da se krivcu izrekne krivična sankcija pod uslovima koje predviđa Krivični zakonik, i na osnovu zakonito sprovedenog postupka (čl. 1. st. 1. ZKPRM),



sa time što u *osnovnim načelima* predviđa da „lice optuženo za krivično delo ima pravo na *pravično i javno suđenje* u razumnom roku, pred nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim sudom, ustanovljen zakonom“ (čl. 4. st. 1. ZKP) i na taj način opredeljuje neke od elemenata „pravičnog postupka“.

Pojam „pravičan proces“ (fair trial) pozajmljen od anglosaksonskog prava nije definisan Koncencijom (G. Piquerez 2000, str. 186). Pojam „pravičnog postupka“ ima svoju istoriju u angloameričkom pravu u kome ga sudovi tumače na različit način. U kontinentalnom evropskom pravu razrađen je u *praksi* Evropske komisije, odnosno *Evropskog suda za ljudska prava*, koji ga je postavio kao *nadzakonsko načelo* još 1970. godine, (u slučaju *Delcourt c/a Belgique*) i od značaja je za sve države, članice Saveta Evrope, potpisnice Evropske konvencije o ljudskim pravima. U saglasnosti sa tom praksom, pitanje „pravičnosti“ odnosi se na *postupak u celini* u svim njegovim delovima, a ne samo u stadijumu suđenja, i ocenjuje se na osnovu dva kriterijuma: *opšti*, od širokog obima, koji važe za *svaki sudski postupak*, i *posebni*, u saglasnosti za specifičnom prirodom krivičnog postupka, kao spor za primenu kazne nad izvršiocem krivičnog dela sa kojom mu država ograničava osnovna prava i slobode u javnom interesu (Cohen-Jonathan, 1989, str. 394; G. Piquerez; 2000, str. 187)

### 3. Elementi pravičnog postupka

*Opšti elementi* pojma „pravičnog postupka“ zajednički za sve sudske postupke su sledeći:

*Pravo stranaka je da prisustvuju radnjama postupka* i da budu *saslušane* pre donošenje odluka – *audiatur et altera pars*, a da sud mora dati mogućnost svakoj stranci da se *izjasni* o navodima i zahtevima procesnog protivnika (u stvari, primena kontradiktornosti).

Postoji dužnost suda i ostalih državnih organa da blagovremeno *obaveste* stranke o vremenu i mestu preduzimanja procesnih radnji (npr. uredni poziv za ročišta pred sudom), a mora postojati i solidna jezična komunikacija sa sudom. *Od same stranke* zavisi da li će efikasno koristiti pravo prisustva i izjašnjavanja o činjeničnim i pravnim navodima suprotne stranke. U principu, *sud nije dužan da daje pouke* i sugestije stranki da bi potaknuo njenu aktivnost u krivičnom postupku (npr. da iznosi predloge dokaza, pravna mišljenja i sl.) Samo kao *izuzetak*, naš zakonodavac predviđa, sa ciljem da se eliminiše faktička diskriminacija slabijeg okrivljenog u krivičnom postupku, da sud *mora okrivljenog* ili drugo lice koje učestvuje u postupku, *poučiti o pravima* koja mu po zakonu pripadaju i o *posledicama* propuštanja radnje, ako bi *iz neznanja* mogao da propusti neku radnju ili da zbog toga ne koristi svoja prava (čl. 12. ZKP RM; čl. 15. ZKP SRJ).



Sa celom serijom pravila i propisa ZKP *garantuje pravo* strankama *da prisustvuju* procesnim radnjama i da budu *saslušane* pred donošenja sudske odluke. Tako, na primer, to su pravila o uvidu u spis predmeta, o dostavljanju odluka, o broju primeraka podnesaka, o ispitivanju okrivljenog pre donošenja odluke o zahtevu za otvaranje istrage, o pritvoru, o pozivanju za glavni pretres, pravila o kontradiktornom načinu izvođenja dokaza na glavnom pretresu, o dostavljanju pravnog leka i njegov odgovor, zahtevu za ponavljanje krivičnog postupka i sl.

Postoje neki *izuzeci* kada je *privremeno ograničeno* pravo stranaka na prisustvo i saslušavanje (npr. kod preuzimanja hitnih radnji), ali u daljem toku krivičnog postupka stranka može da prigovori na odluku koja je doneta bez njenog saslušanja.

Pravo stranke da u postupku preduzima sve radnje koje može preduzeti njen procesni protivnik tzv. *jednakost oružja*; postupak se ne sme urediti i voditi na način koji bi doveo do *neopravdane diskriminacije između stranaka*. U teoriji kontinentalnog krivičnog procesnog prava ne postoji jedinstveni stav o pojmu „jednakost oružja“ među strankama tako da pod ovim pojmom treba razumeti samo *načelnu zabranu o promeni položaja jedne od stranaka u krivičnom postupku*. Pravo stranaka da predlažu sakupljanje i izvođenje dokaza u svoju korist *ne vezuje sud u apsolutnom smislu*. Zakon ovlašćuje sud da o predlozima stranaka odlučuje u saglasnosti sa opštom dužnošću da se stara za svestrano pretresanje predmeta, pronalaženje istine i odstranivanje svega onoga što prolongira postupak, a ne služi za razjašnjenje stvari (čl. 294i st. 2i ZKP RM). Zbog toga, *sud ne mora prihvatiti neke predloge stranaka* koji izlaze iz ovih okvira. Ali, odlučivanje o njima i samo izvođenje dokaza se ostvaruje u okviru javnog, usmenog i kontradiktornog raspravljanja pred sudom, gde se dokazi izvode u saglasnosti sa načelom neposrednosti.

Evropski sud za ljudska prava (u slučaju Brandsteller c/a Ostereich-presuda od 28.08.1991. godine, serija A211) utvrdio je da je pojam „jednakost oružja“ deo šireg pojma „pravičnog postupka“. To pravo znači da u krivičnom predmetu *optužba i odbrana moraju imati mogućnost da doznaju* o predlozima, zahtevima i ostalim procesnim radnjama svoga *protivnika* i da mogu da mu *suprotstave* svoje.

### 3.1. Sudske se odluke ne smeju zasnovati na nezakonitim dokazima

ZKP RM od 1997. godine, uvodi značajnu *novinu* u režimu dokaznih zabrana – *bezuslovnu ekskluziju pravno nevalidnih dokaza* (sa brisanjem člana 84-86 ranijeg ZKP SFRJ), propisujući u osnovnim načelima da „*dokazi* nabavljeni (steknuti) *na nezakonit način* ili kršenjem sloboda i prava utvrđenim ustavom, zakonom ili ratifikovanim međunarodnim ugovorima, kao i dokazi koji su proizašli od njih, ne mogu se koristiti i na njima se *ne može zasnovati sudska odluka* (čl.15. st. 2. ZKP RM). Na ovaj se način nastoji dobiti *celovita čista koncepcija* u zakonu, prema kojoj u krivičnom postupku kao dokazni materijal može se upotrebiti samo

onaj koji je nabavljen (steknut) poštovanjem osnovnih procesnih formi i garancija o pravima građana i od strane ovlašćenog organa (N. Matovski, 2001, str. 235).

Prema tome, *stranke ne smeju da predlažu* u krivičnom postupku da se nabave (steknu) i izvedu dokazi na *nezakonit način*, bez obzira na to koliko bi to možda odgovaralo njihovim interesima.

### 3.2. Sudske odluke moraju biti obrazložene

Opšte je prihvaćeno mišljenje, prema kome *dužnost obrazlaganja* sudskih odluka znači trojnu garanciju za „pravično postupanje“: a) podizanje *kvaliteta odluke* – obrazložena odluka bolje će utvrditi činjenično stanje i primeniti pravnu normu, tako da stranke imaju veće izgleda za pravično suđenje; b) stvaranje *informativne baze* za odluku – na osnovu tih informacija, stranke mogu *kritički* analizirati donesenu odluku i pobijati je svojim pravnim lekovima; i v) *potvrda časti i dostojanstva subjekata* o čijim se pravima odlučuje, što samo po sebi doprinosi pravični postupak. (Dj. Galligan, 1996, str. 431).

ZKP RM na više mesta predviđa dužnost organa krivičnog postupka, odnosno suda da *obrazloži* svoje odluke (čl. 144. st. 1; čl. 185. st. 2; čl. 199. st. 1; čl. 267; čl. 284. st. 5; čl. 359. st. 6-10; čl. 378. st. 1-3 ZKP RM).

*Posebni elementi* pojma „pravični postupak“ koje traži *praksa* Evropskog suda za ljudska prava su sledeći:

### 3.3. Pretpostavka nevinosti okrivljenog

To je *najvažnija presumpcija krivičnog procesnog prava*, koja je sadržana ne samo u *zakonskim propisima* (čl. 2. st. 1. ZKP RM), već i u *ustavima* (čl. 13. st. 1. Ustav Makedonije) i u *međunarodnim propisima* o ljudskim pravima (čl. 14. st. 2. MPGPP; čl. 6. st. 2. EKLJP). Obično se formuliše izrazom da će se lice okrivljeno za krivično delo smatrati *nevinim* sve dok njegova krivica ne bude utvrđena pravosnažnom sudskom odlukom (čl. 13. st. 1. Ustava RM). *Smatra se da je tekovina civilizovanog društva i pravne države*. Njeni istorijski koreni leže još u francuskoj Deklaraciji o pravima čoveka i građana iz 1789. godine, koja je doneta sa ciljem da se odstrani nepotrebno i grubo ograničavanje ljudskih prava i tiranije državnih organa nad građanima. (V. Bayer, 1995, II, str. 128. i sl.)

Presumpcija nevinosti okrivljenog sadrži dva pravila: o teretu dokazivanja i o raspodeli rizika nedokazanosti činjenica o krivičnom delu u krivici.

Prvo pravilo glasi da *okrivljeni*, u principu, *nije pravno dužan da iznosi svoju odbranu*, niti da je dokazuje (čl. 210. st. 2. – ZKP RM). tj. da teret dokazivanja leži na tužiocu i na sudu na pretresu (čl. 284. st. 2; čl. 314. st. 2 – ZKP RM).

Drugo pravilo *raspoređuje rizik* nedokazanosti činjenica o krivičnom delu i krivici, tako da sud na pretresu *mora doneti oslobadajuću presudu* ne samo kada

je potpuno ubeđen u nevinost optuženog, već i kada nije potpuno ubeđen u njegovu krivicu, ali ni u njegovu nevinost (ako na primer, pri izricanju presude ostanu neke činjenice i dokazi koje terete optuženog, ali ne dovoljno).

Naime, zakon traži donošenje presude sa kojom se optuženi *oslobađa* optužbe, između ostalog i kada „nije dokazano da je optuženi izvršio delo za koje se optužuje“ (čl. 342. t. 3. ZKP RM), pri čemu izraz „nije dokazano“ treba da se čita, odnosno da se interpretira kao da „nije potpuno utvrđeno“, odnosno a fortiori, nije uopšte utvrđeno ili je nepotpuno utvrđeno.

Kao što upozoravaju neki teoretičari (V. Bayer, 1995, str. 192), kod *drugog pravila* radi se o *prezumpciji nevinosti* okrivljenog: ako se na kraju dokazivanja u celosti, potpuno, ne dokaže suprotno (krivica optuženog), ostaje to što se prezumiralo (njegova nevinost).

U tom pogledu, pretpostavka nevinosti *sadržajno se poklapa sa pravilom in dubio pro reo*, prema kome sumnje, dileme, oko postojanja pravno relevantnih činjenica, uvek se moraju rešiti njihovim definitivnim utvrđivanjem u *korist okrivljenog*.

U slučaju Barbera, Messeque et Jabardo c/a Espana (presuda od 06.12.1988, serija A146) Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da pretpostavka nevinosti okrivljenog između ostalog zahteva da vršenje svoje dužnosti *sudije ne počnu sa predubedenjem* da je okrivljeni izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret; da je *teret* dokazivanja *na tužioca* tako da se svaka sumnja u postojanje činjenica mora odraziti u korist okrivljenog. Prema tome, pretpostavka nevinosti okrivljenog biće povređena ako sudska odluka za okrivljenog odražava neko sudsko mišljenje o krivici iako krivica nije bila prethodno dokazana u saglasnosti sa zakonom.

### 3.4. Posebne garancije za odbranu okrivljenog (optuženog)

Odredba čl. 6. st. 3. Evropske konvencije nabroja *sledeća minimalna prava* za svakog okrivljenog: da u najkraćem roku, na jeziku koji razume bude detaljno *obavešten* o prirodi i razlozima optužbe; da ima *dovoljno vremena* i adekvatne uslove da pripremi svoju odbranu; da se *brani lično* ili od strane branioca po svom izboru, ili ukoliko ne raspolaže sa sredstvima za branioca da dobije *besplatnog službenog advokata* kada to zahtevaju interesi pravde; da sasluša sam ili da ovlasti nekog drugog da sasluša *svedoke* koji ga terete, kao i da obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u svoju korist, pod istim uslovima, koji važe za svedoke koji ga terete; besplatno da dobije prevodioca ako ne razume ili ne govori službeni jezik suda.

Ova se prava nazivaju „*minimalnim*“, jer predstavljaju donju granicu, minimum garancija za zaštitu okrivljenog u sporu sa državom, odnosno sa državnom policijom, sa državnim tužiocem i sa sudom, koje se ne smeju smanjiti, jer *u suprotnom ne bi postojala* ni približna *ravnoteža* između okrivljenog i državnog repre-

sivnog aparata u krivičnom postupku. To je brana koja sprečava samovolju i bila bi porušena na štetu pravne sigurnosti građana. (D. Krapac, 2000, str. 91).

Odredba čl. 2. Protokola 7 EKLJP predviđa da svako ko je osuđen za krivično delo od strane tribunala ima pravo da njegova osuda ili kazna bude razgledana od *višeg suda*; odredba čl. 3. istog Protokola daje *pravo* neosnovano osuđenom licu na obeštećenje – *kompensaciju*; a odredba čl. 4. *zabranjuje* da se neko ponovo sudi ili kazni za krivično delo za koje je već bio osuđen ili oslobođen, osim ako nisu pronađeni novi dokazi ili ako je u postupku koji je prethodio došlo do važnih povreda koje bi mogle uticati na rezultat postupka.

*Poznavanje predmeta* i razloga optužbe znači poznavanje činjenica koje, prema odredbama Krivičnog zakonika, predstavljaju tzv. zakonsko biće krivičnog dela i njegova pravna kvalifikacija. To je skup (zbir) okolnosti koji su konstitutivni za protivpravnost nekog dela (nemački: Tatbestand) kojima se određuje nepravo nekog ljudskog ponašanja koje predstavlja napad na određeno zaštićeno pravno dobro (F. Bacic, 1998, str.112).

Prava mogućnost za *pripremu odbrane* okrivljenog, u principu, postoji samo ako u dopušteno vreme može *nesmetano da komunicira sa braniocem* (čak i ako se nalazi u pritvoru) i da razmarta i prepisuje spis krivičnog predmeta (prema presudi Evropskog suda u slučaju Lamy c/a Belgique, od 30.05.1989. godine, serija A 151 – okrivljeni *mora imati pravo uvida u spis predmeta* kako bi se mogao uspešno braniti).

Naše krivično procesno pravo posebno razrađuje i intenzivno reguliše *posebne garancije odbrane* okrivljenog koje se odnose na poznavanje predmeta i razlozima optužbe, na pravo na blagovremenu pripremu odbrane, na pravo na stručnu pomoć branioca, na obligatornu odbranu, odbranu siromašnih i sl.

#### 4. Bibliografija

- Bayer, Vladimir, 1997, Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, knjiga I, Uvod u teoriju KPP, MUP, R.Hrvatske, Zagreb.
- Bayer, Vladimir, 1995, Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, knjiga II, Povijest KPP, MKP, R.Hrvatske, Zagreb.
- Bačić, Franjo, 1998, Kazneno pravo, Opći dio, 5. izdanje, Informator, Zagreb.
- Vasiljević, Tihomir, 1981, Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, treće izdanje, Savremena administracija, Beograd.
- Galligan, D.J. 1996, Due process and Fair Procedures: A study of Administrative Procedures, Clarendon, Press, Oxford.
- Grubač, Momčilo, 1995, Krivično procesno pravo, knjiga prva, Uvod i procesni subjekti, Kultura, Centar marketing, Beograd.

- Eser, Albin, 1992, Funkcionalne promene procesnih maksima krivičnog prava: na putu „reprivatiziranja” krivičnog postupka, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagebu, 42 (2), str. 167-191.
- Ferrajoli, L, 1998, Dirrito a ragione: Teoria del Garantisimo Penale, 5 ed. Editori Laterza, Roma, Bari.
- Kobe, Peter, 1968, „Ednakost orožja” u kazenskem postopku in jugoslovansko kazensko procesno pravo, Zbornik znanstvenih zasprav Pravne fakultete u Ljubljani XXXIII, 1968.
- Krapac, Davor, 2000, Kazeno procesno pravo, prva knjiga, Institucije, Informator, Zagreb.
- Marina, Panta, 1979, Krivična postapka na SFRJ, Kultura, Skopje.
- Matovski, Nikola, 1992/93, Novi tendencii vo krivičnata postapka na evropskite državi, Godišnik na Pravniot fakultet vo Skopje, 1992/93, Skopje, str. 179-190.
- Munda, August, 1956-1957, Učebnik kazenskega postopka FLRJ, prvi snopič, Ljubljana 1956, Drugi snopič, Ljubljana, 1957.
- Piquerez, Gerard, 2000, Procédure pénale Suisse, Traité théorique et pratique, Schulthess, Zürich.
- Cohen-Jonathan, G, 1989, Convention européenne des droits de l'homme, Paris, 1989, str. 394 i sl.

**Professor Emeritus Nikola Matovski, LL.D.**  
**Full Professor**  
**Law Faculty “Iustinianus Primus” – Skopje**  
**University “Ss. Cyril and Methodius”, Skopje**

*PRINCIPLE OF FAIR PROCEDURE IN THE CODIFICATIONS  
OF THE EUROPEAN COUNTRIES*

*Long time in the continental part of the theory of criminal procedural law held that there must be a central pivot principle that should be sought in the area of legal standards, which are now affixed with constitutional norms and international human rights law, or may speak of the principle “fair process” as the main pivot principle.*

*The term “fair procedure” as a principle of the criminal proceedings means:*

- Prohibition of discrimination among the parties in criminal proceedings;*
- The responsibility of the perpetrator of the crime to be determined as well as the punishment in accordance with the legal standards;*
- The criminal proceedings must be taken from the bodies with the prerogatives of an independent national judicial authorities, and*
- The defence must fully enable to the defendant.*

*The general elements of the notion of “fair procedure” common to all judicial proceedings are as follows:*

- The right of the parties to attend the acts of the proceedings and to be heard before making a decision - *audiatur et altera pars*;*
- “Equality of arms” - unjustified discrimination between the parties should not be allowed;*
- Court decisions should not be based on illegal evidence, and*
- Court decisions must be reasoned.*

*Specific elements of the notion of “fair procedure” sought by the European Court of Human Rights are as follows:*

- Presumption of innocence of the defendant (accused), and*
- The existence of specific guarantees for the defence of the accused (defendant).*

**Key words:** *fair procedure, general and special elements of fair procedure, criminal codes of EU countries, European-Continental law criminal procedure theories.*

*Dr Branislava KNEŽIĆ,*  
*viši naučni saradnik*  
*Institut za kriminološka i*  
*sociološka istraživanja*

*Originalni naučni rad*  
*UDK: 343.81/.82*  
*Primljeno: 15. septembra 2011. god.*

## **OSUĐENICI I OSOBLJE U ZATVORIMA: ZAROBLJENI ZAKONOM I MOGUĆNOSTIMA<sup>1</sup>**

*Prenaseljenost zatvora i izmenjena struktura osuđenika, koja karakteriše zatvore u Srbiji, ne ugrožava samo prava osuđenih nego utiče i na rad i sigurnost zaposlenih u penalnim ustanovama. Iako je služba za obezbeđenje najbrojnija, povećanje broja lica na izdržavanju zatvorske kazne i nasilna krivična dela, koja vrše, sve češće, uz korišćenje psihoaktivnih supstanci, usložnjava održavanje bezbednosti i dovodi do pojačanog stresa osoblja.*

*„Prekobrajnost“ osuđenika, materijalne mogućnosti i arhitektonsko-tehnički uslovi utiče na klasifikaciju osuđenih. Međutim, nedovoljan broj stručnih kadrova u službama za tretman i obuku i zapošljavanje dodatno onemogućuju primenu ZIKS-a.*

*U tekstu ukazujemo na probleme „uskraćivanja“ prava osuđenika i zaposlenih. Naime, i jedni i drugi su zarobljeni uslovima u kojima se društvo nalazi, a koji se na vidljiv način odražava i na zatvorski tretman.*

**Ključne reči: službe za tretman, obezbeđenje, obuku i upošljavanje, osuđenici i osoblje.**

---

<sup>1</sup> Tekst je nastao kao rezultat rada na projektu br. 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke RS.



## 1. (Ne)prilike u zatvorima

Živimo u složenim društveno-političkim, socio-ekonomskim, obrazovno-kulturnim promenama s brojnim, nažalost negativnim, posledicama (nezaposlenost, nesigurnost radnog mesta, osiromašenje na jednoj i brzo bogaćenje na drugoj strani, opadanje životnog standarda, kriza društvenih službi, korupcija, porast kriminala, prenaseljenost ustanova za izvršenje krivičnih sankcija itd.)

Na izdržavanje zatvorske kazne osuđenici dolaze iz različitih sredina, različite starosti i porodične situacije, različite kulture, s različitim znanjima i iskustvima i kriminalnim dosijeima što sve utiče na ponašanje u zatvoru. Ove činjenice ne mogu biti izostavljene kada su na dnevnom redu izučavanja bilo kog problema izdržavanja kazne (prostornih i materijalnih uslova, klasifikacije, tretmana...).

Bojimo se da, kad, ne bez razloga istražujemo i pratimo uslove izdržavanja zatvorske kazne zaboravljamo na zaposlene, pogotovo u službama, koje dobar deo života provode iza zatvorskih zidova pokušavajući da, bar, nekima vrata moralna uporišta i izmene „kriminalni sistem vrednosti i normi u skladu sa društveno prihvatljivim ponašanjem“.

Za ostvarivanje svrhe zatvorske kazne: „Svrha izvršenja kazne zatvora je da osuđeni tokom izvršenja kazne, primenom odgovarajućih programa postupanja, usvoji društveno prihvatljive vrednosti u cilju lakšeg uključivanja u uslove života posle izvršenja kazne kako ubuduće ne bi činio krivično delo“ (čl. 31. Izmene ZIKS RS) neophodno je sagledati prilike u zatvorima. Prilike, ili bolje reći neprilike, su uslovljene stanjem i mogućnostima u društvo s jedne strane, a s druge: prenaseljenošću, visokim procentom povratnika, vrstom krivičnih dela i bolesti zavisnosti osuđenika, nedostatkom i nedovoljno osposobljenim kadrom, zastareloću tehnologije i s tim povezano neprimereno obučavanje i osposobljavanje osuđenika. Prenatrpani zatvori nisu samo realnost naših zatvora i nije to jedino problem poštovanja ljudskih prava zatvorenika, nego i problem mogućnosti održavanja i obezbeđivanja discipline i rada zaposlenih u samim penalnim ustanovama.

Nisu od juče poznate sve loše strane zatvora „ipak, ne vidi se čime bi on mogao biti zamenjen. On je mrsko, ali neizbežno rešenje“ (Fuko,1997, 224). Sigurno je da se osuđenik zatvorskom kaznom kažnjava i da represivne mere i loši uslovi u zatvoru ne doprinose smanjenju kriminaliteta. Nije znano koliko loši uslovi u prenatrpanim srpskim zatvorima (gde ima oko 11.000 zatvorenika, a kapaciteti ustanova su oko 6. 500) otežavaju rad zaposlenih, posebno u ustanovama u kojima su smeštene osobe osuđene za najteža krivična dela. Pitanja su:

- da li u takvim uslovima služba za obezbeđenje može osigurati zaposlenima u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija normalan rad?
- da li zaposleni u službama za tretman, obuku i upošljavanje, s obzirom na brojnost osuđenika i nedovoljnost stručnih kadrova, mogu valjano obavljati svoj posao?

- da li malobrojni vaspitači mogu raditi na „popravljanju“ osuđenika što bi trebalo da im je prevashodni zadatak. Da li imaju vremena, osposobljenost i motivisanost, da „opsluže“ uveliko uvećan broj osuđenika?
- da li su zdravstveni radnici u stanju da se „izbore“ sa visokim procentom zavisnika od psihoaktivnih supstanci?
- da li u prenatrpanim zatvorima (sobama za spavanje, prostorijama za dnevni boravak i slobodno vreme...) osuđeni mogu ostvariti svoja Zakonom predviđena prava?
- da li je, ovom prilikom, zajedničko osoblju i zatvorenicima da su zarobljeni ZIKS-om i mogućnostima u kojima se isti primenjuje?

Zakonskim rešenjima gotovo da se nema šta dodati. Zbog potreba usklađivanja sa evropskim pravnim standardima i preporukama Saveta Evrope unete su promene i donet je zakon o izmenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija („Sl.glasnik RS“ br. 72/09). Međutim, neophodan je suštinski, a ne deklarativni stav društva prema tretmanu u zatvorima. Prostorni, kadrovski i materijalni uslovi u zatvorima su nezadovoljavajući: nedostatak materijalnih sredstava za modernizaciju i pokretanje proizvodnje, nedostaju pojedini profili stručnjaka za obuku, ugašeno je obrazovanje koje je postojalo do pre dvadesetak godina, jak je uticaj neformalnih grupa u zatvoru, nedovoljna je motivisanost osuđenika, ali i osoblja za adekvatniju obuku, obrazovanje i organizovanje raznovrsnih tečajeva, predavanja, razgovora, tribina i sl. Prisutno je i potcenjivanje uticaja određenih oblika i vrsta tretmana i stav da samo represija može „slomiti“ počinioca krivičnih dela. „Vaspitači su postavljeni po sistemu „čekića i nakovnja“, između osuđenih i uprave, i služe zatvorskoj upravi da formalizuju, potpisuju odluke koje su zatvorski rukovodioci već unapred doneli“ reči su jednog od vaspitača u zatvoru (Krstić, 2002, 226). Potvrđuje li navedeno da je uloga vaspitača, a time i službe za tretman u praksi marginalizovana?

Obrazovanje, obuka, kvalifikacija, prekvalifikacija i rad imaju, bar zakonsku, bitnu ulogu u tretmanu izvršenja krivičnih sankcija.

Zakonske odredbe pružaju dovoljan okvir za osposobljavanje osuđenih u cilju uspešne integracije u društvo i život na slobodi. Sve te aktivnosti mogu biti i u funkciji lakšeg preživljavanja raznih deprivacija koje postoje u zatvoru. Međutim, u praksi ne postoji uspostavljen jedinstven vaspitni uticaj, šta više između straže i vaspitača uvek postoji dualizam što osećaju osuđenici, posebno neformalni osuđenički sistem i koji u tom rivalitetu vidi šansu da se nametne upravi zatvora kao garant mira. (Krstić, isto, 239)

Ako se dodaju poznati rezultati istraživanja, koji pokazuju da u kazneno-popravnim zavodima postoji jak neformalni osuđenički sistem, koji je negativistički orijentisan prema formalnom sistemu, onda se nepritike u zatvoru umnožavaju. Kroz neformalni sistem osuđenici prihvataju norme ponašanja, vrednosti i stavove

koji su direktno suprotni konvencionalnim vrednostima, zatvorskoj organizaciji i očekivanjima nekriminalnog dela društva i nastoje da ublaže deprivacije koje stvara boravak u zatvoru. (Špadijer-Džinić, J., 1973, Radovanović. D., 1992). „Udruženja“ prestupnika koja su hijerarhijski ustrojena, između ostalog, pružaju dobru osnovu i podlogu za buduća saučesništva. Ako se ima u vidu da je, od ukupnog broja zatvorenika u Srbiji, oko 60% na izdržavanju kazne do jedne godine „iz koje kategorije se regrutuje najveći broj onih koji kasnije ponovo čine krivična dela“<sup>2</sup> onda je očigledna neefikasnost kratkih zatvorskih kazni. Uspešniji su, pretpostavljamo, bili oni koji su ih na brzinu ohrabрили i podučili novim „veštinama“.

Ali u okviru tog sistema se događaju i psihički (pretnje, ucene, iznude...) i fizički (tuče, fizičke povrede...) oblici zlostavljanja i nasilja.

Prema podacima<sup>3</sup> načelnika Odeljenja za tretman i alternativne sankcije u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija u srpskim zatvorima 2010. godine bilo je oko 11200 osuđenika, a realni kapaciteti za smeštaj su od 6500 do 7000 osoba, broj osuđenika je od 2005. godine povećan za 60%. Po standardima EU, što podrazumeva 4 kvadrata i 8 kubnih metara po zatvoreniku, bilo bi mesta samo za 5000 zatvorenika. Povratnici čine od 60% do 70%. Broj lica koji su koristili drogu kreće se oko 70% dok se među mladima od 25 godina taj procenat kreće i do 80%. Povratnici i narkomani zaposlenima u zatvorima predstavljaju jedan od najvećih problema. Problem s narkomanima je što je osoblje svesno teškoća ineosposobljenosti da se nosi sa tim nepravilnostima.

Oni koji su učinili krivično delo protiv imovine su na prvom mestu i to teška krađa, krađa, prikrivanje 27,4%, razbojništvo 8,9% , zatim zloupotreba droga 15,7% . Ono što je uočljivo, a što sa aspekta osposobljavanja i popravljavanja, zabrinjava je visok procenat osuđenih lica na kaznu do godinu dana (a među osuđenima je najviši procenat od 20,6 onih koji su osuđeni od 3-6 meseci) i taj procenat raste od 2005 godine.

Od 1 do 5 godina je 31,6%, od 2 do 10 godina ima ih 3,8% a preko 10 godina 1,7% osuđenih lica.

Od svih službi koje postoje u zatvorima (služba za: tretman – prevaspitavanje, obezbeđenje, obuku i upošljavanje, zdravstvenu zaštitu i opšte poslove) a posebno, od rada službi za tretman i obuku i upošljavanje, zavisi ili bi trebalo da zavisi, ishod i uspešnost zatvorske kazne. Broj zaposlenih u penalnim ustanovama u 2009. godini bio je 3408 i od toga 6,2% u službi za tretman i 16% u službi za obuku i upošljavanje, za očekivati je da je najveći procenat 57% zaposleno u službi za obezbeđenje. Postavlja se pitanje da li 203 osobe zaposlene u službi za

---

2 Po podacima Damira Juke, načelnika Odeljenja za tretman u Upravi za izvršenje zatvorskih sankcija, Blic, 14.11.2011, Beograd.

3 Damir Joka, načelnik Odeljenja za tretman i alternativne sankcije u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, Danas, Beograd, 27.08.2010.

zdravstvenu zaštitu, 213 osoba u službi za tretman i 545 u obuci i upošljavanje može na efikasan način osposobljavati osuđena lica za život po izlasku iz zatvora jer to je, ne zaboravimo, svrha izvršenja zatvorske kazne. Ne bez razloga, može se posumnjati u osposobljenost onih koji su zaduženi za osposobljavanje osuđenika, čak i njihov broj u odnosu na ukupan broj zaposlenih u zatvorima govori o tome.

U praksi rad službe za obuku svodi se na svakodnevnu procenu i ocenu zatvorenikovog ponašanja i zalaganja na radu, a podaci ukazuju da je jedva trećina osuđenika zaposlena iako je daleko veći broj onih koji ispunjavaju uslove za rad.

Tehnologija rada je zastarela i mašine su uglavnom amortizovane koje prati i nedostatak materijalnih sredstava za nabavku sirovina i repromaterijala bez čega nema ni proizvodnje. Osuđenici bi imali veće interesovanje za obuku i učenje novih veština od kojih bi imali koristi po izlasku iz zatvora. Ali bez istraženih potreba i interesovanja osuđenih i osoblja, ne bi trebalo organizovati edukacije, jer nauke koje se bave obrazovanjem odraslih ukazuju da takve, prinudne, aktivnosti ne daju pozitivne efekte. Programe za osposobljavanje u zatvoru neophodno je uskladiti sa programima u društvu. I na ovom mestu treba istaći da odgovornost za neuspeh tretmana u zatvorima nije i ne može biti samo na zaposlenima, već i na nadležnim ministarstvima (pravde, finansija, i prosvete i nauke). Rad vaspitača, kada ima i do 90 zatvorenika na jednog vaspitača, ne može ispuniti funkciju kojom je imenovan. Nema obrazovanog i osposobljenog osoblja za bilo koju drugu vrstu tretmana, i samo osoblje izražava potrebu za tretmanom posebnih kategorija zatvorenika (narkomani, seksualni prestupnici...) koji su u porastu. Svako ko misli o kvalitetu obrazovanja, obuke, osposobljavanja i rada osuđenika mora biti zabrinut za sprovođenje zakonske odluke o pravima osuđenih na rad, obrazovanje i sportsko-rekreativne i kulturno-zabavne aktivnosti. Od osoblja i osuđenika se saznaje da su sportsko-rekreativne i kulturno-zabavne aktivnosti zapostavljene, a u njima bi većina osuđenih učestvovala. I za takve delatnosti je nedovoljan broj zaposlenih problem, a osuđenici bi se, u većem broju, mogli uključiti u organizovanju svrsishodnog slobodnog vremena. Jasno je, da nije dovoljno samo doneti zakone i propise i u njih uneti standarde minimalnih pravila UN o postupanju sa osuđenici-ma i Evropskih zatvorskih pravila? Time se dobija pravna forma ali šta je sa sadržajem? Ne može se zanemariti ni činjenica da radikalnije promene u izvršenju krivičnih sankcija zahtevaju i povoljnije opšte uslove od onih kroz koje Srbija prolazi u proteklih dvadesetak godina. Ponavljamo, problem u zatvorima nije toliko u normativnim rešenjima koliko u realizaciji tj. načinu primene propisanog, kao i u pogrešnoj percepciji značaja i uloge: rada, obrazovanja, obuke i sportsko-rekreativnih aktivnosti. Na taj način nisu oštećeni samo osuđenici nego su potcenzani i zaposleni u službama za tretman. Znano je da isprazno trošenje vremena, dokolica i dosada, i u boljim uslovima, od zatvorskog sivila, dovodi do konflikata, sukoba, pa i težih oblika nasilja.

Ako se zatvorska kazna svodi jedino na lišenje slobode, koje je samo po sebi dovoljna kazna, i besadržajno trošenje vremena (dani svedeni na jednoobraznost bez efektivnog rada i obrazovanja, bez raznovrsnih aktivnosti u slobodnom vremenu, uz jak neformalni sistem osuđenika...) onda se može očekivati trenutna korist od onemogućavanja osuđenih da ponovo čine krivično delo. Praksa pokazuje da su u penalnim ustanovama, na žalost, malobrojne delatnosti koje se odnose na formalne oblike obrazovanja i svrsishodne sportsko-rekreativne i kulturno-zabavne aktivnosti. Kako, na koji način se onda mogu pružiti povoljni uslovi osuđenima za prilagodavanje i uspešnu integraciju u društvo, po odsluženju zatvorske kazne? Obrazovanje nije samo dobra prevencija kriminalnoj aktivnosti nego i dobar put za što uspešniju integraciju u sredinu u koju se vraćaju. Bez formalnog i neformalnog obrazovanja i obuke (organizovanog usavršavanja veština potrebnih za rad i socijalnih veština) i dalje će cvetati tzv. informalno obrazovanje koje je prisutno između samih osuđenika i davati rezultate. Bar, za takve oblike usavršavanja imaju „kvalifikovane“ kadrove koji se svojim iskustvom i „zanatom“ lako nametnu novopridošlim osuđenima. A imaju i vremena na pretek.

Podaci kod nas ukazuju na visok procenat od 65 do 70%<sup>4</sup> recidivizma i od 1990. je povrat u stalnom porastu. Zanimljivo je da gotovo 70% povratnika je od 21-40 godine života i da 31,10% povratnika čini imovinske delikte, a prema izveštajima prijemnih odeljenja u zatvorima 24,55% otpada na psihopate. Veliki broj povratnika (među njima onih sa krivičnim delima nasilja i zloupotrebe droge) dovoljno govori o potrebi iznalaženja drugačijih, efikasnijih načina i oblika rada u zatvoru, ali i prihvata po izlasku iz penalnih ustanova.

Iako se često recidivizam uzima kao indikator uspeha tretmana, koji se primenjuje u toku izdržavanja zatvorske kazne, ostaje otvoreno pitanje koliko na tu veoma kompleksnu pojavu utiče: odmeravanje kazne, kategorizacija i klasifikacija u zatvoru (tretman koji se primenjuje, osoblje zatvora, neformalni sistem osuđenika koji se formira, kontakti sa spoljnim svetom i...) i postpenalni tretman, koji postoji samo na papiru. Često se ističe da dugotrajno lišenje slobode ima brojne štetne posledice po fizičko i psihičko zdravlje osuđenika, mogu se javiti: gubitak samopouzdanja, osećaj izgubljenosti ili odbačenosti, emocionalna napetost, nekontrolisani bes, depresija kao i strah od samostalnog života na slobodi. Uslovi boravka u zatvoru poništavaju lični identitet pojedinca i lome dušu. (Mrvić-Petrović, 2007).

Pitanja<sup>5</sup> koja nam je uputilo nekoliko zabrinutih radnika iz službe za obezbeđenje bila su:

- 4 Po rečima dr Bore Marića, objavljenih u listu „Dnevnik“ 18.08.2008. procenat povrata kod nas je visok jer još uvek nismo našli dobre načine da osuđenike po izlasku iz zatvora nekako uključimo u društvo jer u razvijenim zemljama osuđenik nakon odsluženja kazne ima obavezu da se javi službi za praćenje koja mu traži posao.
- 5 U toku prikupljanja podataka (oktobar 2011) za projekat „Psihopatija i recidivizam osuđenika“ u neformalnom razgovoru sa zaposlenim u službi obezbeđenja u Zabeli.

- kada ćete uraditi neko istraživanje na zaposlenima u zatvorima;
- da li će neko pitati nas za naša ugrožena prava; da li, mislite, da prenaseljeni zatvori ugrožavaju samo prava osuđenih;
- interesuje li ijedno ministarstvo naš hronični stres i zamor;
- naš strah usled stalne napetosti, neodgovarajućih uslova, povećanog broja osuđenika sa nasilnim krivičnim delima i korišćenje droge država nedovoljno uviđa?

Upućena pitanja, koja u nekim našim ranijim istraživanjima (Knežić, B., 2001) nismo dobijali duboko su nas dotakla kao ljude i kao istraživače. Strah i napetost na licima sagovornika, kada su govorili o sukobima, tučama, samopovređivanju i neposlušnosti osuđenih, ukazivali su s jedne strane, da im to zadaje brojne poteškoće u održavanju reda a s druge strane, na potrebu da im se na stručan način pomogne u oslobađanju od stresa i napetosti. U neformalnim razgovorima osoblje ne krije problem nedovoljne pripremljenosti za reagovanje i suočavanje s problemima velikog broja povratnika s još većim učešćem korisnika droge.

## 2. Šta treba uraditi?

- istražiti uslove rada zaposlenih;
- stalno edukovati zaposlene u iznalaženju adekvatnijih rešenja u nepovoljnim uslovima u zatvorima;
- na osnovu istraživanja sačiniti nove i primerenije programe obrazovanja, obuke i osposobljavanja osuđenih, da bi se takvi programi mogli primenjivati razumljivo je da „učitelji“ moraju biti obučeni;
- vaspitačima treba vratiti ugled koji to ime zaslužuje, a ne da se njihov rad svodi na povremene, kratke razgovore, čitanje i cenzuru pisama ili, kako misle osuđenici, na cinkarenje;
- kadrovska rešenja su i dalje prioritetna;
- organizovati predavanja, seminare, tečajeve, debate o rešavanju sukoba nenasilnim putem za osuđenike;
- organizovati razgovore i radionice sa zaposlenima kako bi se lakše oslobađali stresa.

Savremeni čovek, bez obzira gde i šta radi, mora stalno da se usavršava kako bi bio uspešan u socijalnom i ličnom smislu. Zbog čega bi zaposleni u zatvoru i osuđenici bili izuzeci? Naprotiv! Različiti su razlozi otporu edukaciji u zatvoru (kulturološki, psihološki, socijalni) koji se često opravdavaju argumentima o nekorisnosti.

Promene u društvu trebalo bi da prate i promene u zatvoru. Živimo u vremenu naglih promena praćenih mnogim krizama i neizvesnostima. Krize su, nažalost, zahvatile sve sfere života, naročito međuljudske odnose i dovele do pada morala. Kod nas su razmišljanja o obrazovanju u zatvoru, još uvek, rigidna jer ga jedni poistovećuju sa učenjem pisanja i čitanja, prisećajući se analfabetskih



tečajeva, a drugi nipodaštavaju njegov značaj kada su u pitanju oni koji su se „ogrešili“ o zakone. Podsetićemo, na nama bliske misli, da se čovek ne sastoji samo od intelekta nego i od volje i osećanja: „čovek nije pojedinac zatvoren u sebe, nije monada u Lajbnicovom smislu, već monada koja ima svoja „vrata i prozore“, koji su otvoreni prema svetu i životu. Intelektualno obrazovanje ne možemo izdvojiti kao *zatvorenu i izolovanu celinu*, već ga moramo usko povezati sa vaspitanjem volje, sa moralnim vaspitanjem.“ (Đorđević, J., 2010, 540)

Kada raspravljamo o ulozi obrazovanja uopšte, u zatvoru, pogotovo, onda ni u kom slučaju ne svodimo niti smemo, obrazovanje na puko poučavanje, sticanje znanja i obuku nego uključujemo i afektivni život, osećanja i moralne i društvene vrednosti. Vraćanje lica, po izdržanoj zatvorskoj kazni, u društvenu sredinu, bez ponovnog kršenja zakona, nije lako ostvarljiv zadatak i kada su uslovi u zatvorima adekvatniji za ostvarivanje svrhe lišenja slobode. Kakve posledice nas, tek, čekuju znajući za nepovoljne, prenaseljene i preopterećene zatvorske uslove i postpenalni prihvati na papiru? Poznato je da su mogući uzroci neuspeha resocijalizacije i povrata u zatvore:

- neprimerena kazna,
- ne/odgovarajući tretman i postupci u zatvoru, nekvalifikovanost i nedovoljnost osoblja u zatvoru, pretrpani zatvori itd.,
- kriminogene i ostale socio-psihološke karakteristike samih osuđenika, posebno psihopata i
- ne/prihvatljivost po izlasku iz zatvora tj. nepovoljan postpenalni prihvati.

### 3. Na kraju

Prenaseljenost zatvora i izmenjena struktura osuđenika ne ugrožava samo prava osuđenih nego utiče na bezbednost i rad zaposlenih, pogotovo, zaposlenih u službama za obezbeđenje, tretman i obuku. Arhitektonsko-tehnički uslovi, materijalne (ne)mogućnosti i kadrovi ključni su elementi od kojih zavisi primena Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, kojem se, gotovo, nema šta dodati.

Osoblje zatvora, uz najbolju zainteresovanost i angažovanje, bez pomoći države (pogotovo ministarstva zaduženih za finansije, pravde, obrazovanje, socijalnu zaštitu i rad) ne može rešiti problem obrazovanja i rada u zatvoru i osposobljavanje za „normalan“ život po izdržanoj kazni.

Nesumnjivo je da neodgovarajući zatvorski tretman, osobine ličnosti, nezadovoljavajući uslovi života (siromaštvo, nezaposlenost, beskućništvo), nedovoljno i nepotpuno obrazovanje, nesređeni porodični odnosi i ne pružanje socio-psihološke i materijalne pomoći od strane društva po izlasku iz zatvora, i još mnogi drugi, utiču na rasprostranjenost povrata. Povrat je složena, dinamična pojava višestruko uslovljena društvenim kontekstom (društveno-političkim previranjima, socijalno-ekonomskom nestabilnošću, društvenim raslojavanjem i osiromašenjem



velikog dela stanovništva, nezaposlenošću, migracijama, promenama ponašanja usled menjanja sredine, kulture, običaja, tradicije, dezorganizacijom porodice, porastom kriminala i upotrebe droge i alkohola...) i mnogi izlaskom na slobodu zagubljeni u društvenim ne/prilikama upadaju u kriminalne grupe koje ih, najčešće, jedino prihvataju.

#### 4. Literatura

- Gendreau, P., Goggin, C. And Cullen, F. T. (1999), The effects of prison sentences on recidivism, Ottawa: Solicitor General Canada.
- Đorđević, J., (2010), Proces globalizacije i kreativnosti, Pedagoška stvarnost, 7-8, Novi Sad.
- Fuko, M., (1977), Nadzirati i kažnjavati, Novi Sad, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Jelić, M., i dr. (2003), Kako do evropskih standarda, zatvori u Srbiji, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Helsinške sveske br.17. Beograd.
- Kisker, G, W., (1972), The disorganized personality, Mc Graw Hill, New York.
- Knežić, B., (2001), Obrazovanje i resocijalizacija – metode merenja, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Krstić, Ž., (2002), Zatvorsko duplo dno, Sociologija, br. 3, Beograd.
- Medić, S. i dr. (2009), Funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih, Beograd, Institut za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet u Beogradu.
- Mrvić-Petrović N., (2007), Kriza zatvora, Beograd, Vojnoizdavački zavod.
- Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica, („Službeni glasnik RS“ br. 72/2010).
- Prevencija kriminaliteta u Europskoj uniji, <http://209.85.129.132:policija.hr/mup.hr>.
- Radovanović, D., (1992) Čovek i zatvor, Beograd, Prometej i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Stevanović, Z., (2010), Zatvorski sistem i tretman osuđenih lica u Srbiji, doktorska disertacija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu.
- Šarić, J., (2006), Individualizacija kažnjavanja u fazi izvršavanja kazne zatvora, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13, br. 2.
- Špadijer-Džinić, J., (1973), Zatvoreničko društvo, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Taylor, I., (1999), Crime in context: A Critical Criminologz of Market Societs, Polity press, Cambridge.
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Izmene zakona o izvršenju krivičnih sankcija, Službeni glasnik RS, br. 85/2005 i br. 72/2009.

**Branislava Knežić, LLD,**  
**Institute of social and crime research, Belgrade**

*PRISONERS AND PRISON PERSONNEL  
CAPTURED BY THE LAW AND POSSIBILITIES*

*Overpopulation of prisons and changed structure of prisoners, which is characteristic of prisons in Serbia, is not only violating rights of the convicted, but also influences work conditions and safety of personnel in penalty institutions. Even most numerous security departments face complex situations of keeping safety due to increase of convicted for violent crimes and use of psychoactive substances, which increases personnel stress. Overpopulation of inmates, material limitations and architectural and technical conditions also affect classification of inmates. However, insufficient number of professional personnel in treatment and training services directly effects the application of Law on Execution of Penal Sanctions.*

*Paper indicates the problems in „restriction“ of inmate’s rights and rights of employees. Both populations are trapped in social conditions, and that has a visible effect to a prison treatment.*

**Key words:** *treatment services, security, training, employment, prisoners, personnel.*

**Dr Danilo L. NIKOLIĆ,**  
Advokat u Nišu

**Pregledni članak**  
**UDK: 343.575**  
**Primljeno: 15. septembra 2011. god.**

## **KVALIFIKOVANI OBLICI NEOVLAŠĆENE PROIZVODNJE I STAVLJANJA U PROMET OPOJNE DROGE (246. KZ RS)**

*U radu su analizirane nove kvalifikatorne okolnosti kod krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246. KZ RS. Naime, izmenama KZ RS iz septembra meseca 2009. godine, uvedene su dve nove kvalifikatorne okolnosti za izvršenje osnovnog oblika krivičnog dela iz čl. 246. st. 1. KZ i to „grupa“ i „organizovana kriminalna grupa“. Pojam obe kvalifikatorne okolnosti određen je u čl. 112. KZ pod nazivom „Značenje izraza“. I pored određivanja značenja ovih pojmova, odredbe iz čl. 112. KZ, inače interpretativnog karaktera, nisu dovoljno jasne, a ni precizne, pa se u praksi srećemo sa vrlo različitim tumačenjima i primenama ove dve kvalifikatorne okolnosti. Pored nedovoljne preciznosti određivanja pojmova „grupa“ i „organizovana kriminalna grupa“, zabunu i teškoće naročito predstavlja sličnost, odnosno skoro identičnost njihovog definisanja u osnovnom značenju. Tako proizilazi da je razlika između grupe i organizovane kriminalne grupe samo u činjenici da se o „organizovanoj kriminalnoj grupi“ može raditi samo kod krivičnih dela sa propisanom kaznom zatvora od najmanje 4 godine. Ako je za krivično delo iz čl. 246. st. 1. KZ propisana kazna zatvora iznad 4 godine, to se postavlja pitanje da li se ovo krivično delo može izvršiti u grupi kako je propisano u čl. 246. st. 3. KZ.*

*Pore iznesenog, u radu su, s obzirom da se pojam „grupa“ prvi put uvodi u naš KZ, obrađeni svi elementi ove kvalifikatorne okolnosti, i to kako sa teorijskog, tako i sa praktičnog stanovišta. Analiza ove problematike je potrebna s obzirom da radova na ovu temu još*

*uvek nema. Sudska praksa je takođe oskudna, pa je kritički izvršena analiza nekoliko sudskih odluka. Obradene su kvalifikatorne okolnosti kod krivičnog dela iz čl. 246. KZ „više lica“, „organizovana mreža preprodavaca ili posrednika“ i „organizovana kriminalna grupa“. Pored primera iz sudske prakse, radi razjašnjenja elemenata ovih kvalifikatornih okolnosti, dati su i neki hipotetički primeri. Izvršena je komparacija elemenata svih kvalifikatornih okolnosti tako što su kroz upoređivanje njihovih elemenata identifikovane njihove sličnosti i razlike, kako sa teorijskog, tako i sa praktičnog stanovišta.*

*Rad je koncipiran tako da polazeći od teorijskih pristupa organizovanom vršenju krivičnih dela pruži pomoć svima onima koji se teorijski i praktično bave analizom ili primenom odredaba o krivičnom delu neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246. KZ, kako bi se izbegla nestručna tumačenja da grupa postoji uvek kada su optužena tri lica, bez obzira na ispunjenje ostalih elemenata neke od kvalifikatorne okolnosti.*

**Ključne reči: Krivični zakonik, Srbija, kvalifikatorne okolnosti, krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, grupa, organizovana kriminalna grupa, sudska praksa.**

## 1. Opšti osvrt

Kvalifikovana ili teška krivična dela nastala su kao potreba da se zbog težine i povećane društvene opasnosti od običnih krivičnih dela izdvoje dela koja:

1) za posledicu radnje nemaju željenu posledicu koju je inače želi njegov izvršilac i koja redovno nastupa, nego težu posledicu i

2) krivična dela koja su izvršena u takvim uslovima ili pod takvim okolnostima, koja ih čine težim nego što je slučaj kada tih uslova ili okolnosti nema.

Postoje, dakle, krivična dela koja su kvalifikovana težom posledicom i krivična dela kvalifikovana naročitim okolnostima. Naročite okolnosti mogu biti: rat, poplava, zemljotres, pobude, motiv, način izvršenja dela, udruživanje više lica za vršenje krivičnih dela, delo izvršeno od organizovanog zločinačkog udruženja, itd. Izvršeno krivično delo u napred navedenim uslovima ili okolnostima, dobija na kriminalnoj težini i stepenu kriminalne – društvene opasnosti u poređenju sa krivičnim delima izvršenim u normalnim okolnostima.

Kod krivičnog dela iz člana 246. stav 3. KZ kvalifikatorne okolnosti su „grupa“ i ako je učinilac „organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika“.

Kvalifikatorna okolnost kod teškog dela iz člana 246. stav 4. KZ je da je delo izvršeno od strane „organizovane kriminalne grupe“.

## 2. Organizovanje zločinačkih udruženja

Posebnu formu saučesništva predstavlja organizovanje zločinačkih udruženja. Ostavljajući po strani teorijske sporove da li je u pitanju institut opšteg dela krivičnog prava ili posebno, samostalno krivično delo propisano u posebnom delu krivičnih zakona, mi ćemo se odmah orijentisati na utvrđivanje uslova – elemenata koji čine ovaj krivičnopravni institut.

Kao prvi uslov organizovanja zločinačkih udruženja, treba da se a) stvori novo ili iskoristi neko već postojeće udruženje, za vršenje krivičnih dela. Drugi uslov predstavlja b) obaveza postojanja zločinačkog plana. Treći uslov je da se c) izvrši bar jedno krivično delo koje predstavlja početak realizacije zajedničkog plana ili da je bar učinjen pokušaj izvršenja nekog krivičnog dela, čije izvršenje je zacrtano zločinačkim planom. Četvrti uslov je da d) organizovanje mora biti sa umišljajem kao oblikom vinosti.

1) Stvaranje ili iskorišćavanje nekog već postojećeg udruženja radi vršenja krivičnih dela.

- a) Stvaranje novog udruženja podrazumeva aktivnosti organizatora koje se sastoje od: „preduzimanja takvih delatnosti kojima se međusobno nepovezani pojedinci dovode u vezu, konkretno – upoznaju, uspostavlja se sprega među njima, i isti se okupljaju u jedan ljudski aparat – zločinačko udruženje.”<sup>1</sup> Ovde se, dakle, radi o novom udruženju, koje ranije nije postojalo.
- b) Iskorišćavanje već postojećeg udruženja radi vršenja krivičnih dela, podrazumeva preduzimanje delatnosti o kojima je rečeno pod a) od strane organizatora. Razlika se sastoji samo u tome što u ovom slučaju udruženje postoji, stvoreno je ranije od nekog drugog lica, a ne od organizatora kao „idejnog nosioca”.<sup>2</sup> Ranije udruženje može biti legalno i ilegalno, dakle i udruženje stvoreno radi neke legalne aktivnosti.

Pod pojmom „zločinačkog udruženja” treba podrazumevati svaku organizaciju dva ili više lica radi zajedničkog izvršenja određenih krivičnih dela koja su predviđena posebnim planom.<sup>3</sup>

Zbog toga što je organizovani kriminal kao širi pojam naročito zastupljen u svim svojim najsvrovijim vidovima i oblicima i različitim metodama, koje se sastoje u prilagođavanju specifičnim uslovima, kriminalna tehnologija se sve više razvija i usavršava, uz podelu rada članova nekog od oblika udruživanja, pa je potrebno posebnu pažnju posvetiti ovom problemu. Savremene kriminalne organizacije koriste se pretnjom, iznudom, silom, prisilnom zaštitom, terorom, podmićivanjem predstavnika vlasti, težnjom ka političkoj i ekonomskoj moći i

---

1 D. Petrović, Organizovanje zločinačkih udruženja, Beograd, 1996, str. 140.

2 Ibid, str. 146.

3 Ibid, str. 141.

internacionalizaciji i masovnosti.<sup>4</sup> U spektru kriminalne delatnosti, koje preduzimaju razne agencije, organizacije, određene grupe i kriminalci, kao njihovi članovi, nalaze se pre svega trgovina i krijumčarenje opojnim sredstvima.<sup>5</sup>

I pored činjenice da je krivična odgovornost organizatora zločinačkih udruženja kod krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i prometa opojnih droga iz čl. 246. KZ rešena u našem krivičnom zakonodavstvu kao kvalifikatorna okolnost, nalazimo potrebnim izneti osnovne oblike ovog vida kriminaliteta. Osnovni oblici zločinačkih udruženja su: zavera, banda, grupa, krivična gomila i krivična sekta. Bez nekog od napred navedenih oblika zločinačkih udruženja, nema ovog oblika saučesništva. Bez obzira što se oblici zločinačkog udruženja grupišu, kako je napred istaknuto, nužno je ukazati na područje organizacione strukture i načina povezivanja članova zločinačkih udruženja, pa se dolazi do zaključka o fascinantnoj raznovrsnosti u svojevrsnim oblicima njihovog organizovanja.<sup>6</sup>

### **3. Zavera ili komplot**

Od bezbroj teorijskih određivanja pojma zavere, kao oblika zločinačkog udruživanja, izdvojićemo samo nekoliko. Tako Foerbah pod zaverom li komplotom podrazumeva: „udruženje više njih radi zajedničkog izvršenja jednog ili više određenih zločina, uzajamnim, većinom i izričitim obećanjem uzajamne pomoći”.<sup>7</sup> Naš teoretičar T. Živanović za komplot kaže, da je to: „dogovor više lica za izvršenje određenih krivičnih dela ili određenog krivičnog dela”.<sup>8</sup>

U novijoj teoriji pojam zavere se određuje kao: dogovor dva ili više lica za izvršenje jednog ili više krivičnih dela. Pored napred konstatovanih razlika kod određivanja pojma zavere ili komplota, treba reći da postoje mišljenja da je zavera oblik zločinačkog udruživanja za vršenje političkih krivičnih dela, dok je komplot oblik udruživanja za vršenje ostalih krivičnih dela.<sup>9</sup> Prema ovoj podeli, koja je dosta usamljena, samo komplot kao oblik udruživanja bio bi forma primenljiva u vršenju nedozvoljene proizvodnje i prometa opojnih droga, u našim uslovima.

#### **3.1. Banda**

1) Određivanje pojma bande kao oblika zločinačkog udruživanja, takođe izaziva dugovremenska sporenja i definicije. Foerbah je bandu definisao kao jednu

---

4 Ibid, str. 26.

5 D. Petrović, ibid, str. 26.

6 Ibid, str. 160.

7 Citirano prema: Ž. Jovanoviću, Organizovanje zločinačkih udruženja kao poseban oblik saučesništva (doktorska disertacija), Beograd, 1960, str. 22.

8 T. Živanović, ibid, str. 251.

9 Lj. Jovanović, ibid, str. 251.

vrstu komplota, navodeći da se „komplot” zove banda, ako njegova svrha ima za cilj vršenje pojedinačnih još neodređenih krivičnih dela jedne vrste ili vrsta”.<sup>10</sup> J. Tahović pod pojmom „bande” (čete, družine, šajke) podrazumeva da je to i zavera „tipično zločinačko udruženje osnovano sa ciljem vršenja krivičnih dela koja nisu unapred pojedinačno određena”.<sup>11</sup> Ovako određen pojam bande prihvaćen je u kasnijoj literaturi.<sup>12</sup>

2) Kao i kod zavere i komplota, tako i organizovanje bande i ulazak u njen sastav postajanjem članom iste, inkriminisano je čl. 319. st. 1. i 2. KZ, kada je isto učinjeno radi vršenja krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti RS. Pored navedenih odredbi, posebnim članom 346. KZ inkriminiše se udruživanje radi vršenja krivičnih dela za koja se po zakonu može izreći pet godina zatvora, ili teža kazna. Naravno, zakon ne upotrebljava izraz banda, nego organizovane grupe ili drugo udruženje.

3) Istraživanja koja su vršena u oblasti organizovanja zločinačkih udruženja ukazuju da u našoj zemlji ne samo da postoji, nego je i vrlo razvijen kriminalitet grupa i bandi koje deluju kao profesionalni timovi, vršeći teža i složenija krivična dela sa obaveznim organizovanim pristupom.<sup>13</sup> Govoreći o osnovnim pravcima međunarodnog tranzita opojnih droga, jedan od poslenika na poslovima otkrivanja neovlašćene proizvodnje i prometa opojnih droga, objašnjavajući tzv. „Balkansku rutu” opojne droge i govoreći o Istanbulu kao gradu koji predstavlja polazište za najveće količine opojne droge koje završavaju u Evropi i SAD, kaže: „sa desetak miliona stanovnika, od čega milion Iranaca, koji pored Libanaca predstavljaju najjače grupe, po organizovanoj krijumčarskoj mreži heroina, u zapadnoj Evropi uopšte, predstavlja pogodno tle za razne oblike organizovanog kriminala”.<sup>14</sup> Organizovanje u obliku komplota ili u obliku bande i uopšte organizovani kriminal u oblasti proizvodnje i prometa opojnih droga, karakterističan je i za našu zemlju. Zar smo jedan put pročitali ili čuli na sredstvima javnog informisanja, da je poginuo taj i taj, organima gonjenja poznat kao organizator trgovine drogom.

4) Šiptari sa Kosova i Metohije, koji neovlašćeno prodaju drogu u Švajcarskoj i drugim evropskim državama, organizovani su u dobro osmišljene bande, najčešće po liniji krvnog srodstva. Zbog nepoznavanja jezika, vrlo teško ih je otkrivati, a fanatična odanost vodi, odnosno organizatoru, glavna su smetnja za efikasnosti obračun sa njima. Šiptari su u Švajcarskoj sa ilegalnog tržišta opojne droge potisnuli libansku mafiju i masovno se žene državljanima zapadne Evrope, čime izbegavaju proterivanje.

---

10 Citirano prema D. Petrović, *ibid*, str. 169.

11 J. Tahović, *ibid*, str. 416.

12 Lj. Jovanović, *ibid*, str. 231.

13 M. Bošković, *Oblici organizovanog kriminala i metodi suprotstavljanja*, Beograd, 1994, str. 11.

14 G. Drašković, *Zbornik „Sprečavanje zloupotrebe droga”*, Beograd, 1999, str. 123.



Zadržavajući za sebe ulogu organizatora i posrednika, Šiptari u svoja zločinačka udruženja za trgovinu drogom sve više uvlače i naše državljane, koji najčešće ne znaju ni za koga rade, i samo obavljaju kurirske poslove – krijumčarenje.

Šiptari na lak način, uglavnom u zemljama Bliskog istoka, nabavljaju opojnu drogu, najčešće heroin (najskuplju) po nižim cenama, pa ga organizovanim kanalima prebacuju do zapadne Evrope i SAD, gde preko grupe preprodavaca postižu astronomske zarade.

5) Osvrnuli smo se samo na organizovani kriminal Šiptara, što ne znači da oblast neovlašćene proizvodnje i prometa opojnih droga kod nas i snabdevanje opojnom drogom između 80 do 100.000 zavisnika u našoj zemlji, ne prate razni oblici organizovanog kriminala. Naprotiv, ova oblast je, bar kad su predmet kupoprodaje veće količine opojne droge, pokrivena nekim oblikom organizovanog zločinačkog udruženja. Samo sitni ulični dileri stvaraju privid o individualnom dejstvu u ovoj kriminalnoj oblasti. Organizatori se znaju, ali se do njih teško dopire, jer je vrlo teško dokazati njihovu ulogu u ovom kriminalu. Tamna brojka u oblasti krijumčarenja i zloupotrebe opojnih droga najtamnija je baš kod krivične odgovornosti organizatora.

### 3.2. Krivična gomila i krivična sekta

Oblici organizovanja zločinačkih udruženja, u vidu krivične gomile ili skupine, ili krivične sekte, nisu oblici koji karakterišu oblast krijumčarenja opojnih droga, pa ih zato nećemo izlagati.

### 3.3. Organizovani kriminal u svetu

1) Nepodeljeno mišljenje poštene svetske nauke, politike i javnog mnjenja je sadržano u oceni da je organizovani kriminal svetski fenomen, kako po puštenim korenima u svakoj zemlji sveta, tako i po izvesnosti da najveće kriminalne zločinačke organizacije prete da svoj uticaj prošire na sve države sveta. Zbog ovakve ekspanzije organizovanog kriminala i činjenice da njihovu većinsku delatnost predstavlja krijumčarenje opojnih droga, navešćemo samo neka poznata i najuticajnija zločinačka udruženja.

2) Vodeće mesto u ilegalnoj proizvodnji opojne droge imaju južnoamerički karteli droge, od kojih se izdvajaju Medelinski i Kali kartel iz Kolumbije, sa kojima američka DEA vodi stalne i neprekidne bitke, koje su često i oružane i praćene velikim brojem žrtava sa obe strane. No, i pored raznih vidova borbe, organizovana zločinačka udruženja u Kolumbiji izbijaju u prvi plan po količini proizvedenog kokaina i plasmana istog u SAD. Narko bosovi: Pablo Eskobar, Braca Oroa i Hoze Gonzalo Rodrigez Gača imaju svoje karteke i postaju najmoćniji u upravljanju širokom lepezom šverca kokaina. Ubistvom Pabla Eskobara, primat u Kolumbiji od

Medelinskog preuzima Kali kartel, kako nad proizvodnjom, tako i nad ilegalnom trgovinom kokainom u SAD i Evropi.

Poznat je slučaj, kada je panamskog generala Norijegu DEA uhapsila, i prebacila iz Paname u SAD radi suđenja za organizovani kriminal iz oblasti droge. General Norijega je i osuđen, iako se radilo o državniku strane države koji je praktično kidnapovan.<sup>15</sup>

3) Kineske kriminalne organizacije zvane Trijade imaju dugu tradiciju u oblasti ilegalnog poslovanja sa opojnom drogom i one su vrlo brojne, pa i danas predstavljaju najveće, odnosno glavne distributere heroina iz jugoistočne Azije. Trijade posluju direktno sa raznim etničkim kineskim i tajlandskim grupama, stvarajući tako vezu sa glavnim proizvođačima opijuma iz Mjanmara, nazirući isporuke svojim gangovima u SAD, a pogotovu Njujorku, Evropi i jugoistočnoj Aziji.<sup>16</sup>

4) Japanske kriminalne organizacije organizovane su u sindikat zvani Jakuze. Ovaj sindikat kriminalaca broji 900.000 članova, koji su podeljeni na oko 3600 gangova. Svaki gang ima svog šefa – organizatora. Po mišljenju eksperata iz oblasti organizovanog kriminala, Jakuzi je najbolje organizovano i finansijski najmoćnije kriminalno udruženje na svetu.<sup>17</sup> Najveći deo njene delatnosti predstavlja ilegalna trgovina opojnim drogama.

5) Ostale organizacije zločinačkih udruženja u svetu samo ćemo nabrojati, da bi se stekao utisak o opasnosti koju organizovani kriminal u sadašnjem trenutku predstavlja za ceo svet:

1. U Italiji su od davnina poznate: Napuljska kamora, Kalabrijska Norangeta, Aulijska Sakra Korona Unita, i najznačajnija i po vrsti delatnosti najraznovrsnija, Sicilijanska mafija (Sicilijanska mafija je odavno postala sinonim za organizovani kriminal). Naročito je poznata saradnja Sicilijanske mafije i američke Koza nostre.

Promene društveno-političkog uređenja i stvaranje novih država u zemljama istočne Evrope, dovele su do stvaranja tzv. Crvene mafije, koja saraduje sa svim mafijama sveta. Ova – Crvena mafija, naročito je masovna u Rusiji, a pored brzine rasta njenog uticaja u zemlji i svetu, karakteriše je i visoka stručnost njenih članova ili organizatora. Ovakva stručnost potiče iz činjenice da su veći broj pripadnika bivših obaveštajnih službi SSSR i članova levičarskih terorističkih organizacija, sada članovi mafije.<sup>18</sup>

2. Videli smo da je drugi uslov – obaveza zločinačkog udruženja – zločinački plan. Zločinački plan je temeljni element, on je sinteza kriminalne delatnosti. Zločinački plan predstavlja usmeni ili pismeni dokument, koji usvoji ili zna većina članova i u kome su sadržana pravila i pravci kriminalne delatnosti, način

---

15 Pael B. Stares, *ibid*, str. 32.

16 *Ibid*, str. 41.

17 D. Simeunović, *Pranje novca*, Zbornik radova, Kopaonik, 19-21. decembar 1994, str 88.

18 D. Simeunović, *ibid*, str. 89.

ostvarivanja iste, pribavljanje i deoba koristi od ove delatnosti, itd. Naravno da je organizator autor zločinačkog plana koji članovi udruženja prihvataju, obavezujući se da će im to biti program rada u njihovoj delatnosti.

3. Treći uslov postojanja zločinačkog udruženja je da mora biti izvršeno ili pokušano izvršenje bar jednog krivičnog dela, koje predstavlja početak realizacije zločinačkog plana. Na ovaj način se utvrđuje da je zločinačko udruženje zaživelo sa svojom kriminalnom delatnošću.

4. Četvrti uslov postojanja zločinačkog udruženja, kao oblika saučesništva, sastoji se u svesti i htenju organizatora zločinačkog udruženja. Organizator mora biti svestan da stvaranjem zločinačkog udruženja ili iskorišćavanjem postojećeg, vrši krivična dela u saglasnosti sa zacrtanim zločinačkim planom, kao i da će članovi udruženja vršiti krivična dela obuhvaćena tim planom, pa i pored jasne predstave o svemu tome hoće ostvarenje – vršenje istih. U odnosu na krivična dela iz zločinačkog plana, postoji direktan umišljaj, a u odnosu na dela koja nisu predviđena zločinačkim planom, ali proizađu iz realizacije istog, postojaće eventualni umišljaj.

#### **4. Kvalifikovani oblici krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga član 246. stav 3. i 4. KZ**

Opšti osvrt

Pored osnovnog oblika propisanog u stavu prvom člana 246. KZ, inkriminisana su i dva kvalifikovana oblika ovog krivičnog dela u stavovima 3. i 4. napred navedenog krivičnog dela. Kvalifikovani oblik iz stava 3. člana 246. KZ postoji ako je osnovni oblik iz stava 1. izvršen od strane grupe ili drugi vid – ako je učinilac osnovnog oblika organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika. Dakle, imamo dve kvalifikatorne okolnosti, odnosno dva vida kvalifikovanog oblika krivičnog dela iz čl. 246. stav 3. u vezi sa stavom 1. KZ.

Prvi vid ovog kvalifikovanog oblika postoji ako je krivično delo iz člana 246. stav 1. izvršeno od strane grupe.

Krivično delo najčešće vrši pojedinac kao izvršilac, ali većina krivičnih dela može biti izvršena i od strane više lica, tj. u saizvršilaštvu, saučesništvu u užem smislu, ili podstrekavanjem, pomaganjem i organizovanjem zločinačkih udruženja, kao saučesništvo u širem smislu.

Do izmena KZ koje su stupile na snagu 11.9.2009. godine, krivično delo iz člana 246. imalo je samo dve kvalifikatorne okolnosti i to: a) izvršenje osnovnog oblika od strane više lica koja su se udružila za vršenje krivičnog dela ili b) ako je učinilac osnovnog oblika krivičnog dela iz člana 246. stav 1. organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika.

Kvalifikatorne okolnosti kod vršenja osnovnog oblika od strane više lica bile su inkriminisane još Krivičnim zakonikom FNRJ iz 1951. godine. I ova kvali-

fikatorna okolnost kao takva je postojala u našem zakonodavstvu sve od 1951. pa do septembra 2009. godine. Razumljivo je onda da je šezdesetogodišnja sudska praksa i krivičnopravna teorija izuzetno dobro razradila ovu kvalifikatornu okolnost. Ako je ova kvalifikatorna okolnost bila razrađena i u teoriji i u praksi sudova, nesumnjivo se postavlja pitanje opravdanosti njene zamene sa kvalifikatornom okolnošću „grupa“. Nema obrazloženja kod izmene krivičnog zakona zašto se to čini i koji su zakonodavni motivi ako se u krajnjem radi o istom. Moglo bi se reći da se na neki način radi o ublažavanju ove kvalifikatorne okolnosti, s obzirom da je veći broj teoretičara, a i sudska praksa, bila prihvatila da se pod pojmom „više lica“ imaju smatrati „dva ili više lica“.

Pošto je „grupa“ nova kvalifikatorna okolnost, smatramo neophodnim radi poređenja ovog pojma sa pojmom više lica, obrazložiti prvo pojam više lica sa teorijskog i praktičnog značaja, kako bi to bilo od koristi praktičarima i omogućilo komparaciju ove dve kvalifikatorne okolnosti radi utvrđivanja istovetnosti i razlika između njih.

#### 4.1. Izvršenje krivičnog dela iz čl. 246. st. 1. KZ od strane više lica koja su se udružila za vršenje tih dela

Kako je već napred istaknuto, ova kvalifikatorna okolnost bila je inkriminisana sve do septembra 2009. godine. Kako je veliki broj krivičnih dela izvršenih pre septembra 2009. godine u postupku i kako se ova kvalifikatorna okolnost još uvek primenjuje, smatramo potrebnim da istu obrazložimo.

1) Kod ovog kvalifikovanog oblika krivičnog dela potrebno je razjasniti, prvo, o kakvom udruživanju se ovde radi. Razjašnjenje ovog elementa krivičnog dela traži razjašnjenje kvaliteta pojma udruživanja kao kvalifikatorne okolnosti. Krivično delo najčešće vrši pojedinac, ali izvršenje krivičnog dela može biti učinjeno i od strane više lica, koja u zajedničkoj saradnji, uz postojanje svesti o zajedničkoj saradnji, izvrše jedno krivično delo, u kom slučaju se radi o saizvršilaštvu. Ako nije reč o saizvršilaštvu kao učešću više lica u izvršenju krivičnog dela, onda se radi o nekom od oblika saučesništva.

Izlažući o organizovanju zločinačkih udruženja kao obliku saučesništva, obradili smo uslove za postojanje zločinačkog udruženja, kao i oblike njihovog organizovanja. Videli smo da se za organizovanje zločinačkih udruženja može odgovarati preko ovog opšteg instituta, a može se organizovanje zločinačkih udruženja propisati i kao samostalno krivično delo.

Očigledno je da ova teorijska podela nije dovoljna, jer se iz izloženog vidi da ovakvom podelom ostaju pravno nesistematizovani, odnosno teorijski nesvrstani, svi oblici organizovanja za vršenje krivičnih dela koji se inkriminišu kao posebne kvalifikatorne okolnosti.

Udruživanje koje se traži kao element kvalifikatorne okolnosti iz čl. 246. st. 2. bilo bi najbliže grupi kao obliku zločinačkog udruženja, iako u sebi sadrži i neke elemente komplota. Kada kažemo da bi udruživanje više lica odgovaralo grupi kao obliku organizovanja zločinačkog udruživanja, onda pod pojmom grupe podrazumevamo: „organizaciju više lica u cilju zajedničke kriminalne akcije radi vršenja krivičnih dela”. Za grupu se ne zahteva organizovanost većeg stepena i u njoj su svi članovi jednaki. Grupa nema, niti treba da ima organizatora koji je njen idejni roditelj – šef i po čijem se zločinačkom planu, nalozima i uputstvima izvršavaju krivična dela i data naređenja bez pogovora.

Ovako shvaćen pojam grupe odgovara obliku udruživanja koje predstavlja kvalifikatornu okolnost za delo u pitanju. Ovakav zaključak je moguć, tim pre što postoji saglasnost da „udruživanje” u smislu krivičnog dela iz čl. 245. st. 2. KZ, ne mora biti trajno i formalno organizovanje.<sup>19</sup> Objašnjavajući prirodu i karakter udruživanja kao pojma ove kvalifikatorne okolnosti, drugi autor kaže da: „nije nužno da među svim izvršiocima postoji jedinstven dogovor i da se oni poznaju”.<sup>20</sup>

2) Kao što nisu određeni pojam, forma i vrsta oblika udruživanja, tako nije određen ni broj lica koja treba da čine to udruživanje, nego je samo navedeno da se radi o više lica. Dakle, i pojam više lica treba određivati u praksi i teoriji. Ako bi prihvatili da ovo udruživanje ima oblik grupe kao vrste zločinačkog udruživanja, onda treba reći da većina teoretičara smatra da grupa mora imati najmanje tri lica,<sup>21</sup> ali ima i onih koji smatraju da je za postojanje grupe potrebno najmanje pet lica.<sup>22</sup> Nije zanemarljiv ni broj onih teoretičara koji smatraju da dva lica, plus organizator, odnosno najmanje dva lica čine grupu, a ovo gledište se naročito zastupa u sovjetskom krivičnom pravu.<sup>23</sup>

Naši teoretičari pod pojmom „više lica” podrazumevaju takođe različit broj. Tako imamo mišljenje da „više lica” koja su se udružila čine najmanje dva ili više lica,<sup>24</sup> dok drugi autor kaže da pod izrazom „više lica”, koja su se udružila za vršenje tih dela, treba razumeti samo dva lica,<sup>25</sup> a treće mišljenje kaže, da „više lica” znači više od dva lica<sup>26</sup>.

U sudskoj praksi postoji niz presuda kojima je zauzet stav da i samo dva lica predstavljaju više lica u smislu čl. 246. st. 2. KZ. Tako se u jednoj presudi kon-

---

19 Lj. Lazarević, Krivično pravo – Posebni deo, Savremena administracija, Beograd, 1981, str. 224.

20 B. Čejović, Krivično pravo u sudskoj praksi, Beograd, 1986, str. 256.

21 J. Tahović, *ibid*, str. 464.

22 Citirano prema D. Petrović, *ibid*, str. 181.

23 D. Petrović, *ibid*, str. 181.

24 Lj. Lazarević, *ibid*, str. 224.

25 N. Srzentić, *ibid*, str. 784.

26 J. Tahović, Krivično pravo – Posebni deo, Beograd, 1955, str. 262.

statuje da su to tri lica koja su se udružila<sup>27</sup>, ali se u ovoj presudi ne zauzima opšti stav, nego se kaže: „kada u izvršenju krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, učestvuje više od dva lica...” čime se prihvata teorijski stav J. Tahovića.

Stav o tome koliko se lica ima smatrati pojmom „više lica”, čije udruživanje čini kvalifikatornu okolnost krivičnog dela iz čl. 245. KZ SRJ, zauzet je i objavljen u Zbirci sudskih odluka iz oblasti krivičnog prava 1986-1991. godina, u presudi Kž. 239/89 od 11.4.1989. godine, u kojoj se kaže: „za udruživanje više lica za vršenje krivičnih dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, u smislu čl. 245. st. 2. KZJ, dovoljno je i udruživanje dva lica.”

Pregledom svih krivičnih predmeta u Okružnom sudu u Nišu do 2006. godine u kojima je suđeno zbog optužbe za izvršenje krivičnog dela iz čl. 245. KZJ, došli smo do zaključka da se tužilaštvo prilikom optuženja, a sud prilikom presuđenja, često ne pridržava ovog stava, pa i tamo gde su ispunjeni svi drugi uslovi kvalifikatorne okolnosti udruživanje više lica, idu na kvalifikacije saizvršilaštva. Na ovaj način se nepotrebno, a i nezakonito, beneficiraju učinioci ovog kvalifikovanog oblika krivičnog dela u pitanju.

Tako su u predmetu Okružnog suda u Nišu<sup>28</sup> optuženi majka i sin, da su se udružili za vršenje proizvodnje opojne droge, tako što su proizveli veću količinu marihuane, na taj način što je okr. A nabavio semenke koje je njegova majka okrivljena B prvo zasadila u čaše, a zatim presađivala u baštu, zalivala i negovala do sazrevanja. Nakon sazrevanja, sin i majka su zajedno ubrali sve stabljike, izdvojili lišće i cvet, sasušili, isitnili i pripremili za zloupotrebu. Prilikom pretresa, kod njih je pronađen 21 gram pripremljen za upotrebu, dok je količina od 9 kg kanabisa bila u polusirovom stanju, izložena sušenju. Kod ovo dvoje okrivljenih pronađena je i knjiga koja sadrži uputstva o uzgajanju kanabisa. Okrivljeni su bili optuženi za kvalifikovani oblik po osnovu udruživanja.

Prvostepeni sud nije prihvatio ovakvu kvalifikaciju, obrazlažući svoj stav: „u proizvodnji opojne droge učestvovala su dva lica, a prema opšte prihvaćenom stavu, dva lica ne čine grupu, odnosno ne radi se o više lica, jer više lica sačinjava grupa od najmanje tri lica. Zato u radnji okrivljenog ne stoje elementi krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i prometa opojne droge iz čl. 245. st. 2, već elementi ovog krivičnog dela iz čl. 245. st. 1. KZ SRJ”. Presuda je doneta 9.12.1997. godine, dakle punih sedam godina nakon publikovanog stava Vrhovnog suda Srbije, objavljenog u Zbirci odluka ovog suda i Biltenu ovog suda. Protiv ove presude nije ulagana žalba tužioca u odnosu na pravnu kvalifikaciju dela, a umesto komentara ostaje samo pitanje: Zašto?

---

27 Vrhovni sud Srbije Kz. 819/78 od 26.9.1978. godine

28 Spisi K. 69/97.



Predmet istog suda u drugom slučaju odnosi se na optuženje dva proizvođača veće količine marihuane, koju su zajedno gajili celo proleće i leto 1998. godine, obrali i sasušili, a onda držali kod jednog od njih. Jedan od saučesnika M. N. je jedan kilogram suve marihuane počeo da prodaje, dok je ostala količina marihuane još bila u fazi sušenja. Ova dvojica okrivljenih i optuženi su i oglašeni krivim za izvršenje krivičnog dela iz čl. 245. st. 1, dakle – kao saizvršioци, a ne za kvalifikovani oblik<sup>29</sup>.

U trećem predmetu, optuženi su oglašeni krivim za izvršenje krivičnog dela iz čl. 245. KZJ u saizvršilaštvu, umesto za kvalifikovani oblik. U ovom predmetu odgovarala su dva dugogodišnja narkomana, od kojih jedan ima narkomanski staž preko 20 godina. Prvooptuženi V. V. je osuđivan za krivična dela iz oblasti opojnih droga četiri puta, kao i za krivična dela falsifikovanja, krađe i teške krađe još sedam puta – na duge vremenske kazne. Ovom okrivljenom četiri puta je izricana i mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana.

I drugooptuženi R. B. je dugogodišnji narkoman i višestruki povratnik u vršenju heterogenih krivičnih dela, pa je tako isti sedam puta osuđivan za krivična dela falsifikovanja, pet puta za imovinska krivična dela i dva puta za izvršenje krivičnih dela iz čl. 245. st. 1. KZJ. Pretresom kod V.V. pronadjena je zajednička droga ove dvojice okrivljenih u količini od 10,5 grama heroina i 0,1 gram hašiša. Okrivljeni R. B. je van ove količine uhvaćen u prodaji jedne kesice hašiša narkomanki D. G., dok je kupac, zavisnik M. A., uhvaćen kada je došao u stan okrivljenog radi kupovine. Cela količina droge u stanu od 10,5 grama heroina, bila je upakovana u male paketiće od po 0,1 grama, što upućuje na zaključak da je bila pripremljena za prodaju. I ova dvojica okrivljenih su oglašena krivim za izvršenje krivičnih dela iz čl. 245. st. 1, umesto za kvalifikovani oblik. Nalazimo da se i u ovom slučaju radi o pogrešnoj kvalifikaciji dela. Primeri koje smo izneli nisu usamljeni i bili su deo argumenata za izmene KZ izvršene 2009. godine.

3) Sledeći uslov za postojanje napred navedenog kvalifikovanog oblika je da su lica koja su se udružila izvršila bar jedno krivično delo iz stava 1, bez obzira u kom vidu. Jedan od uslova postojanja ove kvalifikatorne okolnosti je, dakle, da su udružena lica izvršila bar jedno krivično delo, odnosno da su izvršila neku od radnji proizvodnje, prerade, prodaje, nabavljanja, držanja ili prenošenja, posredovanja u prodaji ili kupovini ili na neki drugi način, stavljanja u promet opojne droge, ostvarivši elemente bića krivičnog dela iz čl. 246. st. 1. KZ. Neophodno je, dakle, da su više lica u realizaciji dogovora o udruživanju, izvršila bar jednu od radnji osnovnog oblika. Ako se u konkretnom slučaju ostalo samo na udruživanju, a pri tome nije preduzeta ni jedna radnja izvršenja, postojaće samo delo dogovora (čl. 253. KZJ ili čl. 254. KZJ), (345. ili 346. KZ).

---

<sup>29</sup> Presuda Okružnog suda u Nišu K. 159/98 od 25.2.1999. godine.



Apelacioni sud u Beogradu – Posebno odeljenje<sup>30</sup> u jednoj presudi prihvata kvalifikaciju Okružnog suda u Beogradu da su se okrivljeni: Hidajet, Irfan, Enver, Alen, Sead, Muamer, Slobodan i Karađorđe u periodu od druge polovine 2007. god. do 28.11.2007. god. udružili i da su izvršili po jedno krivično delo neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojne droge iz člana 246. stav 2. u vezi stava 1. KZ. Kvalifikatorna okolnost je da je delo izvršeno „od strane više lica koja su se udružila za vršenje tih dela“<sup>31</sup>.

Kvalifikatornu okolnost udruživanje više lica radi vršenja krivičnih dela sud utvrđuje tako što ceneći izvedene dokaze nalazi: „iz odbrane okrivljenog Slobodana koji je veoma iscrpno, celovito i hronološki sređeno naveo datume, satnice i lica sa kojima je bio u kontaktu povodom opojne droge, precizno se izjasnio i o broju mobilnog telefona koji je koristio navedenom prilikom, licima sa kojima je razgovarao, prenoseći sadržinu tih razgovora u usmenom kazivanju istražnom sudiji“. Ovaj okrivljeni je dao odbranu „koja je potkrepljena sadržinom telefonskih razgovora na osnovu audio zapisa i transkripta sa ostalim okrivljenima iz kojih proizilazi udruživanje“.

Optuženi Sead priznaje da je izvršio dve radnje koje ulaze u sastav krivičnog dela iz člana 246. stav 1. i da je dva puta iz Novog Pazara poslao drogu u Niš po prethodno detaljno postignutom dogovoru sa okrivljenim Karađorđem i to jednom po vozaču autoprevoznog preduzeća „Gemaks“ iz Novog Pazara, a drugi put je drogu nosio sam. Naveo je da su okr. Karađorđe i drugi kupci drogu naručivali ili od njega ili od njegovog brata Muamera.

Da je optuženi Slobodan bio udružen sa ostalima drugostepeni sud navodi da je isti u više navrata nabavljao opojnu drogu kako od Seada, tako i od Muamera, i da je dogovorene količine heroina preuzimao u Novom Pazaru ili u Raški. Način dogovaranja i preuzimanja utvrđen je nesumnjivo odbranama Slobodana, Seada i Muamera. Sud je utvrdio da je Slobodan duže vremena bio udružen sa više lica za vršenje krivičnih dela.

Za okr. Alena koji je višegodišnji heroinski zavisnik kvalifikatorna okolnost je utvrđena iz potvrde o oduzimanju 299,39 grama heroina koji je prenosio sa nalogom da isti preda optuženom Irfanu. Pripadništvo udruženoj grupi kod ovog okrivljenog utvrđeno je iz telefonskih razgovora okrivljenog Irfana i lica kome je Alen trebao da preda opojnu drogu i koje je Irfan poslao. Irfan za Alena koji kasni u predaji droge kaže: „da nije otišao negde da se našmrče taj smrad“. Ovaj deo i potpuno priznanje okrivljenog Alena u njegovoj odbrani su činjenice na osnovu kojih sud zaključuje da su se Alen i Irfan udružili u grupu. Pripadništvo grupi ove dvojice sud utvrđuje iz telefonskih razgovora, pa dalje kaže: „pravilnom ocenom odbrane optuženih i svih izvedenih dokaza prvostepeni sud je pravilno utvrdio da je optuženi

---

30 Kž Po 15/2010 od 23.4.2010. godine.

31 Delo izvršeno pre 11.9.2009. godine.

Hidajet organizovao kriminalnu grupu čiji su članovi postali optuženi: Irfan, Enver, Alen, Sead, Muamer, Slobodan i Karadorđe sa ciljem vršenja krivičnih dela iz stava 2. u prometu opojnih droga, da je delatnost grupe planirana na duže vreme kako je i vršena pri čemu je svaki član imao određeni zadatak i ulogu, i tako udruženi u vreme, na način i mesto opisano u izreci prvostepene presude, radi sticanja nezakonite koristi vršili konkretne radnje u neovlašćenoj kupovini i prodaji opojne droge“.

U obrazloženju navedene presude za svakog od okrivljenih ponaosob sud utvrđuje njegovo udruživanje u organizovanu kriminalnu grupu za trgovinu narkoticima. Udruživanje u organizovanu kriminalnu grupu prvostepeni i drugostepeni sud utvrđuju iz audio snimaka međusobnih razgovora okrivljenih, pre, za vreme vršenja krivičnog dela, kao i razgovora koje su vodili neki od okrivljenih kada je jedan broj članova grupe već bio uhapšen.

Delo za koje su napred navedenom presudom okrivljeni oglašeni krivim izvršeno je u drugoj polovini 2007. godine. U to vreme prema članu 112. stav 22. KZ imali smo samo određen pojam „organizovana grupa“ kao: „grupa koju čini najmanje tri lica koja su se udružila radi vršenja krivičnih dela“. Pojam organizovana kriminalna grupa bio je određen i Zakonom o organizaciji nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno težih krivičnih dela.

Izmenama iz 2009. godine u KZ ne samo da nemamo ovako određen pojam organizovane grupe nego više nema ni ovakvog oblika udruživanja jer su sada istim članom određeni pojmovi „grupa“ i „organizovana kriminalna grupa“. Napred navedeno nužno je imati u vidu da bi se u potpunosti shvatilo obrazloženje Apelacionog suda u Beogradu. Naime, kod nadležnosti posebnih odeljenja sada Višeg i ranije Okružnog suda u Beogradu, Apelacioni sud u Beogradu mora obrazložiti zbog stvarne nadležnosti i postojanje organizovane kriminalne grupe za krivična dela izvršena pre 11.9.2009. godine.

U napred navedenoj presudi Apelacioni sud u Beogradu – Posebno odeljenje, pravilno po službenoj dužnosti krivično delo izvršeno od napred navedenih 9 izvršilaca kvalifikuje kao izvršenje jednog krivičnog dela iz člana 246. stav 2. u vezi stava 1. KZ, otklanjajući pogrešnu pravnu kvalifikaciju prvostepenog Okružnog suda u Beogradu – Posebnog odeljenja da je svako od okrivljenih izvršio samostalno po jedno krivično delo iz člana 246. stav 2. u vezi stava 1. KZ i kaže: „U izreci prvostepene presude precizno su navedene za svakog od okrivljenih radnje koje su po prethodno postignutom dogovoru udruženi preduzeli radi neovlašćenog nabavljanja i stavljanja u promet opojnih sredstava. Prvostepeni sud je pravilno našao da se u takvim radnjama optuženih stiču elementi kvalifikovanog oblika krivičnog dela iz člana 246. stav 2. KZ, dajući razloge o tome i zašto pod više lica koja su se udružila za vršenje krivičnog dela treba razumeti i samo dva lica. Međutim, kako upravo dogovor dva ili više lica da zajednički neovlašćeno proizvode, nabavljaju opojna sredstva ili vrše radnje koje predstavljaju neovlašćeno stavljanje u promet opojnih sred-

stava, i činjenica da je u realizaciji dogovora izvršena bar jedna radnja navedena u stavu 1. člana 246. KZ, jesu uslovi za postojanje kvalifikovanog oblika krivičnog dela iz člana 246. stav 2. KZ, odnosno da upravo ove činjenice – dogovor dva ili više lica koja su se udružila za vršenje krivičnih dela i realizacija tog dogovora, izvršenjem bar jedne radnje, daju teži oblik osnovnog krivičnog dela iz člana 246. stav 1. KZ i to bez obzira na broj činjenja (da li je radnja izvršena jednom ili više puta) uvek se radi o jednom krivičnom delu iz člana 246. stav 2. KZ, a ne o više ovih krivičnih dela“.

Vrlo važno je kako radi prakse, tako i radi teorije navesti samo neke delove razgovora između optuženih u napred navedenoj presudi na osnovu kojih je ovaj sud upotpunjavao dokaze koji vode nesumnjivom i potrebnom stepenu izvesnosti dokaza da su napred navedena lica prethodno postigla dogovor da vrše krivična dela neovlašćenog nabavljanja i stavljanja u promet opojnih droga.

Razgovori se odnose kako na vreme pre izvršenja krivičnog dela, tako i na vreme vršenja krivičnih dela, kao i na vreme kada je jedan broj članova organizovane kriminalne grupe uhapšen, a deo članova koji se nalaze na slobodi, čin lišenja slobode ovih prvih komentariše i dogovora se šta da oni sada rade.

Tako Hidajet, vozaču teretnog vozila okrivljenom Enveru, telefonom daje uputstva gde i kako da preuzme 10.322,84 grama heroina, pa kada ga Enver obavestava da NN lica koja donose drogu nisu došla na pumpu, već su promenila mesto isporuke, Hidajet mu telefonom daje uputstva govoreći: „samo idi i preuzmi paket“. U kamionu je kada je stigao u Novi Pazar pronađen paket sa drogom. Hidajet sa prodavcem droge razgovara telefonom i kaže: „onaj prethodni nije bio dobar jer se ne topi na određenoj temperaturi, ali onaj posle toga je bio dobar i topi se tačno na određenoj temperaturi“. Kad je vozač Enver kasnio, a u stvari je već bio otkriven i priveden u SUP, Hidajet zove Irfana i pita ga između ostalog „da li je to siguran čovek“, Sumnjajući da je sa drogom uhvaćen njihov član, a nadaju se da nije tako, pa kažu: „... ovamo bi došli ovi kod njega, kod kuće, znaš“. Kada Envera sa drogom nema ni posle 6 sati čekanja i kada se ne javlja na mobilni, Irfan javlja jednom od članova grupe ujutru u 6,55h: „makni ono iz kuće“, a zatim mu kaže: „onu karticu izvadi i baci u šolju, pusti vodu, izlomiš i baciš“, a zatim ga hrabri ako postupi po uputstvima i kaže „nimate vi nikakvih dodirnih tačaka, razumeš?“. Da se telefonom razgovoralo o drogi sud utvrđuje iz sadržine razgovora koji glasi: „ej, a tamnija ova, malo i bolja je“ i „ona nikakva nije bila“. Posle hapšenja Seada, Hidajet objašnjava Irfanu raspitujući se za članove grupe: „Sead se brani ćutanjem, ono da vidi šta će da kažu ovi.“ Da su Sead i Muamer u istoj pritvorskoj ćeliji Hidajet saznaje i telefonom kaže: „to što ga reko zamisli stavili u istu sobu“ pa dalje „ko ono ne zna ga i sada, taman da se, razumeš“. Sve ovo prema oceni suda govori o međusobnim odnosima članova grupe i da oni nisu radili individualno za sebe i svoj račun.

4) Poslednji uslov ove kvalifikatorne okolnosti sadržan je u činjenici da se udruživanje ne može odnositi na izvršenje samo jednog krivičnog dela iz čl. 246. st.

1. KZ. Ovo znači da dogovor o izvršenju samo jednog krivičnog dela predstavlja saizvršilaštvo i odgovornost više lica za izvršenje osnovnog oblika. Svest okrivljenih kao više lica, koja su se udružila za vršenje kako zakon kaže „tih dela”, odnosi se, dakle, na dogovor o vršenju više od jednog krivičnog dela, najčešće neodređenog broja. Njihov umišljaj mora ići za tim da oni i u buduće nastave neovlašćenu proizvodnju i promet opojnih droga. Ne radi se, dakle, o udruživanju ad hoc, nego o udruživanju na duži period, i zbog vršenja neodređenog broja krivičnih dela. Ovaj oblik udruživanja nije strogo formalan, niti je potrebno, kako smo istakli, postojanje neke čvršće organizacije, pa ni vremenska dugovečnost, da bude stalan. Dakle, za ovaj uslov i njegovo ispunjenje bitno je da se radi o dogovoru između više lica, čiji dogovor nije ograničen isključivo na jedno krivično delo, odnosno jednu radnju.

U praktičnoj primeni, utvrđivanje ovog uslova je pravilno shvaćeno. Tako se u jednoj odluci kaže: Sud je našao da se radi o izvršenju krivičnog dela iz čl. 245. st. 1. KZJ, a ne o kvalifikovanom obliku ovog dela iz stava 2. zato „što je za postojanje dela iz stava 2. ovog člana potrebno da postoji dogovor između više lica, koja su se udružila, da vrše ta dela iz ovog člana. U toku pretresa utvrđeno je, izvedenim dokazima, da je među saoptuženima bilo dogovora da se nabavi samo ta, jedna količina opojne droge i proda. Nije bilo među njima reči o kasnijim nabavkama opojne droge i prodajama iste.”<sup>32</sup>

Odnos između osnovnog oblika krivičnog dela iz čl. 246. st. 1. KZJ i njegovog težeg oblika, kvalifikovanog udruživanjem više lica za vršenje tih krivičnih dela, prema kriterijumu udruživanja za više dela, u sudskoj praksi razrešen je mnogo ranije presudom iz čijeg obrazloženja izdvajamo: „U konkretnom slučaju, prema opisu dela u izreci prvostepene presude i činjeničnom utvrđenju suda, optuženi su se udružili radi neovlašćenog stavljanja u promet 292 kg hašiša koji su 25. juna 1979. godine, uneli u SRJ, u nameri da ga privremeno tu lageruju, a kasnije prodaju u zemljama zapadne Evrope, pri čemu je svako od njih imao odredjenu ulogu.

Prema tome, udruživanje je u konkretnom slučaju bilo ograničeno na izvršenje jednog dela, pa stoga ne postoji kvalifikovani oblik krivičnog dela neovlašćenog stavljanja u promet opojnih droga iz čl. 245. st. 2, jer za kvalifikovani oblik ovog dela nedostaje jedno od bitnih obeležja, tj. udruživanje više osoba za vršenje takvih dela,<sup>33</sup> odnosno više od jednog krivičnog dela.

#### 4.2. Grupa

Bez ulaženja u zakonodavne motive za izmene kod krivičnog dela iz člana 246. KZ koje su stupile na snagu septembra 2009. godine, uopšteno se može reći da

---

<sup>32</sup> Prvostepena presuda Okružnog suda u Nišu: K. 74/96 potvrđena presudom VSS, Kž. 1752/96 od 18.2.1997. godine.

<sup>33</sup> Savezni sud SFRJ, presuda Kps. 6/81 od 10.3.1981. godine.

je izmena kvalifikatornih okolnosti izvršena nepotrebno, nestručno, bez podloge u sudskoj praksi i krivično-pravnoj teoriji. Ove kao i više drugih izmena izvršene su ne samo u funkciji borbe protiv ovog nesumnjivo opasnog vida kriminala koji poprima oblik pošasti, već i u dnevno-političke svrhe i medijske hvalospeve predlagača.

Kao i mnoge druge izmene i ove su izvršene bez poštovanja procedure kod donošenja i izmene bilo kog zakona, a posebno krivičnog zakona. Pooštavanje zakonske kaznene politike ne daje rezultate samo ako se povećavaju posebni minimumi i maksimumi kod krivičnih dela. Zato što je raniji pojam „više lica“ u teoriji i praksi bio prihvaćen kao sinonim „grupe“ kao oblika zločinačkog udruživanja, dovoljno je bilo samo odrediti broj lica koja se podrazumevaju pod pojmom „više lica“ i ne vršiti nikakve izmene u tom delu. Ne možemo govoriti o nekoj pravnoj državi u pravnom smislu, niti o ostvarenju načela pravne sigurnosti i načela jednakosti građana garantovanih međunarodnim pravnim standardima i Ustavom RS, ako se u izmene krivičnog zakona kreće kada se i kako se kome prohte. Takve izmene su pogotovu opasne kad se vrše tako što su nalogodavci nedovoljno stručni, radne grupe ne sačinjavaju najstručniji, a izmene se izvrše bez stručne i javne rasprave teorije i prakse. Zakoni doneti bez određene utvrđene procedure nisu demokratski zakoni, već su to ili stranački ili predsednički ili ministarski ili ne znamo čiji opstruisani zakoni, koje aminovanje skupštinske većine kod formalnog usvajanja ne može učiniti demokratskim.

Poslednjim izmenama KZ iz 2009. godine, u opštem delu u članu 112. KZ pod nazivom „značenje izraza“ po prvi put u našem krivičnom zakonodavstvu definisan je pojam grupe. Odredbe u članu 112. KZ su interpretativnog karaktera što znači da su objašnjavajuće. One objašnjavaju šta se pod određenim pojmom ima podrazumevati. U stavu 22. ovog člana kaže se „grupa je najmanje tri lica, povezanih radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela, koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu“.

Pored zakonskog, videli smo i da postoji teorijsko definisanje pojma grupe kao: „organizacije više lica u cilju zajedničke kriminalne akcije radi vršenja krivičnih dela“.

Iz zakonskog i teorijskog određivanja pojam „grupe“ proizilaze obavezni elementi iste. Da bi se krivično delo iz člana 246. stav 1. KZ izvršeno od strane više lica moglo kvalifikovati da je izvršeno od strane „grupe“ neophodno je:

a) da je izvršeno organizovanje nove ili korišćenje već postojeće grupe od najmanje tri lica;

b) povezanost najmanje tri lica radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela iz člana 246. KZ;

v) svest o pripadništvu grupi i zajedničkom delovanju kod vršenja krivičnih dela.

A) Da bi se radilo o grupi kao obliku kriminalnog udruživanja, normalno je da mora doći ili do njenog stvaranja ili do iskorišćavanja već postojeće grupe. I u

jednom i u drugom slučaju mora se među članovima postići dogovor da je grupa tu radi vršenja krivičnih dela iz člana 246. KZ.

Naravno da se najmanje tri člana moraju dogovoriti bilo zajedno, dakle, u prisustvu svih, ili tako što će jedan od njih pojedinačno upoznavati članove grupe sa zadacima grupe i njihovim ličnim zadacima. Članovi grupe treba, ali se ne moraju poznavati međusobno. Članovi grupe moraju znati da grupa postoji i da imaju zajednički cilj. Način povezivanja je faktičko pitanje. To može biti izvršeno stalnim ili povremenim okupljanjima, gde se dogovara zajedništvo i upoznaju i preuzimaju uloge, ali i u drugim vidovima komunikacija kao telefon, sms poruke, e-mail, pisma, itd.

Grupa kao oblik saučesništva pored objektivnih elemenata zasniva se i na subjektivnoj vezi. Povezivanje radi zajedničkog vršenja krivičnog dela od strane najmanje tri lica mora biti izvršeno uz postojanje svesti kod njih da zajednički deluju. Zajedničko delovanje znači da oni predstavljaju tim za vršenje kriminalne delatnosti, zajedno i u zajednički dogovorenom cilju, odnosno interesu. Članovi grupe nisu oni koji u dodiru sa grupom dolaze kao pojedinci, ne pripadaju joj, jer ili rade kao pojedinci za sebe i svoj račun ili su angažovani „van“ članstva u grupi, samo da bi za naknadu obavili tačno određen posao, pri tom ne znajući za druge članove grupe ni za njihovo udruživanje – povezivanje.

Grupa se može okupljati i samo neposredno pred izvršenje dela gde se dogovaraju način, vreme, mesto, zadaci svakog od članova grupe. Naravno da sve ovo može biti izvršeno i bez okupljanja, tako što će jedan od članova grupe preneti ostalima plan izvršenja i njihove uloge. Npr. lice A će ići u Bugarsku i kupiti 1 kg heroína. Lice B će nezavisno otići u Bugarsku kolima sa ugrađenim bunkerom, parkirati ista u garažu kod prodavca heroína, gde će lice A sakriti drogu u ugrađene bunkere, dok će lice B za to vreme biti u gradu. Lice B će uzeti kola sa skrivenom drogom koju nije uzimao u ruke, a može se desiti čak i da ne zna mesto u kolima gde je droga sakrivena. Kada lice B doveze drogu ono ostavlja kola opet na dogovoreno mesto, gde lice C istu vadi i odnosi na mesto sa kog će ista biti dalje distribuirana ili prodavana, ili će se prethodno izmiksovati ili razmeriti u brojne paketiće.

B) Povezivanje u krivičnopravnoj teoriji znači stvaranje grupe, bolje reći njeno organizovanje. Samo povezivanje znači prvo inicijativu, zatim vrbovanje za udruživanje, pri čemu idejni tvorac grupe ne mora biti šef – organizator iste. Članovi grupe se vrbuju – nagovaraju, ubeđuju da postanu njeni članovi. Kod stvaranja grupe dogovara se njena delatnost, plan kriminalne delatnosti, sredstva finansiranja nabavke droge, dogovaraju se uloge svakog od članova, po potrebi se vrši obuka članova za kupovinu, prenošenje, pakovanje, miksovanje, razmeravanje, te prodaju na veliko i malo droge kao predmeta izvršenja krivičnog dela.



Povezivanje u grupu znači „svaku delatnost kojom se grupa neposredno oformljuje i organizaciono učvršćuje da bi mogla zajednički da deluje i ostvaruje cilj zbog koga se stvara“.<sup>34</sup>

Gruppu mogu sačinjavati samo članovi pripadnici i uglavnom nema organizatora. Članovi – pripadnici grupe su samo oni koji prihvataju svoje učešće u ostvarivanju ciljeva grupe „izražavaju svoju saglasnost da se učestvuje u grupi.“<sup>35</sup>

U pogledu vinosti član grupe je samo ono lice koje je svesno da je član grupe i da je istoj „pristupilo i koje je spremno da učestvuje u delatnosti grupe izvršavajući svoj deo dogovorenih zadataka“.<sup>36</sup>

Rešenjem Apelacionog suda u Nišu<sup>37</sup> ukinuta je presuda Višeg suda u Nišu K 28/10 od 19.4.2010. godine između ostalog što je „izreka prvostepene presude nerazumljiva u delu činjeničnog opisa dela i to označenja psihičkog odnosa optuženih prema udruživanju radi vršenja krivičnih dela kao kvalifikatorne okolnosti“.

Naime, prvostepenom presudom oglašeni su krivim lica A i B da su vozilom lica A otišli do Preševa i od lica B (označenog kao NN u dispozitivu presude) kupili radi dalje prodaje ukupno 700,63 grama heroina u četiri paketa.... pa su „kod naplatne rampe u Doljevcu zaustavljeni od strane ovlašćenih radnika PU Niš, koji su pregledom vozila pronašli i oduzeli 4 paketa opojne droge .... „i „... pri čemu su mogli da shvate značaj svog dela i da upravljaju svojim postupcima, te bili svesni zabranjenosti ovog dela i voljno hteli njegovo izvršenje“. Naravno, izrekom prvostepene presude se okrivljenom stavlja na teret da su se: „početkom 2009. godine udružili radi nabavljanja opojne droge“. Osim ovih uopštenih navoda nema u izreci presude konkretno ni jedne jedine reči kada, gde i kako su se okrivljeni udružili. Navodi se umesto zakonskog izraza „povezali“ izraz udružili. Vidljivo je da i kod vinosti nema opisa kako u odnosu na povezivanje tri okrivljena, tako ni u odnosu na druge elemente grupe.

Obrazloženje napred navedene presude u odnosu na grupu kaže da su se trojica okrivljenih „... udružili za vršenje krivičnog dela... da među njima postoji povezanost radi izvršenja navedenog krivičnog dela, a koja se ogleda u njihovom prethodnom dogovoru, a kritičnog dana i u zajedničkom odlasku na put i pojedinačnim radnjama svakog od okrivljenih...“. Nema u obrazloženju presude ni jedne, ali baš ni jedne činjenice na kojoj bi se zasnivao napred navedeni zaključak u obrazloženju napred navedene ukinute prvostepene presude. Prvostepeni sud ne obrazlaže telefonske razgovore ili druge dokaze na osnovu kojih utvrđuje povezivanje u grupu ili uloge ili bilo koju drugu činjenicu, izuzev pronađene droge u kolima jednog od okrivljenih u kojima su bila sva trojica.

---

34 N. Srzentić i dr., Krivično pravo – Posebni deo, Savremena administracija, 1981, str. 638.

35 Ibid.

36 Ibid, str. 639.

37 Kž 1 br 2739/10 od 29.9.2010. godine.



U odnosu na grupu i povezanost radi vršenja krivičnih dela ne samo da nema činjenica, nego nema čak ni uopštenog obrazlaganja pojedinačne vinosti svakog od okrivljenih. Drugostepeni sud pravilno zaključuje kada kaže da prvostepeni sud: „iznoseći pravnu ocenu utvrđenog činjeničnog stanja daje razloge za „udruživanje optuženih“, kao kvalifikatorne okolnosti iako sadržina istih upućuje na saizvršilaštvo“. Dalje se u obrazloženju drugostepene presude kaže: „da je navedena pravna ocena neprihvatljiva, nepotpuna, jer je izostala ocena voljnog elementa – umišljaja u odnosu na ovu kvalifikatornu okolnost, a vinost u odnosu na postojanje prethodnog dogovora za vršenje neovlašćene kupovine droge radi stavljanja u promet, obrazlaže se u kontekstu saizvršilaštva“.

Pravilno drugostepeni sud zaključuje da se kvalifikatorne okolnosti i elementi istih, te oblik vinosti u odnosu na njih moraju nesumnjivo utvrditi na konkretnim dokazima i samo na takvim dokazima može se zasnovati uverenje o postojanju ili nepostojanju istih.

Povezanost u grupu, kao kvalifikatorna okolnost krivičnog dela iz člana 246. stav 3. KZ, najčešće znači vršenje poslova za račun grupe. Povezanost se mora manifestovati delatnostima koje ukazuju na postojanje svesti o pripadništvu u grupi, ostvarenju ciljeva grupe, zajedničkom vršenju kriminalne delatnosti, da svoju kriminalnu delatnost vrši u lancu povezanosti kao član grupe, ali i za svoj imovinski ili drugi interes.

Ovako formirana grupa ne može biti formirana za izvršenje samo jednog krivičnog dela. Grupa se, kako zakon kaže, odnosno njeni članovi „povezuju“ radi „trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela“, dakle, više krivičnih dela.

Grupa formirana za izvršenje samo jednog krivičnog dela nije kvalifikatorna okolnost za krivično delo iz člana 246. stav 3. KZ, s obzirom na napred navedeni zakonski uslov. Ako se radi o povezivanju za izvršenje samo jednog krivičnog dela, onda će takva kriminalna delatnost biti kvalifikovana ili kao saizvršilaštvo, ili s obzirom na složenost bića krivičnog dela iz člana 246. KZ kao izvršilaštvo svakog od članova pojedinačnih radnji iz stava 1. Npr. lice A koje je kupilo drogu odgovara za nedozvoljenu kupovinu radi prodaje, lice B koje je prenosi za nedozvoljeno prenošenje radi prodaje, a lice C koje je drži kod sebe u stanu za nedozvoljeno držanje radi prodaje, i najzad lice D koje je prodaje za neovlašćenu prodaju.

Samo učešće u lancu nije dovoljno za kvalifikaciju da je reč o grupi kao kvalifikatornoj okolnosti.

Tumačenje zakonskog izraza „povezivanje“ kao elementa za utvrđivanje postojanja grupe, otežava neadekvatno određivanje ovog pojma koji treba da znači dogovor ili udruživanje. No, bez obzira na nestručno upotrebljen pojam za označavanje udruživanja ili organizovanje najmanje tri lica za vršenje krivičnog dela, možemo reći da ovaj pojam treba tumačiti kao sinonim za „organizovanje“ ili „udruživanje“, koji pojmovi su vrlo često u upotrebi u krivičnim zakonima i krivičnopravnoj teoriji.

Pod pojmom povezivanje ili kako zakon kaže „povezanih“, treba podrazumevati udruživanje najmanje tri lica radi ostvarenja zajedničkog cilja, a to je trajno ili povremeno vršenje krivičnih dela iz člana 246. KZ. Neprihvatljivo je da svaki od članova grupe nema svoj interes, a on je koristoljublje. Podela dobiti nastale izvršenjem krivičnog dela je cilj svakog od članova grupe. Za razliku od izvršilaštva kao izolovanog, pojedinačnog vršenja krivičnog dela, u grupi svaki član neposredno sadejstvuje u vršenju krivičnog dela iz člana 246. KZ radi zajedničkog ostvarenja cilja, a to je protivpravna imovinska korist koju svi članovi grupe žele, i podela ostvarene dobiti prema dogovoru. Udruživanje u grupu ima za cilj da se u radnje izvršenja uključi više lica za pojedine faze od proizvodnje do konačne prodaje opojne droge konzumentu. Ovo se čini da bi se postigla veća konspirativnost, otežalo otkrivanje, te da bi se članovi međusobno štitili i pomagali.

Grupa je u stvari povratna sprega najmanje tri lica kao oblik zatvorenog lanca međusobne povezanosti njenih članova u neki sistem, čija organizovanost omogućuje izvršenje postavljenih zadataka svakog pojedinca radi izvršenja krivičnog dela iz člana 246. KZ u cilju ostvarivanja kriminalne dobiti. Mora, dakle, postojati određeni stepen organizovanosti koji je osmislila ili cela grupa, ili neko od članova, ali su tu organizovanost prihvatili ili prihvataju svi članovi svesni svoje uloge i uloge drugih, pri čemu uloga i delatnost svakog pojedinca imaju isti ili različiti značaj u vršenju ove kriminalne delatnosti.

Povezivanje, jezički pojmovno znači spregu, te su ove dve reči sinonimi<sup>38</sup>. Povezivanje ili sprega kod člana 246. KZ stav 3. označava zajedništvo u vršenju kriminalne delatnosti. Grupa kao povezivanje najmanje tri lica je, s obzirom da se organizuju za trajno ili povremeno vršenje krivičnih dela, poseban oblik profesionalnog kriminaliteta. Odnosi i u ovom obliku kriminalnog organizovanja moraju se odvijati na bazi stroge discipline, poslušnosti, međusobne lojalnosti, međusobnog poverenja, što s obzirom na težinu zaprećene kazne podrazumeva veći stepen integriteta njenih članova. Malo su verovatne situacije nekog labavog personalno neproverenog, odnosno povezivanja međusobno nepoznatih članova u grupu za povremeno ili trajno vršenje krivičnih dela.

Ne može se kao grupa kvalifikovati uvek onda kad su u učešću neovlašćene proizvodnje ili prometa opojne droge uhvaćena tri lica u lancu koja su obavljala različite uloge – radnje izvršenja krivičnog dela iz člana 246. stav 1. KZ. Na žalost, u praksi se danas svaka situacija sa učešćem tri ili više lica od tužilaštava ili sudija, nekritički, bez dokaza i obrazloženja kvalifikuje kao grupa. Navešćemo ukratko nekoliko, po nama, nepravilnih kvalifikovanja grupe od strane sudova.

U predmetu Višeg suda u Nišu<sup>39</sup> prvostepenom presudom oglasili su krivim lica S.M., T.J. da su međusobnim kontaktiranjem telefonom i obavljanjem tele-

---

38 Popularna enciklopedija BIGZ-1831, Beograd, 1976, str. 1036.

39 Predmet K 341/10.

fonskih razgovora, o čemu je T.J. obavestila S.H., pa su se svo troje sastali u Nišu i uspostavili dogovor o stavljanju u promet opojne droge, ili kako u izreci presude stoji: „U grupi povezani radi vršenja krivičnih dela stavljanja u promet opojne droge ...“. Analizirajući ovaj deo izreke presude uočava se da nema ni jedne jedine reči o sadržini telefonskih kontaktiranja ni razgovora, kao ni o načinu i sadržini uspostavljanja dogovora. I ne samo što nema sadržine u izreci prvostepene presude, nego se ni u obrazloženju ove presude za ovu kvalifikatornu okolnost ne navodi ništa konkretno, nego se samo uopšteno prepričava izreka bez i jednog komentara i ocene sadržine snimljenih telefonskih razgovora i kontakata, i navođenja šta je u odnosu na povezivanje u grupu dogovoreno, kako se povezuju, koja dela, kako će vršiti, itd. Sud u odnosu na postojanje povezanosti kaže:

„Sud je utvrdio da se povezanost okr. S.M., okr. T.J. i okr. H.S. radi vršenja krivičnih dela stavljanje u promet opojne droge, ogleda u postupanju okrivljenih kako u vreme izvršenja dela, tako i u njihovim intenzivnim komunikacijama u periodu koji je prethodio samom izvršenju dela, i ostvarenim telefonskim komunikacijama između okr. H.S i okr. S.M, kao i između okr. T.J. i okr. S.M. i okr. T.J i okr. H.S., kao i ostvarenih susreta u Nišu tokom novembra meseca 2009. godine i većeg broja obavljenih telefonskih razgovora. Sud je utvrdio na osnovu navedenih dokaza da su okrivljeni počev od novembra meseca 2009. godine međusobno kontaktirali telefonom, pa su tako 19.11.2009. god. i 20.11.2009. god. obavili telefonski razgovor okr. H. S. i okr. S.M., dana 25.1.2010. god. okr. T. J. i okr. S.M., da bi o sadržini ovog razgovora istog dana okr. J.T. upoznala okr. H.S., a takođe su u toku novembra meseca 2009. god. organizovali susret u Nišu, pa su nakon većeg broja međusobno obavljenih telefonskih razgovora, kao i telefonskih razgovora sa NN licima, uspostavili dogovor o stavljanju u promet opojne droge, te su i dana 2.3.2010. god. neovlašćeno stavili u promet supstancu koja u obliku baze sadrži opojnu drogu heroin, na način kako je napred utvrđeno. Da se radi o povezanosti okrivljenih radi vršenja krivičnih dela stavljanje u promet opojnih droga ukazuju i listinzi telefonskih razgovora iz kojih se vidi brojna i učestala komunikacija, kako između brojeva telefona pronađenih kasnije kod okrivljenih i oduzetih po potvrdama o privremeno oduzetim predmetima PU Niš, tako i sa drugim brojevima, za čiji nadzor i snimanje postoje naredbe istražnog sudije u predmetima Kri pov. 193/09 i Kri pov. 141/09, upravo zbog sumnje da se radi o kriminalnoj grupi koja priprema stavljanje u promet opojne droge“.

Komentar proizvoljnosti činjenica na kojima se zasniva napred navedena nepravosnažna presuda je izlišan. Nesumnjivo se može zaključiti da se utvrđivanje povezanosti ovde zasniva na pretpostavkama koje proizilaze iz telefonskih kontakata i telefonskih razgovora i susreta njih troje u jednom kafiću u Nišu. Nema ama baš ni jedne konkretne reči, kako, zašto su se okrivljeni povezali, ko je imao kakvu ulogu, kao ni o ostalim okolnostima iz kojih bi se moglo zaključiti da postoji

povezanost. U ovoj presudi povezanost je pretpostavljena, jer ni u izreci ni u obrazloženju nema ničega konkretnog o organizovanju, dogovaranju, ugovaranju, nema činjenica iz kojih se iste mogu utvrđivati.

Nije povezivanje u grupu ako lice A, kao neko ko se opredelio za vršenje krivičnih dela ima nedozvoljene izvore nabavke i kupce droge, pa ude u nedozvoljenu prodaju opojne droge, a za pojedine radnje angažuje ad hoc lica i isplati ih, ne govoreći im o drugim licima i bilo kakvim drugim detaljima. Tako ako lice A ima kupljenu drogu recimo u Skoplju, pa pronade lice B koje je vozač autobusa na relaciji Skoplje – Beograd i zamoli ga da mu prebaci torbu (u kojoj je droga) do Vranja, da će je predati licu C koje će se predstaviti kao Dragan. Lice B čak i da zna da je u torbi droga nije povezano u grupu. On je kao vozač na autobuskoj stanici angažovan i prihvata da za recimo 100 eur preveze torbu. Torbu preuzima od lica koje ne zna i predaje licu koje ne zna za dogovorenu naknadu. Ovo lice nema svest o pripadnosti grupi, jer nema dogovora da on to radi bilo stalno, bilo povremeno, i ne zna ni pošiljaoca ni primaoca. Među njima nema drugih kontakata na bilo koji način, niti su se jedan drugom identifikovali. Dakle, čak i da su se lice A i lice C povezali da vrše krivična dela iz člana 246. KZ nema grupe, jer je lice B angažovano ad hoc, ne učestvuje u zajedničkoj delatnosti, finansiranju i podeli dobiti, ne zna uloge drugih članova i nema svest o pripadnosti grupi. Dobijenih 100 evra je trošak lica A i lica C kojim oni finansiraju svoju kriminalnu delatnost. Lice B nije član grupe, ali je izvršilac osnovnog oblika ovog krivičnog dela. Iz napred navedenog hipotetičkog primera može se zaključiti da je za povezanost u grupu nužno postojanje neke vrste dogovora o svim detaljima vršenja kriminalne delatnosti, pa tako i o finansiranju i podeli dobiti nastale iz vršenja krivičnih dela. To ne znači da jedno lice ne može finansirati ovu kriminalnu delatnost. No, tada ako bi samo lice A finansiralo kupovinu droge ili proizvodnju, a ostali članovi grupe vršili prenošenje, kupovali ili prodavali, ili pak proizvodili, dakle jednu ili više radnji izvršenja dela iz člana 246. stav 1, mora biti dogovora kome i koliko pripada od dobiti ostvarene izvršenjem krivičnog dela kao zajedničkim rezultatom.

Ako lice A samo finansira sve troškove kriminalne delatnosti neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojne droge za dogovorenu sumu, za svaku pojedinačnu delatnost angažuje recimo za prevoz, prenos, držanje, nuđenje na prodaju, itd., lica B, C i D, koja nemaju svest o zajedničkoj delatnosti pripadnosti grupi, jer je svako od njih ponaosob angažovano, onda to nije grupa, nego je lice A organizator i odgovaraće kao takav za kvalifikovani oblik, a lica B, C i D za osnovni oblik iz stava 1. člana 246. KZ.

Članstvo u grupi podrazumeva neku vrstu ravnopravnosti kod povezivanja – dogovaranja i učešća ne samo u podeli dobiti, nego i učešća u dogovoru o načinu izvršenja krivičnog dela, ulogama članova, načinu preduzimanja radnji, prenosu, držanju, prodaji droge, od koga, kako, kome, za koju cenu, angažovanje ad hoc kuri-

ra, itd. Ako neko ne učestvuje ni u kakvom dogovoru i nema nikakvu ulogu, onda on nije član – nije povezan, pa samim tim nema ni grupe ako se radi o trećem članu.

Grupa ne sme i ne može biti shvaćena kao utvrđivanje postojanja najmanje tri lica u lancu izvršenja dela od recimo nabavljanja – kupovine, do držanja ili prodaje droge. Tako, ako lice A angažuje lice B da za 100 eura donese jednu torbu iz Novog Sada do Beograda, pa lice A zamoli lice C da tu torbu primi i čuva dok ne dođe lice D, koje će on poslati za istu i za to mu plati 100 eura, bez dogovora o bilo kakvoj daljoj saradnji, onda se u ovom hipotetičkom primeru ne radi o grupi, jer nije ispunjen uslov da su se lica A, B, C i D udružila, odnosno ovde ne radi se o povezanosti. Naime, nema nikakvih dogovora između lica iz ovog lanca, jer lice B i lice C su angažovani samo za jednokratnu upotrebu „prenošenja“ i „držanja“.

Prenošenje radi prodaje i držanje radi prodaje su radnje izvršenja i lica B i C će biti izvršioци krivičnog dela iz člana 246. stav 1, a lice A organizator grupe gde se za članove ne traži postojanje svesti o međusobnoj povezanosti, odnosno pripadnosti grupi. Članovi B, C i D se ne poznaju, nema nikakvog dogovora među njima, nema svesti o zajedničkom pripadnosti grupi i njima je zajedničko jedino to što su angažovana od istog lica.

Pravilan stav sudske prakse nalazimo u jednoj nepravnosnažnoj presudi Višeg suda u Nišu<sup>40</sup> u kojoj sud nije prihvatio optužbu da su Nenad, Ivan, Nikola i Uglješa u grupi izvršili kvalifikovani oblik krivičnog dela iz člana 246. stav 2. KZ nego ih je oglosio krivim za izvršenje ovog krivičnog dela u saizvršilaštvu u smislu člana 33. KZ.

Optužnicom su Nenad, Ivan, Nikola i Uglješa optuženi da su prvo Nenad i Ivan dogovorili da Nenad ugovori kupovinu droge, a da Ivan organizuje prenos iste preko granice iz Makedonije u Srbiju. Ivan pronalazi Nikolu koji mu duguje 350 EUR da drogu prenese od Preševa do Niša. Ivan Nikoli daje 3000 dinara za gorivo i oprašta mu dug ako pristane da drogu prenese. Kako Nikola nema vozilo, to angažuje Uglješu da motorom zajednički odu u Preševo i preuzmu drogu (Ivan nije upoznao izričito Nikolu da se radi o drogi). Nikola i Uglješa preuzimaju drogu u Preševu od Nenada. Nikola i Uglješa na motoru odnose paket u kom je droga prema Nišu i na autoputu u blizini Niša zaustavljaju ih ovlašćeni radnici PU Niš i oduzimaju paket sa drogom koju čini 499,1 gram heroína.

Obrazlažući nepostojanje grupe kao kvalifikatorne okolnosti, prvostepeni sud u pobijanoj presudi kaže: „Naime, kako je sud napred naveo i detaljno obrazložio da bi postojala grupa neophodno je da se najmanje tri lica povežu radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela, dok nije nužno da članovi grupe imaju definisane uloge, kontinuitet u članstvu i da grupa ima razvijenu strukturu. U konkretnom slučaju sud je na osnovu listinga telefonskih razgovora utvrdio da optuženi Uglješa nikada nije kontaktirao sa optuženim Nenadom i Ivanom preko

---

40 K 2/10 od 24.12.2010. godine.

telefona, a iz preslušanih razgovora je utvrdio da Nenad i Ivan nikada nisu spominjali optuženog Uglješu u vezi sa bilo čim, pa ni u vezi sa učestvovanjem u vršenju krivičnih dela. Prema kazivanju optuženog Nenada i Ivana oni Uglješu nisu poznavali i prvi put su ga videli 9.10.2009. godine. Iz opisa dela koji je dao zamenik OJT u optužnici takođe proizilazi da optuženi Uglješa ranije nije imao kontakte sa optuženim Nenadom i Ivanom. A iz iskaza optuženog Nikole i Uglješe sud je utvrdio da je Nikola sa Uglješom postigao dogovor samo u vezi sa prevoženjem opojne droge dana 9.10.2009. godine, ne i u nekom drugom slučaju. Ocenjenjući navedene dokaze sud je zaključio da nema dokaza o tome da je optuženi Uglješa sa Nenadom i Ivanom bio povezan za trajno ili povremeno vršenje krivičnih dela stavljanje u promet opojnih droga.

Na osnovu listinga telefonskih poziva, preslušanih razgovora, kao i iskaza optuženih, sud je dalje utvrdio da Nikola takođe nije imao kontakte sa optuženim Nenadom sve do 9.10.2009. godine. Kontakte sa njim da preveze opojnu drogu je imao optuženi Ivan, što potvrđuju opt. Nikola i Ivan, ali i opt. Nenad koji je izjavio da je Ivan trebalo da obezbedi prevoz opojne droge.

Iz iskaza ovih optuženih proizilazi da je optuženi Ivan Nikolu angažovao samo za prevoz opojne droge čiju je isporuku ugovorio optuženi Nenad sa izvesnim Tadžijem na dan 9.10.2009. godine. Dakle, nije bilo govora o angažovanju optuženog Nikole za vršenje prevoza opojne droge u nekom drugom slučaju. Na osnovu toga se takođe može izvesti zaključak da je umišljajem optuženih bilo obuhvaćeno samo izvršenje jednog krivičnog dela iz člana 246 stav KZ od strane optuženog Nikole i Uglješe, a ne više krivičnih dela, tj. nije bilo ugovoreno i planirano vršenje novih krivičnih dela, ni trajno ni povremeno.

Dalje je sud analizom svih razgovora koji su vodili optuženi utvrdio da optuženi Nenad i Ivan nikada nisu spominjali imena optuženog Nikole i Uglješe kao lica sa kojima su vršili ovakva krivična dela, niti ih spominju kao lica sa kojima su vršili ovakva krivična dela, niti ih spominju kao lica sa kojima će u budućnosti vršiti krivična dela. Obojica jasno kažu da su njih dvojica planirali da isključivo oni prodaju opojnu drogu i dele dobit. To je i logično kada se ima u vidu da su njih dvojica kupili opojnu drogu i zajedno je platili, jer u tom slučaju oni jedini i mogu prodavati opojnu drogu i deliti zaradu. Dakle, učešće optuženog Nikole i Uglješe se sastojalo samo u prevoženju opojne droge i prijemu naknade za to, a nikada nije bilo govora da oni učestvuju u daljoj prodaji opojne droge.

Optuženi Nikola i Uglješa u svojim iskazima samo govore o isplati novca za prevoz i samo o prevozu i preuzimanju opojne droge od Preševa do Niša gde su trebali da je isporuče naručiocu, a ne i o učešću u prodaji opojne droge nekim drugim licima ili o daljem prevoženju te droge. I njihovi iskazi takve sadržine govore o tome da je trebalo samo da učestvuju u prevoženju kupljene opojne droge dana 9.10.2009. god., a ne u vršenju krivičnog dela nakon toga.



Ni jedna preduzeta radnja takođe ne upućuje na zaključak da bi optuženi Uglješa i Nikola i posle prevoženja opojne droge vršili isto krivično delo: optuženi Nikola i Uglješa opojnu drogu po dolasku u Niš nisu trebali da drže ili sakriju, već da je predaju optuženom Ivanu koji bi njome raspolagao zajedno sa Nenadom; nema dokaza da su njih dvojica kontaktirali sa potencijalnim kupcima opojne droge da bi se na osnovu toga zaključilo da su sa optuženim Nenadom i Ivanom bili povezani za dalje vršenje ovog krivičnog dela; na motociklu nisu vršene prepravke ili dograđivani „boksovi“ za tajni prevoz opojne droge, na osnovu čega bi se moglo zaključiti da će se baviti prevoženjem opojne droge i ponovo izvršiti ovo krivično delo i slično. To takođe pokazuje da je njihova uloga bila ograničena samo na izvršenje jednog krivičnog dela, a ne na trajno ili povremeno vršenje krivičnog dela neovlašćeno stavljanje u promet opojnih droga. Ocenom svih ovih dokaza sud je utvrdio da su optuženi Nikola i Uglješa sa umišljajem zajednički sa Nenadom i Ivanom učestvovali u izvršenju krivičnog dela neovlašćeno stavljanje u promet opojnih droga 9.10.2009. godine kao saizvršioc, a da nisu bili povezani radi trajnog ili povremenog vršenja ovog krivičnog dela. Bez uticaja na takav zaključak suda je okolnost da su oni znali da u izvršenju krivičnog dela učestvuje više lica, njih četvorica i da su imali tačno utvrđene uloge jer u konkretnom slučaju nije ostvaren osnovni uslov za postojanje grupe da su najmanje tri lica povezana radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnog dela. Kod saizvršilaštva su saizvršioc takođe svesni da delo vrše zajedno sa drugim licima, tako da svest o tome da u izvršenju dela učestvuju i druga lica ne znači automatski da se radi o grupi.

U smislu člana 18. ZKP-a presudu sud može zasnovati samo na činjenicama u čiju izvesnost je potpuno uveren. Na osnovu dokaza koje je izveo na glavnom pretresu, sud nije mogao da izvede siguran zaključak da su optuženi delo izvršili u grupi tj. da su bili povezani za trajno ili povremeno vršenje krivičnih dela i svaki drugi zaključak bi imao samo karakter pretpostavke.“

Mišljenja smo da su stavovi u ovoj nepravnosnažnoj prvostepenoj presudi pravilni i zasnovani na pravilnom tumačenju elemenata kvalifikatorne okolnosti „grupa“ i pravilnoj primeni materijalnog prava na utvrđeno činjenično stanje, te da su ovi stavovi u skladu sa krivičnopravnom teorijom i sudskom praksom.

Zakon kaže da grupa ne mora da ima definisane uloge svojih članova. Ovo treba tumačiti tako da ne mora postojati zločinački plan sa unapred utvrđenim zadacima – ulogama svakog člana grupe, dakle, plan razrađen i svim članovima poznat u pismenom ili usmenom obliku. No, logičko tumačenje ukazuje da neko iz grupe mora osmisliti način izvršenja konkretnog krivičnog dela. Ako se radi o grupi koja nema organizatora – šefa, neki dogovor mora biti postignut u prisustvu svih ili većine članova grupe. U suprotnom, kako će se recimo bez dogovora droga nabaviti, od koga, gde, u kojoj količini, po kojoj ceni, ko će pregovarati i ugovarati cenu, vrstu i količinu droge, od kojih i čijih sredstava će droga biti plaćena, ko će odneti



novac, ko će, gde i kada preuzeti drogu, kako će droga biti preneta od mesta kupovine do destinacije gde će se držati ili prodavati, kojim prevoznim sredstvom, kojom maršutom, kome će biti predata, gde će se držati, ko će drogu preuzeti od držaoca. Šta će se dalje raditi sa drogom, kome, kako i po kojoj ceni će se prodati, itd. Dakle, ko će vršiti prodaju, da li će se droga prodati na malo ili cela količina jednom licu, da li će se prodavati u Srbiji, ili u državama van granica Srbije, sve to mora biti osmišljeno i dogovoreno ili poznato članovima grupe u celini ili u delovima.

U svim predmetima gde se radi o kvalifikatornoj okolnosti iz člana 246. stav 3. KZ „grupa“ mora se utvrđivati svest o pripadništvu grupi, ulozi i svesti svakog pojedinca o pripadništvu – povezanosti i njegovoj ulozi u grupi, te utvrditi vreme, mesto i sadržina dogovora iz kojih proizilazi povezanost. Vinost nije i ne može biti grupna nego pojedinačna. Naravno, ove okolnosti moraju biti nesumnjivo utvrđene, a ne pretpostavljene. To može biti utvrđeno iz prisluškivanih razgovora, snimljenih razgovora i dogovora, čija sadržina jasno mora biti cenjena bar u obrazloženju presude da bi se utvrdila ova vrlo važna kvalifikatorna okolnost. Ne može se na hipotetičkim dokazima zasnivati osuda za bilo koje krivično delo, a posebno ne za ovako težak oblik teškog krivičnog dela za koje se ne može izreći kazna manja od 5 godina.

Odredbe kod određivanja pojma grupe da ista ne mora imati definisane uloge svojih članova, treba shvatiti da se ne radi o čvrstom povezivanju članova sa unapred utvrđenim ulogama u obavljanju kriminalne delatnosti i to svakom članu za sva krivična dela koja će se vršiti ubuduće. Naravno da dogovora i podele uloga kod svakog konkretnog krivičnog dela mora biti, jer bez toga ne može biti izvršeno delo ili zajednička kriminalna delatnost neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga od strane povezana najmanje tri lica.

Dakle, uloge u izvršenju konkretnog krivičnog dela dogovaraju svi članovi zajedno ili jedan član grupe dogovara ili daje zadatke pojedinim članovima grupe koji i onda kad se ne poznaju međusobno imaju svest o zajedničkom radu – kriminalnoj delatnosti. Grupa postoji ako je izvršeno krivično delo zajednički rezultat svesne kriminalne delatnosti članova grupe.

Odrednice u pojmu povezanih „radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela“ treba tumačiti da ova kvalifikatorna okolnost (grupa) ne postoji u svim onim slučajevima gde se radi o povezivanju za vršenje samo jednog krivičnog dela. To znači da samo povezivanje radi vršenja više krivičnih dela može činiti grupu, pri čemu krivična dela iz člana 246. KZ nisu i nije nužno da unapred pojedinačno budu konkretizovana, po vremenu, mestu, načinu izvršenja i drugim detaljima. Može biti dogovoreno da se recimo droga nabavlja u Bugarskoj, da droga po vrsti bude heroin, da se ne plaća skuplje od recimo 10.000 eura za 1 kg, da će se sredstva obezbediti tako što će svi članovi učestvovati podjednako, ili da će finansirati samo jedan član ili dva člana, da će se podela kriminalne dobiti izvršiti tako što će, itd, itd.

## **5. Organizovanje mreže preprodavaca ili posrednika kao kvalifikovani - teži oblik krivičnog dela iz čl. 245. st. 2. u vezi st. 1. KZ**

1) Sloboda udruživanja i organizovanja ljudi je ne samo političko pravo, nego i način kojim čovek izražava slobodnu volju, a koje izražavanje nije moguće ostvariti individualno, već samo u zajednici sa drugim ljudima. Čovek se udružuje radi ostvarivanja sporazuma sa ljudima istog mišljenja ili istih interesa. Oblik i cilj udruživanja omogućavaju njegovu delatnost, tako što je usmeravaju na postizanje zacrtanih ciljeva. Videli smo da postoje legalna i nelegalna udruženja. U prethodnom izlaganju izneli smo karakteristike udruženja formiranih za vršenje krivičnih dela i krivično pravnu reakciju države na suzbijanju ovog zla.

2) Svako organizovanje radi vršenja krivičnih dela nosi izuzetnu težinu i društvenu opasnost po određeno društvo pa članove, a posebno organizatore istih za njihove opasne delatnosti treba podvrći krivičnom gonjenju i najtežim kaznama po vrsti i visini.

Radi suzbijanja „epidemije” svetskih razmera, zvane narko „kriminal“, kao izuzetno društveno štetne i opasne delatnosti propisana je krivična odgovornost organizatora, koji je radi vršenja neovlašćene proizvodnje, prerade ili neke delatnosti iz oblasti prometa opojnih droga formirao, odnosno organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika.

Kao elemente ovog vida kvalifikovanog oblika, iz stava 3. čl. 246. KZ, moramo prvo objasniti pojmove istog. Tako je prethodno, radi kompletne analize ovog oblika krivičnog dela u pitanju, potrebno objasniti pravnu prirodu i sam pojam organizatora, kao i pojmove prodavac, posrednik i pojam organizovane mreže.

### **a) Organizator**

Jednog od društveno najopasnijih učinilaca krivičnog dela, u vidu organizatora zločinačkog udruženja, prati i odgovarajuća zakonska regulativa krivičnih zakona. Kao odgovor na organizovano, izuzetno agresivno i brutalno vršenje kriminaliteta, predviđaju se izuzetno stroge krivične sankcije i pravila odgovornosti organizatora takvih udruženja. Na čelu organizovanog zločinačkog udruženja, bilo da se radi o personalno mnogobrojnoj organizaciji ili manjem udruženju odnosno manjem broju ljudi, uglavnom se nalazi šef ili organizator. Ne ulazeći u kriminalne osobine i razloge organizatora, ili vođe grupe ljudi organizovanih za vršenje krivičnih dela, ipak ističemo sledeće:

Organizatori ili vođe skupina ljudi, formiranih radi vršenja određene vrste ili vrsta krivičnih dela, obično su patološke i sadističke ličnosti koje su motivisane pohlepom. Oni nisu uspeli u normalnom životu, pa svoje dokazivanje pred sobom i okolinom ostvaruju zločinačkim delatnostima. Stvaraju manje ili veće grupe ljudi čiji je jedini zadatak, odnosno delatnost vršenje krivičnih dela. Organizator se izdvaja od članova svojim autoritetom, koji počiva na njegovim „sposobnostima”, koje se mere fizičkom snagom, socijalnim poreklom, hrabrošću i neprimerenom spre-

gom sa sitnim kriminalom i kriminalcima, te vezama u društvu, a posebno autoritetom koji je nastao njegovom kriminalnom aktivnošću.

Vodja, šef ili organizator je noseći stub kriminalnog udruženja, koji s vrha, sigurnom rukom rukovodi, izdaje naredbe, planira, nadzire izvršenja, stalno gradeći svoj autoritet i stvarajući od sebe „legendu u podzemlju”. Svojom nepogrešivošću i surovošću prema svima koji ne postupaju po njegovim uputstvima ili se nađu kao prepreka u ostvarenju njegovog cilja, on legendu ne održava nego je uvećava. Organizator (šef, vođa) je onaj koji je stvorio udruženje, ili onaj koji je za već postojeće udruženje doneo novi zločinački plan, i nametnuo se, i bio prihvaćen od članova udruženja za njihovog šefa.

Sa aspekta lociranja pravnog karaktera i krivične odgovornosti organizatora mreže preprodavaca i posrednika, važno je istaći sledeće:

Organizator iz čl. 246. st. 3. KZ je lice koje je organizovalo mrežu preprodavaca ili posrednika, ili je iskoristio neko postojeće kriminalno udruženje da ga organizuje za vršenje nedozvoljenih delatnosti iz oblasti neovlašćenog prometa opojnih droga. Ovo lice je ne samo šef i organizator, nego je on najčešće glavni finansijer proizvodnje ili kupovine radi prodaje. On je neposredni ili posredni proizvođač, prerađivač ili kupac na veliko, koji mrežu preprodavaca ili posrednika organizuje, da bi vršio prodaju na malo i time sebi pribavio veliku imovinsku korist. On radi za sebe i za svoj račun organizujući pojedinačno lica za pojedinačne radnje izvršenja. Njegovi prodavci i posrednici pojedinačno rade za njega i nemaju svest o zajedničkom pripadništvu grupi. Po KZ od 2006. godine organizator odgovara kao saučesnik ako kod nekih krivičnih dela to nije propisano kao kvalifikatorna okolnost ili posebno krivično delo.

Organizator je specifična ličnost. To su: jake i dominantne, vlastoljubive ličnosti, opterećene kompleksom Bonaparte, patološke i sadističke, rukovođene ambicijom i pohlepom, jednom reči – ličnosti različite biološke i mentalne suštine. Oni uspevaju razviti i održavati ropsku pokornost svojih članova, stvoriti prosto do savršenstva podanički kult. Svojim izuzetnim osobinama kod članova organizacije izazivaju bezrezervnu odanost i večnu poslušnost.<sup>41</sup>

Bezrezervna odanost i večna poslušnost začinjeni izvesnošću velikog zla koje čeka neposlušne članove, saradnike policije ili sudske svedoke, osnovni su razlog što se ovaj vid učinioca krivičnog dela iz čl. 245. st. 3. kod nas u praksi skoro i ne pojavljuje.

#### b) Preprodavac

Pojam preprodavca nije određen u krivičnom pravu, a značenje ove reči ne nalazimo ni u rečniku srpskog jezika, pravnim i ekonomskim leksikonima i enciklopedijama. Postoji određen pojam prodavca, pod kojim se smatra pravno ili fizičko

---

41 S. Petrović: Ibid, strana 241-242.

lice koje u svoje ime ili za svoj, ili za tuđi račun, vrši prodaju robe – pokretnih stvari uz naknadu za novac. Lanac prodaje bilo koje robe može se sastojati samo od proizvođača kao prodavca i kupca – kao krajnjeg potrošača. No, u trgovini uglavnom nije tako. Prodavac bi, recimo, bio proizvođač poljoprivrednih proizvoda, koji lično iznese svoju robu na zelenu pijacu i prodaje na malo, potrošačima koji je kupuju radi potrošnje, a ne radi dalje prodaje. Lanac učesnika, od proizvođača do krajnjeg potrošača, može biti dosta dug. Prodaja se može vršiti na veliko, kao i kupovina, i tada je kupovina izvršena ne radi potrošnje, nego radi dalje prodaje. Preprodavci robe bila bi, dakle, sva ona lica koja nisu vlasnici iste po osnovu proizvodnje ili uvoza ili na neki drugi način stečene svojine iz „prve ruke”. Preprodavci kao subjekti kvalifikovanog oblika, iz čl. 246. st. 3. KZJ, bila bi ona lica koja je organizator organizovao u svoju mrežu sa ciljem da njegovu opojnu drogu, i za njegov račun, prodaju na malo – direktnim konzumentima. Ovo naravno ne isključuje prodaju i većih količina, ili prodaju robe kupljene od organizatora u svoje ime i za svoj račun. Preprodavac je kupac radi prodaje, ili prodavac tuđe opojne droge za ugovorenu naknadu. Naravno, delatnosti preprodavca nisu i ne mogu biti strogo ograničene samo na klasičnu kupoprodaju opojne droge. Preprodavci mogu vršiti i neke druge radnje iz oblasti prometa, ali ne i radnje posredovanja.

Za razliku od naše teorije, američki naučnik Shur, na američkom tržištu razlikuje najmanje četiri kategorije preprodavaca:

- 1) importere ili krijumčare, koji unose drogu iz inostranstva, putem specijalnih veza i kanala, a koji sami izuzetno retko uzimaju drogu;
- 2) profesionalne proizvođače i distributere droge na veliko koji, takođe, retko uzimaju droge. Ova i prva grupa pripada članovima međunarodne narko mafije;
- 3) dilere ili preprodavce droge na sitno, koji se osim ove delatnosti bave i drugim nedozvoljenim aktivnostima. Oni su direktni snabdevači narkomana, i svi odnosi na nivou preprodavac – narkoman, odvijaju se na ovim relacijama;
- 4) pušere koji uglavnom preprodaju miksovanu drogu (koju naprave sami), da bi od zarade mogli da obezbede sebi potrebnu drogu. Najveći broj narkomana na ovaj način dolazi do droge za sebe lično, pa zato najčešće njih ne treba tretirati kao profesionalne preprodavce.<sup>42</sup>

Kada je reč o četvrtoj kategoriji preprodavaca, karakteristično je mišljenje jednog naučnika, koji se decenijski bavi problemom narkomana i narkomanije, koji kaže, da kod nas najveći broj narkomana obavlja „pušerske poslove” i na taj način, prodajom droge na sitno, dolazi do sredstava potrebnih za kupovinu droge.<sup>43</sup> Kod preprodavaca ove, a i velikog broja treće kategorije, radi se o iznuđenoj delikvenciji. Preprodaja droge je u direktnoj funkciji njene nabavke za ličnu potrošnju.

v) Posrednik

---

42 Citirano prema S. Petroviću, *ibid*, str. 241-242.

43 *Ibid*, str. 242.

1) Za razliku od preprodaje, koja ne postoji ni kao pravna, ni kao ekonomska kategorija, niti postoji određeno značenje ovog izraza u rečnicima ili enciklopedijama, posredovanje je pravni institut obligacionog prava i ekonomska kategorija. Posredovanje je i osnovna delatnost nekih pravnih lica iz oblasti prometa robe i usluga. Posredovanje u neovlašćenoj kupovini ili prodaji opojne droge je samostalna radnja izvršenja, i videli smo, da predstavlja poseban vid krivičnog dela. Posrednik je onaj koji vrši radnju posredovanja. Posrednik je, dakle, fizičko lice koje dovodi u vezu prodavca sa kupcem, ili kupca sa prodavcem opojne droge. Radnja posredovanja je završena kada je posrednik doveo u vezu kupca i prodavca, bez obzira ko ga je od njih angažovao.

2) U pravnoj teoriji je sporan karakter organizovanja mreže preprodavaca, tj. da li se radi o organizovanju zločinačkih udruženja kao oblika saučesništva i krivičnoj odgovornosti organizatora, ili se radi samo o obliku izvršenja dela koje, zbog specifičnih okolnosti, predstavlja samo kvalifikovani oblik, ili o odgovornosti za saučesništvo – inkriminisano kao samostalno krivično delo.

a) Stav da se u ovom slučaju radi o radnjama koje imaju karakter saučesništva, sa svim karakteristikama organizovanja zločinačkog udruženja, najdoslednije zastupa D. Atanacković. Isti autor, međutim, isključuje primenu opštih pravila o organizovanju zločinačkih udruženja, navodeći da organizatora mreže preprodavaca ili posrednika treba kazniti za izvršenje ovog vida kvalifikovanog oblika dela iz čl. 245. KZ SRJ.<sup>44</sup> Karakteristično je istaći, da se isti autor zalaže za kažnjavanje organizatora za kvalifikovani oblik, čak iako članovi (preprodavci ili posrednici) nisu ne samo učinili, nego ni pokušali da učine nijedno krivično delo iz zločinačkog plana.<sup>45</sup>

b) Sasvim suprotno mišljenje nalazimo kod grupe autora koji kažu, da se za radnje organizatora, koje se kada je u pitanju njegova krivična odgovornost, sastoji u organizovanju mreže preprodavaca i posrednika moraju vezati i radnje članova mreže. Drugim rečima, organizator mreže preprodavaca krivično je odgovoran samo ukoliko je „bar u jednom navratu izvršeno krivično delo iz stava 1”,<sup>46</sup> što ukazuje na mišljenje, da se radi o saučesništvu kao samostalnom krivičnom delu.

3) Ne ulazeći u razloge za i protiv jednog, drugog ili trećeg stava, sa teorijskog gledišta nalazimo da je prvo potrebno izvršiti jezičko tumačenje ovog kvalifikovanog oblika krivičnog dela u pitanju. Zakonski tekst inkriminacije glasi: „Ili je učinilac ovog dela organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika”.

4) Prema našem mišljenju, ovaj vid kvalifikovanog oblika iz čl. 246. st. 3, nije ni organizovanje zločinačkog udruženja kao oblik saučesništva, niti se radi o saučesništvu propisanom kao samostalno krivično delo organizovanja. Radi se

---

44 D. Atanacković, *ibid*, str. 325-326.

45 *Ibid*, str. 326.

46 N.Srzentić, A. Stajić i dr, *ibid*, str. 246.

upravo samo o kvalifikatornoj okolnosti, koja delo – iz st. 1. čl. 245. KZJ – čini osobito društveno opasnim. Organizator mreže preprodavaca ili posrednika, uz postojanje uslova – da je izvršenju krivičnog dela iz osnovnog oblika stava 1, prethodila već formirana mreža, odgovara kao učinilac kvalifikovanog oblika, a ne po pravilima o saučesništvu, ili saučesništvu kao samostalnom krivičnom delu.

Saglasno prilikama, na ilegalnom tržištu droge – kod obe kvalifikatorne okolnosti – propisani su i inkriminirani labavi odnosi udruživanja i sa manjim brojem članova. Zbog velike društvene opasnosti, i ovi u poređenju sa bandama, komplotima ili drugim vrstama zločinačkih udruženja, najblaža su forma udruživanja, ali društveno vrlo opasne. Za njihove izvršioce u cilju preventivnog delovanja i samom zaprećenom kaznom, opravdava se naše zakonodavno rešenje<sup>47</sup>.

5) Organizovanje mreže preprodavaca ili posrednika kao elementa – kvalifikatorne okolnosti, znači da se delo iz čl. 245. st. 1. KZJ vrši od strane organizatora stvorene zajednice, koja mora brojati najmanje dva lica. Govoreći o pojmu mreže, neki autori kažu, da se pod tim pojmom podrazumeva postojanje većeg broja lica, raspoređenih na raznim mestima, preko kojih učinilac prodaje drogu, ili koji posreduju u kupovini ili prodaji, što podrazumeva čvršću vezu između organizatora i članova.<sup>48</sup> Drugo mišljenje ide za tim, da organizovana mreža preprodavaca ili posrednika: „pretpostavlja relativno čvrstu povezanost između učinioca, s jedne, i preprodavaca ili posrednika, s druge strane, u izvršenju krivičnog dela”.<sup>49</sup>

Pored krivičnog dela iz čl. 246. st. 3. KZ, i krivično delo nedozvoljene trgovine, iz čl. 243. st. 4. KZ RS ima kvalifikovani oblik, koji se sastoji od organizovanja mreže preprodavaca ili posrednika za vršenje nekog od osnovnih oblika dela. Dakle, i kod nedozvoljene trgovine, organizovanje mreže preprodavaca ili posrednika je kvalifikatorna okolnost, što se navodi i od strane Lj. Lazarevića, koji kaže, da je reč o posebnoj okolnosti izvršenja dela koja mora biti obuhvaćena umišljajem organizatora.<sup>50</sup>

Ne može se uzeti da postoji organizovana mreža preprodavca ili posrednika kada „svako od njih postupa protivpravno u svoje ime i za svoju korist”<sup>51</sup>. Ako više dilera droge od jednog lica kupuje drogu radi prodaje za svoj račun ili svoju korist, onda oni nisu članovi organizovane mreže. Članovi organizovane mreže su lica koja dobijaju drogu od organizatora da je pod njegovim uslovima – ceni prodaju za njegov račun, a on im za to daje naknadu. Članovi nisu samostalni u nabavci i prodaji droge, već rade za organizatora.

---

47 Vidi više u knjizi D. Nikolić, Narkomanija, zločin ili kazna, Srpsko udruženje za krivično pravo, Beograd, 2001, str. 262-276.

48 Lj. Lazarević, ibid, str. 245.

49 N. Srzentić, A. Stajic i dr, ibid, str. 753.

50 Lj. Lazarević, ibid, str. 507.

51 Ljilja Lazarević, Komentar Krivičnog zakonika RS, Savremena administracija, Beograd, 2006, str. 647.



Kada je u pitanju broj članova mreže, naše mišljenje je da moraju pored organizatora postojati i još bar dva preprodavca ili posrednika, da bi se moglo govoriti o organizovanoj mreži.<sup>52</sup>

Za postojanje ove kvalifikatorne okolnosti, nije nužno da se preprodavci ili posrednici prepoznaju između sebe, već je dovoljno da među njima, preko organizatora, postoji jedinstveni dogovor. Dovoljno je, dakle, da se radi o poznatom i priznatom organizatoru mreže. Čvršća povezanost mreže, o kojoj smo govorili, ostvaruje se u vezi organizatora, s jedne, i članova mreže, s druge strane, u izvršenju dela.

6) Iz svega izloženog možemo zaključiti, da će organizator mreže preprodavca ili posrednika odgovarati za kvalifikovani oblik krivičnog dela, iz čl. 245. st. 2. u vezi st. 1, ako je organizovanje bilo obuhvaćeno njegovim umišljajem, dakle, svešću i htenjem, i ako je u vreme izvršenja dela, iz čl. 246. st. 3, „mreža” već bila formirana – organizovana.

Preprodavci ili posrednici kao članovi organizovane mreže odgovaraće za izvršenje odgovarajućeg vida osnovnog oblika iz čl. 246. st. 3. To što su pristupili organizovanoj mreži, za njih može biti otežavajuća okolnost, koja će biti cenjena prilikom odmeravanja i individualizacije kazne ako su znali za njeno postojanje.

## **6. Organizovana kriminalna grupa**

Krivičnim zakonikom iz 2006. god. u člana 122. stav 22. pod navedenim pojmom podrazumeva se: „organizovana kriminalna grupa je grupa koju čini najmanje tri lica koja su se udružila radi vršenja krivičnih dela“.

Izmenama iz septembra 2009. god. pojam „organizovane kriminalne grupe“ glasi: „organizovana kriminalna grupa je grupa od 3 ili više članova koja postoji određeno vreme i deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela, za koja je propisana kazna zatvora od 4 god., ili teža kazna, radi neposrednog ili posrednog sticanja finansijske ili druge koristi“.

Na identičan način organizovana kriminalna grupa pojmovno je određena i u članu 3. Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela.

Nameće se potreba komparacije pojma „grupe“ i pojma „organizovane kriminalne grupe“ radi utvrđivanja sličnosti i razlika, kao i eventualnog otkrivanja zakonodavnih motiva za zakonsko određivanje ovih pojmova.

Obe kvalifikatorne okolnosti: „grupa“ i „organizovana kriminalna grupa“ imaju zajedničke elemente i to da postoji: a) postojanje najmanje tri lica i da se b) povezanost, odnosno sporazumno delovanje za vršenje krivičnih dela.

---

52 D. Nikolić, *ibid*, str. 275.



Kod pojma grupe zakon kaže da su lica „povezana“ radi vršenja krivičnih dela, a kod organizovane kriminalne grupe da oni „deluju sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela“. Razliku između povezivanja i sporazuma treba tražiti u verovatnoj želji zakonodavca da kod organizovane kriminalne grupe naglasi čvršću, jasniju, detaljniju, odgovorniju vrstu udruživanja radi vršenja kriminalne delatnosti od grupe. Grupa je određena pridevom povezani što pojmovno znači nešto labavije odnose među njenim članovima.

Kod grupe se traži povezanost koja je vremenski neodređena i može biti radi trajnog ili radi povremenog vršenja krivičnih dela, ali ne i samo radi izvršenja jednog krivičnog dela.

Organizovana kriminalna grupa može pak biti sporazum tri ili više lica u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela. Organizovana kriminalna grupa dakle, može biti formirana i za izvršenje samo jednog krivičnog dela, recimo, kupovinu ili prodaju 30 kg heroína ili kokaina, ili izvršenje nekog drugog teškog imovinskog krivičnog dela.

Kod organizovane kriminalne grupe uslov za njeno postojanje je da ista „postoji određeno vreme“. Ovaj element je potpuno nejasan jer označavanje dužine vremena od osnivanja do izvršenja krivičnog dela iz člana 246. KZ je dato kao „određeno vreme“. Koliko se to vremena ima podrazumevati pod pojmom „određeno vreme“ je nepoznanica i u praksi i u teoriji. Da li je zakonodavac hteo da eliminiše mogućnost da se ad hoc udruživanje najmanje tri lica može smatrati organizovanom kriminalnom grupom ili nešto drugo, za sada je nepoznanica. No, ovaj element je neopravdano unet i on ne pomaže razgraničenju pojmova „grupe“ od pojma „organizovane kriminalne grupe“. Naime, i grupa kao povezanost tri i više lica za trajno ili povremeno vršenje krivičnih dela podrazumeva neki vremenski period postojanja pre početka vršenja krivičnih dela. To je jednostavno tako i na to ukazuje logika.

Krivično delo iz člana 246. stav 1. ne može se izvršiti tako što će se tri lica koja do tada nisu udružena dogovoriti hajde sad odmah da izvršimo prodaju droge koju prethodno treba da kupe, te podeliti uloge i odmah preći u realizaciju. Potrebno je osmisliti vršenje radnji svakog člana ponaosob i zajedničku delatnost ugovoriti i dogovoriti pojedinačne uloge, kao i ulogu kordinatora. Opojna droga se ne kupuje u prodavnici, pa se članovi međusobno moraju uveriti u lojalnost, ali i sigurnost prodavca od koga nameravaju da kupe drogu da taj prodavac čim uzme novac i preda drogu neće obavestiti policiju kome je i kako prodao drogu i kako je kupac prenosi (što je čest slučaj), „kupujući“ tako za sebe povlašćen položaj kod organa otkrivanja.

Pod pojmom „određeno vreme“ treba podrazumevati vreme potrebno za ozbiljno formiranje grupe i ozbiljno planiranje delatnosti grupe – osmišljavanje vršenja krivičnih dela za koje je potrebno sigurno na desetine dana. No, koliko će to vremena biti faktičko je pitanje. Svakako da ako organizovanu kriminalnu grupu za vršenje narko kriminaliteta formiraju (osnivaju, dogovaraju) lica koja pre toga

nisu vršila ovakva krivična dela nemaju izvore za kupovinu i veze za dalju prodaju droge i nemaju nikakvog iskustva ili saznanja iz ove vrste kriminaliteta da istima treba dosta vremena od prvih dogovora do realizacije.

Ako se radi o organizovanoj kriminalnoj grupi koju sporazumno formiraju članovi koji su se recimo upoznali na izdržavanju višegodišnjih kazni zatvora zbog ove vrste krivičnih dela, koji su pre toga imali ili još uvek imaju svoje grupe, ili su radili individualno, pa sada na slobodi hoće da stvore novu organizovanu kriminalnu grupu, onda to može biti vrlo kratko vreme. Određeno vreme bi bilo vreme od sporazuma o delatnosti kriminalne grupe, tj. organizovanju, podeli uloga članova, dogovaranju izvora finansiranja kriminalne delatnosti, načina izvršenja, načina podele dobiti itd. do realizacije.

Težina propisanih kazni ukazuje da ovakvo zakonodavno rešenje ne vodi jednakosti građana pred zakonom i ne obezbeđuje potreban nivo ostvarenja načela zakonitosti.

Između pojma „povezanost“ i „sporazumnog delovanja“ članova ovih zločinačkih udruženja i nema neke ozbiljne razlike. Možda, ali samo možda je zakonodavac mislio da je delovanje grupe na osnovu sporazuma nešto čvršći oblik udruživanja, jači stepen povezanosti i odgovornosti planiranja među članovima itd. No, taj veći stepen organizovanosti je mogao biti naglašen tako što je moglo biti traženo da organizovana kriminalna grupa ima zločinački plan sa utvrđenim ulogama svakog pojedinca u vršenju krivičnih dela i podeli dobiti ostvarene zajedničkom kriminalnom delatnošću. Čini se da mogućnost da organizovana kriminalna grupa može biti udruživanje tri ili više lica... koja „deluju sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela“ donekle negira uverenje da se radi o ozbiljnom organizovanju sa međusobno utvrđenim poverenjem članova.

Naime, iako nije nemoguće teško je zamisliti takvu organizovanost za vršenje samo jednog krivičnog dela. Ne bi nas čudilo da je ovakvo rešenje uneto u pojam organizovane kriminalne grupe radi jednokratne upotrebe.

Određivanjem da se o organizovanoj kriminalnoj grupi može raditi samo kada je reč o sporazumnom delovanju za vršenje krivičnih dela za koje je propisana kazna zatvora od 4 god. ili teža, je jedina prava i potrebna razlika kod ove dve kvalifikatorne okolnosti.

Kad kompariramo ove dve kvalifikatorne okolnosti dolazimo do zaključka da između njihovih pojmova u stvari nema neke bitne razlike, izuzev nemogućnosti da se organizovana kriminalna grupa formira za vršenje krivičnih dela sa propisanom kaznom zatvora u posebnom maksimumu do 4 godine. Sve druge razlike nisu suštinske.

Mišljenja smo da krivično delo iz člana 246. za kvalifikatorne oblike treba u stavu 3. da ima umesto grupe, da je delo izvršeno od „strane više lica“. Takođe smo mišljenja da su posebni minimumi propisanih kazni za osnovni oblik i za kvalifikatorne oblike.

ifikovani oblik bez mogućnosti ublažavanja previsoko odmereni i da kao takvi pre liče na odmazdu, nego na ostvarivanje generalne i specijalne prevencije prema izvršiocima krivičnog dela iz člana 246. KZ. Samo represivni karakter kazne je karakteristika nekih prošlih vremena i nedemokratskih i nehumanih društava. Pojedinaac najčešće ulazi u vršenje kriminala u očekivanju da ga sa zamišljenim i preduzetim oprezom neće otkriti. Zaprećena kazna jeste opomena i služi preventivno suzbijanju kriminala, ali se ne sme zanemariti i humana uloga društva i davanje prava svakom učiniocu krivičnog dela da se vrati normalnom življenju i izlasku iz sveta kriminala.

Svaki praktičar koji se nebrojano puta susreo sa izvršiocima ovih krivičnih dela koji porodično, obrazovno i karakterno ne bi trebalo da budu izvršioci ovih krivičnih dela, kao ni bilo koje druge vrste kriminaliteta nailazio je na lakovernost i loše imovno stanje istih, te njihov motiv pribavljanja imovinske koristi, pa imamo veliki broj takvih lica koje bi uslovno mogli nazvati izvršiocima iz „ekonomske nužde“. Država mora stvoriti uslove mogućnosti pristojnog života od poštenog rada, pa kada to stvori, onda posezati za rigorozno propisanim i odmerenim kaznama za ova lica.

Mišljenja smo da bez obzira na uvođenje kvalifikatorne okolnosti „grupa“ i „organizovana kriminalna grupa“ između njih nema nekih bitnih razlika, pa je moguće da se na ovaj način zakonom posredno uvodi diskreciono pravo Posebnom odeljenju Višeg suda u Beogradu da bira koje će konkretno slučajeve izvršenih krivičnih dela od strane 3 i više lica proglasiti da su izvršena od strane organizovane kriminalne grupe. Naime, za sva krivična dela iz člana 246. KZ izvršena od strane organizovane kriminalne grupe stvarno je nadležan Viši sud u Beogradu – Posebno odeljenje, a za ista ova krivična dela izvršena od strane grupe Viši sudovi prema mesnoj nadležnosti.

**Dr Danilo L. NIKOLIĆ,**  
**Advokat u Nišu**

**QUALIFIED FORMS OF UNLAWFUL PRODUCTION, KEEPING AND  
CIRCULATION OF NARCOTICS (PARAGRAPH 246 OF THE  
CRIMINAL CODE OF REPUBLIC OF SERBIA)**

*In this paper, the problems of new qualifying circumstances in the act of crime of illicit production and trafficking of narcotic drugs from the Article 246 of the Criminal Code are given. Namely, due to the changes in the Criminal Code in September 2009, new qualifying circumstances were introduced for the basic forms of the act of crime from the Article 246, Paragraph 1 of the Criminal Code and Item „group“ and „organized criminal groups“. The term of the qualifying circumstances is determined in the Article 112 of the Criminal Code as the „Expression meaning“. Beside determining meanings of these expressions, the Regulations from the Article 112 of the Criminal Code, which are actually of the interpretative character, are neither clear enough nor precise, and that is the reason we meet with different interpretations and applications of these two qualifying circumstances in practice.*

*Beside the difficulty of precisely defining the terms „group“ and „organized criminal groups“, the other thing that brings confusion and difficulties is similarity in defining, i.e. identical definition of their basic meaning. Thus, it turns out that the difference between „group“ and „organized criminal groups“ is only in the fact that „organized criminal groups“ only refers to the act of crime with the prescribed prison punishment of at least four years. If for the criminal act, from the Article 246, Paragraph 1 of the Criminal Code, the prescribed punishment is over four years, the question arises as to whether is it possible to commit this crime in group as prescribed in the Article 246, Paragraph 3 of the Criminal Code.*

*In this paper, regarding that the term „group“ is introduced for the first time in the Criminal Code of the Republic of Serbia, all elements of these qualifying circumstances have been analyzed both from the theoretical and the practical aspect. This is a pioneering project, concerning that there are still no papers dealing with this topic. Court practice is also pioneering, so the critical analysis of only a few existing Court decisions was done. The qualifying circumstances of the act of crime „many individuals“, „organized chains of dealers and intermediaries“ and „organized criminal groups“ from the Article 246 of the Criminal Code were also analyzed.*

*Beside the examples of the court practice, in order to clarify the elements*

*of the qualifying circumstances, the hypothetical examples were given. The comparison of elements of all qualifying circumstances was done through comparing their elements and their similarities and differences both from the theoretical and the practical aspect.*

*The concept of the paper is to, starting from the theoretical approach to the organized acts of crime, help those who theoretically and practically deal with the analysis or application of Regulations of the act of crime of the illicit production and trafficking of narcotic drugs from the Article 246 of the Criminal Code. The purpose of this paper is also to avoid unprofessional interpretations of the GROUP, that it always exists when three persons are accused, regardless to the fulfillment of other elements of some of the qualifying circumstances.*

**Key words:** *Criminal Code of the Republic of Serbia; qualifying circumstances; act of crime of illicit production and trafficking of narcotic drugs; group; organized criminal group; Court practice.*

**Dr Zoran STEVANOVIĆ,**  
**Institut za kriminološka i sociološka**  
**istraživanja u Beogradu**  
**Jasmina IGRAČKI,**  
**student master studija Kriminalističko-**  
**policijske akademije u Beogradu**

**Orginalni naučni rad**  
**UDK: 343.238/241**  
**Primljeno: 15. septembra 2011. god.**

## **DUŽINA ZATVORSKE KAZNE I RECIDIVIZAM**

*U radu je razmatrana problematika dugih kazni zatvora i njihov uticaj na recidivizam. Danas je recidivizam postao ozbiljan problem, jer se kreće i do 80% u velikom broju zemalja. U uslovima enormnog povećanja zatvorenika, zatvorski sistemi pokazuju ozbiljne probleme u očuvanju bezbednosti, kako zatvorenika tako i zatvorskog osoblja, u poštovanju ljudskih prava zatvorenika, u efikasnom sprovođenju tretmanskih programa i sl. Tendencija širenja kriminaliteta izaziva, često, neracionalnu reakciju države i društva i često se pribegava sve oštrijem kaznenoj politici, gde se zona inkriminisanog ponašanja proširuje a visina kazni zatvora se povećava. Na taj način se ulazi u tzv. „penalni populizam“, smatrajući da će na taj način da se smanji kriminal i recidivizam. Rezultati istraživanja pokazuju da sama kazna zatvora i dužina kazne zatvora ne utiču bitno na smanjenje kriminalnog recidivizma. Tako su Gendreau, Goggin i Cullen (1999) sprovedli 50 istraživanja u kojima su ispitali odnos dužine zatvorske kazne i stope povrata po izdržanoj kazni. Studijom je obuhvaćeno 300.000 zatvorenika koji su bili na izdržavanju kazne. Rezultati su pokazali da zatvorenici koji su izdržavali duže kazne, imaju blago povećan kriminalni recidivizam 2-3%, što je u suprotnosti s očekivanjima i teoretičara i praktičara da će duže zatvorske kazne u većem stepenu odvrćati zatvorenike od ponovnog vršenja krivičnih dela. Duge kazne zatvora ostavljaju znatno veće posledice na*

*zatvorenika u socijalnoj, mentalnoj, fizičkoj i psihološkoj sferi, koje se posebno manifestuju posle izlaska iz zatvora. Zato se naučnici i praktičari zalažu za krajnje restriktivno izricanje dugih kazni zatvora i rešenje vide u alternativnim i vaninstitucionalnim kaznama i merama, gde je to moguće.*

**Ključne reči: kriminalitet, kazna zatvora, recidivizam, alternativne sankcije, penalni populizam, posledice zatvora.**

## 1. Uvod

Kriminalitet je pojava sa negativnim društvenim predznakom, koja ugrožava osnovne vrednosti društvene zajednice, njeno funkcionisanje i organizaciju, utiče na bezbednost građana, nagrizava moral društva i direktno ugrožava ekonomsku moć države. Suočeno sa porastom kriminaliteta i novim oblicima krivičnih dela, moderno društvo ima vrlo ograničene mogućnosti za reakcije. Kad preventivne mere nemaju rezultat, preostaje primena represivnih mera i krivičnih sankcija, odnosno tradicionalnog sistema kazni u kojem su zatvorske i novčane kazne glavne krivične sankcije.

Društvena reakcija na kriminalitet i njegovo suzbijanje trajni je izazov za sve društvene subjekte (za naučnike, praktičare i političare). Poseban su izazov pitanja specijalne prevencije, tj. prevencije recidiva učinilaca krivičnih dela. Prevencija recidiva nadilazi uske okvire kaznene politike i zahteva široku društvenu akciju, počev od stabilizacije i očuvanja porodice delinkventa, njegovo obrazovanje i osposobljavanje za određene poslove, uključivanje u lokalnu zajednicu i preduzimanje svih drugih mera u rehabilitaciji i reintegraciji u životnu sredinu. Osim toga, recidivizam nužno nameće pitanje efikasnosti prethodno izrečene sankcije, posebno ako je reč o kazni zatvora. Danas je na globalnom nivou recidivizam postao ozbiljan problem, jer se kreće i do 80% u velikom broju zemalja. U uslovima enormnog povećanja zatvorenika, zatvorski sistemi pokazuju ozbiljne probleme u očuvanju bezbednosti, kako zatvorenika tako i zatvorskog osoblja, u poštovanju ljudskih prava zatvorenika, u efikasnom sprovođenju tretmanskih programa i sl. Tendencija širenja kriminaliteta izaziva, često, neracionalnu reakciju države i društva i često se pribegava sve oštrijoj kaznenoj politici, gde se zona inkriminisanog ponašanja proširuje, a visina kazni zatvora se povećava. Na traj način se ulazi u tzv. „penalni populizam“, smatrajući da će na taj način da se smanje kriminal i recidivizam. Često se u teorijskim krugovima postavlja pitanje zašto se toliko koristi kazna lišenja slobode, kada ona treba da bude krajnja mera i treba da se primenjuje uglavnom za učinioce ozbiljnih krivičnih dela i recidiviste, a ne kao opšte rešenje



za problem kriminaliteta u državi. Samo mali broj zemalja uspeva da odoli penalnom populizmu, odnosno da zadrži imunitet u odnosu na njega (Pratt, 2007).<sup>1</sup>

Prema podacima, sve su brojniji zatvorenici sa dugim i veoma dugim kaznama zatvora (doživotne kazne zatvora, kumulativno zbrajanje kazni i po više desetina godina, kazne zatvora do 40 godina i sl.). Osuda kriminalca na dugotrajan boravak u zatvoru, uverava građane da će biti bezbedni i da neće biti u situaciji da se sretnu sa prestupnikom, a političare da su odlučni u borbi protiv kriminala. Ne retko, političari pribegavaju merama pooštavanja kaznene politike kako bi se predstavili biračima kao odlučni u borbi protiv kriminala. Polazeći od obima i visine izricanja kazne zatvora, s jedne strane, i trenda povećanja kriminaliteta i recidivizma, s druge strane, nameće se pitanje: da li i u kom obimu utiče visina izrečene kazne zatvora na recidivizam? Očekivano je da povećanje visine kazne smanjuje recidivizam, jer kazna treba da ima i odvraćajuću funkciju na delinkvente da ne čine nova krivična dela.

## **2. Da li i u kom stepenu dužina zatvorske kazne utiče na recidivizam**

Smanjenje ukupnog kriminala, a posebno njegovih teških oblika, već godinama je izazov za mnoga savremena društva. Do druge polovine sedamdesetih godina u SAD-u, a i većini zapadnoevropskih zemalja prevladavao je tretmanski i resocijalizacijski pristup, koji je stavljao naglasak na učinioca krivičnog dela. U okviru tog pristupa posebna pažnja je posvećivana osobinama ličnosti delinkventa i od toga je, u mnogome, zavisila visina i vrsta kazne koja je izricana, vreme provedeno u zatvoru, način izvršenja kazni, kao i primena određenih tretmana prilagođenih pojedincu. Radikalna zaokret u kaznenoj politici i praksi usledio je nakon što je Robert Martison (1974) objavio preglednu studiju o rezultatima zatvorske kazne koja je obuhvatala različite tretmanske programe u poređenju sa standardnim postupcima izvršavanja kazne zatvora koji su se temeljili samo na izricanju presude, visini kazne, zatvaranju i kažnjavanju.

Glavni zaključak Martinsonove studije bio je da su tretmanski programi u izvršavanju kazne podjednako neuspešni u sprečavanju kriminalnog povrata kao i „obična“ zatvorska kazna. Percepcija neuspeha tretmanskog pristupa u kažnjavanju dovela je do promene politike i prakse kažnjavanja tako da se u prvi plan stavlja vrsta učinjenog krivičnog dela i njegova društvena opasnost, stepen krivice koji je vezan za krivično delo, tako da kazna ponajprije treba da odgovara stepenu krivice – cilj toga je generalna prevencija, pri čemu se gotovo u celosti zapostavlja ličnost učinioca krivičnog dela. Kao posledica takvog stava, izriču se jako visoke kazne zatvora, ne vodeći računa o ličnosti delinkventa, njegovom socijalnom statusu i

---

1 Zemlje koje u svojoj politici kažnjavanja odolevaju populističkim rešenjima su: Kanada, Nemačka i Finska.

posledicama koje zatvor može da prouzrokuje. Na taj način je u celosti napušteno načelo resocijalizacije i individualizacije kazne zatvora, što je poslednjih godina dovelo do višestrukog povećanja zatvoreničke populacije. I pored sumnje u efekte tretmana, koje su saopštene i u istraživanjima Martisona, nema posebno dobre alternative koja bi tretmanske (korekcione) programe zamenila, osim vraćanja na retributivni sistem.

Teoretičari i praktičari često postavljaju pitanje kakav uticaj ima dužina kazne zatvora na menjanje ponašanja prestupnika i da li ona utiče na smanjenje recidivizma. U stvari, da li duže i strožije kazne zatvora smanjuju ili povećavaju stepen povrata. Očekivano je da duže kazne, duži boravak u zatvoru, smanjuju recidivizam. Ta pretpostavka se zasniva na pretpostavci da u procesu dužeg boravka u zatvoru duže traju i korekcionni programi, pa samim tim ima veće šanse da se izvrši korekcija ponašanja delinkventa. Da li je to tako? Gledišta oko ovog pitanja su podeljena, pa tako zagovornici duže kazne zatvora ističu potrebu za energičnim obračunom sa kriminalom, a kažnjavanje prestupnika dugim kaznama upozorava sve potencijalne prestupnike da je država odlučna u borbi protiv kriminala i zaštititi opšte bezbednosti društva. Zagovornici blažeg kažnjavanja – izricanja kraćih zatvorskih kazni, ističu argument da duže zatvorske kazne neće smanjiti, ali mogu da povećaju, stopu recidivizma. Zagovornici duže kazne zatvora navode tri razloga koji će smanjiti stopu kriminala (Blumstein, Koen i Nagin): prestupnik ne može da čini krivična dela i da ugrožava društvene vrednosti dok je zatvoru (onesposobljavanje); dug period izdržavanja kazne, posle puštanja na slobodu, obeshrabruje prestupnika u vršenju novog krivičnog dela (specifično odvracanje); svest o dugoj kazni obeshrabruje potencijalne prestupnike da čine krivična dela (opšte odvracanje). Za razliku od njih, zagovornici kraće kazne zatvora tvrde sledeće: izvesnost kažnjavanja je važnija od trajanja kazne zatvora u odvracanju prestupnika od novog krivičnog dela; mnogi počinioci čine krivična dela zbog fizičke zavisnosti, ili ograničenog životnog izbora, a kroz realizaciju korekcionnih programa prestupnik može da se osposobi za normalan život u zajednici; zatvor je škola za kriminalce, a oni koji su dugo u zatvoru postaju sofisticirani i opredeljeni za kriminalno ponašanje (Branhama, 1992). Možda je umereno gledanje na ovaj problem i najprihvatljivije. Naime, efekti zatvorske kazne i njihova dužina mogu da utiču na smanjenje stope recidivizma, ali mogu i da utiču na povećanje recidivizma. Postoje brojni faktori koji mogu da utiču i na jedne i na druge rezultate (ličnost prestupnika, stepen kriminalne inficiranosti zatvorske sredine, osposobljenost i profesionalnost osoblja zatvora, nivo kvaliteta korekcionnih programa, stepen porodične kohezivnosti, motivisanost osuđenika za menjanje svog ponašanja i sl.).

Cusson i Pinsonneault (1986) ukazuju na to da kazna proizvodi najmanje četiri vrste pozitivnih reakcija kod osuđenika: povećava stepen verovatnoće da osuđenik neće učiniti novo krivično delo, kao reakcija na postojeću kaznu, izaziva

nelagodnost u periodu adaptacije na zatvorske uslove, to se naročito odnosi na starije osuđenike, postaje svestan težine učinjenog dela, a posebno visine kazne na koju je osuđen, i kazna izaziva strah. S druge strane, negativan uticaj lišavanja slobode je takođe primetan. Clemmer (1940) ističe da u toku izdržavanja kazne zatvora osuđenici uče norme antisocijalne subkulture od drugih zatvorenika (*prisonisation*). Dakle, što duže počinioci borave u zatvoru, to je veći njihov stepen „prizonizacije“, tako da je veća verovatnoća za recidivizmom. Treba napomenuti da duge zatvorske kazne trajno izoluju osuđenika iz socijalne sredine, kidaju se društvene veze u porodici, na radnom mestu, u mikro socijalnoj sredini, gubi se moć i osećaj za interpersonalne odnose, a to su sve latentni faktori koji dovode do prestupničkog – kriminalnog ponašanja. Realno, duge kazne zatvora utiču na recidivizam. Ipak, stepen „prizonizacije“ i slabljenje tradicionalnih društvenih i socijalnih veza, kao posledica dugog boravka u zatvoru, ne mogu se uvek povezivati sa recidivizmom.

Rezultati istraživanja pokazuju da sama kazna zatvora i njena visina nije efikasna u pogledu smanjenja kriminalnog recidivizma. Tako su Gendreau, Goggin i Cullen (1999) sprovedli 50 istraživanja u kojima su ispitivali odnos dužine zatvorske kazne i stope povrata po izdržanoj kazni. Studijom je obuhvaćeno 300.000 zatvorenika koji su bili na izdržavanju kazne. Rezultati su pokazali da zatvorenici koji su izdržavali duže kazne, imaju blago povećan kriminalni recidivizam 2-3%, što je u suprotnosti sa očekivanjima i teoretičara i praktičara, da će duže zatvorske kazne u većem stepenu odvrćati zatvorenike od ponovnog vršenja krivičnih dela. S druge strane, mnogobrojna istraživanja efikasnosti korekcionih programa u toku izvršenja kazne zatvora, ukazuju na delimično smanjenje stope kriminalnog povrata po izlasku na slobodu, što je ipak ohrabrujuće. McGuire (2000) navodi da je u razdoblju od 1985. do 2000. godine sprovedeno i objavljeno 18 metaanalitičkih pregleda literature koji obuhvataju preko 2.000 istraživanja efikasnosti tretmana, gde je konstatovano da postoji, prosečno, smanjenje recidivizma između 5 i 10 posto. Najveći procenat smanjenja recidivizma odnosi se na osuđene maloletnike. Ovi rezultati, po McGuire (2000) predstavljaju čvrste dokaze za donošenje zaključka da ima dovoljno elemenata za odbacivanje stava „da ništa nije efikasno“ u smanjenju kriminalnog recidivizma.

Kako su se u analizama pojedinih tretmanskih i korekcionih postupaka pokazale razlike u stepenu efikasnosti u smanjenju povrata, pristupilo se kvalitativnoj analizi na osnovu koje se došlo do rezultata koji ukazuju da je najbolja efikasnost onih tretmana koje karakteriše:

- teorijska zasnovanost na jasnom i dobro oblikovanom modelu o uzrocima kriminalnog ponašanja, koji je zasnovan na empirijski dobijenim podacima u psihologiji, kriminologiji i srodnim društvenim naukama
- prepoznat nivo rizika od ponovnog činjenja krivičnog dela, koji se zasniva na ispoljenom dotadašnjem ponašanju i ranijem osuđivanju, kao i drugim elementima od značaja za predikciju ponašanja

- adekvatnost korekcionog programa ličnim i kriminološkim svojstima prestupnika
- izbor metoda zasnovanih na kognitivno-bihevioralnom pristupu
- potpunost i celovitost programa i za te programe edukovano osoblje.

Istraživanja kriminogenih osobina prestupnika pokazala su da se izvršioci različitih krivičnih dela razlikuju po kriminogenim osobinama, a to je nametnulo potrebu izrade diferenciranih rehabilitacijskih i tretmanskih programa, sadržajno kompletnih, čiji način primene i trajanje treba prilagoditi pojedincu i koji će kod određenih prestupnika dovesti do smanjenja kriminalnog recidivizma po uspešnoj realizaciji takvih programa.

Za većinu prestupnika, zatvori ne smanjuju recidiv. Zalaganje za širenje upotrebe zatvora, odnosno, za izricanje kazne zatvora sa dugim trajanjem, je bez empirijske podrške. Upotreba zatvora je prevashodno izolacija delinkventa iz društva i kažnjavanje za učinjeno krivično delo, a manje ima za cilj njegovo rehabilitovanje i pripremu za reintegraciju u socijalnu sredinu. U prilog ovoj tvrdnji govori i činjenica da veoma mali broj zemalja ima razvijen postpenalni tretman i ozbiljno bavljenje delinkventom posle izdržane kazne zatvora. To stanje pogoršava i ekonomska kriza država i društva u celini, jer postpenalni tretman zahteva ozbiljna sredstva koja, po pravilu, nedostaju. Pooštavanje kažnjavanja i izricanje dužih kazni zatvora neminovno poskupljuje rad svih institucija u procesu istrage, osude i izvršenja kazne zatvora. Zato je veoma bitno da se sačini analiza šta donosi pooštavanje kaznene politike i kakve efekte ima na rast, odnosno, pad kriminaliteta i recidivizam. Prema iznetim rezultatima istraživanja može se zaključiti da visina kazne zatvora ne smanjuje recidivizam, naprotiv, u većini slučajeva, čak ga i povećava. Druge preventivne mere, kao što su socijalna kontrola, edukacija, razni oblici savetovanja i terapije ostvaruju bolje rezultate u prevenciji kriminaliteta od strogih kazni.

Gottfredson i saradnici (1973) su ispitivali 104.182 zatvorenika razvrstanih u 14 kategorija krivičnih dela,<sup>2</sup> sa različitim visinama kazne zatvora. Rezultati su pokazali da su osuđenici sa dužim kaznama zatvora, za vreme trajanja uslovnog otpusta, češće ponovo vršili krivična dela od osuđenika koji su manje proveli u zatvoru. Stepem povezanosti između dužine provedenog vremena u zatvoru i recidivizma varira u različitim kategorijama osuđenika prema vrsti krivičnog dela. Za imovinu prestupnike koji su duže vreme proveli u zatvoru češće su recidivirali od one kategorije osuđenika za isto krivično delo, koji su kraće vreme proveli u zatvoru. Osuđenici koji su osuđeni za krivična dela oružane pljačke, a koji su duže vreme bili na izdržavanju kazne, stopa recidivizma je bila nešto niža od iste kategorije osuđenika koji su kraće vreme proveli u zatvoru.

Bek i Hofman (1976) su na uzoru od 1.546 odraslih osuđenika, ispitivali odnos između dužine provedenog vremena u zatvoru i recidivizma i utvrdili su da nije bilo značajnih razlika između dužine vremena provedenog u zatvoru i stope

---

2 Ispitivanje je sprovedeno u Sjedinjenim Američkim Državama.

recidivizma. Većina studija pokazuje da dužina vremena provedenog u zatvoru ne dovodi do smanjenja recidivizma, već se stopa recidivizma ili povećava ili ostaje na približno istom nivou kao i kod kategorije osuđenika koji kraće borave u zatvoru.

Orsagh i Čen (1988) testirali su teoriju o optimalnoj dužini kazne koja dovodi do smanjenja stope recidivizma. Ovi naučnici su ispitivali 1.425 prestupnika<sup>3</sup> koji su otpušteni iz zatvora. Od ukupnog uzorka, 40% je osuđeno za razbojništvo ili provale. Ovi osuđenici su praćeni tokom dve godine i dobijeni rezultati pokazuju da za osuđenike koji su osuđeni za provale i krađe, optimalno vreme boravka u zatvoru je oko 1,8 godine za odrasle osuđenike, duži boravak u zatvoru dovodi do povećanja stope recidivizma. Za celu grupu osuđenika koji su osuđeni za bilo koje delo, uključujući pljačke i provalne krađe, procenjeno optimalno vreme boravka u zatvoru je 1,2 godina. Kada je vreme provedeno u zatvoru manje od 1,2 godine, stopa recidivizma se smanjuje, a kada je bilo više od 1,2 godina, povećava se rizik od recidiva. Orsagh i Čen su zaključili da: vreme provedeno u zatvoru utiče na stope recidiva; stepen stope recidivizma varira u zavisnosti od više elemenata (uzrasta, vrste krivičnog dela, tipa zatvora i sl.)

Ako ovome dodamo i negativne efekte koje zatvor nosi sa sobom, nameće se pitanje da li savremena kaznena politika ide u dobrom pravcu. Posledice boravka u zatvoru se manifestuju u poremećajima na socijalnom, psihološkom, mentalnom, ekonomskom i drugim nivoima. Socijalne i psihološke slobode zatvorenika najviše zavise od toga kako on uspeva da živi u zatvoru, kakvi su mu interpersonalni odnosi i kakav uticaj drugi zatvorenici imaju na njega. Po pravilu, raznovrsnost tipova ličnosti zatvorenika, stepen njihovih mogućnosti za prilagođavanje zatvorskim uslovima, mentalna stanja i očuvanost pozitivnih vrednosti, pripadnosti određenim neformalnim grupama i sl., opredeljuju ambijent u kome živi osuđenik i određuju njihovo dalje i buduće ponašanje. Ukoliko je u zatvoru ambijent „inficiran“ male su mogućnosti da se promeni obrazac ponašanja u pozitivnom smislu i da se eliminišu faktori koji će dovesti do recidivizma. To je ono što utiče na osuđenikova iskustva u zatvorskom svetu i što je u literaturi poznato kao prizonizacija, koja na kraju, odlučuje kako, ako i kad, će se pojaviti. Takođe, zatvorsko okruženje nosi ozbiljan rizik dehumanizacije zatvorenika koja izaziva besperspektivnost, odbačenost od društva, stigmatizaciju i socijalnu izolaciju. Zatvorska struktura je zasnovana na samoći i separatizmu, jer je osuđenik izolovan od spoljašnjeg sveta i svega što motiviše njegovo ponašanje. Drugo, oni su u velikoj meri izolovane jedinice od drugih i pored, u većini zatvorskih sistema, zajedničkog-skupnog boravka u zatvoru. To izaziva kod osuđenika, najčešće, depresiju, nezadovoljstvo životom, osećanje panike, frustriranost, demotivaciju za životom, što se često naziva zatvorska neuroza. Ričard McCorkle (1992) utvrdio je da mladi zatvorenici starosti

---

3 Otpuštenih osuđenika iz zatvora u Severnoj Karolini.

dvadeset pet ili ispod, su, u početku, otporniji na uticaj zatvora, iako je očekivano da će biti podložniji viktimizaciji, u odnosu na starije zatvorenike.

Međutim, mlađi zatvorenici, nakon početnog šoka u zatvoru, imaju tendenciju uspješnije adaptacije, tokom vremena. (Bartol i Prešern, 1994). U studijama o efektima zatvorskog života, Filipa Zimbardo (1973) na Univerzitetu Stanford, utvrđeno je da kazna zatvora može da bude realno doživljena kao brutalna, ponižavajuća i generalno psihološki razarajuće iskustvo za mnoge pojedince. Psihološki simptomi opisani u ovim studijama ispoljavaju se, ili su direktno uzrokovale, psihoze, teške depresije, anksioznost i potpuno društveno povlačenje. Drugi veliki stresor sa kojim se zatvorenik suočava, je strah od zaraznih i neizlečivih bolesti (Bartol i Prešern, 1994). Rezultati studije ukazuju da zatvorenici reaguju različitim psihološkim mehanizmima. Dok neki smatraju svoja iskustva iz zatvora izuzetno stresnim, na drugoj krajnosti, one koje su zavisne, pasivne, i uopšte nekompetentne ličnosti mogu da pronađu u zatvorskom ambijentu pozitivno iskustvo (Bartol i Prešern, 1994). Posebno je otežavajuća okolnost, gde napomenute negativnosti zatvora dolaze do svog vrhunca, prenaseljenost zatvora i dezorganizacija funkcionisanja formalnog sistema. Takođe, emotivni poremećaji i adaptacija na zatvorske uslove su, kod većine zatvorenika, izraženi problemi u ranim fazama njihovog boravka u zatvoru, koji proizilaze iz dramatičnog poremećaja u njihovom životu zbog mnogih ograničenja i lišavanja u zatvorima (Bartol i Prešern, 1994). Neki zatvorenici mogu da se u potpunosti prilagode zatvorskom životu, i to je poznato kao „institucionalizacija“. Nju karakteriše da „zatvorenik gubi interes za spoljni svet, u zatvoru se oseća kao kod svoje kuće, gubi sposobnost da samostalno donosi odluke, i uopšte, on funkcioniše u institucionalnom kontekst“ (Bartol i Prešern).

Svakako da zatvorenik i u zatvoru ima svoje potrebe. Postoji potreba za aktivnostima koje su usmerene na lično ispunjenje. To će osuđeniku pomoći da mu vreme prođe u nekom sadržaju koji će zadovoljiti njega. Privatnost je takođe važna i ona osuđeniku pomaže da prevaziđe gužve, buku i prenatrpanost koja u zatvoru postoji. I sopstvena bezbednost je veoma bitna za odvijanje zatvorskog života, jer strah od napada, konflikta i drugih incidenata pojačava anksioznost.

Zatvorenici koji dolaze u zatvor sa dugim kaznama, moraju biti angažovani na osmišljenim i sadržajnim aktivnostima tokom dugog vremenskog perioda, kako bi im se pružio osećaj koristi, progres i napredovanje u određenim segmentima edukacije i otklonilo osećanje beznada. Mnogi zatvorenici koji dolaze u zatvor sa dugim kaznama, su skloni da budu nasilni i agresivni osuđenici, ogorčeni visinom kazne. Oni, najčešće, tu kaznu ne prihvataju i to osećanje stalno izaziva tenziju. Osećaj nepravde među zatvorenicima u kombinaciji sa preventivnim merama formalnog sistema povećava napetost i među zatvorenicima i među osobljem, što predstavlja latentnu opasnost za sukobe, uključujući i zatvorske pobune. Poželjna



strategija za zatvorske uprave bi bila da se proširuju mogućnosti za mirno izražavanje nezadovoljstva.

### 3. Zaključak

Permanentno širenje kriminala na svim nivoima društva zahteva ozbiljnu aktivnost, kako na nacionalnom, tako i međunarodnom nivou. Društvena reakcija na kriminalitet i njegovo suzbijanje trajni je izazov za sve društvene subjekte.

Prevenција kriminala i, posebno, recidiva, nadilazi usko strukovne i nacionalne okvire, jer kriminalitet ozbiljno razara društveno tkivo. Osim toga, recidivizam nužno nameće pitanje efikasnosti prethodno izrečene sankcije, posebno ako je reč o kazni zatvora. Danas je na globalnom nivou recidivizam postao ozbiljan problem, jer se kreće i do 80% u velikom broju zemalja. U uslovima enormnog povećanja zatvorenika, zatvorski sistemi pokazuju ozbiljne probleme u očuvanju bezbednosti, kako zatvorenika, tako i zatvorskog osoblja, u poštovanju ljudskih prava zatvorenika, u efikasnom sprovođenju tretmanskih programa i sl. Tendencija širenja kriminaliteta izaziva, često, neracionalnu reakciju države i društva i često se pribegava sve oštrijoj kaznenoj politici, gde se zona inkriminisanog ponašanja proširuje, a visina kazni zatvora se povećava. Na taj način se ulazi u tzv. „penalni populizam“, smatrajući da će na taj način da se smanji kriminal i recidivizam. Rezultati istraživanja pokazuju da sama kazna zatvora i dužina kazne zatvora ne utiču bitno na smanjenje kriminalnog recidivizma. Tako su Gendreau, Goggin i Cullen (1999) sprovedli 50 istraživanja u kojima su ispitivali odnos dužine zatvorske kazne i stope povrata po izdržanoj kazni. Studijom je obuhvaćeno 300.000 zatvorenika koji su bili na izdržavanju kazne. Rezultati su pokazali da zatvorenici koji su izdržavali duže kazne, imaju blago povećan kriminalni recidivizam 2-3%, što je u suprotnosti sa očekivanjima i teoretičara i praktičara da će duže zatvorske kazne u većem stepenu odvrćati zatvorenike od ponovnog vršenja krivičnih dela. Duge kazne zatvora ostavljaju znatno veće posledice na zatvorenika u socijalnoj, mentalnoj, fizičkoj i psihološkoj sferi, koje se posebno manifestuju posle izlaska iz zatvora. Zato se naučnici i praktičari zalažu za krajnje restriktivno izricanje dugih kazni zatvora i rešenje vide u alternativnim i vaninstitucionalnim kaznama i merama, gde je to moguće. Savremena tendencija iznalaženja novih mera prevencije kriminaliteta, sprovođenje vaninstitucionalnog tretmana i uvođenje alternativnih krivičnih sankcija, čini se, je pravi put na ozbiljnije suprotstavljanje kriminalitetu, a istovremeno i individualizaciji krivičnih sankcija do stepena realnog očekivanja boljih rezultata u sveukupnoj prevenciji kriminaliteta.



#### 4. Literatura

- Blumenthal, H., (1999), Life line: Lifers helping lifers swim not sink. *Let's Talk*, 24 (2).
- Bonta, J., & Gendreau, P., (1990), Reexamining the cruel and unusual punishment of prison life. In Flanagan, T. (Ed.), *Long-term imprisonment: Policy, science and correctional practice* London: Sage Publications.
- Correctional Service of Canada. (1998), *Performance report for the period ending March 31, 1998*. Ottawa: Supply and Services Canada.
- Donaldson, S., (1990), Prisons, jails, and reformatories 'On-line'. Available: <http://www.ai.mit.edu/people/ellens/SPR/docs/prison-sex.html>
- Brody, S., (2000), *How effective are penal treatments?* U: von Hirsch, A., Ashworth, A.(eds.): *Principled sentencing: readings on theory and policy*. Hart Publishing, Oxford.
- Cavadino, M., Dignan, J., (1997), *The penal system: an introduction*. Sage Publications Ltd, London.
- Duenkel, F., Snacken, S., (2001), *Prisons in Europe - actual developments and problems in East and West*. European society of criminology – first meeting, Lausanne, Switzerland.
- Junger - Tas, J. (1994): *Alternative sanctions: myth and reality*. *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol.2, No.1.
- Martinson, R., (1974), *What works? Questions and answers about prisin reform*, Public Interest.
- Mrvić, N. (2007), *Kriza zatvora, Vojnoizdavački zavod, Beograd*.
- Lopez, Rey, (1960), *Delatnost Ujedinjenih nacija na sprečavanju kriminaliteta i na polju postupanja sa izvršiocima krivičnih dela*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd.
- Milutinović, M. (1973), *Kriminologija, Savremena administracija, Beograd*.
- Konstatinović-Vilić, Kostić, M., (2006), *Penologija, SVEN, Niš*.
- Kovčo, I, (2001), *Kazna zatvora – zašto i kuda?* *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb)*, vol. 8, broj 2/2001.
- Ignjatović, Đ., (2006), *Pravo izvršenja krivičnih sankcija*, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd.
- Soković, S., (2006), *Novo kazneno zakonodavstvo i međunarodni standardi - zabrana torture, mučenja, nehumani i ponižavajući postupci kažnjavanja*, *Novo krivično zakonodavstvo: dileme i problemi u teoriji i praksi*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd.
- Žunić-Pavlović, V., (2004), *Evalvacija u resocijalizaciji*, Partenon, Beograd.
- Stakić, Đ., (1977), *Neki problemi evaluacije metoda resocijalizacije*, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3, Beograd.

- Špadijer-Džidić, Ignjatović, I., Radovanović, D., (1975), Kriterijumi merenja uspešnosti resocijalizacije maloletnih delinkvenata, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Stevanović, Z., (2005), Kako novim zakonskim rešenjima unaprediti penalni sistem, Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Stevanović, Z., (2010), Evaluacija tretmana u zatvorskom sistemu u Srbiji, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Stevanović, Z., (2009), Nove tendencije u upravljanju zatvorima, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2, Beograd.

\*

\*

\*

**Zoran Stevanović, PhD**

***Institute of Criminological and Sociological Research in Belgrade***

***Jasmina Igrački, post – graduate student***

***Academy of Criminalistics and Police Studies***

#### ***LENGTH OF PRISON SENTENCE AND RECIDIVISM***

*This paper deals with the issue of long prison sentences and their influence on recidivism. Nowadays, recidivism has become a serious problem, since it reaches up to 80% in a large number of countries. Under the conditions of an enormous increase in the number of prisoners, prison systems show serious difficulties when it comes to maintaining the security of both – prisoners as well as prison staff, respecting human rights of prisoners, efficient application of treatment programs etc. The trend of crime increase (expansion) often causes an irrational reaction of state and society, frequently leading to a more severe penal policy, which includes the expansion of the zone of incriminated behaviors and the increase in the length of prison sentences. That is how the state goes into the so called „penal populism“, attempting to decrease the rate of crime and recidivism in such manner. Research results show that the punishment of imprisonment and its duration do not have a significant impact on the decrease of criminal recidivism. Gendreau, Goggin and Cullen (1999) conducted 50 researches in which they examined the relation between the length of imprisonment and the rate of recidivism after the completion of punishment. Their study included 300 000 prisoners serving their sentences. The*

results showed that the prisoners who had been serving longer sentences showed a slight increase in criminal recidivism (2 – 3 %), which is opposite to the expectations of both – theoreticians as well as practical experts suggesting that longer prison sentences would considerably deter prisoners from repeated commission of criminal offences.

Long prison sentences produce far more serious consequences in prisoner's social, mental, physical and psychological sphere, which are particularly expressed after leaving the prison. That is the reason why scientists and practical experts insist that long prison sentences should be imposed restrictively, finding the solution in alternative and non – custodial punishments and measures whenever it is possible.

**Key words:** criminality, punishment of imprisonment, recidivism, alternative sanctions, penal populism, the consequences of imprisonment

*Prof. dr Ljubomir ČIMBUROVIĆ,  
advokat, Beograd*

*Pregledni članak*

*UDK: 343.851*

*Primljeno: 15. septembra 2011. god.*

### **ŠKOLA I OBRAZOVANJE U FUNKCIJI PREVENCIJE KRIMINALITETA**

*Ekspanzija kriminaliteta u svim oblastima zahteva efikasnu i stalnu borbu protiv aktera koji svojom kriminalnom delatnošću ugrožavaju sigurnost i stabilnost društva. Uzroci kriminaliteta su različite prirode i postoji dosta nedoumica da li su to socijalni faktori, psihički faktori ili čak biološki faktori, pa je u postupak prevencije kriminaliteta potrebno uključiti sve strukture koje imaju mogućnosti u suzbijanju kriminaliteta. Značajnu ulogu u sprečavanju devijantnih ponašanja i preduzimanju preventivnih mera ima škola i sistem obrazovanja, koja te zadatke vrši preduzimanjem raznovrsnih mera i radnji koje deluju u pravcu preventivnog delovanja na pojavu nedozvoljenog ponašanja lica u sistemu vaspitanja i obrazovanja.*

**Ključne reči: škola, obrazovanje, kriminalitet, nasilje, prevencija.**

Kriminalitet kod školske dece i maloletnika je problem svih društvenih zajednica, pri čemu se, po svom ispoljavanju, on sastoji u kršenju normi od strane mladih ljudi čija je biološka, a time i emocionalna i socijalna zrelost još u fazi razvoja.<sup>1</sup>

Oblici nedozvoljenog ponašanja u školi se manifestuju agresivnošću, nedisciplinom, bežanjem sa časova, konzumiranjem alkohola, korišćenjem opojnih droga, krađama, prostitucijom, nošenjem hladnog i vatrenog oružja i sl., što predhodi kriminalnom ponašanju šireg obima. Na ovo navodi neuspah u školi i

---

1 Krivokapić, V., Prevencija kriminaliteta, „NADE DESING“, Beograd, 2008, str. 187.

nemogućnost sticanja potrebnog znanja i obrazovanja, kao i nedostatak radnih navika usled čega dolazi do određenih smetnji u ponašanju i usmeravanju ka delatnostima sa kriminalnim elementima.

Agresivnost školske dece ispoljava se prema vršnjacima, nastavnicima, roditeljima, kao i prema licima u njihovoj okolini.

Škola, kao organizovana društvena institucija za vaspitanje i obrazovanje, predstavlja značajan faktor socijalizacije. Pored porodice, škola je takođe jedna od primarnih grupa u kojoj se formira ličnost u pozitivnom smislu.<sup>2</sup>

Njena uloga je veoma važna koliko po svojoj obrazovno vaspitnoj vrednosti, toliko i po određenoj ulozi u razvoju ličnosti. Ona izvršava svoje zadatke prenošenjem iskustva starijih generacija i normi vrednosti usvojenih od strane tih generacija.

Preko škole društvo nastoji da razvije one osobine, stavove i shvatanja koja su za društvenu sredinu prihvatljiva, ali i da spreči nepoželjne osobine i ponašanja.<sup>3</sup>

Iako su forme devijantnog ponašanja mladih različite, one su međusobno povezane. Pijanstvo, upotreba narkotika, agresivnost i delikventno ponašanje čine jednu zajedničku celinu, jer uvlačenje mladih u jednu devijantnu radnju stvara mogućnost ulaženja u drugu. Delikventno ponašanje, mada ne toliko jako, povezano je i sa narušavanjem normi psihičkog zdravlja.

O pojavama devijantnog ponašanja kod školske dece i mladih vrlo je delikatno govoriti i pre bi se valjalo zapitati, ne o posledicama, nego o uzrocima ovog značajnog društvenog problema. Zbog čega kod ove populacije dolazi do poremećaja društvenog ponašanja i zašto oni imaju želju i potrebu da krše društveno prihvatljive norme ponašanja?

Oni to najčešće rade da bi izrazili revolt prema postojećem stanju u društvu i neslaganje s nametnutim obrascima ponašanja, ali neprilike i problemi nastaju kada to čine nepromišljeno, jer kad kreativnost i pobuna protiv autoriteta ustupi mesto destrukciji ne možemo više govoriti o subkulturi ili kontrakulturi kao pobuni protiv konformizma.

U školama se danas često javlja problem nasilja, gde su učenici počinioci i žrtve. U mnogim zemljama u svetu škole više nisu bezbedno mesto, ni za učenike ni za školsko osoblje. Školsko nasilje se povećava i u razvijenim i u nerazvijenim zemljama, u seoskim i gradskim sredinama.

Nasilje među mladima u školi postalo je pitanje javnog zdravlja i predstavlja problem kojim se bavi i Svetska zdravstvena organizacija, jer, pored drugih nega-

---

2 Konstantinović-Vilić, S., i dr., *Kriminologija*, Pelikan Print, Niš, 2009, str. 374.

3 Nikolić, Z., *Prevencija kriminaliteta*, Metodika rada savetovališta za roditelje i decu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006, str. 119.

tivnih posledica koje ima, nasilje u školi stvara hronični strah kod učenika, što može biti uzrok niza psihosomatskih bolesti.<sup>4</sup>

Uzroke, povode i posledice ovakvog ponašanja treba tražiti pored škole, u porodici i društvu. Isto tako i veliki doprinos u suzbijanju i rešavanju ovih problema imaju upravo ove institucije.

Preventivno delovanje školskog i obrazovnog sistema znači intervenisanje u određenom momentu, na određeni način i određenim sredstvima, odnosno, upotrebu svih sredstava i mera koje su usmerene na sprečavanje pojavljivanja nekog od oblika kriminaliteta. Po V. Krivokapiću: „Pod prevencijom kriminaliteta podrazumevamo upotrebu svih mera i sredstava, za mobilizaciju pojedinaca, društvenih grupa, organizacija i institucija, usmerenih na sprečavanje onih pojava koje nisu u skladu sa krivičnim zakonodavstvom, a koje po svojoj suštini nanose štetu pojedincima, društvenim grupama ili društvu u celini“.

Prevencija kriminaliteta u školi obuhvata čitav niz radnji i aktivnosti koje se ne mogu obuhvatiti „jednim potezom“, već je potrebno kontinuirano delovanje svih relevantnih faktora i njihovo aktivno učešće i međusobna saradnja, kako bi se moglo preventivno delovati na mlade u cilju sprečavanja vršenja kriminalne delatnosti u školi i van nje.

Preventivno delovanje je veoma široko i ono se iskazuje na više načina i podrazumeva teorijsko i praktično bavljenje problemom nastanka kriminaliteta. Kako je cilj prevencije da spreči vršenje kriminalnih radnji, neophodno je otkriti uzroke ili uslove u kojima se one javljaju.<sup>5</sup>

- 4 SAD i Izrael su zemlje u kojima je školsko nasilje vrlo veliki problem. U SAD je tokom 1990-ih godina nasilje prema učenicima i nastavnicima u nacionalnim školama dobilo razmere epidemije (Northwest..., 1994; Osofsky, 1997). Prema podacima iz 1994. godine, u američkim srednjim školama svaki peti učenik redovno nosi sa sobom neko oružje – vatreno oružje, nož ili slično; u 12% kriminalnih prestupa u školskim zgradama počinioci su bili naoružani; polovina svih kriminalnih napada na tinejdžere dešava se u školskim zgradama, na školskom posedu ili ulici, a broj ubistava među osobama mlađim od 18 godina povećao se za 87% u periodu od 1980. do 1990. godine (Northwest..., 1994).
- 5 Uspešna prevencija ima dve dimenzije-prognozu i intervenciju. Ukoliko želimo da sprečimo pojavu kriminala u određenoj situaciji i u određenom trenutku, moramo imati prognozu, odnosno „proročanstvo“, koje će predvideti njegovo pojavljivanje. Proročanstvo se ovde naravno ne uzima u metafizičkom smislu, već pre svega u pozitivnom-naučnom smislu. To znači da u realizaciji preventivnih mera, moramo naučnim metodom da predvidimo kada, gde i kako se kriminal javlja. Ukoliko imamo saznanja o tome, sledeći korak je uspešna intervencija, kako bi se ta pojava sprečila. Međutim, ovaj zadatak nije nimalo lak. Osnovni razlog za teško „proricanje“ kriminaliteta, jeste u činjenici da ne postoji univerzalna matrica po kojoj se ovaj dešava, ili makar ta matrica nije tako jednostavna i jednosmerna. Prema tome, ostaje mogućnost da se prevencija bazira na saznanjima koja su moguća sa stanovišta proricanja. Ono što je moguće, i što je dosadašnja kriminologija dokazala, jeste da se otkriju izvesne pravilnosti u dešavanju kriminalnih radnji, pravilnosti koje nemaju karakter društvenih zakonitosti, već su problematičnog karaktera, što će reći da su manje-više verovatne. Na bazi spoznaje tih pravilnosti, definiše se i sama intervencija koja ima za cilj da spreči pojavu kriminala. Vidi: Krivokapić, V., Prevencija kriminaliteta, Policijska akademija, Beograd, 2002, str. 35.

Preventivno delovanje prema školskoj deci kao potencijalnim izvršiocima krivičnih dela najoptimalnije rezultate daje ukoliko su adekvatni uzrastu, prirodi i uslovima u kojima oni žive. Pravovremena primena sistema mera i aktivnosti usmerenih na otklanjanje svih neposrednih, objektivnih i subjektivnih uslova i okolnosti koji pogoduju nastanku i vršenju kriminalnih delatnosti treba da rezultira smanjenjem mogućih izvršioca na najmanju moguću meru. Uspeh se može postići ukoliko se opšte mere prevencije primenjuju prilikom pojave prvih kriminogenih simptoma, što se najbolje može primetiti u školskoj sredini.

Preventivne intervencije prema mladima kao potencijalnim izvršiocima krivičnih dela daju obično najoptimalnije rezultate ukoliko su adekvatne uzrastu i prirodi maloletnika i uslovima u kojima oni žive, i ako su stručno i kontinuirano vođene, jer mladi, osim izuzetno, ne ispoljavaju neposredno i racionalno „kriminalni sindrom“.<sup>6</sup>

Škola kao vaspitno obrazovna ustanova ima presudan značaj na razvoj mladih, pa je zbog toga njena uloga u formiranju ličnosti od velikog značaja. Proces vaspitanja i obrazovanja kroz koji mladi svakodnevno prolaze omogućava formiranje ličnosti u socijalnom, psihološkom i moralnom smislu.

Kako je osnovni cilj aktivnosti škole vaspitanje i obrazovanje, škola je utoliko uspešnija, ukoliko je proces moralnog, fizičkog i stručnog obrazovanja, koji ona primenjuje kod učenika, takav da kod njih stvori pozitivne sklonosti u vaspitnom smislu. U periodu adolescencije od velikog značaja je pravilno usmeravanje slobodnih aktivnosti, koje se sastoje u razvoju pozitivnih iskustava, smisla za konstruktivnu saradnju i rad, samodisciplinu, samokritičnost i odgovornost za svoje postupke, kao i razvoj ostalih pozitivnih karakteristika ličnosti. Razvoj tih osobina odnosi se na svestrano interesovanje za životne probleme, razvoj lične kulture, radnih navika i intelektualnih potencijala.<sup>7</sup>

Ako škola svojim vaspitnim procesom uspe da kod jednog dela mladih potisne eventualne negativne tendencije (sklonost ka bežanju od kuće, sklonost prema sitnim krađama, konzumiranje droge i sl.) u tom slučaju njena funkcija je ostvarena. Jedan od najvećih i najopasnijih problema među školskom decom jeste droga.

Najčešći uzroci korišćenja droga od strane mladih povezani su sa: teškoćama u školi, realizaciji nastave i nastavnog plana i programa; pritiskom vršnjaka, prijatelja ili rođaka; traženjem rešenja određenog problema u korišćenju droga; korišćenjem droga u cilju bega iz realnosti; životom u porodici u kojoj ne postoji ili je nekvalitetna komunikacija; kao i životom u porodici gde se koriste droge.

Pojavni oblici poremećaja u ponašanju u školi mogu biti: nemir, neposlušnost, nezadovoljstvo, ogorčenost, krađa, pokušaj samoubistva, neurednost, plašljivost, prekid u školovanju za neko razdoblje ili stalno, ponavljanje razreda,

---

6 Krivokapić, V., Prevencija kriminaliteta, Policijska akademija, Beograd, 2002, str. 140.

7 Ibid, str. 189.



agresivni oblici različitih vrsta i nivoa, izvesni oblici neposlušnosti prema opštim pravilima (provokativni način oblačenja i ličnog izgleda, grub i uvredljiv rečnik), nepažljivost, velika impulsivnost, nedostatak samokontrole, dosađivanje, bučnost, stvaranje nereda, ometanje rada drugih, nepromišljenost, izmene entuzijazma i razočarenje, žestoke provale gneva, neadekvatno emotivno reagovanje, uznemirenost pred neugodnim situacijama, nespretnost, nepokretnost, smanjenje radne sposobnosti, zatvorenost i povučenost, bezvoljnost itd.

Problem koji se najčešće javlja u školi, kada su u pitanju učenici s poremećajima u ponašanju, odnosi se na proces neredovnog pohađanja nastave, odnosno s izostajanjem iz škole, kraćim, dužim ili potpunim prekidom školovanja, menjanjem škola, zatim u vezi sa školskim uspehom, ponavljanjem razreda, kao i u vezi s interpersonalnim odnosima u školi.

Pogrešan ili nedovoljan rad u školi dovodi, često, do raznih oblika poremećaja u ponašanju. Nedostaci u radu škole sastoje se u preopterećenom nastavnom planu, preopterećenom radnom danu učenika, neuzimanje u obzir ličnost učenika i teškoće na koje oni nailaze kao individualne ličnosti, što pospešuje zanemarivanje njihovog socijalnog i moralnog vaspitanja. Otuda se među pojedinim učenicima javljaju razni oblici individualne neprilagođenosti, koji mogu predstavljati osnovni razlog za njihovo brže potpadanje pod uticaj negativne društvene sredine.

Škola ima veliki uticaj ne samo u odnosu na vaspitanje, već i u odnosu na moralno i kulturno uzdizanje, emocionalni i intelektualni razvoj, odnosno formiranje kompletne strukture ličnosti. U tom kontekstu, neophodno je ostvariti stalni kontakt škole sa porodicom, pre svega sa roditeljima, sa kojima treba zajednički delovati u otklanjanju bilo kojih negativnih dešavanja koja se javljaju kod mladih.

U cilju prevencije i sprečavanja nastanka negativnih pojava kod školske populacije potrebno je nastojati da se što pravilnije i uspešnije razvijaju pozitivni odnosi i crte ličnosti. U skladu s ovim zadatkom dr S. Pataki, iznosi: „Osnovna linija vaspitnog rada jeste stvaranje pozitivnih crta karaktera kod učenika. Mnogi nastavnici nemaju uspeha jer reaguju samo na propuste i pretežno se služe metodom sprečavanja i prisiljavanja, misleći da će se pozitivne crte ponašanja razviti same od sebe, kad oni „očiste korov“. To je pogrešno, takav metod se pretvara u lični dvoboj između nastavnika i pojedinih učenika, a razred je po strani kao simpatizer jedne ili druge strane.“

Uspeh procesa resocijalizacije koji se ostvaruje u školskoj sredini zavisn je i od stavova i odnosa roditelja prema školi, ličnih osobina deteta, osobina nastavnog kadra, organizacije života u školi, aktuelnog nastavnog programa i njegovog karaktera, kao i od niza drugih faktora koji utiču na školski život; odnos socijalne sredine prema školi, autoritet nastavnog kadra i njihov položaj u društvu, stanje kolskih objekata i njihove opremljenosti nastavnim sredstvima i drugo.<sup>8</sup>

---

8 Videti: Nikolić, Z., *ibid*, str. 123.

Takođe, škola na posredan ili neposredan način, može imati veliki značaj za korišćenje i upražnjavanje slobodnog vremena mladih, i uticati da to vreme provode u realizaciji pozitivnih sklonosti.

Poznato je da je škola u situaciji da može među prvima da oseti devijacije u ponašanju mladih i da blagovremenim preduzimanjem određenih mera popravi njihovo ponašanje. Škola takođe može da pruži stručnu pomoć roditeljima i da doprinese njihovom osposobljavanju za vaspitanje dece, a i dobrim postavljanjem dijagnoze da usmeri aktivnost drugih društvenih činilaca u najadekvatnijem pravcu.<sup>9</sup>

Postoje na stotine programa za prevenciju nasilja koji se u školama širom sveta primenjuju, prate, modifikuju i proveravaju.<sup>10</sup> Međutim, pored tih programa, postoji i niz drugih raznovrsnih i brojnih akcija i mera koje se preduzimaju u cilju smanjenja i predupređivanja školskog nasilja. Problem školskog nasilja se u razvijenim zemljama smatra nacionalnim problemom i rešava se ujedinjenim akcijama različitih vladinih sektora – obrazovanja, zdravlja, pravosuđa, odbrane.<sup>11</sup>

Koncept koordinacije između roditelja i zaposlenih u obrazovnim institucijama ne treba praktikovati samo kada je u pitanju prestupničko ponašanje, već i kada se kod maloletnika uoči očigledna nezainteresovanost za uključivanje u nastavni proces.<sup>12</sup> Dobrom saradnjom škole i porodice može se postići međusobno poverenje roditelja i nastavnika, upoznavanje okolnosti pod kojima učenik živi i radi, upoznavanje individualnih osobina učenika, itd. što je neobično važno za pravilnu i blagovremenu pomoć učeniku u savlađivanju svih problema i usmeravanja na pravi put koji mu neće dozvoliti da se nađe na stranputici života i otisne u vode kriminalnih delatnosti.

Kontinuirana saradnja i koordinacija škole sa specijalizovanim ustanovama, centrima za socijalni rad, organima starateljstva i sa drugim društvenim i državnim organima, posebno policijom, može dati značajne rezultate u ostvarivanju preventivnog delovanja na mlade.

---

9 Opširnije: Juhas, M., i dr., Škola kao vaspitni faktor i njena preventivna uloga i moć u sprečavanju omladinske delinkvencije (Materijal Simpozijuma o prevenciji maloletničke delinkvencije), Institut za kriminologiju, Ljubljana, 1963.

10 U SAD je 1993. godine osnovan Centar za prevenciju školskog nasilja, kao prvi nacionalni državni centar za bezbednost u Severnoj Karolini. Centar ima svoju veb - stranicu, razmenjuje informacije putem telefona i pošte, pomaže školama da razviju svoj pristup u kampanji protiv vršnjačkog zlostavljanja među učenicima i da spreče školsko nasilje. Piramida školske bezbednosti Centra za prevenciju nasilja počinje fizičkim dizajnom i tehnologijom (procena fizičke školske sredine, da bi se utvrdilo kako da se napravi plan za bezbednost), zatim, Sud u vezi sa zakonom, angažovanje službenika obezbeđenja u školi, uključivanje lokalne zajednice itd.

11 Gašić-Plavšić, S., Mere i programi za prevenciju nasilja u školi, Defektološki fakultet, Beograd, 2004, str. 5.

12 Korać, H., i dr., Prevencija kriminaliteta, Megraf, Beograd, 2010, str. 53.

Policijski službenici koji postupaju sa decom i maloletnicima preventivno delovanje ostvaruju putem permanentne saradnje sa roditeljima, usvojiocima odnosno staraocima, obrazovno-vaspitnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, javnim tužilaštvom za maloletnike, pravosudnim i organima za izvršenje zavodskih sankcija, medijima, nevladinim organizacijama, kao i drugim subjektima društvene zajednice koji se bave pravima deteta i prestupništva mladih.

Na taj način, policijski službenici uzimaju aktivno učeće i mesto multidisciplinarnog člana institucije koja daje svoj doprinos na sprečavanju svih događaja u kojima se deca i maloletnici pojavljuju kao izvršioc i krivičnih dela i prekršaja ili su oštećeni navedenim inkriminiranim radnjama.

Prema Goldštajnu (Goldstein, 1992), jednom od najpoznatijih autora programa za prevenciju nasilja, mere prevencije kriminaliteta u školama mogu se postići intervencijama, kao:

1. Intervencije usmerene na učenike – različiti oblici pomoći u učenju; grupno savetovanje; individualno savetovanje; vršnjačko savetovanje; učeće učenika u različitim školskim komisijama za bezbednost ili u savetodavnim odborima; organizovanje učeničkih patrola; programi za promenu ponašanja; obuka u interpersonalnim veštinama; obuka u savladavanju stresa; obuka u rešavanju problema; moralno vaspitanje; program razjašnjavanja vrednosti; obuka u zamenjivanju agresije; programi za pojačavanje samouvažavanja; sastavljanje kodeksa prava i odgovornosti i dr.

2. Intervencije usmerene na nastavnike – obuka u upravljanju agresijom; češći kontakti van učionice između nastavnika i učenika; grupne diskusije između uprave škole, nastavnika i učenika; manji broj učenika u odnosu na broj nastavnika; dosledna, pravedna, čvrsta disciplina; obuka u samoodbrani; individualizovana nastava; bolje upoznavanje etničkog miljea učenika; veća interakcija nastavnika sa roditeljima; obuka u snalaženju u slučaju pljačke, silovanja; uputstva o opasnim okolnostima.

3. Intervencije usmerene na školski program – kursevi o pravima; policijski kursevi; kursevi o praktičnim aspektima života odraslih; centri za učenje; različiti vidovi obrazovanja van redovne nastave i sl.

4. Intervencije usmerene na upravu škole – korišćenje obučениh pregovarača u konfliktima; jasno određivanje odgovornosti i autoriteta među upravnim osobljem; komitet za školsku bezbednost; koordinacija između školske uprave i policije; priručnik o zakonima i pravima; priručnik o školskim procedurama; pravilnik o pravima i odgovornostima; demokratizovano upravljanje školom; kursevi o ljudskim odnosima; pristupačan i „vidljiv“ direktor škole; relaksiranje od nametnutih uloga.

5. Intervencije usmerene na fizičku školsku sredinu – široko osvetljavanje; isključivanje osvetljenja; smanjivanje veličine škole; smanjivanje veličine razreda; otvaranje izolovanih prostora; povećan nadzor od strane osoblja; brzo popravljavanje oštećenja usled vandalizma; elektronska provera za otkrivanje oružja; bezbedni

koridori; instaliranje table za grafitu; instaliranje dekorativnih rešetki na prozore; označavanje školskog inventara; pregledna školska zgrada; detektori za otkrivanje uljeza u zgradi; korišćenje ličnog alarmnog sistema; i dr.

6. Intervencije usmerene na roditelje – odbor za sprečavanje izostajanja sa nastave; obuka u roditeljskim veštinama; roditelji kao gostujući predavači; roditelji kao posrednici između rada i učenja; veća zakonska odgovornost roditelja za ponašanje njihove dece; centri za porodično vaspitanje; ugovori učenika i roditelja o nenasilju i dr.

7. Intervencije usmerene na osoblje za obezbeđenje – između ostalog, angažovanje lica iz obezbeđenja da poučavaju o zakonima, za savetovanje, posete porodicama učenika i sastavljanje školskog priručnika o bezbednosti.

8. Intervencije usmerene na zajednicu – programi pomaganja, obrazovanje za sprečavanje vandalizma; omogućavanje lokalnoj zajednici da koristi prostorije škole posle časova; zajedničke proslave i društveno korisne akcije organizovane sa školom i u školi.

9. Intervencije usmerene na državu – uspostavljanje jedinstvenog sistema izveštavanja o slučajevima nasilja i vandalizma; sastavljanje državnog nadzornog odbora protiv nasilja; strožiji propisi o nošenju oružja; bolja koordinacija republičkih i lokalnih službi; bolji zakoni o dečjem radu i dr.

Obrazovno-vaspitne ustanove, ali i drugi sistemi koji se bave decom i mladima, imaju zadatak da svojim profesionalnim delovanjem umanje efekte eventualnog negativnog delovanja pojedinih faktora koji utiču na pojavu delinkventnog ponašanja.

Sa druge strane, dometi uticaja obrazovnih politika kroz institucije sistema su relativno ograničeni zbog mnogih teškoća sa kojima se sistem suočava: vaspitno-obrazovne ustanove nisu dovoljno dostupne svojoj deci, povećana je tolerancija na nasilje, atraktivnost školovanja je smanjena, nedovoljno je razvijena interkulturalna tolerancija, negira se diskriminacija i segregacija u sistemu obrazovanja.<sup>13</sup>

Prevencija kriminaliteta u obrazovno-vaspitnim ustanovama ima cilj da unapredi bezbednost učenika, poveća kvalitet rada u ustanovi i, dugoročno, sticanje veština neophodnih za konstruktivan i nenasilan način rešavanja budućih životnih problema.

Nasilje među decom i mladima, u okviru obrazovno-vaspitnih ustanova i u okruženju, predstavlja globalni fenomen, i predmet je brige svih obrazovnih sistema širom sveta, povećanja porodičnog, a posebno vršnjačkog nasilja među decom i mladima.

---

13 Prema Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, član 3. ostvarivanje obrazovno-vaspitanog rada, u skladu sa propisanim ciljevima i zadacima, realizuje se razvijanjem tolerancije, jačanjem poverenja, negovanjem drugarstva i prijateljstva, sprečavanjem ponašanja koja narušavaju prava na različitosti, poštovanjem dečjih prava i dr. Ugrožavanje drugog, sebe, imovine, stvaranje negativnih odnosa i nedovoljno bezbedne atmosfere u ustanovi, ima direktne negativne posledice na decu/učenike, nastavnike, roditelje i čitavu zajednicu. Otuda potreba za stalnom brigom o sigurnosti i bezbednosti u obrazovnim institucijama predstavlja prioritet.

Prevencija kriminaliteta u sistemu obrazovanja javlja se u vidu opšte i posebne prevencije.

Opšta i posebna socijalna prevencija obuhvataju sistem raznovrsnih mera i aktivnosti koje se planski sprovode u različitim područjima društvenog života, a koje imaju uticaj i na stanje kriminaliteta u određenoj sredini.

Opšta društvena prevencija kriminaliteta u značajnoj meri zavisi od stanja u oblasti ekonomske, socijalne, zdravstvene i obrazovne politike, od karaktera pravnog i političkog sistema u određenom društvu. Pri tome treba imati u vidu da su sve ove oblasti međusobno povezane, pa je u tom smislu važno da svaki od navedenih segmenata deluje podsticajno i na opštem planu.

Nepovoljna kretanja i neadekvatne mere koje se preduzimaju u bilo kojoj od navedenih oblasti, mogu generisati rast pojedinih oblika kriminaliteta, i obratno, bitno uticati na njegovo suzbijanje.

Mere opšte socijalne prevencije mogu značajno da doprinesu suzbijanju kriminaliteta, ali same nisu dovoljne za razrešenje ovoga problema, pa se društvena prevencija ne može zaustaviti samo na ovako širokim zahvatima. Na njih se nadograđuju mere posebne društvene prevencije koje su usmerene na suzbijanje i otklanjanje konkretnih kriminogenih faktora ispoljenih u određenoj, po pravilu užoj sredini ili vezanih za određenu kategoriju lica, na primer za maloletnike.

Mere individualne prevencije su upravljene na otklanjanje individualnih i socijalnih kriminogenih faktora koji neposredno deluju na pojedine ličnosti. Povezano i sinhronizovano delovanje sva tri preventivna segmenta garantuje uspešnije suzbijanje kriminaliteta.

U okviru društvene i individualne prevencije određeni segmenti su od posebnog značaja za suzbijanje maloletničkog kriminaliteta. Obrazovanje je na tom planu od bitnog uticaja, zbog čega je veoma važno da se sa posebnom pažnjom planiraju i definišu konkretne mere u ovoj oblasti.<sup>14</sup>

Mere posebne društvene prevencije kada je reč o prevenciji kriminaliteta maloletnika, posebno su usmerene na rešavanje problema nedovoljnog nivoa obrazovanja i nezaposlenosti, faktora koji su međusobno usko povezani.

Maloletnicima su u toku letnjeg raspusta organizovane raznovrsne aktivnosti sa ciljem da se ne samo fizički, već i mentalno odvoje iz svog okruženja, uključe u sportske, kulturne, obrazovne i slične aktivnosti. Ciljna grupa su maloletnici takođe iz visoko rizičnih sredina, posebno kategorija maloletnika koja je sklona bežanju iz škole, koji su ispoljavali osobine i ponašanje koje ih svrstava u visoko rizičnu grupu potencijalnih delinkvenata. Programom su obuhvaćeni i njihovi roditelji.

---

14 Opširnije: Radulović, Lj., Funkcija obrazovanja u suzbijanju maloletničkog kriminaliteta, Strani pravni život, 1/2010, str. 228-252.

Pored toga što je obrazovanje uslov za dostizanje znanja i sposobnosti na osnovu kojih će mladi ljudi lakše stvarati dobre životne pozicije i bolje izgleda za pronalaženje adekvatnog.

Proces vaspitanja i pravilan razvoj ličnosti se ne mogu uspešno odvijati izvan obrazovnog procesa, pa je razumljivo da su obrazovni sadržaji sastavni deo svih mera i sankcija koje se prema ZOMUKD mogu izreći maloletnim učiniocima krivičnih dela. Redovno ispunjavanje školskih i radnih obaveza utiče na jačanje discipline, formiranje radnih navika, sužavanje prostora u kome je maloletnik prepušten uticajima neadekvatnog društva i drugim negativnim izazovima koji predstavljaju faktore rizika od povrata.

Kod maloletnih učinilaca krivičnih dela je veoma čest slučaj zanemarivanja školskih ili radnih obaveza, što je potvrđeno istraživanjima vršenim u mnogim državama. U tom smislu je značajno da maloletničko zakonodavstvo sadrži sistem mera i sankcija obrazovnog karaktera, odnosno da se i prinudnim putem obezbedi njihovo uključivanje u sistem redovnog obrazovanja, u programe stručnog osposobljavanja za zanimanja koja odgovaraju njihovim sposobnostima i sklonostima, kao i da se primenom sankcija obezbedi da ispunjavaju svoje radne obaveze.

Prilikom izbora pojedinih sankcija ili mera, vodi se računa da je u pojedinim konkretnim slučajevima celishodnija primena programa stručnog osposobljavanja, nego mere redovnog pohađanja škole, ako se radi o maloletniku kod koga je očigledno da ima veće potencijale da se osposobi za određeni zanat, veštine rada na računarima, i sl., nego da završi započeto školovanje za koje nema afiniteta. Nekada su i porodične prilike maloletnog učinioca takve da je potrebno da se što pre osposobi za pronalaženje zaposlenja i izdržava sebe i svoju porodicu.

### **Literatura**

- Angel, S., *Discouraging Crime through City Planning*, University of California Press, Berkley, 1968.
- Bayley, H., D., *Patterns of Policing: a Comparative International Analysis* New Brunck, 1990.
- Brantigham, P. J., Brantigham P. L., *Enviromental Criminology*, CA: Sage, Beverly Hills, 1981.
- Gašić-Plavšić, S., *Mere i programi za prevenciju nasilja u školi*, Defektološki fakultet, Beograd, 2004.
- Gašić-Pavišić, S., (1998), *Nasilje u školi*; u M. Milosavljević (red.): *Nasilje nad decom (157-187)*, Beograd, Fakultet političkih nauka.
- Goldstein, H., *Problem-oriented Policing*, McGraw-Hill, New York, 1990.
- Davis, R. C., Lurigio A. J., Rosenbaum D. (ed.), *Drugs and Community*, IL: Charles C. Thomas, Springfield, 1986.

- Jašović, Ž., Kriminologija maloletničke delinkvencije, N. knjiga, Beograd, 1991.
- Juhas, M., i dr., Škola kao vaspitni faktor i njena preventivna uloga i moć u sprečavanju omladinske delinkvencije (Materijal Simpozijuma o prevenciji maloletničke delinkvencije), Institut za kriminologiju, Ljubljana, 1963.
- Joseph L. B. (ed), Crime, Communities and Public Policy, University Press of Chigaco, Chigaco, 1992.
- Konstantinović-Vilić, S., i dr., Kriminologija, Pelikan Print, Niš, 2009.
- Kerner, J., Kriminologie Lexikon, Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1991.
- Krivokapić, V., Prevencija kriminaliteta, NADE DESING Beograd, 2008.
- Kom, R. McCorke, L., Criminology and Penology, New York-London, 1964.
- Korać, H., i dr., Prevencija kriminaliteta, Megraf, Beograd, 2010.
- Merton, R., Sociology today, basis Books, Inc, Publihers, New York, 1959.
- Nasilje u školama u svetu, Beograd, Ministarstvo prosvete Republike Srbije, 1998.
- Newman O., Defensible Space: Crime Prevention through Urban Design, Macmillan, New York, 1972.
- Nikolić, Z., Prevencija kriminaliteta, Metodika rada savetovališta za roditelje i decu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2006.
- Pataki, S., Opća pedagogija, Zagreb, 1954.
- Radulović, Lj., Funkcija obrazovanja u suzbijanju maloletničkog kriminaliteta, Beograd, Strani život, br. 1/2010.
- Radulović, Lj., Kriminalna politika, Beograd 1999.
- Reppeto, T., Residential Crime, MA: Ballinger, Cambridge, 1974.
- Cavadino M.-Digam J., The Penal System:An Introduction, Sage publ. London 2007.
- Criminology, Edited by M.Maguire et all.,Clarendon Press, Oxford, 1997.
- Perić, O., Krivičnopravni položaj maloletnika, Doktorska disertacija, Beograd, 1973.
- Perić, O., Maloletnički zatvor, Privredna štampa, Beograd 1979.
- Škulić, M., Stevanović, I., Maloletni delinkventi u Srbiji, Jugoslovenski centar za prava deteta, Beograd 1999.



**Ljubomir Čimburović, Ph D**  
**Lawyer, Belgrade**

*SCHOOL AND EDUCATION IN THE FUNCTION  
OF CRIME PREVENTION*

*The expansion of criminality in all areas demands effective and constant struggle against people who put the safety and stability of society in danger with their criminal activity. The causes of criminality are of various nature and there is a lot of confusion whether they come from social factors, psychological factors or even biological factors, so one has to include all structures that have crime prevention capabilities. A considerable role in prevention of deviant behavior and taking preventive measures lays in schools and the system of education, who perform those tasks by taking various measures and actions that work in a way of preventive action when dealing with people who show prohibited behavior in the system of upbringing and education.*

**Key words:** school, education, criminality, violence, prevention.

**Ana Batrićević,**  
*Istraživač – saradnik*  
*Institut za kriminološka i*  
*sociološka istraživanja, Beograd*

**Pregledni članak**  
**UDK: 343.58**  
**Primljeno: 15. septembra 2011. god.**

### ZLOSTAVLJANJE ŽIVOTINJA – FENOMENOLOGIJA, ETIOLOGIJA I DRŽAVNA REAKCIJA<sup>1</sup>

*Ubijanje i zlostavljanje životinja predstavlja ozbiljan i složen socijalno – patološki, kriminološki, psihološki i pravni fenomen čiji značaj prevazilazi okvire njihove dobrobiti. Pojavljuje se u različitim oblicima i često je povezano sa drugim devijantnim, delinkventnim i kriminalnim ponašanjima poput zloupotrebe alkohola i opojnih droga, pripadništva uličnim bandama, fizičkog, psihičkog i seksualnog zlostavljanja članova porodice, nezakonitog posedovanja oružja i municije i vršenja drugih krivičnih dela koja spadaju u nasilnički kriminalitet. Postoji niz endogenih i egzogenih faktora (socioloških, kulturoloških, istorijskih, ekonomskih, psiholoških) koji doprinose okrutnom ponašanju prema životinjama i determinišu njegov modalitet, intenzitet i učestalost. Savremeno društvo poznaje adekvatne nacionalne i nadnacionalne pravne instrumente za efikasnu državnu reakciju na zlostavljanje životinja. U zavisnosti od okolnosti, u našoj zemlji se ono tretira ili kao krivično delo (od 2006. godine, kada je na snagu stupio važeći Krivični zakonik Republike Srbije, ili kao prekršaj u skladu sa Zakonom o dobrobiti životinja koji je usvojen 2009. godine). Autor nastoji da prikaže najtipičnije oblike zlostavljanja životinja, vezu između zlostavljanja životinja i drugih društveno neprihvatljivih pon-*

---

1 Rad je nastao kao rezultat rada na Projektu broj 47011 Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

*ašanja, uzroke, motive i povode njihovog ispoljavanja i osnovne modele državne reakcije na njih.*

**ključne reči: ubijanje životinja, zlostavljanje životinja, nasilje, dobrobit životinja, krivično delo, prekršaj.**

## 1. Uvod

Uprkos intenzivnim naporima kako na teorijskom, tako i na zakonodavnom i praktičnom planu, savremeno društvo, globalno posmatrano, još uvek nije pronašlo uspešan način da se suprotstavi različitim vidovima nasilničkog kriminaliteta. Posebnu zabrinutost poslednjih nekoliko decenija izaziva rastući broj krivičnih dela sa elementima nasilja učinjenih od strane maloletnika i dece.<sup>2</sup> Kada se u nauci, ali i u medijima i široj javnosti, govori o različitim vidovima devijantnog, delinkventnog ili kriminalnog ponašanja pojedinca koje sadrži elemente nasilja, po pravilu se misli isključivo na agresiju koja je ispoljena od strane jednog čoveka – učinioca prema drugom čoveku – žrtvi. Pri tom se, po svemu sudeći potpuno neopravdano, u drugi plan stavlja jedan poseban i ne manje značajan oblik nasilja, koji je na mnogo različitih načina tesno isprepletan sa nasiljem između ljudi – nasilje prema životinjama.

Bez obzira na filozofsko-pravne nesuglasice u pogledu opravdanosti, prirode i domašaja pravne, a naročito krivičnopravne, zaštite životinja i njihove dobrobiti, ispoljavanje okrutnosti prema životinjama se u velikom broju zemalja već vekovima smatra moralno i socijalno neprihvatljivim. U nizu savremenih pravnih sistema, kako anglo-saksonske tako i evropsko-kontinentalne pravne tradicije, relevantni zakoni usaglašeni su sa osnovnim principima biocentrične etike, te je ubijanje i zlostavljanje životinja inkriminisano bilo kao krivično delo, bilo kao prekršaj. Definisavanje zlostavljanja životinja uslovljeno je socijalnim kontekstom i nalazi se pod snažnim uticajem kultura i subkultura u jednom društvu.<sup>3</sup> Stoga se pojam zlostavljanja razlikuje od jednog do drugog pravnog sistema, a ne postoji ni saglasnost u pogledu životinjskih vrsta na koje se zlostavljanje odnosi i koje treba da budu zaštićene pravnim propisima. Takve neujednačenosti doprinose da tamne brojke kriminaliteta u ovoj oblasti budu izuzetno velike. Zbog toga je potrebno prepoznati ponašanja koja mogu da budu podvedena pod pojam zlostavljanja životinja, odnosno pravilno identifikovati njegove najčešće pojavne oblike, na osnovu čega se može stvoriti prava slika o rasprostranjenosti i vidovima ovog oblika kriminaliteta, kako u našoj zemlji, tako i u svetu.

---

2 Više o tome: Škulić, M., Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela, Dosije, Beograd, 2003, str. 286.

3 Ascione, F., Lockwood, R.: Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives, The State of Animals, Humane Society Press, Washington DC, 2001, str. 39.

Kako se, u skladu sa načelima antropocentrizma, objektom zaštite u krivičnom pravu smatraju čovek i osnovne društvene vrednosti<sup>4</sup>, krivična dela koja za objekt radnje imaju životinje najčešće se svrstavaju u krivična dela protiv životne sredine i tretiraju kao deo ekološkog kriminaliteta. Objekt zaštite ovih krivičnih dela je životna sredina kao celina u smislu skupa prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje odnosno prostor i uslove za život ljudi<sup>5</sup>, a ne životinja *per se*. Ipak, nema sumnje da je nasilje ispoljeno prema životinjama po svojim uzrocima i pojavnim oblicima vrlo slično nasilju ispoljenom prema ljudima, naročito kada su u pitanju žrtve koje se zbog određenih psihofizičkih karakteristika nalaze u stanju nemoći ili zavisnosti u odnosu na učinioca – deca ili drugi članovi porodice, stare osobe, osobe ometene u razvoju, osobe sa invaliditetom ili fizički slabiji vršnjaci itd. i koje usled toga nisu u stanju da pruže odgovarajući otpor.<sup>6</sup> U oba slučaja, žrtva (čovek), odnosno objekt radnje (životinja) oseća isti bol, patnju strah i stres, u oba slučaja žrtva te osećaje fizički pokazuje, omogućavajući drugima da saosećaju sa njom, stavlja učinocu do znanja da joj pričinjava zlo i u oba slučaja zlostavljanje može za krajnji ishod imati smrt.<sup>7</sup> Iako se primarno svrstava u ekološka krivična dela<sup>8</sup>, ima osnovanih naučnih argumenata da se zlostavljanje životinja posmatra i kao deo nasilničkog kriminaliteta.

Istraživanja pokazuju da je zlostavljanje životinja višestruko povezano sa drugim devijantnim, delinkventnim i kriminalnim ponašanjima kao što su: zloupotreba alkohola i opojnih droga, pripadnost uličnim bandama (gangovima), fizičko, emotivno i seksualno nasilje u porodici, nasilničko ponašanje u zajednici, nezakonito posedovanje oružja itd. U tom kontekstu, državna reakcija na zlostavljanje životinja po svom značaju i domašaju prevazilazi okvire dobrobiti životinja i očuvanja životne sredine. Otkrivanjem i sankcionisanjem slučajeva zlostavljanja životinja takođe se doprinosi i suzbijanju drugih oblika kriminaliteta – pre svega i nasilničkog, ali i organizovanog transnacionalnog kriminaliteta.

Paralelno sa usvajanjem odgovarajućih krivičnopravnih i prekršajnopravnih odredbi posvećenih zaštiti životinjskog sveta od ubijanja i zlostavljanja<sup>9</sup> i podizan-

---

4 Čl. 3. Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

5 Čl. 3. Zakona o zaštiti životne sredine, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 135/2004.

6 U tom smislu: Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, Journal of Social Issues, vol. 65, br 3, 2009, str. 570. i 574.

7 Ascione, F. R., Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 3.

8 Jovašević, D., Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije, Niš, 2009, str. 245, 248. i 280.

9 Videti: čl. 269. Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009 i čl. 1. Zakona o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

jem društvene svesti o značaju njegove dobrobiti za opstanak celokupnog čovečanstva, u našoj zemlji javnost sve češće potresa slika ekstremne okrutnosti pojedinaca prema životinjama. Senzacionalističko i krajnje slikovito izveštavanje štampanih i elektronskih medija o slučajevima u kojima su nemoćne životinje na različite načine sadistički zlostavljane i svirepo ubijane uznemirujuće deluje kako na laičku, tako i na stručnu javnost, namećući kao osnovno pitanje: „Zašto?“

Otkrivanje povoda, motiva i uzroka koji će podstaći pojedinca da ubija ili zlostavlja životinje ima višestruk značaj. Poniranjem u etiologiju zlostavljanja životinja omogućava se prevencija takvog ponašanja putem rane detekcije i eliminacije onih faktora koji su identifikovani kao njegovi potencijalni uzroci. To je naročito važno kada su u pitanju maloletni delinkventi, budući da ispoljavanje okrutnosti prema životinjama u detinjstvu može biti simptom poremećaja u ponašanju<sup>10</sup>, ali i prediktor nasilničkog ispoljavanja u kasnijem životnom dobu<sup>11</sup>, ili pokazatelj da je učinilac i sam prethodno bio žrtva porodičnog ili vršnjačkog nasilja<sup>12</sup>. Pored toga, identifikacijom i otklanjanjem faktora koji su doprineli da pojedinac pribegne zlostavljanju životinja, doprinosi se i sprečavanju ponovnog vršenja ovih krivičnih dela – recidiva, usled ponovljenog dejstva istih kriminogenih faktora i nakon izvršenja krivične sankcije.

## 2. Zlostavljanje životinja – pojam i pojavni oblici

Premda više od polovine zemalja u svetu još uvek ne poseduje zakone koji bi obezbeđivali adekvatno sankcionisanje ubijanja i zlostavljanja životinja<sup>13</sup>, savremeni etički principi nalažu čoveku da se uzdrži od okrutnosti prema njima. Propisi kojima se inkriminiše surovost prema životinjama danas se sve češće usvajaju i oni, naravno, nalažu legalnu dužnost da se životinje ne maltretiraju i ne zloupotrebljavaju<sup>14</sup>. Ono što im je zajedničko jeste njihova usmerenost na ono što pojedinci ne

---

10 Ascione, F., Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 4.

11 Hellman, D., Blackman, N., Enuresis, Fire Setting and Cruelty to Animals: a Triad Predictive of Adult Crime, *122 American Journal of Psychiatry*, 1966, str. 1431-1435.

12 Beirne, P., From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12., br. 1., Leiden, 2004, str. 42.

13 Prema podacima Svetskog društva za zaštitu životinja (World Society for the Protection of Animals-WSPA) za sada svega 65 zemalja u svetu od ukupno 192 ima nacionalne zakone koji se bave zaštitom životinja. Videti: World Society for the Protection of Animals: An overview of Animal Protection Legislation, 2006, preuzeto sa: <http://enextranet.animalwelfareonline.org/resources/animalwelfare/legislation/index.aspx>

14 Prema: Fajnberg, Dž., *Prava životinja i nerođenih pokolenja* (prevod: Babić, J.), *Gledišta: časopis Beogradskog univerziteta*, br. 7/8, godina 28, Beogradski univerzitet: Narodna omladina Srbije: Savez studenata, Beograd, 1987, str. 27.

smeju da čine – ti zakoni zabranjuju određena ponašanja, ali, način na koji to čine razlikuje se od države do države. Zemlje *common law* sistema poput Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije u ovoj oblasti prednost daju enumeraciji nezakonitih činjenja ili nečinjenja, dok se u zemljama evropsko-kontinentalnog sistema češće koriste apstraktnije formulacije, pri čemu se njihovo „popunjavanje“ u svakom konkretnom slučaju prepušta nadležnim pravosudnim organima.<sup>15</sup> Dakle, pojam zlostavljanja životinja je krajnje relativno određen i u pravnoj teoriji i u zakonskim tekstovima. Njegov obim i sadržina uslovljeni su dominantnim teorijskim pristupom problemu zaštite i dobrobiti životinja u jednom društvu, važećim zakonskim rešenjima i, u širem smislu, globalnim i regionalnim društveno-istorijskim, kulturološkim i ekonomskim okolnostima.

Zlostavljanje životinja može se definisati kao „društveno neprihvatljivo ponašanje kojim se namerno prouzrokuje nepotreban bol, patnja, neprijatnost i (ili) smrt životinje.“<sup>16</sup> Ova definicija smatra se prilično uskom<sup>17</sup> budući da iz pojma zlostavljanja isključuje društveno prihvatljive radnje kojima se ipak može prouzrokovati patnja životinje poput zakonitog lova, određenih poljoprivrednih i veterinarskih postupaka,<sup>18</sup> ali i vršenja eksperimenata nad životinjama<sup>19</sup> u skladu sa zakonom, pa i korišćenja životinja za ishranu ljudi. Kako status jedne životinje varira od jedne kulture do druge, navedena definicija uzima u obzir socijalni kontekst prilikom određivanja šta se smatra zlostavljanjem.<sup>20</sup> Sa druge strane, definicije društveno prihvatljivih i neprihvatljivih ponašanja često su antropocentrične, arbitrerne (proizvoljne) i pretenciozne i njima se namerno i nekritički iz pojma zlostavljanja životinja isključuju ona ponašanja koja predstavljaju široko zastupljenu i u mnogim društvima prihvaćenu institucionalizovanu praksu rutinskog zlostavljanja životinja.<sup>21</sup>

---

15 Striwing, H., „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002, str. 97-98.

16 Videti: Ascione, F. R., *Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology*, *Anthrozoos* 6, 1993, str. 228. i Ascione, F., Shapiro, K., *People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications*, *Journal of Social Issues*, vol. 65, br. 3., 2009, str. 570.

17 Ascione, F., Shapiro, K., *People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications*, *Journal of Social Issues*, vol. 65, br. 3, 2009, str. 571.

18 Ascione, F. R., *Animal Abuse and Youth Violence*, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 2.

19 Više o tome: Paunović, M., *Prava životinja – savremeni međunarodni standardi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 38-41.

20 Ascione, F. R., *Animal Abuse and Youth Violence*, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 2.

21 U tom smislu: Beirne, P., *From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis*, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12, br. 1, Leiden, 2004, str. 54.

Takođe, postavlja se pitanje da li su društveno neprihvatljiva ponašanja uvek istovremeno i nezakonita ponašanja i obrnuto, da li su sva zakonita ponašanja ujedno i društveno prihvatljiva. Takva diskrepanca između zakonskih rešenja i društvene stvarnosti naročito dolazi do izražaja u periodima koji prethode izmenama i dopunama postojećih ili usvajanju novih zakonskih odredbi. Istorijat borbe pojedinih udruženja i pokreta za zaštitu dobrobiti i prava životinja pokazuje da je upravo u ovoj oblasti dugo postojao jaz između onoga što je društveno i etički neprihvatljivo i onoga što je zakonom zabranjeno i da je promena etičkih shvatanja u društvu prethodila promeni zakonskih rešenja i direktno je uslovlila. Sa druge strane, veliki broj pravnih transplanata<sup>22</sup> (pozajmica) u oblasti ekološkog prava kao i nastojanje da se u domaće zakonodavstvo implementiraju međunarodni i regionalni pravni standardi mogu dovesti do toga da se zlostavljanje životinja, iako zakonom sankcionisano, u jednom društvu i dalje toleriše, pa čak i podstiće. Drugim rečima, može se desiti da rešenje preuzeto iz pravnog sistema koji se nalazi na višem stepenu razvoja kada je u pitanju zaštita dobrobiti životinja, bude nekritički presađeno u pravni sistem koji još uvek nije spreman da ga prihvati. Usled toga se kod pojedinih društvenih grupa može javiti otpor prema naprednom pravnom transplantu, te će njegova primena zavisiti od brzine i kvaliteta podizanja društvene svesti na tom planu.

Zahtevi pravne sigurnosti nalažu da se prilikom definisanja zlostavljanja životinja umesto kriterijuma društvene prihvatljivosti primenjuje kriterijum zakonitosti, barem u onim pravnim sistemima koji poseduju relevantne zakonske odredbe. Prema Zakonu o dobrobiti životinja Republike Srbije, zlostavljanje životinja određeno je prilično široko i uključuje sve one ljudske radnje (činjenja i nečinjenja) odnosno postupanje ili nepostupanje prema životinjama kojim se namerno ili iz nehata izaziva bol, patnja, strah, stres, povreda i narušava genetska celovitost životinje i izaziva smrt. Ono obuhvata: 1) fizičko zlostavljanje i 2) psihičko zlostavljanje.

Pojedini autori prave razliku između zlostavljanja životinja (*animal abuse*) i okrutnosti prema životinjama (*animal cruelty*), određujući okrutnost prema životinjama kao „svaki istražen slučaj gde je životinja namerno fizički povređena“<sup>23</sup>. Tako definisana, okrutnost prema životinjama predstavlja užu pojam u odnosu na pojam zlostavljanja i obuhvata drastičnija i uočljivija ponašanja nego što su „svakodnevni“ slučajevi zlostavljanja životinja (od kojih se polovina svodi na zanemarivanje životinja)<sup>24</sup>.

---

22 Više o tome: Votson, A., Pravni transplant: pristup uporednom pravu, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2000.

23 Arluke, A., Levin, J., Luke, C., Ascione, F., The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior, *Journal of Interpersonal Violence*, 14 (9), 1999, str. 963- 975.

24 Beirne, P., From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12, br. 1, Leiden, 2004, str. 49.



Fizičko zlostavljanje životinje podrazumeva one radnje kojima se narušava fizička celovitost životinje oštećenjem tkiva i organa u smislu batinanja, šutiranja, bičevanja, seksualnog zlostavljanja, prisiljavanja na rad ili obuku koji prevazilaze izdržljivost životinje, neodgovarajući način hvatanja i obuzdavanja, sprovođenje intervencija na životinjama suprotno zakonskim odredbama i svesno reprodukovanje jedinki koje pate od naslednih bolesti, ako se ono ne vrši u ogledne svrhe i u skladu sa zakonom.<sup>25</sup>

Izuzetno zastupljen oblik fizičkog zlostavljanja životinja, koji često prolazi prilično nezapaženo, sastoji se u njihovom zanemarivanju, odnosno propuštanju vlasnika ili držaoca životinje da odgovorno obavlja svoje dužnosti – da životinji obezbedi hranu, vodu, smeštaj, veterinarsku negu i slično, usled čega može doći do pogoršanja zdravstvenog stanja i smrti životinje.

Sakupljanje životinja (*animal hoarding*) predstavlja svojevrsni oblik zlostavljanja koji se ostvaruje kombinacijom aktivnih i pasivnih radnji koje za posledicu imaju zanemarivanje, zlostavljanje i smrt većeg broja životinja.<sup>26</sup> Sakupljači životinja definišu se kao pojedinci koji poseduju veliki broj životinja (uglavnom kućnih ljubimaca – pasa i mačaka), drže ih u ekstremno prenaseljenom prostoru i propuštaju da im obezbede adekvatnu ishranu i veterinarsku negu, pri čemu ne prepoznaju ili grubo zanemaruju uslove u kojima te životinje žive i opasan uticaj koji takvo okruženje ima na zdravlje i dobrobit i životinja i njih samih.<sup>27</sup> Po pravilu, sakupljači u svoj životni prostor redovno donose nove životinje, te se uslovi njihovog života konstantno pogoršavaju u vidu širenja bolesti i infekcija, nedostatka hrane i vode i nagomilavanja izmeta. Uobičajeno je da sakupljači drže žive i mrtve životinje u istoj prostoriji, a izgladnele životinje su radi opstanka neretko prinuđene da jedu leševe. Sakupljanje predstavlja skriven i izuzetno podmukao psiho-socijalni problem, koji ide ruku pod ruku sa zapostavljanjem sopstvenog zdravlja i higijene sakupljača, kao i sa zanemarivanjem dužnosti koje on ima prema drugim članovima porodice – deci, starijim, bolesnim ili nemoćnim osobama.<sup>28</sup>

Seksualno zlostavljanje životinja jedan je od oblika okrutnosti kome u dosadašnjoj stručnoj literaturi nije posvećeno dovoljno pažnje. Ovaj vid zlostavljanja obuhvata različita ponašanja, počevši od dodirivanja ili taktalnog stimulisanja genitalija životinja na drugi način do seksualnog odnosa sa životinjom i nasilnog seksualnog iskorišćavanja životinje. Kod pojedinih vrsta životinja, kao krajnji ishod

---

25 Čl. 18. Zakona o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

26 Ascione, F., Shapiro, K., *People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications*, Journal of Social Issues, vol. 65, br. 3, 2009, str. 574.

27 Fleury, A., *An Overview of Animal Hoarding, Praxs – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7, School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007, str. 58.

28 Fleury, A., *An Overview of Animal Hoarding, Praxs – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7, School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007, str. 58. i 59.

seksualnog zlostavljanja mogu nastupiti ozbiljne telesne povrede ili smrt zbog oštećenja unutrašnjih organa usled penetracije.<sup>29</sup>

Psihičko zlostavljanje životinje odnosi se na ponašanje kojim se narušava njena psihička celovitost i koje može izazvati ili izaziva poremećaje u ponašanju i to: onemogućavanje životinji da zadovolji svoje osnovne potrebe u ponašanju, da iskoristi odmor i zaklon, razjarivanje životinje primenom fizičke sile, drugim životinjama ili nadražajima koji joj nisu svojstveni, nanošenje straha, patnje, prouzrokovanje osećaja dosade i nesigurnosti, kao i sprečavanje životinje da uspostavi socijalnu vezu sa životinjama iste vrste.<sup>30</sup> Dakle, i psihičko ili emocionalno zlostavljanje životinja smatra se društveno neprihvatljivim s tim što ova pojava tek treba da bude sistematski proučena.<sup>31</sup> Kao primer psihičkog zlostavljanja životinje može se navesti jedna odluka iz prakse švedskih pravosudnih organa. U nameri da se iz ličnih razloga osveti vlasnici konja, optuženi je jurio konja vozilom sa veoma bučnim motorom, držeći sve vreme malo rastojanje između konja i vozila. To je kod konja izazvalo paniku, usled čega je on maksimalnom brzinom galopirao bežeći od vozila. Prema nalazima veterinara, konj je u konkretnom slučaju pretrpeo strah i stres usled nezakonitog i neopravdanog gonjenja. Optuženi je proglašen krivim za krivično delo okrutnosti prema životinjama, iako konju u konkretnom slučaju nisu bile nanete telesne povrede,<sup>32</sup> već samo psihički bol, odnosno strah.

Organizovanje i priređivanje borbi između životinja ili borbi između životinja i ljudi takođe predstavlja svojevrstan vid zlostavljanja životinja. Prema procenama jedne od najvećih organizacija za zaštitu životinja, „*The Humane Society of the United States*”, samo u Sjedinjenim Američkim Državama postoji oko 40.000 osoba koje se „profesionalno” bave organizovanjem borbi pasa, dok oko 100.000 lica učestvuje u priređivanju takozvanih uličnih borbi širom zemlje.<sup>33</sup> Iako su borbe pasa u Americi doživele epidemijske razmere, istraživanja pokazuju da ni ostatak sveta nije imun na ovu pojavu te da je ona i danas prisutna u Rusiji, Engleskoj, Italiji, Kanadi, Australiji, Južnoj Africi, Japanu, Avganistanu i Hondurasu.<sup>34</sup>

---

29 Ascione, F. R., Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 20.

30 Čl. 18. Zakona o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

31 Ascione, F., Shapiro, K., People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, vol. 65, br. 3, 2009, str. 570.

32 Lidkopings tingsratts dom 198/DB 448, u Striwing, H., „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002, str. 97

33 Podatak je preuzet sa zvanične internet prezentacije organizacije za zaštitu životinja “The Humane Society of the United States” [http://www.humanesociety.org/issues/campaigns/cruelty\\_fighting/](http://www.humanesociety.org/issues/campaigns/cruelty_fighting/)

34 Gibson, H., Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005, preuzeto sa: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>

Takođe, u Španiji i Južnoj Americi još uvek se praktikuju i borbe toreadora i biko-va.<sup>35</sup> Osim same borbe, i pripremanje pasa (ili drugih životinja) za borbu gotovo neizostavno poprima karakter zlostavljanja. Povećavanje njihove sposobnosti, izdržljivosti, agresivnosti i borbenosti često podrazumeva i podvrgavanje životinja dejstvu određenih veštačkih supstanci poput steroida<sup>36</sup> i drugih škodljivih materija (uključujući i barut koji im se ponekad stavlja u hranu).<sup>37</sup> Trening pasa za borbu neretko uključuje i njihovo nahuškavanje i puštanje na drugu životinju, koja služi kao „živi mamac“<sup>38</sup>, te zlostavljanje postoji i u odnosu na nju.

Zlostavljanje životinja predstavlja složen socijalno-patološki, kriminološki i pravni fenomen i nije ga moguće precizno definisati bez povlačenja granice u pogledu životinjskih vrsta na koje se odnosi. Naime, postavlja se pitanje da li je i u kolikoj meri svaka životinjska vrsta psiho-fizički sposobna da oseti bol, nelagodnost, patnju, strah i stres. Jedno od fundamentalnih načela biocentrizma – načelo poštovanja jednakosti i pravičnosti prema životinjama nalaže da se sve životinje moraju tretirati jednako bez obzira na njihovu ekonomsku ili spiritualnu vrednost. Ovo se naročito odnosi na kičmenjake, kao životinje za koje je naučno dokazano da trpe bol, stres i patnju.<sup>39</sup> Većina savremenih zakona o dobrobiti životinja svoje polje primene ograničava na kičmenjake, ne praveći pri tom razliku između njih prema stepenu evolutivnog razvoja. Takav je slučaj i sa Zakonom o dobrobiti životinja Republike Srbije koji definiše životinju kao svakog kičmenjaka koji je u stanju da oseti bol patnju strah i stres.<sup>40</sup> Međutim, Univerzalna deklaracija o pravima životinja<sup>41</sup> proširuje obim životinjskih vrsta kojima treba pružiti zaštitu, obuhvatajući pored kičmenjaka i sve beskičmenjake koji su u stanju da osete bol, patnju, strah i stres,<sup>42</sup> što pokazuje pozitivnu tendenciju da se prednost daje „kriterijumu patnje“, a ne vrste životinje.

---

35 Paunović, M., Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 20.

36 Ortiz, F., Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, Stanford Journal of Animal Law and Policy, Vol. 3, 2010, str. 38.

37 Ibid, 33. i 45.

38 Gibson, H., op. cit.

39 Paunović, M., Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 64.

40 Čl. 5. st. 1. tačka 13. Zakona o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

41 Više o tome videti na sledećem linku: <http://www.wspa.org.uk/>

42 Čl. 1. Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja u: Paunović, M., Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 199.

### 3. Etiologija zlostavljanja životinja

Budući da je zlostavljanje životinja vrlo kompleksan psihološki, socijalno-patološki i pravni fenomen, njegova geneza i modaliteti ispoljavanja uslovljeni su nizom faktora, kako egzogenog, tako i endogenog karaktera. Istraživanja etiologije različitih oblika okrutnosti prema životinjama pokazala su da njihovi koreni ne leže u „primitivnoj prirodi“ pojedinaca, koja bi mogla da se prevaziđe kroz napore savremenog društva, već u kompleksnim posledicama njegovih ličnih iskustava sagledanih u kontekstu različitih kultura i subkultura.<sup>43</sup> Dakle, okrutno i nasilno ponašanje pojedinca prema životinjama javlja se kao rezultat udruženog delovanja različitih činilaca koji se i sami nalaze u složenim uzročno-posledičnim odnosima. Pri tom treba naglasiti da različiti oblici zlostavljanja životinja imaju različite uzroke, kao i povode i motive za ispoljavanje, te da neki faktor može doprineti pojavi jednog oblika zlostavljanja životinja ali ne nužno i nekog drugog.

Čovekov odnos prema životinjama vekovima se bazirao na njihovom eksploataciji. I u modernom društvu, životinje se uglavnom kvalifikuju kao pravni objekti, a moglo bi se reći da je sve do XVIII veka, izrabljivački odnos prema životinjama, baziran na teoriji radikalnog specizma, bio opšte prihvaćeno mišljenje.<sup>44</sup> Snažan antropocentrizam prisutan je i u hrišćanskom i u jevrejskom učenju, a početak širenja razumnog osećanja da se sa životinjama mora postupati humano vezuje se tek za drugu polovinu XVIII veka i pojavu prosvetiteljstva.<sup>45</sup> Dakle, zlostavljanje životinja nije oduvek i svuda bilo praćeno društvenom osudom, već upravo suprotno – afirmacijom i podsticanjem koji su se u nekim sredinama zadržali i do danas, te se uticaj socijalne sredine može smatrati značajnim uzrokom takvog ponašanja.

Upravo se organizovanje borbi između životinja, kao poseban oblik njihovog zlostavljanja, odvija pod snažnim uticajem društveno-istorijskih, ekonomskih i kulturoloških faktora. Istorijski posmatrano, borbe između životinja, a naročito borbe pasa, dugo su smatrane tradicionalnim „krvavim sportom“ i izvorom zabave, ali i prihoda od nezakonitog kladenja.<sup>46</sup> U nekim društvima i podkulturama borbe životinja takav status imaju i danas, i njihovi pripadnici ih vide kao deo svoje tradicije i kulture, a ne kao zlostavljanje ili okrutnost. Priređivanje borbi pasa često predstavlja element svojevrsne nasilničke subkulture uličnih bandi (gangova) u

---

43 Ascione, F., Lockwood, R., *Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives*, The State of Animals, Humane Society Press, Washington DC, 2001, str. 40.

44 U tom smislu: Paunović, M., *Prava životinja – savremeni međunarodni standardi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 14. i 15.

45 Op. cit., str. 17. i 23.

46 Više o tome: Evans, R., Forsyth, C., *Entertainment to Outrage: A Social Historical View of Dogfighting*, 27 *International Review of Modern Sociology*, 1997, str. 59. i 61.

urbanim područjima, a mesta na kojima se ove borbe održavaju neretko služe kao „forumi“ za ilegalnu trgovinu drogom i oružjem.<sup>47</sup>

Pojedina istraživanja zasnovana na radu sa žrtvama porodičnog nasilja ukazuju na učestalu povezanost između zlostavljanja supružnika i dece i zlostavljanja životinja – kućnih ljubimaca. Postoji tendencija da različiti oblici nasilja u porodici koegzistiraju, nadovezujući se jedni na druge. Fizičko, psihičko, seksualno i drugo zlostavljanje partnera, dece ili braće i sestara često se javljaju kumulativno, a prisustvo jedne forme porodičnog nasilja često može ukazivati na postojanje drugih. Pošto se kućni ljubimci u mnogim društvima tretiraju skoro kao članovi porodice, veća je verovatnoća da će i oni biti obuhvaćeni „nasilničkom atmosferom“ koja vlada u jednom domaćinstvu. U slučajevima porodičnog nasilja, životinje se često koriste kao sredstvo (instrument) za sprovođenje psihičkog nasilja (zastrašivanja) ili emotivnog zlostavljanja (osveta), ali i za narušavanje fizičkog integriteta člana porodice – žrtve. Takođe, životinje u takvim porodicama neretko služe kao objekti za „pražnjenje“ akumulirane ili naučene agresije.<sup>48</sup>

Iako nema razloga da se pretpostavi da se etiologija zlostavljanja kućnih ljubimaca značajnije razlikuje od etiologije zlostavljanja članova porodice, ne postoje pouzdani zaključci o smeru, odnosno redosledu pojavljivanja ova dva oblika zlostavljanja<sup>49</sup>. Drugim rečima, nije utvrđeno da li zlostavljanje životinja prethodi porodičnom nasilju i predstavlja njegov prediktor ili ga prati, odnosno predstavlja njegov pokazatelj ili simptom. U porodicama koje su obeležene prisustvom porodičnog nasilja i drugih oblika patološkog ponašanja otežao je ostvarivanje uspešne socijalizacije i kooperativnog odnosa deteta prema sredini. Posledice izloženosti deteta nasilju teške su i trajne, a pojedini autori smatraju da se porodično nasilje prenosi iz generacije na generaciju.<sup>50</sup>

Mada su uzroci i dinamika nasilja prema ženama i deci složeni i uključuju međusobno povezano delovanje brojnih ekonomskih, socijalnih i psiholoških faktora, postoji već pouzdana empirijska evidencija da značajan procenat perzistentnih porodičnih nasilnika čine osobe kod kojih postoji psihopatija, odnosno, antisocijalni poremećaj ličnosti<sup>51</sup>, kako je sada nazvana prema Američkoj psihi-

---

47 Gibson, H., (2005), Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, preuzeto sa: <http://www.animallaw.info/articles/ddus-dogfighting.htm>

48 Beirne, P., From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12, br. 1, Leiden, 2004, str. 41-42.

49 Op. cit., str. 44

50 Miković, M., *Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad*, Magistrat, Sarajevo, 2004, str. 318.

51 Više o tome: Radulović, D., *Osobnosti i posledice psihopatskog nasilja u porodici*, Temida, vol. 8, br. 1, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2005, str. 11.

jatrijskoj klasifikaciji mentalnih poremećaja (DSM – IV)<sup>52</sup>. Pored agresivnosti i sklonosti vršenja različitih oblika nasilja, psihopate karakteriše i umanjenje ili potpuni nedostatak empatije, što se smatra faktorom koji u velikoj meri može doprineti ispoljavanju okrutnosti ne samo prema ljudima već i prema životinjama.<sup>53</sup>

Kako je učenje identifikacijom zaslužno za povezanost agresivnosti i ostalih devijantnih i delinkventnih ponašanja roditelja sa antisocijalnim i agresivnim ponašanjem dece<sup>54</sup>, može se pretpostaviti da će kod dece, odnosno maloletnika koji su bili izloženi porodičnom nasilju ili telesnom kažnjavanju postojati veća verovatnoća za nasilničko ispoljavanje, uključujući tu i okrutnost prema životinjama. Najpre, dete može imitirati nasilničko ponašanje roditelja prema životinjama ili prema drugim članovima porodice, zatim, dete koje je prethodno i samo bilo viktimizirano može pokušavati da povрати izgubljen osećaj moći tako što će zlostavljati nemoćnu životinju i, konačno, dete može kroz takozvanu „posttraumatsku igru“ ponovo proživljavati nasilne epizode ali sa životinjom kao žrtvom.<sup>55</sup>

Pojedina istraživanja pokazuju i da su osobe koje su u detinjstvu bile izložene seksualnom zlostavljanju sklonije da ispolje okrutnost prema životinjama, uključujući i seksualno zlostavljanje životinja.<sup>56</sup> Kao uzrok seksualnog zlostavljanja životinja navode se i različiti seksualni poremećaji od kojih su najtipičniji zoofilija i zoosadizam. Zoofilija podrazumeva postizanje seksualne gratifikacije kroz odnos sa životinjama. Kod osoba koje pate od ovakvih devijacija često postoji šizoidni element. Zoosadizam se definiše kao seksualna gratifikacija koja se dobija pomoću mučenja ili izazivanja bola životinji.<sup>57</sup> To znači da postojanje parafilije u vidu zoosadizma neće uvek dovesti do seksualnog zlostavljanja životinje već i do nekih drugih vidova mučenja.

Ispoljavanje okrutnosti prema životinjama i to u prilično ekstremnim i morbidnim formama ponekad se javlja i kod dece i adolescenata koji nisu bili izloženi nasilju. Kao motivacija za takvo njihovo ponašanje navode se: radoznalost ili istraživanje, pritisak vršnjaka, pripremanje za nasilničko ponašanje prema ljudima,

---

52 Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed.), American Psychiatric Association, Washington DC, 1994, preuzeto sa: <http://allpsych.com/disorders/personality/antisocial.html>

53 Ascione, F., Shapiro, K., People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, vol. 65, br. 3, 2009, str. 573.

54 Hrnčić, J., Prestupništvo mladih, rizici, tokovi i ishodi, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009, str. 86.

55 Ascione, F. R., Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 6. i 8.

56 Op. cit., str. 8-9.

57 Kron, L., Nikolić, Z., Anatomija seksualne agresivnosti, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009, str. 24. i 27.



pokušaj da se na taj način prevaziđe osećaj dosade ili depresije, izražavanje ili podsticanje sopstvene agresije, potreba da se skrene pažnja na sebe šokiranjem drugih ljudi, zabava itd.<sup>58</sup> Okrutnost prema životinjama u najranijem životnom dobu poredi se sa podmetanjem požara u istom uzrastu. I okrutnost prema životinjama i podmetanje požara predstavljaju simptome poremećaja ponašanja (*conduct disorder*) dece, mogu ukazivati na postojanje određenih razvojnih promena, mogu imati iste uzroke, po pravilu se sprovode u tajnosti i često su prvi znaci kasnijih psihičkih problema.<sup>59</sup>

Kao specifičan oblik zlostavljanja, sakupljanje životinja se vezuje za endogene faktore i objašnjava se putem nekoliko psihijatrijskih modela. Prema delusionom modelu<sup>60</sup>, sakupljači za sebe veruju da poseduju posebne sposobnosti koje im omogućavaju da komuniciraju i /ili da saosećaju sa životinjama. Sakupljanje životinja dovodi se u vezu i sa demencijom sakupljača, koji se zbog toga često stavljaju pod starateljstvo ili smeštaju u odgovarajuću ustanovu. Neretko se sakupljanje životinja poima kao oblik zavisnosti i povezuje sa kockanjem, kompulzivnom kupovinom ili sakupljanjem stvari. Sakupljač nije sposoban da kontroliše svoju preokupaciju određenom aktivnošću (sakupljanjem životinja), poriče postojanje problema, racionalizuje svoje ponašanje, izoluje se od socijalne sredine i zanemaruje sebe i svoje okruženje, što su sve simptomi zavisnosti. Sakupljanje životinja se može javiti i kao posledica deprivacije bliskosti sa ljudima u ranoj fazi razvoja, odnosno zlostavljanja i zanemarivanja u detinjstvu. U skladu sa medicinskim modelom, sakupljanje se definiše kao psihijatrijski problem poznat kao opsesivno kompulzivni poremećaj. Dakle, sakupljanje životinja može se posmatrati i kao simptom i kao ishod, a u njegovoj suštini često leži mnoštvo drugih poremećaja.<sup>61</sup>

#### 4. Državna reakcija na zlostavljanje životinja

Začeci humanizacije odnosa prema životinjama uglavnom se vezuju za drugu polovinu XVIII veka i prosvetiteljske ideje Rusoa, Voltera i Hjuma<sup>62</sup>. Ipak, državna reakcija na ubijanje i zlostavljanje životinja usledila je u nekim zemljama i znatno ranije. Prvi pisani zakoni posvećeni ovoj problematici usvojeni su u SAD još 1641. godine, kada su puritanci kolonije *Massachusetts Bay* doneli zakonik poz-

---

58 Više o tome: Ascione, F. R., *Animal Abuse and Youth Violence*, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 5. i 6.

59 Ibid.

60 Više o tome videti na sledećem linku: <http://allpsych.com/disorders/psychotic/delusionaldisorder.html>

61 Fleury, A., *An Overview of Animal Hoarding*, *Praxis – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7, School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007, str. 61. i 62.

62 Paunović, M., *Prava životinja – savremeni međunarodni standardi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 23. i 24.



nat pod nazivom „*The Body of Liberties*“, koji je zabranjivao svirepost prema životinjama pod pretnjom krivičnog gonjenja. Sledeći propisi iz ove oblasti usvojeni su u državi Njujork 1828. godine, a zatim i u ostalim federalnim jedinicama.<sup>63</sup> Danas u SAD važe tri federalna zakona posvećena dobrobiti životinja: *the Humane Methods of Slaughter Act*<sup>64</sup>, *the Twenty-Eight Hour Law of 1887*<sup>65</sup> i *the US Animal Welfare Act*<sup>66</sup>. Na federalnom nivou, međutim, nije usvojen poseban zakon koji je bio posvećen sankcionisanju okrutnosti prema životinjama, budući da takozvano „*anti cruelty*“ zakonodavstvo spada u nadležnost pojedinih federalnih jedinica<sup>67</sup>, usled čega je pravna zaštita životinja u SAD prilično neujednačena.<sup>68</sup>

Velika Britanija spada u zemlje u kojima su pre svih organizovani različiti pokreti za zaštitu životinja. U Londonu je 1824. godine osnovano prvo društvo za sprečavanje okrutnosti prema životinjama, kasnije nazvano Kraljevsko društvo za prevenciju okrutnosti prema životinjama – *The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA)*<sup>69</sup>. Zakonska regulativa koja se odnosi na dobrobit životinja zaokružena je po prvi put u Velikoj Britaniji 1911. godine, kada je usvojen *Protection of Animals Act*<sup>70</sup>, koji je, uz brojne izmene i dopune, još uvek na snazi. Ovaj propis propisuje novčanu kaznu i kaznu zatvora za izazivanje nepotrebne patnje domaćim i divljim životinjama i, uopšte, okrutno postupanje prema njima.<sup>71</sup>

I Švedska važi za jednu od zemalja u kojima je krivičnoprava inkriminacija okrutnosti prema životinjama uspostavljena relativno rano. Naime, ona je prvi put u Švedskoj uspostavljena već 1857. godine, kada je usvojen Krivični zakon<sup>72</sup> koji je predviđao sankcionisanje zlostavljanja životinja u zatočeništvu, odnosno sopstvene ili tuđe stoke (*cruel treatment of one's own or another's cattle*).<sup>73</sup> Većina

---

63 Ascione, F., Arkow, P., Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse- Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention, Purdue Research Foundation, United States of America, 1999, str. 103.

64 The Humane Methods of Slaughter Act (1958) 7 U.S.C.A. § 1901-1907.

65 The Twenty-Eight Hour Law of 1887 (1877) 49 USC 80502.

66 The US Animal Welfare Act (1966) 7 U.S.C.A. § 2131-2159.

67 Tomaselli, P., International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003.

68 Paunović, M., Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja, Strani pravni život, br. 1/2004, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2004, str. 29.

69 Videti: The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1932 (22&23 Geo.5.), (Ch. XXXIX) , The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1940 (3&4 Geo.6.), (Ch. VIII) i The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1958 (6&7 Eliz.2), (Ch. XXIII).

70 The Protection of Animals Act, 1911(1&2Geo. 5) (Ch XXVII).

71 Čl. 1. st. 1. tačke a-f.

72 SFS 1857:61.

73 Od 1907. godine ovom inkriminacijom obuhvaćena je i divljač u prirodnom staništu, SFS 1907:44.

tadašnjih evropskih kaznenih zakona sankcionisali su samo ubijanje zlostavljane tuđe životinje, izjednačavajući ga sa uništenjem ili oštećenjem tuđe pokretne stvari, ostavljajući vlasniku životinje slobodu da prema njoj postupa po svom nahodjenju. Za razliku od njih, švedski zakonodavac je predvideo krivičnopravnu odgovornost za svakog učinioca – bez obzira na svojinu nad životinjom,<sup>74</sup> što znači da životinje nije posmatrao samo kao puke pokretne stvari, već da je nastojao da ih zaštiti od ubijanja i zlostavljanja.

Tokom poslednjih decenija, evropske zemlje doživljavaju pravu „pravnu revoluciju“ u sferi zaštite i dobrobiti životinja. Takva progresivna kretanja ne mogu se pripisati samo nacionalnoj zakonodavnoj aktivnosti. Ona su istovremeno i rezultat implementacije u nacionalna zakonodavstva velikog broja relevantnih dokumenata usvojenih pod okriljem Saveta Evrope i različitih odluka organa Evropske unije, kao i standardizovanja zakonodavstva evropskih država.<sup>75</sup> Do sada je pod okriljem Saveta Evrope usvojeno ukupno sedam konvencija od značaja za dobrobit životinja, od kojih poseban značaj ima Evropska konvencija za zaštitu kućnih ljubimaca (*European Convention for the Protection of Pet Animals*) iz 1987. godine<sup>76</sup>. Ona postavlja minimalne standarde za sve države članice u pogledu držanja, čuvanja i zaštite kućnih životinja, pre svega pasa i mačaka. Protokol o zaštiti i dobrobiti životinja (*EC Treaty's Protocol on Protection and Welfare of Animals*) iz 1997. godine<sup>77</sup> pridodat je Sporazumu o osnivanju Evropske zajednice i priznaje životinjama svojstvo osećajnih bića, zahtevajući, pri tome od Evropske unije i njenih država članica da sa puno pažnje pristupe ispunjenju zahteva koji se tiču njihove dobrobiti.<sup>78</sup>

Uprkos tome što je u Evropi ova oblast normirana znatno kasnije u odnosu na zemlje *common law* sistema, može se primetiti da evropsko zakonodavstvo ne samo da ne zaostaje za njima već, naprotiv, ide „korak dalje“, uspevajući da životinjama obezbedi pravni status drugačiji od statusa puke pokretne stvari. Naime, za razliku od zakonodavstva SAD i Velike Britanije, Evropska konvencija za zaštitu kućnih ljubimaca, kao i zakonodavstva pojedinih evropskih zemalja, uspostavljaju pravila o dobrobiti životinja u prvom redu radi njih samih, pa tek onda radi dobro-

---

74 Striwing, H., „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002, str. 95.

75 Paunović, M., Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja, *Strani pravni život*, br. 1/2004, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2004, str. 43.

76 *European Convention for the Protection of Pet Animals*, Council of Europe (European Treaty Series ETS - No.125), Strasbourg, 13.XI.1987, na snazi od 1992. godine.

77 *Protocol annexed to the Treaty on European Community-Protocol on protection and welfare of Animals*, Official Journal C 340, 10/11/1997 p. 0110.

78 Horgan, R., „EU Animal Welfare Legislation: Current Position and Future Perspectives“, *Revista Electrónica de Veterinaria REDVET*, Vol. VII, No 12, Veterinaria Organización S.L., España, 2006, str. 2.

biti njihovih vlasnika i društva u celini.<sup>79</sup> Tako je u Švajcarskoj na osnovu plebiscita iz 1992. godine Ustavom zajemčena inherentna vrednost životinja (*die Würde der Lebewesen*)<sup>80</sup>. Deset godina kasnije, Nemačka je prva od država članica Evropske unije amandmanom na svoj Ustav iz 2002. godine<sup>81</sup> obezbedila najviše standarde pravne zaštite životinja na federalnom nivou.<sup>82</sup>

Kada je reč o zemljama našeg regiona, Zakone posvećene zaštiti i dobrobiti životinja najpre su usvojile Hrvatska<sup>83</sup> i Slovenija<sup>84</sup> i to 1999. godine. Nakon toga, zakone posvećene istoj problematici usvojile su Crna Gora<sup>85</sup> i Republika Srpska<sup>86</sup> (2008. godine), dok su Bosna i Hercegovina<sup>87</sup> i Srbija<sup>88</sup> to učinile tek tokom 2009. godine. Zakonom o dobrobiti životinja uređeni su: dobrobit životinja, prava, obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica ustanovljena u cilju njenog ostvarenja kao i zaštita životinja od zlostavljanja. Njime su definisane i obaveze ljudi prilikom ubijanja (posebno: klanja), držanja, uzgoja, prometa i prevoza životinja, kao i sprovođenja oglada na njima.<sup>89</sup> Pored minimalnih standarda u oblasti dobrobiti životinja, ovim zakonom ustanovljena je i dužnost relevantnih subjekata da podstiču jačanje svesti o značaju te dobrobiti, kao i obaveza svih građana da spreče i prijave nadležnim organima okrutno postupanje drugih ljudi prema životinjama<sup>90</sup>. Zakon o dobrobiti životinja izričito zabranjuje zlostavljanje životinja<sup>91</sup>, pod pretnjom prekršajne sankcije-novčane kazne u iznosu od 5.000 do 50.000 dinara za fizičko<sup>92</sup>, odnosno od 100.000 do 1.000.000 dinara za pravno lice<sup>93</sup>.

U krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije, ubijanje i zlostavljanje (ranije: mučenje) životinja prvi put je inkriminisano stupanjem na snagu novog Krivičnog zakonika 1. januara 2006. godine, kada je istoimeno krivično delo

79 Tomaselli, P., *International Comparative Animal Cruelty Laws*, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003.

80 Bundesverfassung 1992 § 24.

81 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundesgesetzblatt 1949, S. 1, i Gesetz zur Änderung des Grundgesetzes (Staatsziel Umweltschutz) Bundesgesetzblatt, 2002 I S. 2862.

82 Natrass, K., „...Und die Tiere“, *Constitutional Protection for Germany's Animals*, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 10:283, Portland, Oregon, 2004, str. 283.

83 Zakon o dobrobiti životinja, „Narodne novine Republike Hrvatske“ br. 19 od 1999. godine, str. 505-510.

84 Zakon o zaštiti živali, Ur.I, Republike Slovenije št. 98. od 1999. godine.

85 Zakon o zaštiti dobrobiti životinja, „Službeni list Crne Gore“, broj 14/08.

86 Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br 111/08.

87 Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, „Službeni glasnik BiH“ od 31.03.2009 godine.

88 Zakon o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

89 Videti: čl. 1. Zakon o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

90 Čl. 3.

91 Čl. 7. st. 1.

92 Čl. 85.

93 Čl. 82. st. 3.

uključeno u njegovo XXIV poglavlje posvećeno krivičnim delima protiv životne sredine<sup>94</sup>. Osnovni oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja čini lice koje kršeći propise ubije, muči ili povredi životinju. Za ovaj oblik bila je, najpre, predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do 6 meseci<sup>95</sup>, da bi nakon izmena i dopuna Krivičnog zakonika Republike Srbije koje su usledile 2009. godine ona bila zamenjena novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 1 godine.<sup>96</sup> Prvi teži oblik ovog krivičnog dela postoji ako je usled preduzimanja radnje izvršenja osnovnog oblika došlo do ubijanja, mučenja ili povređivanja većeg broja životinja, ili ako je delo učinjeno u odnosu na životinju koja pripada posebno zaštićenim životinjskim vrstama. Za ovaj teži oblik učinilac se može kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 3 godine<sup>97</sup>. Nakon izmena i dopuna od 2009. godine, u Krivični zakonik Republike Srbije, unet je još jedan teži oblik ovog krivičnog dela, koji čini lice koje iz koristoljublja organizuje, finansira ili je domaćin borbe između životinja iste ili različite vrste, ili lice koje organizuje ili učestvuje u kladenju na ovakvim borbama. Učiniocu ovog oblika krivičnog dela sud može izreći, kumulativno, kaznu zatvora u trajanju od tri meseca do tri godine i novčanu kaznu.<sup>98</sup>

## 5. Zaključak

Kao i nasilje u međuljudskim odnosima, ubijanje i zlostavljanje životinja i dalje čini deo svakodnevice savremenog čoveka. Njegovi oblici variraju od očiglednih primera morbidne okrutnosti do brojnih prikriivenih (ali ne manje značajnih) formi zlostavljanja i pogađaju najrazličitije životinjske vrste. Za efikasno suzbijanje ove negativne društvene pojave potrebno je da u teoriji ali i u pravnim izvorima nacionalnog i međunarodnog karaktera pojam zlostavljanja bude dovoljno sveobuhvatno definisan. U tom smislu, Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije predstavlja korak napred. Sa druge strane, važeće odredbe Krivičnog zakonika naše zemlje ne daju dovoljno smernica kada je u pitanju određivanje pojma zlostavljanja životinja, čime se taj zadatak poverava praksi nadležnih sudova. Postojanje takvog generalnog pojma samo po sebi ne bi predstavljalo nedostatak (ono se može uočiti i u drugim zakonodavstvima) kada bi u našem društvu postojao viši nivo svesti o značaju dobrobiti životinja, kako za same životinje, tako i za opstanak čitavog čovečanstva. Po svemu sudeći, naša sredina je još uvek opterećena predra-

---

94 Krivični zakonik, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

95 Čl. 269. st. 1. Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005 i 107/2005.

96 Čl. 269. st. 1. Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

97 Čl. 269. st. 1.

98 Čl. 269. st. 1.

sudama u vidu specizma i antropocentrizma. Stoga postoji opasnost da krivičnopravnom inkriminacijom u praksi bude obuhvaćen samo najuži krug ponaašanja koja predstavljaju najdrastičnije oblike zlostavljanja životinja i to ne svih životinja, već samo onih čije zlostavljanje kod većine ljudi izaziva osećaj sažaljenja. Takav pristup je zastareo i potpuno neopravdan sa stanovišta savremenih principa biocentrične etike, koji su prihvaćeni u razvijenim zemljama.

Bliža analiza povezanosti između okrutnosti prema životinjama i drugih oblika nasilja pruža nove mogućnosti kada je u pitanju proučavanje nasilničkog kriminaliteta uopšte, ali i šansu za ostvarivanje drugačijih uvida i za pronalaženje boljih solucija.<sup>99</sup> Uvidanje dodirnih tačaka zlostavljanja životinja i zlostavljanja ljudi kao njihovih složenih i tesno isprepletanih uzročno-posledičnih veza, nameće potrebu da se ubijanje i zlostavljanje životinja sagleda u sklopu ukupnog nasilničkog kriminaliteta, a ne samo kao ekološki delikt. Osim što je kažnjivo samo po sebi, nasilje prema životinjama se može javiti kao pratilac, pokazatelj, prediktor, posledica i sredstvo za vršenje nasilja prema ljudima.

Analiza etiologije zlostavljanja životinja pokazala je da se uzroci, motivi i povodi za nasilje prema ljudima često preklapaju sa onim endogenim i egzogenim faktorima koji pogoduju ispoljavanju nasilja prema životinjama. Takva saznanja predstavljaju dobru polaznu osnovu da se sinhronizovano i interdisciplinarno pristupi primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj prevenciji različitih oblika nasilničkog kriminaliteta u jednom društvu kako bi se detektovanjem samog uzroka i delovanjem na njega ta pojava blagovremeno predupredila.

Postavljanje adekvatnih normativnih okvira za sankcionisanje ubijanja i zlostavljanja životinja predstavlja pozitivnu tendenciju, ali samo za sebe nije dovoljno efikasno. Naime, reagovanje *post delictum* je svakako opravdano i potrebno, ali se, kao i kod drugih oblika kriminaliteta, i ovde treba fokusirati na prevenciju, odnosno na preduzimanje svih neophodnih mera kako do zlostavljanja životinja ne bi ni došlo. Zbog toga je od presudnog značaja kontinuirano podizanje svesti laičke i stručne javnosti kao i pojedinaca i društvenih grupa, koje u obavljanju svoje delatnosti imaju kontakt sa životinjama, o značaju opstanka i dobrobiti životinjskog sveta i dužnostima ljudi prema njemu. Kao najvažniji agensi u tom procesu korenite promene etičkih shvatanja pojavljuju se mediji, naučne i obrazovne ustanove i udruženja građana. Na taj način bi se doprinelo adekvatnom i sa stanovišta biocentrizma prihvatljivom „popunjavanju“ generalnih pojmova kao što su „zlostavljanje“, „dobrobit“ i „životinja“, što je veoma važno, kako za prevenciju zlostavljanja životinja, tako i za državnu reakciju koja je u skladu sa načelom prave sigurnosti.

---

99 U tom smislu: Ascione, F., Lockwood, R., *Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives*, The State of Animals, Humane Society Press, Washington DC, 2001, str. 39.

## 6. Literatura

- Arluke, A., Levin, J., Luke, C., Ascione, F., The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior, *Journal of Interpersonal Violence*, 14 (9), 1999.
- Ascione, F., Lockwood, R., Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives, *The State of Animals*, Humane Society Press, Washington DC, 2001.
- Ascione, F., Arkow, P., Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse-Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention, *Purdue Research Foundation*, United States of America, 1999.
- Ascione, F. R., Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology, *Anthrozoos* 6, 1993.
- Ascione, F. R., Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001.
- Ascione, F., Shapiro, K., People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, vol. 65, br. 3, 2009.
- Beirne, P., From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12, br. 1, Leiden, 2004.
- Evans, R., Forsyth, C., Entertainment to Outrage: A Social Historical View of Dogfighting, *27 International Review of Modern Sociology*, 1997.
- Fajnerberg, Dž., Prava životinja i nerođenih pokolenja (prevod: Babić, J.), *Gledišta: časopis Beogradskog univerziteta*, br. 7/8, godina 28, Beogradski univerzitet: Narodna omladina Srbije: Savez studenata, Beograd, 1987.
- Fleury, A., An Overview of Animal Hoarding, *Praxis – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7, School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007.
- Gibson, H., (2005), Dog Fighting Detailed Discussion, *Animal Legal and Historical Center*, Michigan State University College of Law, preuzeto sa: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>
- Hellman, D., Blackman, N., Enuresis, Fire Setting and Cruelty to Animals: a Triad Predictive of Adult Crime, *122 American Journal of Psychiatry*, 1966.
- Horgan, R., „EU Animal Welfare Legislation: Current Position and Future Perspectives“, *Revista Electronica de Veterinaria REDVET*, Vol. VII, No 12, Veterinaria Organizacion S.L., Espaya, 2006.
- Hrnčić, J., Prestupništvo mladih, rizici, tokovi i ishodi, *Institut za kriminološka i sociološka istraživanja*, Beograd, 2009.



- Jovašević, D., Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije, Niš, 2009.
- Kron, L., Nikolić, Z., Anatomija seksualne agresivnosti, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009.
- Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V., Kostić, M., Kriminologija, Pelikan print d.o.o., Niš, 2009.
- Miković, M., Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad, Magistrat, Sarajevo, 2004.
- Natrass, K., „...Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 10:283, Portland, Oregon, 2004.
- Ortiz, F., Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, Stanford Journal of Animal Law and Policy, Vol. 3, 2010
- Paunović, M., Životinjska prava-prilog proširenoj teoriji ljudskih prava, Strani pravni život, br. 3/2005, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2005.
- Paunović, M., Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja, Strani pravni život, br. 1/2004, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2004.
- Paunović, M., Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004.
- Radulović, D., Osobnosti i posledice psihopatskog nasilja u porodici, Temida, vol. 8, br. 1, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2005.
- Striwing, H., „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002.
- Škulić, M., Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela, Dosije, Beograd, 2003.
- Tomaselli, P., International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003.
- Votson, A., Pravni transplant: pristup uporednom pravu, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2000.
- World Society for the Protection of Animals: An overview of Animal Protection Legislation, 2006, preuzeto sa:  
<http://enextranet.animalwelfareonline.org/resources/animalwelfare/legislation/index.aspx>



## 7. Izvori

- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed.), American Psychiatric Association, Washington DC, 1994, preuzeto sa: <http://allpsych.com/disorders/personality/antisocial.html>
- Krivični zakonik, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009
- Zakon o zaštiti životne sredine, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 135/2004
- Zakon o dobrobiti životinja, „Narodne novine Republike Hrvatske“ br. 19 od 1999.
- Zakon o zaštiti živali, Ur.I, Republike Slovenije št. 98 od 1999.
- Zakon o zaštiti dobrobiti životinja „Službeni list Crne Gore“, broj 14/08
- Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br 111/08
- Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, „Službeni glasnik BiH“ od 31.03.2009.
- Zakon o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009
- The Humane Methods of Slaughter Act (1958) 7 U.S.C.A. § 1901-1907
- The Twenty-Eight Hour Law of 1887 (1877) 49 USC 80502
- The US Animal Welfare Act (1966) 7 U.S.C.A. § 2131-2159
- The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1932 (22&23 Geo.5.), (Ch. XXXIX) , The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1940 (3&4 Geo.6.), (Ch. VIII) i The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act ,1958 (6&7 Eliz.2), (Ch. XXIII)
- The Protection of Animals Act, 1911(1&2Geo. 5) (Ch XXVII) European Convention for the Protection of Pet Animals, Council of Europe (European Treaty Series ETS - No.125), Strasbourg, 13.XI.1987, na snazi od 1992. godine
- Protocol annexed to the Treaty on European Community-Protocol on protection and welfare of Animals, Official Journal C 340, 10/11/1997 p. 0110
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundesgesetzblatt 1949, S. 1, i Gesetz zur Änderung des Grundgesetzes (Staatsziel Umweltschutz) Bundesgesetzblatt, 2002 I S. 2862

**Ana Batrićević**

**Research Assistant**

**Institute of Criminological and Sociological Research**

**ANIMAL ABUSE – PHENOMENOLOGY,  
ETHIOLOGY AND STATE REACTION**

*Animal abuse represents a serious and complex socially – pathological, criminological, psychological and legal phenomenon whose significance overpasses the frames of animal welfare. It emerges in various forms and is often connected with other deviant, delinquent and criminal behaviors such as alcohol and drug abuse, membership in street gangs, physical, sexual and emotional abuse (maltreatment) of family members, illegal possession of weapons and munitions and commission of other criminal offences that are considered as violent criminality. There is a series of both – internal and external factors (sociological, cultural, historical, economical and psychological) that contribute to animal cruelty and determine its modality, intensity and frequency. Contemporary society is familiar with adequate national and supra – national legal instruments providing efficient state reaction to animal abuse. Depending on actual circumstances, in our country it has been treated either as a criminal offence (since 2006, when current Criminal Code of the Republic of Serbia entered into force) or as a misdemeanor (in accordance with the Animal Welfare Act adopted in 2009). The author attempts to illustrate the most typical forms of animal abuse, the link between animal abuse and other socially unacceptable behaviors, the reasons, motives and causes of its appearance as well as basic models of state reaction to it.*

**Key words:** *killing of animals, animal abuse, violence, animal welfare, criminal offence, misdemeanor*

**Vukan SLAVKOVIĆ,**  
*Student doktorskih studija  
Pravnog fakulteta u Nišu*

**Pregledni članak**  
**UDK: 343.71**  
**Primljeno: 15. septembra 2011. god.**

## KRIVIČNOPRAVNA KVALIFIKACIJA KRAĐE

*Ova tema je odabrana s obzirom na osetljivo značenje pojma i krivičnopravnu ocenu delovanja lica koje je ovladalo tuđim dobrom. Tako se mogu uočiti bitne karakteristike za objašnjenje ove pojave, ali i za određivanje njene posebnosti, sa ciljem otkrivanja i prevencije.*

*Na osnovu podataka iz različitih izvora, analizirana su tumačenja pojma krađe, ali isto tako kroz krivične zakone modernog doba, ukazano je i na nove tendencije u savremenoj nauci.*

*Svaka krađa narušava imovinskopravni poredak i to važi za sve principe i pravila ponašanja u imovinskoj sferi. Vlasništvo predstavlja složenu, a u isto vreme i konkretnu socijalnu pojavu. To je odnos između ljudi i bilo koje materijalne stvari, a sastoji se u raspolaganju objektom od strane subjekta. Pravna država ne uzima pod zaštitu interese nezakonitih vlasnika.*

**Ključne reči: krađa, vlasništvo, imovinska korist, vlasnički odnosi, posedovanje.**

### 1. Uvod

Krađa (na latinskom „*furtum*”) je najstariji imovinski delikt. U početku se odnosio samo na oduzimanje tuđe pokretne stvari, ali se kasnije njegov pojam proširivao, u cilju zaštite vlasnika stvari. Ono što *furtum* čini posebno zanimljivim je upravo njegov istorijski razvoj, u kojem se između ostalog oslikava intervencija rimske zajednice. Pravno-istorijski izvori nedvosmisleno svedoče o tome da je *furtum* (reč izvedena od glagola *ferre*) bio shvaćen u jasno određenom pojednostavljenom

značenju odnošenja pokretne stvari iz nečijeg poseda ili detencije. Pritom je Zakon XII tablica, kao kodifikacija dotadašnjeg običajnog rimskog prava, kojim zapravo počinje istorija rimskog privatnog prava, razlikovao *furtum manifestum* (ako je učinilac zatečen prilikom izvršenja krađe, ako je zatečen na nekom drugom mestu pre nego je stvar sakrio, ili ako je primećen kako je u bežanju stvar odbacio) i *furtum nec manifestum* (ako nije zatečen u izvršenju tog dela).<sup>1</sup>

Rimsko shvatanje krađe ima nekoliko karakteristika. Najpre krađa je šire shvatana, tako da obuhvata i ono što su danas utaja ili pronevara. Zatim – postojalo je više oblika krađe, koji su različito kažnjavani. I na kraju – srazmerno je blago kažnjavana. Jedino je strogo kažnjavan rob u krađi, kao i lopov koji je uhvaćen na delu. Ostali su plaćali dvostruku vrednost stvari (u nekim slučajevima trostruku ili četvorostroku.)

Najteži oblik krađe je *noćna krađa sa upotrebom oružja*. Vlasnik je mogao da ubije ovakvog lopova, ukoliko vikom pozove susede. Ako je lopov uhvaćen na delu (obična *furtum manifestum* – ne noću i bez oružja), dosuđivan je pokradenom u dužničko ropstvo, a rob je batinan i bacan sa Tarpejske stene. Teška kazna za robove trebalo je da spreči ono što se lako može dogoditi i što je moglo da ugrozi robovlasnike. Lopov koji nije uhvaćen na delu (*furtum nec manifestum*) osuđivan je na dvostruki iznos vrednosti ukradene stvari.<sup>2</sup>

Tokom razdoblja klasičnog prava dovršen je proces ograničavanja i preciziranja pojma *furtum*. Naime, iz svedočanstava klasičnih pravnika, naročito Pavla i Ulpijana, proizilazi da su krađu konstituisala dva bitna faktora: objektivni element *contrectatio* i subjektivni element *agree invito domini*. Premda klasični pravници ne donose definiciju izraza *contrectatio*, iz širokog obima okolnosti koje se za njega vezuju, opšteprihvaćeno je da *contrectatio* označava fizičku vezu ili kontakt između kradljivca i ukradene stvari, tačnije protivpravno diranje ili rukovanje sa stvari (bez nužnog odnošenja). Međutim, analiza tekstova klasičnih pravnika pokazuje da je upotreba reči *contrectare* imala dve očite prednosti: obuhvatala je, s jedne strane, različite slučajeve koji izražavaju puko premeštanje stvari, a s druge strane, slučajeve u kojima se čin krađe sastojao upravo u premeštanju.

S obzirom na takvo značenje, *contrectatio* je predstavljao bitan faktor ne samo krađe u užem smislu reči, tačnije diranja i odnošenja tuđe stvari, već i krađe kao posledice kršenja ugovornih obaveza, kao što je to u slučaju depozitara i/ili ručno založnog poverioca koji upotrebljavaju pohranjenu ili založenu stvar, komodatara i/ili najamnika koji upotrebljavaju stvar na način koji je suprotan onome što je uobičajeno ili dogovoreno. *Furtum*, međutim, postoji samo ako je *contrectatio* izvršen *invito domino*. Osoba koja rukuje tuđom stvari, u zabludi da to čini uz pristanak vlasnika, nije odgovorna za *furtum*.

---

1 M. Horvat, Rimsko pravo, Zagreb, 1998, str. 19, 394.

2 O. Stanojević, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Centar za publikacije, Beograd, 1999, str. 315.

Krivičnopravna zaštita od krađe, po mnogo čemu vodi poreklo iz srednjovekovne istorije i razvoja krivičnog prava. Zaštita zakonske privatne svojine potiče iz srednjovekovne teorije da robovi nemaju svojinu. U periodu između 1290. i 1490. godine, engleski pravници nisu mogli da pronađu reč koja bi obuhvatila „property” (imovinu) i „ownership” (vlasništvo). Sredinom petnaestog veka, latinski pojam „proprietas”, izvršio je veliki uticaj i pravnici su počeli da ističu da uvek mora da postoji neko ko ima vlasništvo, odnosno svojinu nad imovinom, bez obzira na to gde je stvar bila oduzeta. Obelodanjeni su rani ugovori običajnog prava, kao što je Glanvill, koji je napisan između 1187. i 1189. godine. Ovaj ugovor, predstavljao je neku vrstu molbe, upućene prvostepenom kraljevskom sudu, koji je bio krivični ili građanski, i drugostepenom koji je bio imovinski ili vlasnički („proprietary” ili „possessory”). Ovo potiče iz Rimskog i Kanonskog prava. Zanimljivo je da je ispod naslova molbe stajao prvobitni delikt nezakonitog ulaska na tuđe imanje (trespass).

Henry de Bracton-ov običajno-pravni ugovor, bio je sačinjen u drugoj četvrtini 13. veka, i većim delom zasnovan je na Rimskom pravu. Bracton je podelio pravo na lica, stvari i radnje, a radnje je podelio na stvarne i lične. Radnje koje se tiču vlasništva su stvarne radnje (*in rem*).

Tužbe za krađu nastaju kao formalne sudske radnje, a ne kao vojna pitanja, nakon što su vraćena vlasnička prava u 16. veku. Slično kao i kod Glanvill-a, Bracton je podelio *in rem* radnje na one vezane za imovinu (property) i one vezane za vlasništvo (possession). U svakom slučaju, Bracton je favorizovao latinski izraz „dominium”<sup>3</sup>, u odnosu na termin „proprietas”, pozivajući se na teoriju povraćaja od nezakonitog vlasnika. David J. Seipp je otkrio da nije bilo običajnog ugovora, gde je korišćen jedinstven izraz za imovinu i vlasništvo nad njom (property and possession). On je naznačio da krivična tužba za krađu, nije mogla da se podnese sve do 16. veka, kada su pravnici obnovili većinu rimske terminologije koja se tiče imovine.<sup>4</sup>

## 2. Imovinski kriminalitet

Imovinski kriminalitet je skupni naziv za krivična dela koja su uperena protiv imovine i čijim vršenjem se praktično ostvaruje protivpravna imovinska korist

---

3 Rimljani su svojinu nazivali *proprietas* ili *dominium*. Dok *dominium* izražava ideju vlasti koju ima sopstvenik nad stvarima, *proprietas* je nastao apstrakcijom od prisvojne zamenice *meus, proprius*. Prvi tekstovi koji pominju *proprietas* su poreklom iz prvog veka n. e. Tako rimljani, ne samo što prvi dolaze do pojma svojine, nego čak stvaraju dva sinonima. Naše reči, svojina i vlasništvo, po svojoj prilici nisu tvorevina narodnog jezika. One su nastale prevodenjem sa latinskog i to tako da je „svojina” nastala od *proprietas*, a „vlasništvo” od *dominium* (više o tome u O. Stanojević, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet, Centar za publikacije, Beograd, 1999, str. 189).

4 *Embezzlement lawyer - the criminal law of theft by an employee*, <http://www.suite101.com/content/embezzlement-lawyer—the-criminal-law-of-theft-by-an-employee- a224031>, 15. jun 2011.

za izvršioca krivičnog dela ili neko drugo lice. Ova krivična dela se vrše protiv imovine, bez obzira na njeno vlasništvo i bez obzira da li se radi o pokretnoj ili nepokretnoj imovini ili o imovinskim pravima ili interesima.

U krivičnom pravu postoje dve vrste krivičnih dela koja spadaju u oblast imovinskog kriminaliteta:

- prava krivična dela protiv imovine – koja su isključivo uperena protiv imovine i
- krivična dela koja su usmerena protiv drugih društvenih vrednosti (npr. protiv službene dužnosti ili privrede, opšte sigurnosti ljudi i imovine, bezbednosti javnog saobraćaja itd.), ali kojima se vrši napad (povreda ili ugrožavanje) imovine, imovinskih dobara ili imovinskih prava i interesa.<sup>5</sup>

Kod pravih krivičnih dela protiv imovine, imovina je jedini ili osnovni objekt zaštite, dok se kod drugih krivičnih dela imovina štiti uz drugi objekt, dobro ili vrednost koji ima primaran, pretežni ili prevalentan značaj. Imovina kao zaštitni objekt može se javiti kao: a) pokretna stvar, b) pokretna ili nepokretna imovina, c) imovinska prava ili imovinski interesi i d) konkretna pokretna stvar, npr. tuđe motorno vozilo.<sup>6</sup>

Krivična dela protiv imovine spadaju u krivična dela koja se vrše u najvećem broju i koja su poznata od najstarijih vremena. Ona obuhvataju one zabranjene delatnosti kojima se ide za postizanjem protivpravne imovinske koristi.

Šta se smatra protivpravnom imovinskom korišću teško je reći, ako se time želi obuhvatiti ova korist u širim granicama. S pravom je istaknuto da, s obzirom na društveno ekonomsko uređenje pojedinih zemalja, kao i s obzirom na razlike u pojedinim političkim sistemima, postoje i različita shvatanja o tome koja se korist smatra protivpravnom, a koji su načini pribavljanja imovinske koristi dozvoljeni.<sup>7</sup>

### 3. Krivična dela protiv imovine

Krivična dela protiv imovine mogu se sistematizovati prema različitim kriterijumima:

- prema radnji izvršenja, mogu se razlikovati krivična dela oduzimanja, krivična dela prisvajanja, krivična dela obmanjivanja itd.;
- prema posledici krivičnog dela, na krivična dela povrede i krivična dela ugrožavanja;
- prema subjektivnom elementu, na krivična dela kod kojih kod izvršilaca postoji namera pribavljanja sebi ili drugome protivpravne imovinske koristi i krivična dela kod kojih ova namera ne postoji;
- najzad, prema prirodnom svojstvu objekta, ova krivična dela mogu se svrstati u

---

5 D. Jovašević, Leksikon krivičnog prava, Službeni glasnik, Beograd, 2006, str. 183.

6 V. Đurđić, D. Jovašević, Krivično pravo, Posebni deo, Nomos, Beograd, 2010, str. 96.

7 B. Čejović, Krivično pravo, Dosije, Beograd, 2007, str. 472.

dve grupe, i to na krivična dela protiv pokretne imovine i krivična dela protiv imovinskih prava i interesa. Ova podela se smatra najprihvatljivijom, s obzirom da uglavnom obuhvata napred iznete kriterijume.

*A. Krivična dela protiv pokretne imovine*

1. Krađa
2. Teška krađa
3. Sitno delo krađe, utaje i prevare
4. Razbojnička krađa
5. Razbojništvo
6. Utaja
7. Neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila
8. Oduzimanje tuđe stvari

*B. Krivična dela protiv imovine i imovinskih prava i interesa*

1. Prevara
2. Uništenje ili oštećenje tuđe stvari
3. Zloupotreba poverenja
4. Iznuda
5. Ucena
6. Zelenaštvo
7. Oštećenje tuđih prava
8. Protivpravno zauzimanje zemljišta
9. Protivpravno useljenje
10. Prikrivanje
11. Neosnovano dobijanje kredita i druge pogodnosti<sup>8</sup>

### 3.1. Pojam i vrste krivičnih dela krađe

Krađa je krivično delo protiv imovine i zauzima prvo mesto po masovnosti u strukturi evidentiranih krivičnih dela. Prema članu 203. KZ RS<sup>9</sup> krivično delo krađe sastoji se u oduzimanju tuđe pokretne stvari, u nameri da se njenim prisvajanjem pribavi sebi ili drugom protivpravna imovinska korist. Radnja izvršenja sastoji se u oduzimanju, a stvar mora biti tuđa i pokretna, uz postojanje namere da se njenim prisvajanjem sebi ili drugom pribavi protivpravna imovinska korist, jer u suprotnom neće postojati ovo krivično delo. Pored krivičnog dela krađe, koja se još naziva i obična krađa, postoje i sledeći oblici:

- sitno delo krađe
- teška krađa i
- razbojnička krađa<sup>10</sup>

Sitna krađa, utaja i prevara (član 210. KZ RS) je privilegovani (lakši) oblik krivičnih dela krađe, utaje ili prevare, koji postoji kada vrednost ukradene ili utajene stvari, ili šteta prouzrokovana prevarom ne prelazi iznos od 15. 000 dinara, a učinilac je išao za tim da pribavi malu imovinsku korist, odnosno da prozrokuje malu štetu.

---

<sup>8</sup> B. Čejović, op. cit., str. 472-473.

<sup>9</sup> Službeni glasnik Republike Srbije, broj 85/5.

<sup>10</sup> D. Trivan, Prevencija krivičnih dela teških krađa (specijalistički rad), Beograd, 2009, str. 28-29.



Objekt zaštite je imovina, a objekt napada tuđa pokretna stvar. Za postojanje dela potrebno je ispunjenje tri elementa:

1. preduzeta radnja oduzimanja (kod krađe), prisvajanja (kod utaje) ili dovođenja u zabludu ili održavanja u zabludi (kod prevare),

2. vrednost ukradene ili utajene stvari ili visina štete prouzrokovane prevare (objektivni elemenat) ne prelazi iznos od 15.000 dinara, bez obzira da li se radi o jednoj ili više stvari. Ta se vrednost utvrđuje prema tržišnim uslovima u vreme preduzimanja radnje izvršenja i

3. namera učinioca (subjektivni elemenat) ogleda se u činjenici da je učinilac preduzimanjem radnje izvršenja išao za tim da pribavi malu imovinsku korist, odnosno da prouzrokuje malu štetu. Učinilac mora da je svestan u vreme preduzimanja radnje da na ovaj način pribavlja upravo malu imovinsku korist, odnosno da prouzrokuje malu štetu (koja ne prelazi iznos od 15. 000 dinara).<sup>11</sup>

Krivično delo teške krađe (član 204. KZ RS) obuhvata više teških krađa, koje se karakterišu posebnim obeležjima. S obzirom na ta obeležja, mogu se razlikovati sledeći oblici teške krađe:

I Teška krađa s obzirom na način izvršenja krivičnog dela

1. Krađa izvršena obijanjem ili provaljivanjem (stav. 1. tačka 1). Ovo delo određuju dva elementa. To su: a) oduzimanje tuđe pokretne stvari se vrši iz zatvorenih zgrada, stanova, soba, kasa, ormana ili drugih zatvorenih prostora i 2) poseban način izvršenja dela – obijanjem ili provaljivanjem.

2. Krađa izvršena na naročito opasan ili naročito drzak način (stav 1. tačka 3). Kvalifikuje je način izvršenja dela, pa se razlikuju dva vida. Naročito opasan način izvršenja krađe postoji kada je učinilac upotrebio način ili sredstva izvršenja kojima je doveo ili je mogao dovesti u opasnost život ili telo ljudi i njihovu imovinu: upotreba eksploziva, električne energije, zapaljivih i rasprskavajućih materija. Naročito drzak način izvršenja krađe postoji kada je učinilac prilikom izvršenja dela pokazao smelost, amoralnost, bezosećajnost, bezočnost, bezobzirnost u znatno većem stepenu ili obimu, koji odražavaju povišeni stepen kriminalne volje, odnosno zločinačke energije u savladavanju prepreka da se dođe do tuđe stvari.

II Teška krađa s obzirom na izvršioca krivičnog dela

1. Krađa od strane više lica (stav 1. tačka 2). Ovo je oblik nužnog saizvršilaštva kada radnju oduzimanja preduzima više lica u sastavu grupe na osnovu zajednički donete odluke.

2. Krađa od strane naoružanog lica (stav 1. tačka 4). Ovo delo dobija teži vid zato što učinilac za vreme vršenja krađe pri sebi poseduje i nosi oružje ili opasno oruđe radi napada ili odbrane.

III Teška krađa s obzirom na druge okolnosti

---

11 V. Đurđić, D. Jovašević, Krivično pravo, Posebni deo, Nomos, Beograd, 2010, str. 109.

1. Krađa kulturnog ili prirodnog dobra (stav 2). Prema članu 2. Zakona o kulturnim dobrima<sup>12</sup>, kulturna dobra su stvari i tvorevine materijalne i duhovne kulture od opšteg interesa koje uživaju posebnu zaštitu utvrđenu zakonom. Prema članu 3. Zakona o zaštiti životne sredine<sup>13</sup> zaštićeno prirodno dobro je očuvani deo prirode posebnih vrednosti i odlika (geodiverzitet, biodiverzitet, predeo, pejzaž i sl.) koji ima trajni ekološki, naučni, kulturni, obrazovni, zdravstveno-rekreativni, turistički i drugi značaj zbog čega kao dobro od opšteg interesa uživa posebnu zaštitu.

2. Krađa za vreme požara, poplave, zemljotresa ili sličnog udesa (stav 1. tačka 5). Ova radnja izvršenja preduzima se za vreme požara, poplave, zemljotresa ili drugog sličnog udesa kao što su: ratno ili vanredno stanje, stanje epidemije kakve opasne zarazne bolesti, dakle stanja i događaji koji ljudima ugrožavaju život, zdravlje, telesni integritet i imovinu u velikom obimu, pa takvu situaciju koristi učinilac koga karakteriše amoralnost, gramzivost i bezosećajnost.

3. Krađa iskorišćavanjem bespomoćnosti ili drugog teškog stanja nekog lica (stav 1. tačka 6). Ovo delo dobija teži vid zbog posebnog stanja fizičke ili psihičke nemoći pasivnog subjekta koji je u stanju i uslovima u kojima ne može sopstvenim snagama i sredstvima da zaštiti svoju imovinu, a to upravo koristi učinilac.

IV Teška krađa s obzirom na vrednost ukradenih stvari

1. Krađa stvari čija vrednost prelazi 450.000 dinara (stav 2)

2. Krađa stvari čija vrednost prelazi 1.500.000 dinara (stav 3).<sup>14</sup>

Teška krađa je poseban kvalifikovan oblik krađe. Stoga je i za njeno postojanje potrebno da su u pogledu radnje, objekta i namere ostvarena obeležja krađe. Ono što međutim čini običnu krađu teškom, to su okolnosti pod kojima se delo vrši. Te okolnosti mogu da se odnose na način izvršenja dela, posebnu opasnost učinio-ca i korišćenje posebne situacije za izvršenje dela. Ukoliko je pri izvršenju krađe postojalo više navedenih kvalifikatornih okolnosti, učinilac odgovara samo za jednu tešku krađu; različiti oblici teške krađe, uzimaju se kao alternativno određene radnje izvršenja ovog dela. Tako npr. postoji samo jedna teška krađa ako je stvar, čija vrednost prelazi 500.000 dinara, ukralo lice koje je pri sebi imalo oružje namenjeno napadu ili odbrani.<sup>15</sup>

Razbojnička krađa je specifično krivično delo protiv imovine predviđeno u članu 205. KZ RS. Ovo delo postoji kada učinilac zatečen na delu krađe u nameri da zadrži ukradenu stvar, upotrebi silu protiv drugog lica ili pretnju da će neposredno napasti na njegov život ili telo. Prema zakonskom opisu razbojnička krađa pred-

---

12 Službeni glasnik Republike Srbije, broj 161/94.

13 Službeni glasnik Republike Srbije, broj 135/2004.

14 B. Čejović, op. cit., str. 476; V. Đurđić, D. Jovašević, Krivično pravo, Posebni deo, Nomos, Beograd, 2010, str. 99-102.

15 Lj. Lazarević, Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Savremena administracija, Beograd, 2006, str. 573.

stavlja složeno krivično delo sastavljeno iz dva dela i to: krađa (oduzimanje tuđe pokretne stvari u nameri da se njenim prisvajanjem ostvari za sebe ili drugog protivpravna imovinska korist) i prinuda (navođenje drugog lica silom ili ozbiljnom pretnjom da nešto učini, ne učini ili trpi). Krađa i prinuda su u ovom novom, pravom složenom krivičnom delu, nužno povezani. Naime krađa prethodi prinudi, koja se upravo i primenjuje u nameri da se zadrži ukradena stvar. U slučaju da se prinuda primenjuje pre ili za vreme vršenja krađe, nema ovog krivičnog dela, već postoji razbojništvo.<sup>16</sup> Za ovo delo je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina.

Delo ima tri teža oblika. Prvi teži oblik postoji ako vrednost ukradenih stvari prelazi iznos od 1.500.000 dinara. Za ovo delo je propisana kazna zatvora od dve do dvanaest godina. Drugi teži oblik postoji u dva slučaja: 1) ako je delo učinjeno od strane grupe. Grupu u smislu člana 112. stav 22. KZ RS čine najmanje tri lica koja su povezana radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela, koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu i 2) ako je pri preduzimanju radnje izvršenja nekom licu sa umišljajem naneta teška telesna povreda u bilo kom obliku. Ova teža posledica mora biti u uzročno posledičnoj vezi sa preduzetom radnjom upotrebe sile. Za ovo krivično delo je propisana kazna zatvora od tri do petnaest godina.

Treći teži oblik dela, za koji je propisana kazna zatvora od najmanje pet godina, postoji ako je radnja izvršenja preduzeta od strane organizovane kriminalne grupe. Prema članu 112. stav 35. KZ RS organizovana kriminalna grupa je grupa od tri ili više lica, koja postoji određeno vreme i deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela, za koja je propisana kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi neposrednog ili posrednog sticanja finansijske ili druge koristi.

Ako je drugo lice sa umišljajem lišeno života prilikom izvršenja razbojničke krađe, tada postoji teško ubistvo iz člana 114. stav 4. KZ RS.<sup>17</sup>

## 4. Obična krađa

### 4.1. Pojam

Krivično delo krađe predviđeno je u članu 203. KZ RS, u grupi krivičnih dela protiv imovine. Delo se sastoji u oduzimanju tuđe pokretne stvari od drugog, u nameri da se njenim prisvajanjem pribavi protivpravna imovinska korist za sebe ili drugog. Objekt zaštite je imovina, a objekt napada je tuđa pokretna stvar. Stvari su materijalni delovi prirode koji su u ljudskoj aprehenziji, a koji služe zadovoljenju neke čovekove potrebe.<sup>18</sup> Pokretna stvar je svaki predmet materijalne prirode u

---

16 D. Jovašević, Krivična dela razbojničke krađe i razbojništva u teoriji, praksi i uporednom pravu, Bezbednost, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Beograd, 2002/2, str. 248.

17 V. Đurđić, D. Jovašević, Krivično pravo, Posebni deo, Nomos, Beograd, 2010, str. 103-104.

18 O. Stanojević, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Centar za publikacije, Beograd, 1999, str. 181.

čvrstom ili gasovitom stanju, koji se može pomerati, prenositi ili odvajati od glavne stvari, a da se ne uništi ili oštetiti. Ona mora biti tuđa, što znači da nije u svojini lica koje je oduzima, već se nalazi u pritežanju drugog lica. Napuštene stvari, za koje se ne zna kome pripadaju, ne mogu biti predmet krađe.

Radnja izvršenja je oduzimanje tuđe pokretne stvari. Prema teoriji aprehenzije, koja je široko prihvaćena u teoriji krivičnog prava, oduzimanje stvari je izvršeno kada je prekinuto pritežanje ranijeg držaoca stvari, tj. njegova faktička, fizička vlast i kada je učinilac dela uspostavio svoje pritežanje, odnosno kada je počeo da se prema stvari ponaša kao da njom faktički raspolaže. To oduzimanje se može vršiti na različiti načine i različitim sredstvima.

Bitan element dela jeste da je radnja preduzeta u nameri da se prisvajanjem ove stvari pribavi protivpravna imovinska korist. Nije bitno da je ova namera i ostvarena. Delo je svršeno momentom oduzimanja stvari u ovoj nameri. Izvršilac dela može biti svako lice.

U pogledu krivice potreban je umišljaj (direktan), koji kvalifikuje namera pribavljanja koristi za sebe ili drugog. Za ovo delo zakon je propisao novčanu kaznu ili kaznu zatvora do tri godine. Ako je učinilac vratio ukradenu stvar oštećenom licu, pre nego što je saznao da je pokrenut krivični postupak, sud ga može osloboditi kazne. Pokušaj ovog dela je kažnjiv.

Ako je krađa učinjena prema bliskom srodniku (u slučaju porodične krađe), gonjenje se preduzima po privatnoj tužbi, gde se kao oštećeni javljaju bračni drug, lice sa kojim oštećeni živi u trajnoj vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat sestra, usvojilac i usvojenik, kao i lice koje živi u zajedničkom domaćinstvu.<sup>19</sup>

#### 4.2. Objekt zaštite

Imovina, kao objekt zaštite, predstavlja složenu, a u isto vreme konkretnu socijalnu pojavu. Ona ima ekonomsku i pravnu stranu. Vlasništvo nad imovinom, kao ekonomska kategorija, je odnos između ljudi i bilo koje materijalne stvari, koji se sastoji u stalnom ili povremenom, delimičnom ili potpunom raspolaganju objektom od strane subjekta.<sup>20</sup>

Veze između subjekta i objekta vlasništva, uključuju i odnos posedovanja, korišćenja i raspolaganja. Odnosi vlasnika prema svojoj stvari (subjektno-objektni), služe kao materijalni preduslov odnosa između subjekata svojine tj. subjektno-subjektnih odnosa. Poslednji predstavljaju ekonomske odnose koji su nastali u vezi sa vlasništvom, koji odražavaju međusobne veze između ljudi, povodom sredstava za proizvodnju i proizvodnih i materijalnih dobara. Subjektno-subjektni odnosi stvaraju uslove za oblike raspodele, proizvodnju robe, prihoda i druge vrednosti između vlasnika.

---

19 D. Jovašević, Leksikon krivičnog prava, Službeni glasnik, Beograd, 2006, str. 219-220.

20 *Философска энциклопедија, том 5, Москва, 1970, стр 40.*

Ima shvatanja da je objekt zaštite kod krivičnog dela krađe pravo na imovinu, koje je garantovano Ustavom Srbije<sup>21</sup> iz 2006. godine (član 58.) U svakom društvu sa državnopravnom nadgradnjom, ekonomski odnosi neizostavno dobijaju pravno potvrđivanje. Pravnu formu, u vidu prava svojine, imaju i odnosi vlasništva. U subjektivnom smislu, pravo svojine je određena mera pravne vlasti, vezane za subjekt, koji se javlja kao vlasnik tog, ili nekog drugog imetka, kao nosilac društvenog rada, koji mu pridaje tu vrednost. Pravo svojine za vlasnika predstavlja pravno regulisanu mogućnost da zadovolji interese (materijalne, duhovne), da ima korist od njegovog vlasništva. Država preuzima subjektivno pravo vlasništva pod svoju zaštitu, zabranjujući izvršenje radnji koje narušavaju data ovlašćenja.

Sva druga lica obavezna su da ne remete posjedovanje vlasnika i da ga ne ometaju u korišćenju i raspolaganju imovinom. Stoga u antisocijalnoj suštini prestupa protiv vlasništva, valja razlikovati dva aspekta: socijalno-ekonomski (faktički) i pravni. Sa faktičke strane prestupa protiv vlasništva, javlja se delo koje narušava odnose svojine nad objektom. Kao rezultat njegovog ostvarenja, vlasnik gubi faktičko posjedovanje nad svojom stvari i samim tim trpi materijalnu štetu, budući da se lišava mogućnosti da iz nje izvuče neku korist. Vlasnik takođe gubi mogućnost da donosi odluke povodom funkcionisanja objekta koji mu pripada. Pravna strana ispitivanog prestupa svodi se na narušavanje pravnog sadržaja, odnosa vlasništva – subjektivnog prava vlasnika. Prestup narušava subjektu to pravo kao pravno dobro i opštu pravnu vlast nad stvari koja mu pripada. Kao rezultat izvršenja krivičnog dela, vlasnik praktično ne može da ostvari svoja prava u odnosu na imovinu koju poseduje. Svakako, pravo vlasništva kao takvo, oštećeni zadržava.<sup>22</sup>

#### 4.3. Objekt radnje

Objekt radnje kod krivičnog dela krađe je tuda pokretna stvar. Stvar je svaki predmet materijalne prirode koji zauzima određeni prostor, bez obzira u kakvom se agregatnom stanju nalazi (čvrstom, tečnom ili gasovitom). U krivičnopravnom smislu, kao stvar se smatra i svaka, proizvedena ili skupljena energija za davanje svetlosti, toplote ili kretanja, telefonski impulsi, kao i registrovani podatak, koji je rezultat postupka elektronske obrade podataka – kompjuterski podatak i program. Krađa proizvedene ili skupljene energije, odnosno telefonskih impulsa, kompjuterskih podataka ili programa (član 112. stav 16. ovog Zakonika), moguća je samo ako su ostvarena i ostala obeležja ovog dela – „oduzimanje“ u nameri pribavljanja protivpravne imovinske koristi za sebe ili drugog.

---

21 Službeni glasnik Republike Srbije, broj 98/06.

22 **Хи́ение похи́тного: Проблем квали́фикаци́н,**  
[www.library.ru/help/docs/n63067/hihen1.doc](http://www.library.ru/help/docs/n63067/hihen1.doc), 30. jun 2011.

Prema tome, u ovom slučaju potrebne su određene delatnosti učinioca, kao što su dovodenje struje mimo svog strujomera, neovlašćeno priključenje na tuđi strujomer, direktno priključivanje na električni vod, priključivanje na tuđi telefon ili onemogućavanje da se registruju telefonski impulsi i sl.

Predmet krađe može, međutim, biti samo ona stvar čijim se oduzimanjem može pribaviti imovinska korist. Ta korist može da proizlazi iz vrednosti stvari (novac, umetnička slika, neki predmet opšte upotrebe i sl.), ali predmet krađe može biti i ona stvar koja sama po sebi nema ekonomsku vrednost, ako se njenom upotrebom može ostvariti neka imovinska korist. Tako npr. postoji krivično delo krađe, kada je ukraden revers od robe date na čišćenje ili potvrda o predaji robe na depozit, jer se korišćenjem ovih isprava može postići imovinska korist podizanjem robe. Oduzimanje blanko bari-ranog čeka na donosioca, takođe se smatra krađom, jer se na osnovu njega može podići određena suma novca. Ne postoji svršeno krivično delo krađe, ako se oduzme ček koji glasi na ime, jer učinilac na osnovu njega ne može podići novac, a ček sam za sebe ne predstavlja stvar takve vrednosti da se njegovim prisvajanjem može ostvariti imovinska korist. U sudskoj praksi se ovakvi slučajevi kvalifikuju kao nepodoban pokušaj krađe (odluka Vrhovnog suda Srbije KŽ. 238/67).<sup>23</sup>

Pokretna stvar koja je predmet krađe mora da ima dve karakteristike:

1. da ima sama po sebi imovinsku, novčanu vrednost ili da se pomoću nje može doći do takve vrednosti i

2. da je tuđa stvar, odnosno da nije u svojini učinioca ovog dela, jer nema krađe na sopstvenoj stvari.

Od ovog pravila postoji izuzetak kada se oduzima stvar koja je u susvojini ili zajedničkoj svojini učinioca i drugog lica, pa učinilac svojom radnjom prekida pritežanje drugog lica i uspostavlja samo svoje pritežanje. Napuštene i izgubljene stvari, kao i stvari za koje se ne zna kome pripadaju, ne mogu biti predmet krađe, osim ako su izgubljene, zaboravljene, zaturene ili napuštene na prostoru koji pripada drugom licu kao pritežaoцу, jer u takvom slučaju postoji mogućnost da on njima raspolaže.<sup>24</sup> Pokretna stvar koja se oduzima treba da je tuđa, odnosno da se nalazi u pritežanju drugog lica, nad kojim ono ima faktičku moć raspolaganja. Pri tome nije od značaja da li se ta moć zasniva na nekom pravnom osnovu ili je ostvarena na protivpravan način. Zato, predmet krađe može biti i ona stvar do koje je pritežalac takođe došao krađom.<sup>25</sup> Istorijski gledano, pri razmatranju ovog pitanja, mnogi autori su polazili sa različitih stanovišta i zbog toga se u literaturi može naći raznolikost u pogledu određivanja ovog pojma.

Definišući pojam krađe, zakonodavac je u stavu 1. člana 158. Krivičnog zakonika Ruske Federacije ukazao da je to čin koji se sprovodi na štetu bilo kog

---

23 Lj. Lazarević, op. cit., str. 567-568.

24 V. Đurđić, D. Jovašević, Krivično pravo – Posebni deo, Nomos, Beograd, 2010, str. 97.

25 Lj. Lazarević, op. cit., str. 569.



vlasnika. Pojedini autori pod pojmom vlasnika imovine smatraju zakonskog titulara, dok drugi ističu da definicija krađe daje osnova za tvrdnju da je vlasnik svako ko poseduje imovinu uključujući i protivzakonitu.<sup>26</sup> A. Г. Безверхов npr. piše: „U stavu 1. člana 158. Krivičnog zakonika Ruske Federacije, govori se o sopstveniku imovine kome se čini šteta krađom, ali se pri tome posebno ne ističe vrsta posedovanja, na koju se poseže tim postupkom. Date okolnosti dopuštaju da zaključimo, da za kvalifikaciju krađe nije od značaja da li je posedovanje zakonito ili nezakonito. Krađa podrazumeva oduzimanje imovine ne samo od njegovog zakonskog vlasnika nego i od lica koje je ranije oduzelo tu imovinu.

Treba reći da ovo shvatanje nije novo. Za kažnjivost krađe neophodno je da je ukradena imovina u odnosu na izvršioca bila tuđa, odnosno nije pripadala izvršiocu krađe, a pritom sasvim je nevažno kojim je putem imovina došla u ruke tog lica, pošto se *svako, čak i nezakonito vlasništvo čuva od nasilja i samovolje*. Ovakvo mišljenje podržavao je Таганцев, koji je tvrdio da se „pojam krađe svodi na napad protiv vlasnika stvari, potpuno nezavisno od prava koja on ima u odnosu na datu stvar, bilo da je to vlasnik, zakupac ili čak nesavestan, nezakonit vlasnik“; *oteti se može i od lopova*.

Фойницкий je smatrao da krađa „može biti neposredno usmerena ne samo protiv vlasnika stvari, nego i protiv svakog njenog stvarnog držaoca, nezavisno od toga da li je takvo posedovanje po volji zakonskog vlasnika, ili protiv njegove volje“. Njihove poglede početkom XX-og veka podelio je Жижиленко. On je isticao da „krađa ukradenog imetka ipak jeste krađa, pošto je za drugog izvršioca krađe ta imovina nesumnjivo tuđa, ako se ona faktički nalazi u vlasništvu drugog lica“.

O ovom problemu pisali su i Б. С. Никифоров, Г. А. Кригер, В. А. Владимиров и Г. Анашкин. Никифоров je isticao da u slučajevima kada se imovina oduzima od lica koja su je prisvojila krađom, delo predstavlja prestup protiv lične svojine, ukoliko i u tim situacijama postoji napad na ličnu svojину prvobitnog vlasnika stvari. Interes vlasnika svodi se na to da mu se imovina vrati, kako bi je koristio za svoje potrebe. Prema mišljenju mnogih pravnih teoretičara, opasnost prestupa protiv lične svojine ogleda se u tome što prestupnik „grubo narušava socijalistički poredak raspodele materijalnih dobara, utvrđen sovjetskim ustavom“.<sup>27</sup>

---

26 Н. А. Лапашенко, „Преступлениé против собсрвениности“, Москва, 2005, стр. 45.

27 I sudska praksa u sovjetsko vreme, uočila je prestupe protiv svojine u krađi ranije oduzetog. Osobito u odluci plenuma Vrhovnog suda SSSR od 10. februara 1944. god., prema delu 3, bilo je rečeno: „U delatnosti osuđenih sadržani su svi znaci krađe, kao tajne pronevere tuđe imovine: oni su radili tajno i kako su sami priznali, alkohol su uzeli sa ciljem njegovog prisvajanja. Ako se smatra da je alkohol već bio ukraden od lica koja su ga posedovala, iznela parnom lokomotivom i sakrila u ugalj van teritorije fabrike, onda su osuđeni izvršili krađu tog alkohola, ali ne fabričkog, već od lica, koja su ukrala iz fabrike. Kod drugog krivičnog dela, u odluci Plenuma Vrhovnog suda iz juna 1952. godine, izrečena je osuda L., na osnovu stava 2. člana 168. Krivičnog zakona Ruske Federacije, gde prema navedenim pobudama, okrivljeni navodno nije ukrao, nego je samo



G. A. Kriger je takođe predlagao da se oduzimanje ranije ukradene imovine kvalifikuje kao krađa. Po mišljenju ovog autora, svaka druga tvrdnja komplikuje stvari. Na taj način se u potpunosti isključuje mogućnost vraćanja te imovine prvom izvršiocu krađe i samim tim mogućnost nastanka štete socijalističkoj svojini, celokupnim delovanjem oba učinioca. **Владимиров** je smatrao da se pri oduzimanju imovine od nezakonitog vlasnika koji je pretrpeo štetu, javlja i „zakonski vlasnik imovine, jer se šteta na kraju krajeva nanosi upravo njemu“. **Г. Анашкин и З. Вшинскаџ**, isticali su da kvalifikacija oduzimanja imovine stečene prestupom ili nekim drugim nezakonitim putem, kao krađa lične imovine, nalazi svoju argumentaciju u tome, da u takvim slučajevima zakon ne čuva interese nezakonitog vlasnika, već opšte uslove kojima se garantuju imovinska prava.<sup>28</sup>

#### 4.4. Radnja krivičnog dela

Radnja krivičnog dela iz člana 203. KZ RS je oduzimanje tuđe pokretne stvari. U teoriji krivičnog prava postoje različita shvatanja o tome kada je stvar oduzeta od drugog lica, odnosno kada se krivično delo krađe smatra svršenim. Najviše je zastupljeno shvatanje da je stvar oduzeta kada je učinilac dela svojom radnjom prekinuo ranije pritežanje na toj stvari i zasnovao svoje pritežanje (teorija aprehenzije). Radnja krivičnog dela je, prema tome, prekidanje moći faktičkog raspolaganja sa stvari pritežaoaca, kod koga se ona nalazi i zasnivanje faktičkog raspolaganja sa stvari od strane učinoca dela.

Ovakvo shvatanje zastupljeno je i u našoj teoriji krivičnog prava, odnosno, sudskoj praksi.<sup>29</sup> Irelevantno je koliko dugo je trajalo pritežanje nad oduzetom stvari. Potrebno je samo da je ono trajalo onoliko vremena koliko je to bilo neophodno, za zasnivanje novog pritežanja od strane izvršioca.<sup>30</sup>

Nije, prema tome, potrebno da se stvar oduzima od vlasnika, pa ni od držaoaca, (državina je širi pojam i treba je shvatiti u smislu građanskog prava), dovoljno da postoji samo faktička vlast nad predmetom, tj pritežanje. Ne može se oduzeti napuštena stvar (derekcija), jer u odnosu na nju ne samo da ne postoji

---

prisvojio zlato, koje je sakrilo drugo lice, što je bilo neuverljivo. Iz dokaznog materijala je očigledno da je L. prisvojio zlato za vreme službenog puta, u rejonu stambene zone radnika, povezanih sa proizvodnjom zlata. On je video kako je nepoznato lice sakrilo smotuljak sa zlatom u sneg. Prema tome, L. je znao da je to zlato ukradeno od države. U datim okolnostima njegove radnje trebalo bi tretirati kao krađu državne imovine. (v. **Б. С. Утевский, З. А. Вшинскаџ**, „Практика применениџ законодательства по борьбе с хиџеними социалистического имуџества“, Москва 1954, стр. 32, 63).

28 Хиџение похиџеного: Проблем квалификациџ, [www.library.ru/help/docs/n63067/hihen1.doc](http://www.library.ru/help/docs/n63067/hihen1.doc), 30. jun 2011.

29 Lj. Lazarević op. cit., str. 569-570.

30 Z. Stojanović, Komentar Krivičnog zakonika Srbije, Službeni glasnik, Beograd, 2007, str. 496.

pritežanje, nego nema više ni svojine. I u pogledu izgubljene stvari prekinuta je faktička vlast na stvari, tj nema više pritežanja od strane lica koje je stvar izgubilo, ali postoji potreba za krivičnopravnom zaštitom imovine i u tom slučaju, tako da lice koje nađe izgubljenu stvar, može izvršiti krivično delo utaje, a ne krađe u odnosu na tu stvar

Druga je situacija kada je stvar zaboravljena (a pritežalac zna mesto na kome je zaboravljena) ili zaturena (na primer, na nekom mestu u stanu) od strane pritežaoca, u kom slučaju nije sasvim prekinuto njegovo pritežanje, tako da te stvari mogu biti oduzete, tj. može postojati krivično delo krađe. Opšte je usvojeno da oduzimanje postoji i onda kada je stvar samo privremeno i za kratko vreme data nekom licu radi razgledanja, pod uslovom da se ne odnosi sa mesta ili prostorije u kojoj je data, jer nije došlo do prekida pritežanja.<sup>31</sup>

#### 4.5. Oblik krivice

Za postojanje krivičnog dela krađe, potrebno je da kod učinioca postoji namera<sup>32</sup> da prisvajanjem oduzete stvari, pribavi sebi ili drugom protivpravnu imovinsku korist. Ta korist može biti različita, na primer: uvećavanje imovine, upotrebljavanje stvari, trošenje stvari, zadovoljstvo zbog posedovanja stvari (na primer umetničke slike), raspolaganje stvarima i dr. Bez postojanja ovog subjektivnog elementa, oduzimanje tuđe pokretne stvari ne predstavlja krađu, već može postojati neko drugo krivično delo, kao što je krivično delo oduzimanja tuđe stvari ili krivično delo samovlašća.

Kao prisvajanje se kod krivičnog dela krađe smatra stvaranje mogućnosti za trajno svojinsko raspolaganje i postupanje sa ukradenom stvari, kao što su korišćenje, prodaja, davanje drugome, iznajmljivanje, zalaganje, prepravljavanje i drugi vidovi svojinskog raspolaganja i postupanja. Pod prisvajanjem se kod ovog krivičnog dela ne smatra i sticanje svojine, jer se krađom ne može steći svojina na stvari, koja je tim krivičnim delom pribavljena.

Namera, koja je obeležje krivičnog dela krađe, mora se odnositi na pribavljanje imovinske koristi, a ne i na postizanje neke druge koristi, jer bi se u ovom slučaju radilo o krivičnom delu oduzimanja tuđe stvari, kod koga nije potrebna nikakva namera kao nužni elemenat za postojanje krivičnog dela, ali neka druga namera može da postoji. Namera učinioca da prisvajanjem ukradene stvari pribavi imovinsku korist, može se ostvarivati na bilo koji način kojim se ona može postići (prodajom, korišćenjem, iznajmljivanjem). Korist mora biti protivpravna, tj. potrebno je da se ona postiže na protivpravan način, s obzirom na to da se ostvaruje pomoću stvari koja je pribavljena protivpravnim delom, tj. izvršenjem krađe. Korist se inače može pribaviti za sebe (ako sam koristi stvar ili je proda, pa novac potroši za sebe),

---

31 Z. Stojanović, O. Perić, Krivično pravo, Posebni deo, Pravni fakultet, Beograd, 2003, str. 287-289.

32 Pravna enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1979, str. 741.

ali i za drugog (ako oduzetu stvar pokloni drugome ili novac dobijen prodajom ukradene stvari da drugome ili troši na drugoga).

Za postojanje krivičnog dela dovoljna je samo namera učinioca da pribavi protivpravnu imovinsku korist, ali ona ne mora biti i ostvarena, tako da delo krađe postoji i kada učinilac nije ostvario imovinsku korist, bilo zato što u tome nije uspeo ili što je od toga odustao (na primer, ako nije mogao da stvar proda ili ako je ukradenu stvar bacio).

Bitno je da je ta namera postojala u vreme oduzimanja, tj. da je učinilac sa tom namerom izvršio oduzimanje. Ona treba da je postojala u vreme izvršenja krivičnog dela (ali je moguće da je ona postojala i pre, kao i posle izvršenja dela). Da li je ona zaista postojala i da li je postojala u vreme izvršenja dela, utvrđuje se iz svih okolnosti koje karakterišu postupanje učinioca, kao što se to čini kod svih drugih krivičnih dela, kod kojih se namera pojavljuje kao zakonsko obeležje krivičnog dela.

S obzirom na to da je kod krivičnog dela krađe namera obeležje krivičnog dela, vinost kod ovog krivičnog dela je u obliku umišljaja i to samo direktnog. Eventualni umišljaj, a isto tako i nehat (svesni ili nesvesni) nisu mogući kod ovog krivičnog dela, jer je postojanje namere moguće samo ako učinilac postupava sa direktnim umišljajem.<sup>33</sup> Izvršilac ovog krivičnog dela može biti svako lice. Za ovo krivično delo predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Moguć je i pokušaj dela, koji postoji kada je započeto oduzimanje stvari, ali radnja nije dovršena, ili je dovršena, ali nije prekinuta državina ranijeg učinioca; pokušaj dela postoji kada radnja nije bila uspešna zbog odsustva predmeta dela (npr. zavlacenje ruke u prazan džep). Postojanje pokušaja krađe je *questio facti* i to se ocenjuje u svakom konkretnom slučaju, s obzirom na radnju izvršenja, okolnosti pod kojima se delo vrši i umišljaj učinioca. Određivanje pokušaja ovog dela je od posebnog značaja, zbog njegovog razgraničenja od pripremnih radnji i svršenog dela krađe, ali u tom pogledu ne mogu se formulisati precizna pravila, koja bi bila zadovoljavajuća za sve slučajeve. Situacije mogu biti veoma različite i samo na osnovu ocene okolnosti događaja, može se izvući zaključak da li se radi o pripremanju krađe ili njenom pokušaju, odnosno da li je krađa samo pokušana ili je već izvršena. Za pokušaj obične krađe kažnjava se, prema izričitoj odredbi iz stava 2. ovog člana.<sup>34</sup>

Namera pribavljanja protivpravne imovinske koristi može biti praćena koristoljubljem koje odražava pohlepu, požudu, težnju za prekomernim, nepotrebним bogaćenjem ili uvećanjem imovine. Postojanje koristoljublja kao subjektivnog elementa na strani učinioca dela omogućava sudu da učiniocu ovog dela: 1) izrekne kumulativno novčanu kaznu uz kaznu zatvora i 2) da odmeri novčanu kaznu u granicama iznad opšteg maksimuma – do deset miliona dinara.<sup>35</sup>

---

33 Đ. Đorđević, Krivično delo razbojničke krađe u savremenom krivičnom pravu, Arhiv za pravne i društvene nauke, Savez udruženja pravnika Srbije, Beograd, 2002/1, str. 53-54.

34 Lj. Lazarević, op. cit., str. 570-571.

35 V. Đurđić, D. Jovašević, Krivično pravo – Posebni deo, Nomos, Beograd, 2010, str. 96.

## 5. Umesto zaključka

Stari san čovečanstva je da na samom izvoru iskoreni krivično delo, delujući na individuu – preddelinkventa ili na sredinu.<sup>36</sup> Učinioci običnih krađa, mogu se podeliti na kradljivce usled povoljnih prilika i okolnosti i one iz navike – profesionalni učinioci.<sup>37</sup>

Tako, Italijanski Krivični zakonik razlikuje zakonski povrat i izvesne bliske pojmove, koje je istakla kriminalna psihologija – kriminalitet iz navike i profesionalni kriminalitet, kao i delinkvent iz navike (*delinquente abituale*, član 102) i profesionalni delinkvent (*delinquente professionale*, član 105). Radi se o delinkventu iz navike u pravnom smislu, ali član 103. predviđa i delinkventa iz navike na osnovu procene sudije, koji odgovara slučaju kada krivično delo nije iste vrste kao prethodno, ali način života okrivljenog ukazuje na društvenu opasnost. Sa druge strane, profesionalni delinkvent postoji kada priroda krivičnih dela, njegovo ponašanje, način života i druge okolnosti, ukazuju da u celosti ili delimično živi od dobiti ostvarene krivičnim delom. Sudija tom prilikom treba da vodi računa o vrsti krivičnog dela, visini štete, intenzitetu krivice i uslovima koji se odnose na mesto i vreme izvršenja krivičnog dela.<sup>38</sup> Posledice navike i profesionalizma su jasne. Ako sudija utvrdi postojanje nekog od ovih stanja, primeniće - pored pooštavanja kazne - i mere bezbednosti. Postojanje navike ili profesionalizma, sudija može ustanoviti bilo kada, štaviše i posle izvršene kazne.<sup>39</sup> Pored delinkvenata iz navike i profesionalnih delinkvenata, italijanski K.Z. ustupa mesto i *delinkventu iz sklonosti*: on nije povratnik, ali ipak poseduje antisocijalne tendencije.

U gotovo svim zemljama sveta imovinski kriminalitet, pre svega razni oblici krađe, predstavlja svakodnevnu pojavu, te se često govori da je u pitanju masovni kriminalitet. Pod imovinskim kriminalitetom po pravilu se podrazumevaju krivična dela koja su usmerena na protivpravno prisvajanje ili oštećenje tuđe stvari ili prava, odnosno pribavljanje protivpravne imovinske koristi na drugi način.<sup>40</sup> Da bismo shvatili zašto neko lice vrši ova krivična dela, neophodno je razmotriti pretpostavke, uslove i okolnosti vezane za izvršenje ovih protivpravnih radnji. Tako, H. Giertsen predlaže de se okrenemo jednom od pravaca istraživanja koje se bavi izučavanjem ekonomske, socijalne i kulturne sfere života.<sup>41</sup> Bez promena u ekonomskoj sferi i stvaranja mogućnosti da se zadovolje narasle potrebe stanovništ-

---

36 J. Pradel, Istorijat krivičnih doktrina, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008, str 78.

37 D. Trivan, Prevencija krivičnih dela teških krađa, (specijalistički rad), Beograd, 2009, str. 30.

38 J. Pradel, Komparativno krivično pravo – sankcije, Pravni fakultet, Beograd, 2009, str 127-134.

39 F. Mantovani, Diritto penale, 4e ed., Padoue, 2001, str. 726.

40 S. Konstantinović Vilić, M. Kostić, Kriminologija, Prometej, Beograd, 2010, str. 173.

41 H. Giertsen, „Соотношение криминологии и уголовной политики“, Сборник-Современное уголовное право и криминологический, ИНИОН РАН, Москва, 2007, стр. 27-28.

va na legalan način, nemoguće je ostvariti generalnu prevenciju kriminaliteta, kao masovne društvene pojave. Novoizgrađeni stav, koji je već postao deo kulturnog miljea novih generacija, da je nelegalno lakše, brže i uspješnije sticati materijalna dobra, biće mnogo teže iskoreniti.<sup>42</sup>

Na krađu utiče mnoštvo okolnosti, koje deluju na različite načine i zajedno proizvode različite posledice, ali stanje u jednom društvu, posebno ekonomska razvijenost zajednice i finansijske prilike stanovnika, sigurno da doprinose smanjenju, odnosno povećanju broja krivičnih dela. U cilju što efikasnije borbe društva, odnosno pojedinih društvenih subjekata, sa učinocima ovih krivičnih dela, potrebno je rasvetliti sve karakteristike i obeležja njihovih bića, i to ne samo sa teorijskog, već i sa praktičnog aspekta.<sup>43</sup> Benjamin Constant imao je razloga što je 1840. godine u beleškama povodom Filangierijevog dela *Nauka o zakonodavstvu* napisao: „Ma šta da se kaže, praksa uvek sledi teoriju, mada sporim i isprekidanim korakom“.<sup>44</sup>

## 6. Literatura

- Čejović, B., *Krivično pravo, Dosije*, Beograd, 2007.
- Đurđić, V., Jovašević, D., *Krivično pravo, Posebni deo, Nomos*, Beograd, 2010.
- Grupa autora, *Bezbednost*, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Beograd, 2002/2.
- Grupa autora, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Savez udruženja pravnika Srbije, Beograd, 2002/1.
- Grupa autora, *Pravni život, Udruženje pravnika Srbije*, Beograd, 2009.
- Grupa autora, *Pravna enciklopedija, Savremena administracija*, Beograd, 1979.
- **Группа авторов, Философска энциклопедия, том 5, Москва, 1970.**
- **Группа авторов, Современное уголовное право и криминология, ИНИОН РАН, Москва, 2007.**
- Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1998.
- Jovašević, D., *Leksikon krivičnog prava*, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
- Konstantinović, Vilić S., Kostić, M., *Kriminologija*, Prometej, Beograd, 2010.
- Lazarević Lj., *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*, Savremena administracija, Beograd, 2006.
- **Лопашенко Н. А., „Преступлений против собственности“, Москва, 2005.**
- Mantovani, F., *Diritto penale*, 4e ed., Padoue, 2001.
- Pradel, J., *Istorijat krivičnih doktrina*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008.

---

42 M. Kostić, *Ulični kriminalitet*, Pravni život, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 2009, str. 432.

43 D. Jovašević, *Krivična dela razbojničke krađe i razbojništva u teoriji, praksi i uporednom pravu*, *Bezbednost*, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Beograd, 2002/2, str. 267.

44 J. Pradel, *Istorijat krivičnih doktrina*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008, str. 9.

- Pradel J., Komparativno krivično pravo – sankcije , Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.
- Trivan, D., Prevencija krivičnih dela teških krađa, (specijalistički rad), Beograd, 2009.
- Stanojević, O., Rimsko pravo, Pravni fakultet: Centar za publikacije, Beograd, 1999.
- Stojanović, Z., Komentar Krivičnog zakonika Srbije, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Stojanović, Z., Perić, O., Krivično pravo, Posebni deo, Pravni fakultet, Beograd, 2003.
- Embezzlement lawyer - the criminal law of theft by an employee, <http://www.suite101.com/content/embezzlement-lawyer—the-criminal-law-of-theft-by-an-employee-a224031>, 15. jun 2011
- Хи́ление похи́тного: Проблем' квалификаци́и , [www.library.ru/help/docs/n63067/hihen1.doc](http://www.library.ru/help/docs/n63067/hihen1.doc), 30. jun 2011

\*

\*

\*

**Vukan Slavković,**  
**Student of Doctoral Studies at the Faculty of Law, Nish**

### *QUALIFICATION OF THEFT IN CRIMINAL LAW*

*This subject has been chosen taking into consideration of delicate meaning of the concept criminal law evaluation of person who took over someone else's property. Thus we can notice very important characteristics for explanation this fact, also for determining its specificity, with purpose of discovering and prevention.*

*Based on items from different sources, interpretations of the concept of theft are analysed. Also, new tendencies in contemporary science are pointed out through criminal laws of modern age.*

*Every theft contaminates property-law order and all principles and behavior rules in property sphere stick to that rules. Ownership is very complex, also concrete social fact. It is the relation between people and material object and it is manifested in object's disposal by some subject. Legal country does not protect interests of illegal owners.*

**Key words:** *theft, ownership, property advantage, ownership relations, possession.*

**Dejan LABOVIĆ,**  
**Vojnobezbednosna Agencija MO RS**

**Osvrt**  
**UDK: 343.575 (4)**  
**Primljeno: 15. septembra 2011. god.**

## **POSLEDICE NARKOMANIJE I OPŠTI ASPEKTI NARKOKRIMINALA U EVROPI**

*Narkomanija je ozbiljan problem savremenog društva, koji nije mimoišao ni R. Srbiju. Sve poteškoće vezane za narkomaniju predstavljaju transkulturalni fenomen i jedan od skoro nerešivih problema savremenog sveta. Po posledicama koje uzrokuje pojedincu, porodici i zajednici, smatra se jednim od najtežih sociopatoloških pojava današnjice.*

*Narkomanija danas predstavlja poseban socijalno-patološki, kriminogeni, zdrastveni, pravni i socijalni problem internacionalnog značaja, kao i specifični oblik otuđenja mladih koji ne uspevaju da se uklope u trenutne ambijentalne uslove.*

*Suočene sa opasnošću zloupotrebe droga i različitim oblicima nedozvoljene delatnosti vezane za ilegalnu proizvodnju i trgovinu opojnim drogama, sve savremene zemlje su započele intezivne napore na sprečavanju i suzbijanju ove opasne pojave. Prema procenama UN u svetu ima oko 300 do 400 milona narkomana.*

*Celokupan pravni režim vezan za narkomaniju je u funkciji da sva protivpravna postupanja pojedinca, grupe i organizacije dovede u sklad sa pozitivnim propisima (kako bi njihova škodljivost po zdravlje ljudi bila isključena ili svedena na najmanju menu), a u slučaju nedozvoljenih aktivnosti da se utvrdi adekvatni režim odgovornosti, u cilju efikasne zaštite ukupne bezbednosti.*

*Obzirom, da sve bolesti zavisnosti na neki način su odraz interakcije ličnosti, sredine i psihofarmakološke supstancije, logično je da društvo mora mobilisati i usmeriti porodicu, školu, zdravstvo, specijalizovane centre i ustanove, medije, NVO, državne organe i dr. subjekte, na*



*realan, transdisciplinaran, unutrašnje integrisan, multidimenzionalan, specifičan i dugotrajan pristup sprečavanja i suzbijanja ove pojave.*

**Ključne reči: Narkomanija, zloupotreba droga, prevencija, suzbijanje, nedozvoljena delatnost, psihoaktivna supstanca, kriminalitet.**

### **1. Opšte napomene o posledicama narkomanije u Republici Srbiji i Evropi**

U pozadini društvenih promena, brze urbanizacije, snažne ekonomske, socijalne i moralne krize u našoj zemlji, pojavili su se i različiti oblici socijalne patologije pojedinca i društva. Sve vidljiviji oblik takve patologije, kada su u pitanju mladi, jeste porast upotrebe prekomerenog korišćenja opojnih droga. Ova pojava kod iste kategorije ljudi, ima alarmantne dimenzije u pratećim devijantnim ponašanjima različitih oblika<sup>1</sup>.

U takvoj situaciji droga može postati način da se smanji napetost i neizvesnost, koju izaziva takvo ukupno socijalno milje. Ovakav dehumanizovan socijalni prostor budi revolt mladih, stvarajući zabrinutost za egzistenciju, problem nezaposlenosti, konkurenciju atraktivnih zanimanja i nespokoјstvo.

S druge strane u takvoj konstalaciji odnosa, uočljivi su neki opšti trendovi u starosnoj i socijalnoj strukturi mladih korisnika opojnih droga:

- starosna granica prvog kontakta sa opojnim drogama pomera se sve niže, prema starijem osnovno-školskom uzrastu;
- svakodnevno raste broj korisnika opojnih droga i broj narkomana, ali broj maloletnika među njima;
- socijalna struktura korisnika se širi i droga sve više ulazi u srednju klasu, koja je nekada bila prilično zaštićena;
- razvijaju se politoksikomanije odnosno mladi istovremeno koriste različite supstance (sredstva protiv bolova, za spavanje, alkohol, za smirenje i sl.) ili ih kombinuju sa drogom;
- raste broj lica koji snose zakonske posledice zbog različitih prekršaja, koji su direktno ili indirektno povezani sa drogom.

Prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije (WHO) „*Narkomanija je stanje povremenog ili stalnog trovanja koje uzrokuje ponavljano unošenje droga (prirodne i/ili veštačke) koje su štetne za pojedinca i društvo*” odnosno „narkomanija je stanje periodičnog ili hroničnog trovanja, štetnog za pojedinca, kao i za društvo, prouzrokovanog ponavljanim uzimanjem prirodnih ili sintetičkih droga”.

---

1 B. Stanojković, *Ugrožavanje bezbednosti ilegalnom proizvodnjom i trgovinom opojnih droga i mere zaštite*, Beograd, 2008, str.12.

Narkomanija je intezivna potreba za drogom nastala njenim dužim i stalnim uzimanjem, ona predstavlja abnormalno stanje hronične intoksikacije koje se ubraja u društveno devijantno ponašanje, a prouzrokovano je neodoljivom potrebom osobe za konzumiranje neke droge, kao njenom dužom zloupotrebom.

Narkomanija je patološka strast i navika da se upotrebljava hemijska supstanca koja menja raspoloženje, mišljenje, ponašanje i stanje svesti. Narkomanija je najkraće rečeno prava moderna pošast savremenog sveta, čije su karakteristike sledeće<sup>2</sup>:

- neodoljiva želja da se nastavi uzimanje droge i da se droga nabavi po svaku cenu;
- postojanje tolerancije, usled dugotrajnog uzimanja droge, sa tendencijom da se droga povećava;
- postojanje psihičke ili fizičke, ili i psihičke i fizičke zavisnosti;
- pojava apstinencijalnog sindroma posle naglog prekida uzimanja droge;
- izmena ponašanja narkomana, sa svim štetnim posledicama po njega samog i po njegovu okolinu i zajednicu.

Droge mogu biti prirodne i sintetičke. Prirodne droge se uglavnom dobijaju iz čaura opijumskog maka, iz lišća biljke koke, iz indijske konoplje i biljke zvane kanabis, dok se sintetičke droge dobijaju određenim tehničkim postupkom u laboratorijama ili fabrikama.

Sa pravnog aspekta, zakonski može se govoriti o tri grupe droga<sup>3</sup>:

- *legalne droge*, kontrolisane i oporezovane (alkohol, duvan ...);
- *kontrolisane droge (legalne)*, koje se upotrebljavaju isključivo u medicinske svrhe i to po strogoj kontroli i proceduri; različite vrste lekova do kojih se dolazi bez posebnih procedura, lekovi koji su klasifikovani kao opojne droge i koji se po jasno definisanom pravnom okviru koriste u medicinske svrhe i
- *nekontrolisane droge (ilegalne)*, najveća količina droge je nekontrolisana, materije čija je proizvodnja, distribucija i upotreba van zakonski definisanih okvira nelegalna (heroin, kokain ...).

Pod opojnim drogama podrazumevaju se supstance prirodnog i veštačkog porekla čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja zavisnosti koja mogu da izazovu oštećenje zdravlja ili da na drugi način ugroze integritet ljudi, bilo u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu<sup>4</sup>.

Danas se sve više umesto termina droga koristi termin PAS. „*Pod psihoaktivnom supstancom podrazumevamo sve supstance koje menjaju stanje svesti,*

---

2 B. Stanojković, Ugrožavanje bezbednosti ilegalnom proizvodnjom i trgovinom opojnih droga i mere zaštite, Beograd, 2008, str. 14.

3 Report of the International narcotics Control Board for 2004. United Nations publication, 2006.

4 Pojam opojne droge treba shvatiti i koristiti u smislu Jedinствene konvencije opojnim drogama iz 1961. godine.

opažanje, mišljenje, raspoloženje i ponašanje”. Psihoaktivna supstanca je hemijska materija koja unošenjem u organizam menja psihičku strukturu – utiče na raspoloženje, mišljenje i ponašanje<sup>5</sup>.

Njihovo ponavljano uzimanje može dovesti do psihičke i fizičke zavisnosti, kao i štetnih posledica po ceo organizam.

Narkomanska situacija u Srbiji ima svoju posebnost, nalazimo se na „putu droga” iz proizvođačkih zemalja istoka (Avganistan, Iran, Indija, Nepal, Turska) prema potrošačkom zapadu. Srbija je prvenstveno klasična „tranzitna zemlja”, ponekad zemlja „privremenog odredišta”, ali sve više postaje i „zemlja krajnjeg odredišta”, pre svega na tržištu marihuane, a sve više i sintetičkih droga. Procenjuje se da u Srbiji danas ima oko 100.000 narkomana, a samo u Beogradu oko 30.000<sup>6</sup>.

## 2. Rasprostranjenost narkomanije

Narkomanija je mnogostruki izazov savremenog društva. Prema procenama UN u svetu ima oko 300 do 400 miliona narkomana.<sup>7</sup> Gotovo i nema države sveta koja nije pogođena tim problemom. Zavisnost opojnim drogama je usko povezana sa drugim društvenim problemima kao što su siromaštvo, nezaposlenost, delikvencija, kriminalitet, beskućništvo i dr. Na rasprostranjenost narkomanije u našoj, kao i u drugim zemljama u tzv. tranziciji, umnogome su doprinele društvene, socijalne i druge promene koje su dovele do poništavanja postojećeg sistema vrednosti, a da uporedo s tim nije stvoren novi sistem vrednosti. Sve je to bilo praćeno socijalnom krizom i naročito krizom porodice, zbog čega profil novog narkomana nije lako ustanoviti, jer se među narkomanima nalaze i lica sa harmoničnim, skladnim odnosima u porodici.

Narkomanija se nesumnjivo širi u svetu, poprima alarmantne razmere i poslednjih godina dobija epidemijske razmere<sup>8</sup>. Prevalencija (broj novih slučajeva) je u stalnom porastu. Nema pouzdanih podataka o broju narkomana u svetu i kod

---

5 Pojam psihoaktivne supstance u smislu sadržaja Konvencije o psihoaktivnim supstancama iz 1971. godine.

6 Podaci su dobijeni od strane Instituta za zdravstvenu zaštitu Srbije, registar o uživaocima opojnih droga period 2000-04, Beograd, 2004.

7 UNODC: Ured za droge i krivična dela Ujedinjenih nacija, Svetski izveštaj o drogama za 2006.

8 U Burmi do sedamdesetih godina prošlog veka jedine droge bile su opijum i kanabis. Zakonom iz 1974. godine predviđene su oštre kazne, uključujući i smrtne kazne za neke kategorije prometa droga. U Indoneziji narkodilere streljaju, indonežansko zakonodavstvo za sve pripadnike narkokartela je veoma oštro. Kina svake godine na svetski dan protiv droga, osuđene dilere droga, javno pogubljuje pred milionskim auditorijumom. Tako je narkomanija do smrti kineskog predsednika Mao-Ce Tunga, bila praktično iskorenjena. U Rusiji od trovanja alkoholom godišnje umre oko 30.000 ljudi. Registrovano je dva miliona narkomana. U Sibiru smrtnost je dva i po puta veća od rađanja, a najviše umiru mladi zbog prekomerenog konzumiranja alkohola i nakrotika. Godišnji izveštaj UNDOC, 2006.

nas, pa je praktično nemoguće pratiti učestalost i raširenost narkomanije. Komisija za droge pri OUN (godišnji izveštaj UNODC-a UN Office on Drugs and Crime) procenjuje da u celom svetu ima oko 200 miliona narkomana ili 5% svetske populacije od 15-64 godine, a od toga oko 5 miliona mladih, starosti od 15 do 20 godina. Najčešće korišćena droga je marihuana – 162 miliona ljudi, slede stimilansi amfetaminskog tipa – 35 miliona. Od oko 16 miliona opijatskih zavisnika, 11 miliona su zavisnici heroina. Oko 13 miliona su lica kokainski zavisnici.<sup>9</sup>

Neke zemlje tvrde da jedan narkoman u toku jedne godine „uključiti“ 7-17 novih narkomana. Iskustvo je pokazalo, da svaki lečeni, registrovani narkoman, „nosi“ još 8-10 neregistrovanih narkomana. Razorne zdravstvene, socijalne i ekonomske posledice uticale su da pojedine države narkomaniju označe kao „Državni neprijatelj broj 1“ (karakteristično za SAD, Egipat, Kinu i Indoneziju).

Prema podacima EMDDCA<sup>10</sup> (Evropski monitoring centar za droge i zavisnost o drogama) Velika Britanija je postala narkomanski centar Evrope, po broju narkomana. U proseku 20% mladih koristi drogu, a marihuanu čak koriste 16-ogodišnjaci, skoro 40%. U Velikoj Britaniji narkomanija se protivno svim pretpostavkama širi najviše u malim mestima, gradićima i selima, i to ne samo marihuana, već i opasno štetne droge (heroin i dr.). Posle Velike Britanije opojna droga se najviše koristi u Republici Irskoj i u Holandiji, a najmanje u Portugaliji. Naime, u tim državama, najviše se koriste: 1) marihuana i 2) sintetičke droge – ekstazi i amfetamin („spid“). Heroin u Evropi koristi oko 1% stanovništva.

U Rusiji narkomanija je pustila svuda svoje korene. Heroin ulazi u modu menadžera, biznismena, političara i finansijskih struktura. Rusija ima oko dva miliona zavisnika, u školama svaki osmi đak je probao drogu, droga se prodaje i upotrebljava skoro javno u disko klubovima, noćnim klubovima. Zvanično Rusija je objavila da 60% narkomana je u uzrastu od 16 do 30 godina, od čega su 20% učenici osnovnih i srednjih škola. Drogu daci probaju prvi put od 11 do 13 godine i najčešće to čine u hodnicima i dvorištima škola (istraživanja u Moskvi i Sankt Petersburgu).

U Mađarskoj ima oko 50.000 zavisnika, disko klubovi (otvoreni samo petkom i subotom) su glavno mesto za preprodaju i konzumaciju droga, načešće se koristi marihuana i ekstazi. Mađarska je tranzitno područje.

U Švedskoj narkomanija je najzastupljenija kod zdravstvenog osoblja, koje po prirodi stvari ima neophodna saznanja o štetnosti i opasnosti opojnih droga, gde podaci Karolinškog zdravstvenog instituta u Stokholmu ističu značaj lake nabavke morfina i drugih psihoaktivnih lekova od strane medicinskog osoblja koje rukuje sa njima.

U jugoistočnoj Evropi, ilegalni kanali droga najčešći su preko Albanije. To je poznata „balkanska ruta“ droga sa istoka na zapad. Droga se prerađuje u tajnim laboratorijama KiM i preko Albanske narkomafije ubitačno širi na zapadu.

---

9 Ramah A. Psihoaktivne supstance. Beograd, Interprint, 2001.

10 EMDDCA, Godišnji izveštaj za 2004. godinu.

Trgovina drogom uključuje uglavnom domaće organizovane zločinačke grupe i čine ih državljani iz polaznih ili tranzitnih zemalja. Međutim, sve više se beleže uske veze između domaćih i stranih kriminalnih organizacija i u transportu i u distribuciji droge. Albanske organizovane kriminalne grupe razvile su se u glavnog snabdevača herbalnog kanabisa (uzgoj i promet) i podržavaju turske trgovce heroinom i kolumbijske trgovce kokainom, od nedavno pokušavajući potpuno ući u posao s kokainom, što predstavlja sve veću opasnost po Evropsku uniju.

Svake godine oko 30 tona kokaina nađe put iz Albanije u Evropu vazдушnim putem gde „Kriminalne organizacije etničkih Albanaca povećale su svoju ulogu u trgovini heroinom. Beleži se da iste organizacije koriste do 80% te trgovine u nekim nordijskim zemljama i 40% trgovine heroinom u drugim zemljama Zapadne Evrope, iako se često oslanjaju na turske kriminalne organizacije za snabdevanje heroinom. U Grčkoj kriminalne organizacije etničkih Albanaca, zajedno sa grčkim državljanima, vladaju trgovinom kokainom. Italija beleži da etnički Albanci razmenjuju heroin za kokain i da su čak umešani u trgovinu heroinom u Velikoj Britaniji<sup>11</sup>.

Kriminalne grupe etničkih Albanaca igraju ključnu ulogu, u veleprodajnoj distribuciji heroina u Evropi. Turska ostaje, zbog svog geografskog položaja, glavni koridor za trgovinu heroinom ka EU. Ova država služi kao polazna tačka za balkanske rute.

Albanski kriminalci uvoze heroin blisko saradujući sa turskim, makedonskim i kosovskim trgovcima. Obično se prevoz organizuje kamionima, autobusima, automobilima preko dve glavne kopnene rute, Turska-Bugarska-Republika Makedonija-Albanija, ili Turska-Bugarska-Republika Makedonija-KiM-Albanija i dalje na tržišta drugih EU članica.

Manja količina heroina, uglavnom lošeg kvaliteta, ostaje u Albaniji za sve veće domaće tržište, Republika Makedonija procenjuje se da godišnje konzumira oko 300 kg, Crna Gora razređuje i meša s različitim supstancama heroin.

Na tržištu Srbije heroin je druga najprisutnija droga, a većina heroina dolazi sa KiM gde je zabeleženo da je heroin najprisutnija droga.<sup>12</sup> Većina heroina iz Jugozapadne Azije stiže u Evropu ovim putevima.

### **3. Uzroci narkomanije**

Kada se govori o uzrocima pojave bolesti zavisnosti savremena nauka je stanovišta da su zavisnosti od droga (narkomanije) poremećaji izazvani dejstvom više uzročnih faktora istovremeno.

Uzroci narkomanija su multifaktorijalni, složeni, a u literaturi se ističu najčešće sledeći faktori:

---

11 Više videti: EU Izveštaj o organizovanom kriminalu za 2005, Europol.

12 Europol, 2005, EU Izveštaj o organizovanom kriminalu, oktobar 2005.

- *biološki* (medicinski) – uzimanje droga je bolest ili simptom nekog psihijatrijskog poremećaja. Genetika i neurotransmiteri (dopamin, serotonin, endorfin i dr.) su osnov u genezi narkomanija;
- *psihološki* – uzimanje droga je vezano za posebno strukturisanu ličnost i
- *sociopatoški* – društvene okolnosti prvenstveno generišu narkomaniju, uzajamno delujući sa biološkim i psihološkim činiocima.

Ipak, sva dosadašnja empirijska istraživanja ukazuju da kod juvenilne (mladalačke) narkomanije<sup>13</sup> uvek uzročno interakcijski deluju tri ključna faktora<sup>14</sup>:

- ličnost adolescenta (odnosno njene psihološke i socijalne karakteristike),
- sredina (porodica, škola, društvo iz „kraja” ili sa „ulice”), i
- dostupnost i vrsta opojne droge.

Prvi ključni faktor koji dovodi do narkomanije, odnosno do zloupotrebe opojnih droga<sup>15</sup> predstavlja obeležje ličnosti samog narkomana – odnosno uživaoca opojne droge. To je adolescentna ličnost koja se nalazi u posebnom periodu svoga razvoja. To je period bio-psihosocijalnog razvoja (11-25 godina) u kome osoba nije više dete a nije ni zrela, odgovorna ličnost. Ovo je period rasta, razvoja i sazrevanja – usklađivanja telesnog, emotivnog, nagonskog, socijalnog i intelektualnog razvoja, kao i period podložnosti brojnim uticajima sredine, vršnjaka, pomodarstva, i dr. Tada se javlja neusklađenost želja i mogućnosti, gde unutrašnji nemir i životna nesigurnost teraju mlade u svet fantazija.

Drugi ključni faktor narkomanije ili zloupotrebe opojnih droga je svakako društvena sredina ili okruženje (životni stresovi, frustracije, materijalna situacija, relacije i konflikti unutar porodične sredine). Ta sredina determiniše socijalno zdravlje i ponašanje mlade generacije, pa i problematično ponašanje. Dehumanizovana društva, novac, profit i vlast i materijalni uspeh po svaku cenu generišu otuđenost, razne sociopatološke pojave, pa i narkomaniju.

Treći ključni faktor, je sama dostupnost i vrsta opojne droge odnosno farmakodinamsko dejstvo droge (ublažavanje bola, ublažavanje straha, utoljavanje gladi, umirenje seksualnog nagona, relaksacija, zadovoljstvo i drugo) koje predstavlja faktor javljanja i širenja zloupotrebe opojnih droga. Psihoaktivne supstance deluju na neurotransmitere mozga, stvarajući naviku i zavisnost, kao da se „uvlače” u vijuge mozga i potpuno upravljaju ponašanjem. Narkomafija sve čini da ova roba bude tražena i da se do nje može lako doći, a droga postaje vrlo tražena roba koja donosi veliki profit.

---

13 Predstavlja poseban oblik otuđenja mladih osoba koje ne uspevaju da usklade unutrašnje nagonске iluzije i prevelike zahteve društva, Bukelić J., Droga, mit ili bolest, 2002.

14 V. Kušević, Zloupotreba droga, Beograd, 1980, str. 75-162.

15 Zloupotrebu droga definišemo kao neprirodan, visokorizičan, pa i društveno neprihvatljiv način uklanjanja osećaja patnje ili zadovoljavanja prirodne ljudske potrebe za zadovoljstvom. S. Sokoman, Školski programi prevencije ovisnosti, Hrvatska agencija za odgoj i razvoj, Zagreb, 2002.



#### 4. Posledice narkomanije

Posledice narkomanije uvek su mnogostruke, trajne i često se ne mogu popraviti, droga uvek oštećuje funkcije tri osnovna moždana bloka za usaglašavanje i integrativno delovanje (kognicija, konacija, emocije) pa je i psiha (želja, misli, mašta, darovitost) narkomana, pored tela, razorena, što generiše mnogobrojne, akutne i/ili hronične štetne posledice<sup>16</sup>:

– *Oštećuje zdravlje* - (telesno, duševno i socijalno) i uzrokuje preranu smrt zavisnika (oboljenja jetre, sida, oboljenja mozga). Uvek su prisutni raznovrsni duševni i emocionalni poremećaji. Svake godine umre veliki broj mladih osoba (narkomana), ali živote gube i nedužni ljudi od narkomana.

– *Generiše kriminalne radnje* – u vezi i povodom opojnih droga javlja se ili širi kriminalitet i to kako međunarodnog (internacionalnog, organizovanog) karaktera tako i kriminalitet u svakoj pojedinoj zemlji. Droga nije jeftina i nije lako dostupna. Najčešće se nabavlja kriminalnim aktivnostima – kupovinom ili proizvodnjom ili preradom, ali i vršenjem drugih krivičnih dela da bi se došlo do novca (strane valute, zlata, drugih vrednih stvari) kako bi se pomoću njih nabavila opojna droga.

– *Stvara finansijske probleme* – uzimanje opojnih droga je skupo, treba sve više i više novca, i retko ko može to da isfinansira bez vršenja kriminalnih radnji.

– *Uništava društveni život* – druženja narkomana su reducirana na „narkomansku subkulturu”, međusobno se druže, imaju zajednički cilj (droga), nezainteresovani ali su i neprivačnici za zdrave devojke, mladiće.

– *Uništava budućnost* – narkomanu je ruinirana svaka perspektiva, svaka profesionalna vrednost i krajnje degradiran porodični život.

#### 5. Narkomanija i kriminalitet

Povezanost narkomanije sa kriminalitetom etiološki je uslovljena, jer gde god postoji zloupotreba droge, tamo je i neki od vidova delinkventnog ponašanja<sup>17</sup>.

Proizvodnja opojnih droga i njen ilegalan promet je nesumnjivo kriminalna djelatnost organizovanog kriminaliteta. Može se slobodno reći da krijumčarenje spada u osnovnu djelatnost organizovanog kriminaliteta sa izraženim stepenom društvene opasnosti.

Proizvodnja i ilegalna trgovina drogom i dalje predstavlja jedan od glavnih izvora prihoda organizovanog kriminaliteta, pri čemu treba imati u vidu i činjenicu

---

16 J. Bukelić, Droga u školskoj klupi, Beograd, 1997, str. 86-90.

17 Botvin, G. J. et al. Preventing binge drinking during early adolescence: One-and two-year follow-up of a school-based prevention intervention. *Psychology of Addictive Behaviors*, 15 (4) 2001, str. 360-365.



da se i mnoge terorističke organizacije finansiraju iz prihoda dobijenih krijumčarenjem droge i psihotropnih supstanci<sup>18</sup>.

Neovlašćeno gajenje, fabrikovanje, prerada, promet na veliko i malo predstavljaju zakonom zabranjene radnje za koje se utvrđuje stepen krivične odgovornosti. Usled očekivanja sankcija i društvenog progona uopšte, ilegalni proizvođači, trgovci, transporter i adikti (zavisnici) sve odgovorne radnje obavljaju prikriveno, tajno, u podzemlju. Među njima postoji čvrsta povezanost, pa se s pravom smatra da je ovo jedna od najorganizovanijih grana kriminaliteta.

Svi učesnici u lancu krijumčarenja droge ostvaruju veliku zaradu, tako da je nemoguće proceniti kolika je zarada koja se ostvari krijumčarenjem droge u svet-skim razmerama.

Dalja posledica ove kriminalne delatnosti ogleda se u pranju kriminalom zarađenog novca.

Taj novac kada dobije legalnu formu još više jača finansijsku moć kriminalne organizacije, a s druge strane negativno deluje na ekonomske i finansijske tokove u okviru jedne države i na međunarodnom planu<sup>19</sup>.

Na međunarodnom nivou se radi o izuzetno organizovanoj narko-mafiji, koja svoje poslove realizuje širom sveta, nepoznajući granice među zemljama i kontinentima, s obzirom da se radi o finansijski veoma moćnim organizacijama, koje realizacijom ovih poslova ostvaruju izuzetan profit. Krijumčarenje, odnosno lanac ilegalne proizvodnje, prerade i trgovine opojnim drogama je obrazac izuzetno dobro organizovanog kriminala. Pored dobro obučениh ljudi, on podrazumeva i savremeno organizovan sistem transporta do najudaljenijih punktova, a u tom lancu su glavni organizatori, proizvođači sirovina, prerađivači, trgovci na veliko, transporter, dobavljači, razgranata mreža posrednika i preprodavaca dilera na malo, bankari (uključujući i lica za „pranje novca i druge ilegalno stečene dobiti”), prevoznici i dr.

U ovu kategoriju učinioaca (mreža preprodavaca) ulazi sve veći broj mladih, među kojima su uglavnom narkomani koji se sitnom trgovinom droge bave upravo u cilju pribavljanja materijalnih sredstava za nabavku droge za sopstvene potrebe. Ovaj problem je takođe, u uzročnoj vezi sa narastajućom narkomanijom među školskom i drugom omladinom. Oni zbog nedostatka novca za nabavku droge, koja je i pored pojeftinjenja na domaćem tržištu zbog povećane ponude, za njih i dalje skupa, počinju da se bave nabavkom i preprodajom manjih količina droge kako bi zadovoljili svoje potrebe koje uporedo sa dužinom uzimanja droge i narastanjem stepena fizičke i psihičke zavisnosti (adikcije), postaju sve veće<sup>20</sup>.

---

18 U vezi sa iznetim, u svetu su poznate nedozvoljene aktivnosti i finansiranje „Al kaide”, izvor: Politika, 04. 2003.

19 V. Kušević, Zloupotreba droga, Beograd, 1980, str. 57-63.

20 M. Novaković, Seminar o problematici suzbijanja krijumčarenja opojnih droga, Bezbednost, Beograd, broj 3/1998, str. 356-359.

U početku se školskoj omladini droga čak i poklanja, kako bi se povećao krug zavisnika, a potom im se prodaje po ceni. Ovaj problem izaziva i drugi, a to je korišćenje školske dece za poslove rasturanja droge upravo u blizini ili u samim školama, što posebno otežava problem dokazivanja i prijavljivanja ovih krivičnih dela, jer se radi o krivično neodgovornim licima koja su van sfere intervencije organa krivičnog pravosuđa.

U vezi sa ovim je i činjenica da je među učinocima ovih krivičnih dela najveći broj lica bez zanimanja i zaposlenja, kao i studenata i učenika.

Neosporna je činjenica da je veliki broj državljana naše zemlje uključen u nedozvoljenu proizvodnju, preradu i trgovinu opojnim drogama na međunarodnom planu<sup>21</sup>. Prema raspoloživim podacima, najbolja organizovana krijumčarska mreža, koja koristi tzv. Balkanski put, pored iranske i libanske, je „srpska”, koju skoro isključivo čine pripadnici albanske nacionalne manjine sa područja AP Kosovo i Metohija, koji drže visoko mesto u svetskoj hijerarhiji krijumčarskih lanaca opojne droge.

O tome svedoče i podaci da su i u periodu ratnih dejstava i sankcija prema našoj zemlji kada je droga transportovana zaobilaznim putevima, lica albanske nacionalne manjine koristile ove zaobilaznice i nastavila sa organizovanim krijumčarenjem opojne droge.

Time sa opojnim drogama razvijaju se i šire različite forme i oblici ispoljavanja kriminaliteta. Prvo, da bi se narkomanima obezbedile redovne i u dovoljnoj meri količine potrebne opojne droge razvija se ilegalna proizvodnja, prerada i trgovina, odnosno krijumčarenje opojnim drogama. I drugo, sami narkomani su podložni i skloni vršenju krivičnih dela: krađama, razbojništvima, falsifikovanjima recepata, ali i ubistvima i drugim nasilnim napadima na život i telesni integritet drugih u trenucima apstinencijalne krize ili pak straha od nastupanja takve krize.

Dalje, narkomane je lako prinuditi za odavanje tajne (državne, vojne, službene, poslovne, lične). Zbog narkomana i njihove neodoljive potrebe za permanentnim unošenjem opojnih droga iz dana u dan i to u sve većim količinama (zbog nastupanja rezistencije) se razvija krijumčarenje i skrivena trgovina opojnim drogama (često trgovci opojnim drogama poklanjaju manju količinu droga mladom narkomanu koji im dovodi nove kupce), a sami narkomani postaju izgubljeni za rad i privređivanje, za kolektiv, za brak i porodicu, ukratko postaju asocijalni.

---

21 U Srbiji su otkrivene dve velike ilegalne laboratorije za proizvodnju sintetičkih droga u 2007. i 2008. godini. U decembru 2007. jedna ilegalna laboratorija za proizvodnju otkrivena je na periferiji Beograda u naselju Krnjača. Policija je pronašla znatne količine različitih supstanci potrebnih za ilegalnu proizvodnju droga. Eksperti procenjuju da je ova laboratorija imala veći kapacitet proizvodnje nego što zahteva broj zavisnika od droga u Srbiji. Uhapšeno je nekoliko ljudi. U aprilu 2008. u naselju Vinča na periferiji Beograda, takođe je otkrivena jedna ilegalna laboratorija. Policija je pronašla supstance i opremu za ilegalnu proizvodnju droga, 12.190,41 g amfetamina i 9.623,07 g heroina. Uhapšeno je nekoliko srpskih građana i stranih državljana. Izvor godišnji izveštaj MUP RS Srbije, 2008.

Otuda se kriminalni značaj narkomanije, sastoji u tome što zloupotreba droga uzrokuje da narkoman moralno, socijalno, materijalno, a i zdravstveno propada. Prosečna starost krijumčara opojnih droga iznosi nešto više od 30 godina. U ogromnoj većini, to su lica muškog pola. Od zanimanja, najčešće se pojavljuju profesionalni vozači, trgovci i studenti.

Različiti oblici i vidovi nedozvoljene proizvodnje, prerade i trgovine opojnim drogama od zemlja proizvođača transportovani svim vrstama prevoznih sredstava (preko mora, kopna, reka i vazduha) pojava je međunarodnog karaktera kojom se ozbiljno ugrožavaju i potkopavaju temelji ne samo međunarodne i regionalne, već i nacionalne bezbednosti. Ilegalna proizvodnja i trgovina opojnim drogama posmatrana sa aspekta njenog uticaja na ugrožavanje nacionalne bezbednosti predstavlja segment ili konstitutivni elemenat organizovanog kriminala kao najopasnijeg oblika ugrožavanja najznačajnijih društvenih dobara i vrednosti jedne države.

Danas, organizovani kriminalitet stalno razvija i proširuje delatnosti krijumčarenja droge, kako teritorijalno, tako i u odnosu na pojedine vrste droga, gde ova delatnost ima izraženi stepen društvene opasnosti koji se posebno ogleda u sprezi sa ostalim kriminalnim delatnostima kojima se ugrožava legitimna ekonomija, stabilnost i bezbednost države s jedne i zdravlje ljudi s druge strane, uključujući i druge vidove negativnog dejstva u ostalim sferama društvenog života.

Smatra se da po koncepcijama i operacijama nedozvoljene delatnosti u vezi sa zloupotrebom opojnih droga iste su slične obaveštajnoj ili nekoj drugoj subverzivnoj delatnosti kojom se opasno podrivaju osnove bezbednosti ne samo jedne zemlje, njenih građana (konzumenata opojnih droga i njihovih porodica), već i osnove međunarodne bezbednosti. To je prikriven delikt i tajni način života u njemu, koji nema ni najmanju meru sažaljenja.

Kriminalitet u vezi sa opojnim drogama može se klasifikovati u tri osnovne grupe<sup>22</sup>:

*1) primarni, 2) sekundarni i 3)tercijalni.*

Pod primarnim kriminalitetom se podrazumevaju krivična dela koja su u vezi sa proizvodnjom, držanjem, preradom, nabavkom i distribucijom, dok se sekundarni vid kriminaliteta odnosi na ona krivična dela koja su izvršena pod dejstvom droge ili s ciljem nabavke same droge. Tercijalni vid ovog kriminaliteta obuhvata međunarodne organizovane kriminalne organizacije koje u proizvodnju i nedozvoljenu trgovinu drogama ulažu određen kapital i uz sav rizik ovakvog nedozvoljenog posla, ostvaruju ogromnu dobit.

Može se reći da je povezanost droga i organizovanog kriminala tradicionalna i nužno proizilazi iz činjenice da nedozvoljeni biznis sa ovim supstancama (pre svega sa heroinom i kokainom, ali u poslednje vreme i sintetičkim narkoticima)

---

22 B. Stanojković, Ugrožavanje bezbednosti ilegalnom proizvodnjom i trgovinom opojnih droga i mere zaštite, Beograd, 2008, str. 123-134.

kriminalnim organizacijama donosi ogromne profite. Prema izveštaju UNODC-a, iznesenom na 20-toj posebnoj sednici Generalne skupštine UN posvećenoj borbi protiv zloupotrebe droga (Njujork, 1998), organizovani narkokriminal ostvaruje godišnji kriminalni prihod u svetu u iznosu od 500 milijardi dolara. Danas su te sume nesumnjivo mnogo veće. Ilegalna „industrija droga”, u okviru organizovanog kriminala, posluje putem podele na uvoz, veleprodaju i maloprodaju.<sup>23</sup>

Kako je prethodno istaknuto ilegalna trgovina drogama je glavni izvor prihoda ne samo organizovanog kriminaliteta, nego i određenih terorističkih organizacija. Upravo veze organizovanog kriminaliteta i terorizma omogućavaju proširenje distributivne mreže, a kao revanš za finansijsku podršku koju dobijaju, terorističke grupe obezbeđuju transnacionalnom organizovanom kriminalitetu pristup sofisticiranom oružju, koja veza posebno funkcioniše u Latinskoj Americi i Aziji. Takođe i revolucionarne oružane snage u Kolumbiji ostvaruju profit nudeći zaštitu kriminalnim grupama organizovanog kriminaliteta, koje se bave gajenjem, preradom i trgovinom droge. Dalje, mnoge terorističke i gerilske grupe od Srednjeg istoka do Azije kontrolišu teritorije na kojima se uzgajaju odgovarajuće biljke i proizvode narkotici.

Raznovrsni su putevi i načini dolaženja do opojnih droga, odnosno snabdevanja zahtevnog tržišta sa njima. Osnovni način snabdevanja opojnom drogom jeste proizvodnja, prerada, krijumčarenje i ilegalna trgovina opojnim drogama. Pored ovog načina prisutni su i drugi vidovi snabdevanja opojnim drogama. Tu pre svega spadaju: ilegalno gajenje indijske konoplje i opijumskog maka na našim prostorima, provaljivanje i obijanje zdravstvenih i farmaceutskih ustanova i objekata, falsifikovanje recepata i vršenje drugih krivičnih dela, pre svega imovinskih, da bi se obezbedila sredstva za nabavku droge. Za krijumčarenje droge koriste se svi putevi (kopneni, vodeni, vazdušni) i sva raspoloživa prevozna sredstva.

Sve su to polja i mogućnosti na kojima se razvija odnos zloupotrebe opojnih droga i kriminaliteta, kao najopasnijeg oblika ugrožavanja bezbednosti država, pa i bezbednosti međunarodne zajednice u celini.

Taj odnos se može posmatrati na dva načina, odnosno dve vrste kriminala u vezi sa opojnim drogama: 1) direktni kriminal i 2) indirektni kriminal.

*Direktni kriminal* manifestuje se raznim oblicima disocijalnog ponašanja da bi se došlo do droge, dok u slučajevima *indirektnog* kriminaliteta adikt različitim socijalno nedozvoljenim načinima pokušava da dođe do sredstava (najčešće novca) pomoću kojih bi kupio drogu<sup>24</sup>.

---

23 Grupa autora, Mesto i uloga policije u prevenciji kriminaliteta – aktuelno stanje i mogućnosti unapređenja, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2007, str. 107.

24 M. Bošković, Kriminogeni značaj droga, Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2002, str. 39-42.

Trgovina opojnim drogama spada u red najmasovnijih oblika organizovanog kriminala uopšte. Oblik kriminalnih aktivnosti odvija se po sistemu uređene organizacije i mreže koja funkcioniše po određenoj hijerarhiji od proizvođača droga, nakupaca i vlasnika skladišta, transportne mreže i organizacija za pre-raspodelu u potrošačkim područjima.

Suzbijanje zloupotrebe droga se danas najvećim delom realizuje kroz prizmu normi krivičnih i drugih zakona, kojim su ove delatnosti predviđene kao izrazito društveno opasna ponašanja, te kao takva i zaprećena visokim sankcijama. Ipak, opšti statistički podaci ukazuju na činjenicu da se, i pored intenzivno represivnog pristupa u njegovom rešavanju, broj zavisnika širom sveta višestruko povećao, kao i broj krivičnih dela i prekršaja u vezi sa drogama<sup>25</sup>.

Više nego u bilo kom drugom obliku nedozvoljene trgovine, u slučaju krijumčarenja droga „tamne brojke“ su još tamnije, prekrivene velom nikad otkrivenih tajni. Jer, u ovoj trgovini niko nema doživljaj da je prevaren ili obmanut: svi dobijaju. Narkoman dobija, istina po skupim cenama, tako željno očekivanu i traženu drogu.

U kriminološkom smislu postoje tri vrste takve delinkvencije: a) neovlašćena proizvodnja, trgovina i uživanje droga; b) vršenje kriminalnih delikata pod uticajem narkotika; i c) organizovani oblici međunarodne trgovine drogama<sup>26</sup>.

U cilju obezbeđenja finansijskih sredstava za kupovinu droge, narkomani najčešće krađu novac ili vredne stvari iz svojih kuća (tzv. „kućne krađe“) koje kasnije prodaju po ceni ispod pravih vrednosti. Često se orjentišu na džeparenje, provale u tuđe stanove, samslužbe, ili robne kuće, a ukradene stvari prodaju ili daju za drogu. Narkomani se često bave falsifikovanjem recepata, obijanjem apoteke, prevarama, utajama i veoma često su izloženi ucenama, prostituciji ili odavanju službenih, profesionalnih ili poslovnih tajni i slično.

Krivična dela koja nastaju kriminalnim aktivnostima narkomana mogu biti raznovrsna, a najčešće su iz grupe krivičnih dela protiv drugih društvenih vrednosti, protiv zdravlja ljudi i čovekove sredine, protiv službene dužnosti, krivična dela lažnog prijavljivanja i davanja lažnih iskaza, kao i razna krivična dela protiv imovine i imovinskih prava i interesa.

---

25 U 2007. godini bilo je 6.299 zaplena 2.296.533 g različitih droga: (484.337 g heroina; 1.625.053 g marihuane; 16.134 g kokaina; 583 g hašiša; 3.751 g i 6.352 tableta ekstazija; 172 tableta LSD; 2.218 g i 339 tableta amfetamina; 121.976 g i 21.338 tableta drugih droga.). U 2007. godini izvršeno je 4.926 krivičnih dela od strane 5.131 počinioca. Podneto je 4.317 krivičnih prijava, izvršeno je 382 hapšenja i zadržano je 926 lica. U prvih 11 meseci 2008. godine, bilo je 5.747 zaplena 1.648.820,86 g različitih droga: (181.922,11 g heroina; 1.420.313,93 g marihuane; 10.292,18 g kokaina; 1.084,98 g hašiša; 207,82 g i 1.045 tableta ekstazija; 28,00 g i 708 tableta LSD; 16.435,27 g i 547 tableta amfetamina 18.536,57 g i 21.338 tableta drugih droga). Izvršeno je 5.068 krivičnih dela od strane 4.942 počinitelja. Podneto je 4.276 krivičnih prijava, izvršeno je 245 hapšenja i zadržano je 819 lica; statistički podaci MUP RSrbije.

26 Backović A., Mugoša B. i Laušević D., Prevencija narkomanije, Podgorica, 2000, str. 79-80.

## **6. Zaključna razmatranja**

Droga je postala opasnost izuzetnih razmera i fenomena, čiju suštinu i pogubnost čovečanstvo još nije u dovoljnoj meri spoznalo, čak 18 miliona Amerikanaca danas uživa droge<sup>27</sup>.

Kako su posledice upotrebe droga katastrofalne za čoveka, njegovu sredinu i čovečanstvo u celini, tako i međunarodna zajednica ih pokušava staviti pod kontrolu, ali im to baš i ne ide za rukom<sup>28</sup>.

Budući da su u Republici Srbiji zaplene droga iz godine u godinu sve veće, da se povećava broj zavisnika u sistemu za tretman i lečenje, da se u svim školama i lokalnim sredinama sprovode različiti preventivni programi, te da se oko 50 nevladinih organizacija na različite načine uključuje u borbu protiv zavisnosti, može se reći da se sa nivoa različitih sektora sprovode značajne mere kako bi došlo do smanjenja potražnje i ponude droga.

Međutim, očigledno je da je droga uprkos tim naporima postala dostupnija, da se pojavljuju različite nove vrste droge na tržištu, te da se znatizelja za iskušavanje različitih droga među mladima još uvek ne smanjuje.

Stoga u borbi protiv zavisnosti o drogama i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga svoj doprinos treba da daju svi subjekti zajednice, od državnih institucija na nacionalnom i lokalnom nivou, do porodice, škole, nevladinih organizacija i medija, kako bi se na koordiniran, usklađen i sistemski način društvo suprotstavilo tom sverastućem problemu današnjice.

---

27 UNODC, svetski izveštaj za 2006. godinu.

28 EMCDDA (2008). Building resilience to drug problems, EMCDDA 2008, selected issue – Drugs and vulnerable groups of young people, str.13-14. Luxembourg, Office of the Official Publications of the European Communities.

**Dejan Labović, dipl.krim.**  
**Specialist security and crime.**  
**Military Security Agency MO RS**

*THE CONSEQUENCES OF DRUG ABUSE AND GENERAL ASPECTS  
NARCO - CRIME IN EUROPE*

*Drug abuse is a serious problem of modern society, which has spared no R. Serbia. All problems related to drug addiction are a transcultural phenomenon and one of the almost insoluble problems of the modern world. Consequences caused by the individual, family and community, is considered one of the worst socio-pathological phenomena of our time.*

*Drug abuse today is a special socio-pathological, criminogenic, health, legal and social problem of international importance, as well as a specific form of alienation of young people who fail to fit into the current environmental conditions.*

*Faced with the danger of drug abuse and various forms of illegal activities related to the illegal production and drug trafficking, all modern countries have begun intensive efforts to prevent and combat this dangerous phenomenon. According procenamaUN in the world has about 300 to 400 million drug addicts.*

*The entire legal regime related to drug addiction is a function that all unlawful conduct of individuals, groups and organizations into line with the regulations (in order of their harmfulness to human health has been excluded or minimized), and in case of illegal activities to establish adequate liability regime, in order to effectively protect the overall security.*

*Given that all substance abuse in some way reflect the interaction of personality, environment and psychopharmacologic substance, it is logical that society must mobilize and direct the family, school of Health, the specialized centers and institutions, media, NGOs, government bodies and dr.subjekte, the realistic, trasdiciplinaran, internal integrated, multidimensional, specific and long-term approach to preventing and combating this phenomenon.*

**Keywords:** *Drug abuse, drug abuse, prevention, suppression, illegal activity, psychoactive substance crime.*





---

## INSTRUKCIJE AUTORIMA

1. Radovi se dostavljaju u elektronskoj formi, na disketi ili via email:  
skup@sezampro.rs ili zoranstev\_iksi@yahoo.com
2. Autori treba da dostave apstrakt, naslov i ključne reči i na engleskom jeziku.
3. Autori treba da dostave i naziv institucije u kojoj su zaposleni, kao i email i broj telefona
4. Neophodni elementi bibliografije navode se isključivo sledećim redosledom:
  - Prezime autora i početno slovo imena;
  - Godina izdanja u zagradi;
  - Za časopise volumen i broj strana, a za knjige mesto izdavanja i naziv izdavača;
  - Naslovi knjiga i nazivi časopisa štampaju se kurzivom;
  - U Bibliografiji se navode samo one reference na koje se autor članka eksplicitno poziva u tekstu. Ime autora koji se citira navodi se u originalu.
5. Uređivački odbor klasifikovaće članke u sledeće kategorije:
  - originalni naučni rad;
  - monografska studija;
  - pregledni članak;
  - naučna kritika, polemika i osvrti
6. Svi radovi se recenziraju
7. Recenzije su anonimne

---

CIP – Katalogizacija u publikaciji  
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

343

REVIJA za kriminologiju i krivično pravo  
/ glavni i odgovorni urednik Zoran Stevanović. -  
Vol. 41, br. 1 (januar/april 2003)- - Beograd  
(Ulica Kraljice Natalije 45) : Srpsko udruženje za  
kriminologiju i krivično pravo :  
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja,  
2003- (Beograd : Kultura print). - 24 cm  
Tri puta godišnje. - Je nastavak:  
Jugoslovenska revija za kriminologiju i  
Krivično pravo = ISSN 0022-6076  
ISSN 1820-2969 = Revija za kriminologiju i  
Krivično pravo

COBISS.SR-ID 116488460